لە شەهیدانی ڕێگای نیشتمانەوە

چوار ئەفسەری قارەمان

ڕێبوار ڕەمەزان بارزانی

ناسنامەی کتێب

ناوی کتێب: لە شەهیدانی ڕێگای نیشتمانەوە (چوار ئەفسەری قارەمان)

توێژینەوەی: توێژەری کۆمەڵایەتی" ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا

بابەت: توێژینەوەی مێژوویی، سۆسیۆلوجی و دیکۆمێنتاری.

تایپ: ڕێزان سالح بازی و سەلوا ڕەمەزان عەبدوڵڵا

هەڵەچنین: توێژەر

نەخشەسازی ناوەوە و دیزان و بەرگ: توێژەر

چاپخانەی:

تیراژ: ١٠٠٠ دانە * چاپی: یەکەم * ساڵی چاپ: ٢٠١١

ژمارەی سپاردن:

شوێنی نووسین: هەرێمی کوردستان – دەڤەری بارزان – گوندی بازێ

قەبارەی کتێب ١٤،٨ × ٢١ سم * ژمارەی لاپەرە:٢٥٢

Font: Ali-K-Alwand & Ali-A-Alwand

پێنجەم بەرهەمی نووسەر- توێژەر لە پرۆژەی ناساندن و بە دیکۆمێنتکردنی جینۆسایدی بارزانیەکان

ژمارە موبایلی توێژەر: ٠٧٥٠٤٤٧٢٢٧١ Email:Rebwar.ramazan@.yahoo.com

ناوەڕووك

پێشەکی ٥

دەسپێکێك لە لایەن خانەوادەی شەهید خەیرولّلا عەبدولکەریم.......... ٩

بەشی یەکەم:... ١١

شۆڕشی بارزان، حزبی هیوا و لیژنەی ئازادی، ڕۆڵ و قارەمانی چوار ئەفسەرەکە

بەشی دووەم:.. ٢٣

محەمەد مەحمود قودسی وچەند وتارێکی ڕۆژنامەوانی

١- ١ ئاڵای کوردستان.. ٢٦

١-٢ جێژنی نەورۆز لە مهاباد.. ٢٨

١-٣ خطاب بە لاوان.. ٣١

١-٤ قارەمان خۆشەوی خەلیل مزووری.. ٣٣

بەشی سێیەم:... ٤٠

ئازایەتی هێزی بارزانیان و ئەفسەر و سەرکردەکانیان لە حکوومەتی میللی کوردستاندا

١-١ بەرزکردنەوەی پلەی ئەفسەرە کوردەکان و پێشمەرگە بارزانیەکان... ٤٢

١-٢ سوپاسکردن لە کردەوەی ئازایەتی عێلی بارزان و ئەفسەر و سەرکردەکانیان.٤٣

١-٣ نوێنەرەکانی کوردستان و تاران لە سەقز........................ ٤٩

بەشی چوارەم:... ٥٤

لە ڕۆژانی پڕ لە تێکۆشان و فیداکارییەوە بۆ ڕۆژی شەهید!!

پانۆرامای ڕۆل و قاره‌مانی، ئه‌رك و فه‌رمان، گفتۆگۆ و دانوستانی ئه‌فسه‌ره‌كان

به‌شی پێنجه‌م: ٧٢

ژیان و تراژیدیای خه‌یروڵڵا عه‌بدولكه‌ریم و دایكی

١-١ ژیان و تراژیدیای خه‌یروڵڵا عه‌بدولكه‌ریم و دایكی به زمانی خانه‌واده‌كه‌یان٧٥

١-٢ ژیان و تراژیدیای خه‌یروڵڵا عه‌بدولكه‌ریم و دایكی به زمانی ئه‌بولحه‌سه‌ن ته‌فرشیان... ٨٥

به‌شی شه‌شه‌م: ٩٨

نامه‌یه‌ك له شه‌هیدانی ڕێگای نیشتمانه‌وه

به‌شی حه‌فته‌م: ١١١

بڕیاری نرخ دانه‌وه و به‌خشینی گشتی بۆ شه‌هیدانی شۆڕشی بارزان و چوار ئه‌فسه‌ره‌كه

به‌شی هه‌شته‌م: ١١٥

سێ ڕۆژ پرسه و ماته‌مینی

١-١ سێ ڕۆژ مانگرتن و پرسه و ماته‌مینی.................................. ١١٦

١-٢ دوو نموونه.. .... ١٢١

به‌شی نوویه‌م: ١٤٥

نامه و دیكۆمێنت

به‌شی ده‌یه‌م: ٢٠٩

فه‌رمانده‌ی لكی ١ ی هێزی بارزانیان

سه‌رچاوه‌كان ٢٤٥

توێژه‌ر و پرۆژه‌ی ناساندن و به دیكۆمینتكردنی جینۆسایدی بارزانیه‌كان.... ٢٤٩

پێشەکی

سینیکا-ی (Seneca) ئەدیب و سیاسەتمەدار، بە هەموو واتایەك پەیڕەوکارێکی ڕاستەقینەی ڕەواقیەکان بوو و مرۆڤ دۆستێکی مەزن و کەم نموونە بوو لە مێژوودا، دەڵێت:

مرۆڤ شتێکی پیرۆزە بۆ مرۆڤ

بەزمانی سینیکا خۆی:

((.... بەر لەو سەردەمە سەردەمێکی دی هەبوو کە پێی دەگوترا سەردەمی ئاڵتوونی، خەڵکی ئەویندارى ژیانێکی دیکەیان هەبوو، لەم سەردەمە سەرەتاییەدا مرۆڤەکان بە ئاسوودەیی دەژیان و بە هاودەمیکردنی یەکتر بەختەوەر بوون.

بێگومان نەیاندەزانی ناپاکی و گوناه چییە. وەلێ ئاوەز و هۆشیان نەبوو. ڕۆحی وان لە خوداوە دەهات هەر لە بەر ئەوەش پلەیەکی بەرزی هەبوو. لە گەڵ ئەوەشدا ئەوان کامڵ و خاوەن ڕۆح و هزرێکی بوێرانە بوون، گوناهیان نەدەناسی، بەڵام بێگوناهی ئەوان لە نەزانینەوە بوو نەك لە فەزیلەت و داناییەوە. فەزیلەتیان نەبوو... چونکە مرۆڤ بە فەزیلەتەوە لە دایك نابێ بەڵکو ئامادەیی فێربوونی فەزیلەتی هەیە لەم بارودۆخە سەرەتاییەدا مرۆڤ بە ئارامی و خۆشی دەژیان.

نەیاندەزانی موڵکایەتی تایبەت چییە و کۆیلایەتیان نەدەناسی و حکومەتی ستەمکاریش لە ئارادا نەبوو، ئەوان سیستەمێکی زۆر باشیان هەبوو، چونکە لە سەر ڕاستە ڕێ و بە پێی یاساکانی سروشت دەژیان.

باشترین و داناترین مرۆڤەکان فەرمانڕەوایەتیان دەکرد و ئەم کارەشیان بە پێی بەرژەوەندی خەڵکی ئەنجام دەدا.

قورسترین سزای ئەو سەردەمە وەدەرنانی تاك بوو لە ناو خەڵك. بە تێپەڕینی کات پاکژی و بێگوناهی سەرەتایی لە ناوا نەما و مرۆڤەکان کەوتنە ئازاردانی یەکتر. چێژ بینینی پێکەوەییان لە بەخشندەییەکانی جیهان لە بیرچووە و کەوتنە سەوداسەری بە دوای بەرژەوەندی تایبەتیدا. ئازار و زیان بە یەکتر گەیاندن بووە هۆی هەڵوەشانەوەی کۆمەڵگای خۆش بەخت و تەنانەت ئەوانەش کە بە توانا بوون، سەرگەردان بوون، چونکە مەیلی ئەوانیش بۆ موڵکایەتی تایبەت بووە هۆی ئەوەی دەست لە زۆر شت هەڵبگرن. فەرمانڕەواکان بەو دەسەڵاتە باوکانەیەی هەیانبوو، تێر نەدەبوون و ئارەزووی پلە و پایە لە کەللەیدان، ئیدی حکومەتی ستەمکاری هاتە ئاراوە و خەڵکیش بۆ چاودێریکردنی فەرمانڕەواکان پێویستیان بە یاسا دانان هەبوو...))

((مرۆڤ شتێکی پیرۆزە بۆ مرۆڤ))

ئەم گوتەیە دواتر لە ڕوانگەیەکی نوێ یەوە بوو بە:

((مرۆڤ بەرامبەر یەکتر وەکو گورگن))(هۆبس)

... لە زووەوە حکوومەتەکانی عیراقیش وەکو گورگ ڕەفتاریان لە کەل کوردا کردووە و ژیان و موڵك و ماڵ و خاکی کورد و کوردستانیان داگیرکردووە و نیشتمان پەروەرانیش بۆ ئازادی و وەدیهانی مافەکانیان دژبە ستەمکاران ڕاپەریوون، بەو ڕادەیەی لە سەرانسەری کوردستانی گەورەدا و لە هەموو ئەو پارچانەی دابەشکراوە نیشتمانپەروەران لە بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخوازی کوردستاندا خەباتیان کرد بێگوێدانە عەشیرەت و بیر و باوەر و ئاین. کوردپەروەران لە نێو سوپای عێراقیشدا داوای یەکیتی و یەکرێزی کورد و عارەبان کرد و زولم و زورداری و داگیرکردن و کوشتن و سوتاندنی هاونیشتمانی و خاکەکەیان قبول نەکرد، توێژینەوەی ئەمجارەمان خەبات و تیکۆشانی چوار

ئەفسەرە، کە دوا وێستگەی ژیانیان پەنابردن بۆ، بۆ شۆڕش و ڕاپەرینی دووەمی بارزان، ئەم توێژینەوە باس لە قارەمانیەتی سێ ساڵی واتە ساڵی ١٩٤٥ و ١٩٤٦ و ١٩٤٧ ی هەرچوار ئەفسەر (عیزەت عەبدولعەزیز و مستەفا خۆشناو و خەیروڵلاّ عەبدولکەریم و محەمەد مەحمود قودسی) دەکات.

بەڵی دوای ئەوەی ئەم چوار ئەفسەرە وەکو ئەفسەری پەیوەندی لە نێوان ڕزگاریخوازان و حکوومەتی ئەوسای عێراق و ئینگلیز دانران، لە ڕێگەی ئەم چوار ئەفسەرە و چەند ئەفسەرێکی تری کوردپەروەرەوە، لە سەردەمی ماجد مستەفای وەزیری کاروباری کورد لە حکوومەتی پادشایەتی ئەوسای عێراق بە مەبەستی وەدیهێنان و دابینکردنی خزمەتگوزاریەکان بۆ کوردستان بە گشتی و دەڤەری بارزان بە تایبەتی، کە ئەوکات و پێشتو ترو و دواتریش مەکۆی سەرهەڵدان و بەرخودان و قوربانیدان بوو، بۆ بە دەستهێنانی مافە ڕەواکانی کورد و ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان. بەڵی لەم ساتە وەختەدا شۆڕشی دووەمی بارزان بە سەرکردایەتی ڕیبەری نەتەوەیی کورد بارزانی نەمر خەباتی دەکرد بۆ بنیادنانی ئەمرۆی کوردستان، ئەم چوار ئەفسەرەی چونکە پەروەردی چەند بنەماڵەیەکی کورد پەروەربوون، لە هەستێکی نەتەوەیی بەهیزدابوون، دوای نزیکبوونەوەیان لە بارزانی نەمر و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد و کوردستان، بڕیاریان دا بێنە بارزان و لە گەڵ بارزانی نەمر لە ڕێزی پێشمەرگەدا بۆ ڕێگای ئازادی نیشتمان تێبکۆشن، چارەنووسیان بە چارەنووسی بارزانیەکان گریدا و بوون بە ئەفسەری هەرە پێشکەوتووی فەرماندەی بەرزی هیزی بارزانیان هەم لە شۆڕش و ڕاپەرینی بارزاندا و هەم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا و بەشداریکردنیان لە کۆماری میللی مهاباد. سەرکردی گشتی هیزی بارزانیان بارزانی نەمر، پلە و پایە و دەسەڵاتی تەواویانی پێدان و لە بەرە هەرە گرنگەکانی کۆماردا دەجەنگان، بەڵێ شان بە

شانی بارزانی نەمر و پێشمەرگە بارزانیەکان و نیشتمان پەروەرانی کورد دژی عێراق و ئینگلیز و ئێران وەستانەوە، بارزانی نەمر و بارزانیەکان و ئەم تیکۆشەرانە و چەند نیشتمانپەروەریکی تر، حوکمی غیابی لە سێدارەدانیان لە لایەن حکومەتی ئەوسای عێراقەوە بۆ دەرچوو...

لەم توێژینەوەیەدا کەسایەتی و ڕۆڵ و قارەمانیەتی هەرچوار ئەفسەر خراوەتە ڕوو، هەر یەکەیان سەرەرای قارەمانیەتیان وەك ئەفسەر، بە دیوەیکی تردا ئارەز و ئۆمێد و خزمەتکردنیان لە بوارەکانی تری ژیاندا باسکراوە، بۆ نموونە؛ محەمەد مەحمود قودسی زیاتر وەك ڕۆشنبیر و ڕۆژنامەوانێك، جگە لە شارەزایی لە بوارەکانی جەنگدا، کە چون بە پێنوسەکەی بەرگری لە خاك و نیشتمانەکەی کردووە، خەیروڵڵا عەبدولکەریم، خۆشی و ژیان و تەنانەت ئەلقەی دەزگیرانیەتی و سۆز و میهرەبانی دایکی، فیدای خاك و نیشتمانەکەی کرد، مستەفا خۆشناو لە هەردوو ڕووەوە وەك ئەفسەرێکی شارەزا و لێهاتوو، عیزەت عەبدولعەزیز وەك ئەفسەرێکی خانەنشینکراو و سیاسەتمەداریکی پایە بەرز، لە دانوستان و گفتۆگویەکاندا.

با خزمەت و قارمانیەتی زیاتریان لەم توێژینەوەیەدا و لە لاپەرەکانی داهاتوو دا بخوێنینەوە...

توێژەری کۆمەلایەتی

ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵڵا

گوندی بازێ - دەڤەری بارزان

١١/١١/١١

دەسپێکێك لە لایەن خانەوادەی شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم:

هـەموو ئـەو کەسـانەی بەشـدارییان لـە بزاڤـی کوردایـەتی کـردووە، کەسـانی دانسقە و لە خۆ بردوو بووینە. هەستیان بەچەوسانەوە و زوڵم و زۆری کـردووە، ڕێگای پەرچەکرداریان گرتووتەبەر و ڕێگای پڕ زەحمـەت و برسـییەتی و ئـێش و ئازار و شـەونخوونی و دوور لـە خۆشـی و شـادی و حەسانەوە و پـاك و خـاوێنی و دوور لە ماڵ و منداڵ و خزم و کەسوکاریان هەڵبژاردووە. تەنانـەت کوردایـەتی وای لـە هەنـدێ کەسـانی جـوامێر کـردووە کـە بـە تـەواوی مـرادی خۆیـان نەگـەن لـە پێکهێنـانی کـونجی هاوسـەرگیریی سـایلی هاوەلآنیـان کـە لـە وەختـی خۆیانـدا مرادەکـەیان بـە ئـەنجام دەگـەیێنن. تەنانـەت بـەوەش ڕانەگەیشـتینە کـە ئەڵقـەی دەستگیرانی لە پەنجە بکەن، یا لە پەنجەیشیان کردبێ بـوار نـەبووە کـە ژنیـان بـۆ گواسترابێتەوە. ئەوان عەشقی کورد و کوردستانەکەیان بووینە. ئەو جۆرە کەسانە خۆشـی و شـادی و هــەموو دەسـکەوتێك لـە ڕزگـاری کـورد و کوردسـتانەکەیان بەرجەستە دەکەن. بە دەیـان، بگـرە بـە سـەدان کـەس خـوێنی خـۆی بـە قوربـانی کورد و کوردستان کـردووە و لـە پێنـاوی شـەهیدبوون، لـە نـاو میللـەتی چەوسـاوە کەسانی ئازا و قارەمان بەچڕنووك دەستەواژەی "یان کوردستان یان نەمان"یان لە سەر تاشەبەردی چیا سەرکەشەکانی کوردستان نەخشاندووە، لـە ئەنجامیشـدا بـەم فرە ڕەهەندییـە سـەرکەوتوو دەبـن، چونکە ڕاسـتیخوازن.. ڕاسـتیخوازیش ڕاسـتی گەرەکـە. ئەگەرچـی شـەهیدیش بـن ناویـان هـەر بـە نـەمری دەمێنێتـەوە، چجای شەهیدبوونێك کە لە پێناو دۆزی میللەتێکی بە جینۆساید هەڕەشە لێکراو بێـت. بۆیە هەموو کەسی بـە نمـەك و بـە ئەمـەکی ئـەم میللەتـە نەسڵەمێنە شانازییان

پێوەدەکەن و میدالی ئیفتیخاریان پێ دەبەخشن و بەچاوی ڕێز و شانازییەوە باسیان لێوەدەکەن، بەڵکو هەر بەو چاوە سەیری خزم و کەسوکار و ناسیاویشی دەکەن.

شەهیدان (عیزەت عەبدولعەزیز و مستەفا خۆشناو و خەیروڵڵا عەبدولکەریم و محەمەد مەحمود قودسی)، ناویان هەر بە نەمری ماوەتەوە و کوردستان و گەلی کورد شانازی بە هەر چوار شەهیدە ئەفسەرەکەی ڕێگای ڕزگاری کوردستان دەکەن.

خانەوادەی شەهید

خەیروڵڵا عەبدولکەریم

٢٠١١

بەشی یەکەم:

شۆڕشی بارزان، حزبی هیوا و لیژنەی ئازادی، ڕۆڵ و قارەمانی چوار ئەفسەرەکە

بەشی یەکەم:

شۆڕشی بارزان، حزبی هیوا و لیژنەی ئازادی، ڕۆڵ و قارەمانی چوار ئەفسەرەکە

دوای ئـەوەی نـوری سـەعید لـە ١٩٤٣/١٢/٢٥ کابینـەی حکوومـەتی بـۆ جـاری هەشتەم پێکهینایەوە، ئەم کابینەیە سێ وەزیری کوردی تێدابوو بریتی بوون لە:

١- ئەحمەد موختار - وەزیری داد

٢- عومەر نەزمی - وەزیری ناوخۆ

٣- ماجد مستەفا - وەزیری بێ وەزارەت

ئەمەی دواییان بە ناوی وەزیری دەوڵـەت، زیـاتر پەیوەسـت بـوو بـە کێشـەی گـەلی کوردەوە، دەسەڵاتی تەواوی درابوویی سەبارەت بە کێشەی کورد و گفتۆگوکردن لە گەڵ شۆڕشگێرە کوردەکان و بە دەنگەوە هاتنی داخوازییەکانیان.

پاش پەیوەندیکردنی ماجد مستەفا بە حزبی هیواوە ناوبراو لە حزبـی هیـوا سـێ ئەفسەری هەڵبژارد بریتی بوون لە:

١- ئەمین ڕەواندزی

٢- عیزەت عەبدولعەزیز

٣- سەید عەزیز سەید عەبدوڵڵا.

ئەم سێ ئەفسەرە بە ناوی ئەفسەری پەیوەنـدی دیـاریکران و چوون بـوو دیـداری مەلا مستەفای بارزانی و دوای گفتۆگۆ کـردن و ڕا گۆڕینـەوە، چـەند داخوازییـەك لە لایەن بارزانیەوە خرانە ڕوو.

دواتر کۆبوونەوەی نێوان ماجد مستەفا و بارزانی نەمر لە ١٩٤٤/١/٧ لە گوندی سپینداراى نزیك مێرگەسۆر دەستیپێکرد.

ئەو داخوازیانەی لە شێوەی مەرج لە لایەن بارزانی نەمرەوە خرابوونە ڕوو بریتی بوون لە:

١- دەرکردن و گواستنەوەی ئەو فەرمانبەرانەی کە بە وەرگرتنی بەرتیل و خراپ بە کارهێنانی دەسەلات ناوبانگیان هەیە.

٢- پێکهێنانی ویلایەتێکی جیاوازی کورد لە بابەتی (ڕوم ئیلی ڕۆژهەڵات لە بۆلگاریا)، کە لیواکانی (کەرکوك و سلێمانی و هەولێر و درنە و باجەلان — خانەقین- و قەزا کوردیەکانی سەر بە لیوای مووسڵ وەکو دهوك، زاخۆ، ئامێدی، ئاکرێ، شەنگار و شێخان) لە خۆ دەگرێت.

٣- ناسینی زمانی کوردی بە زمانی ڕەسمی.

٤- دامەزراندنی بریکارێکی کورد بۆ وەزیرەکان لە هەموو وەزارەتەکاندا.

٥- دیاریکرنی وەزیرێکی کورد لە کابینەی وەزارەتدا کە بەرپرسی ویلایەتی کوردستان بێت.

معروف چیاوك ئەم پێنج داخوازییەی سەروەی لە کتێبی (کارەساتی بارزان-ی زۆڵم لێکراو) تۆمارکردووە، هەرچی مێژوونووس عەلائەدین سەجادییە لە کتێبی (مێژووی ڕاپەڕینی کورد) تەنیا ئاماژەی بە چوار داخوازی کردووە، جگە لە داخوازی خاڵی یەکەم، ئاماژەی بە خاڵەکانی تری سەرەوە کردووە، بەڵام بەڕێز مەسعود بارزانی لە کتێبی (بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد ١٩٤٣-١٩٤٥) داخوازییەکانی لە (٩) نوو خاڵدا کۆکردووتەوە، جگە لە پێج خاڵی سەرەوە ئەم خاڵەنەش نووسراون:(١)

٦- ئەوانەی زیانیان پێگەیشتووە بۆیان ببژێردرێ.

٧- کردنـەوەی قوتابخانـە و نەخۆشـخانەکان و تـەخت کردنـی ڕێگـا و ئاوەدانکـاری ناوچە.

٨- لە ویلایەتی کوردستاندا کاروباری سەربازی و دارایی و دەرەوە تایبەت دەبێ بە حکوومەتی ناوەندی.

٩- گێڕانەوەی دوورخراوەکان بۆ ناوچە و بەردانی زیندانییەکان.

پـاش گەڕانـەوەی ماجـد مسـتەفا بـۆ بەغـدا، ئەنجوومـەنی وەزیـران لـە ١٩٤٤/١/٢٥ کۆبووە و ئەم بڕیارانەی دەرکرد:

١- دانانی کەسـانی تـازە بـۆ ئیـدارەی قـەزاکانی ئامێـدی و ڕەوانـدز و مێرگەسـۆر و ئاکرێ و دانانی ئەفسەری پەیوەندی لە مەڵبەندی ئەم قەزایانەدا.

٢- کردنەوەی بنکەی پۆلیس لە ناوچەی بارزان.

٣- کردنەوەی ڕێگای نێوان بنکەکان.

٤- دوورخستنەوەی مەلا مستەفا لە ناوچەی بارزان.

٥- گێڕانەوەی شێخ ئەحمەد و خزمەکانی بۆ شوێنی خۆیان.

٦- چەکەکان بدرێنەوە بە حکوومەت.

٧- یەکـەم هـەنگاوی حکوومـەت دەرکردنـی بـە خشـینێکی گشـتی یـە، جگـە لـەو کارمەند و کەسانەی هێزی چەکدار کـە چوونە لای بـارزانی، جاڕدانی بەخشـینی گشتی دابندرێ بۆ ئەو کاتەی حکوومەت بە باشی دەزانێ.

٨- بە جێهێنانی هەردوو بڕگەی (٤ و ٥) دەدرێتە دەست وەزیری ناوخۆ و وەزیـری دەوڵەت کە لە کاتی لە بارا بە جێی بهێنن.[٢]

لە ١٩٤٤/١/٢٥ حکوومەت بڕیاری دا ئەم ئەفسەرە کوردانە بنێرێتـە ئـەو شـوێنانەی بۆیان دانراوە: معروف چیاوك[٣] بەم شێوەیەی خوارەوە باسیان دەکات:

١- عەقید ئەمین رەواندزی: ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی رەوانـدز و بـارزان. ئـەم پیاوە حکوومی بوو واتە جێبەجێکەری سیاسەتی حکوومەت بوو.

٢- رائد عیزەت عەبدولعەزیز: ئەفسـەری پەیوەنـدی ناوچـەی بلێ، ئـەم ئەفسـەرە برای خێزانی یەکێك لە شێخەکانی بارزان بوو، دامەزراندنی لەم جێگایە تاوانێـك بوو بە هەقی خۆی و عەشیرەتەکەش.

٣- نەقیب مستەفا خۆشناو: ئەفسـەری پەیوەنـدی بـارزان، ئـەو یـەکێك لـەو لاوانـە بوو کە لە داواکردنی ئازادیدا تۆندڕەو بوون.

٤- نەقیب میرحاج ئەحمەد: ئەفسەری پەیوەندی ئاکرێ، کوڕی سـەرۆکی پێشووی شارەوانی ئاکرێ بوو، یەکێك بوو لە لاوە جەسورە ئازادیخوازەکان.

٥- نـەقیب مەجیـد عـەلی: ئەفسـەری پەیوەنـدی ئامێـدی. ڕەنگـە خزمـی عیـزەت عەبدولعەزیز بێت.

٦- نـەقیب سـەید عـەزیز سـەید عەبـدوڵلا: ئەفسـەری پەیوەنـدی مێرگەسـۆر و برادۆست. پیاوێکی نیاز پاك بوو، بەڵام شارەزایی کەم بوو، لـە قبـووڵکردنی ئـەم وەزیفەیە بە ناونیشانی خزمەتکردنی مەملەکەت بە هەڵەیان برد.

٧- نەقیب فۆئاد عارف: ئەفسەری پەیوەندی پشدەر، ئەمە کوڕی خۆشـکی ماجیـد مستەفا بوو...

لە ١٩٤٤/٦/٣ لە دوای دەست لە کارکشانەوەی نـوری سـەعید و پێکهێنـانی کابینـەی وەزارەت لــە لایــەن حەمــدی پاچەچــی، وەردە وردە بــارودۆخ بــەرەو خراپــی و تۆندوتیـژی چـوو، کـاری ئەفسـەرە پەیوەندیـەکانیش کۆتـایی پێهـات و بڕیـار و داخوازەکانی سـەردەمی نـوری سـەعید و ماجیـد مسـتەفاش وەك مەرەکـەبی سـەر کاغـەزی لێهـات و کـاری پێنـەکرا، هەنـدێك لـە ئەفسـەرەکانیش کـە کاریـان لـە کوردستان و ناوچەی بارزان کۆتایی پێهات گەڕانەوە بەغدا، هەریـەك لـە میرحـاج

ئەحمەد و مستەفا خوشناو بەرەو کوردستانی ڕۆژهەلات و موکریان و مهاباد و پەیوەندی نهێنییان بە کۆمەڵەی ژێکاف (ژ، ك) و عیزەت عەبدولعەزیزیش بۆ سوریا و پەیوەندیکردنی بە کۆمەڵەی خۆیبوون و پاشانیش بۆ میسر، دوای گەڕانەوەیان بە ماوەیەکی کەم فەرمانیان بۆ دەرچوو و دران بە دادگایی سوپایی، میرحاج زیندانی کراو و مستەفا خوشناویش خۆی گەیاندە بارزان.

عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی(٤) دەڵێت: نامەیەکم لە مستەفا خۆشناوە وە بە دەست گەیشت نووسیبووی:" کاکە ئیستال من لە بێتواتەم، دەمەوێ چەکێك پەیدا بکەم و ئینجا دێمە گوندی شیواشان بۆ لات."

بەڵام هەر لەوێوە بۆ بارزان روویشتبوو.

عیزەت عەبدولعەزیزیش دوای گەڕانەوەی پاش ماوەیەك کە گومانی حکوومەتی لە لا دروست بوو، خۆی گەیاندە بارزان.

معروف چیاوك(٥) دەڵێت: (ڕۆژێك بەرەو ماڵ دەروویشتمەوە، بە ڕێکەوت لە نزیك وەزارەتی بەرگری عیزەت-م بینی، سڵاوم لێکرد و گوتم:

- وابزانم دەمناسی؟

گوتی: چۆن ناتناسم تۆ مەعروفی، هەردووکمان پێکەنین.

پاشان گوتم: پێم خۆشە ئەمڕۆ لە گەڵم بێتەوە بۆ ماڵەوە خواردنێکی کوردەواریمان هەیە.

گوتی: ئەوە ئاواتی منە، دوای نان خواردن پێم گوت:

- بیستوومە دەتەوێ بچتە لای زاواکانت لە بارزان، ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە و هەروەها تاوانێکی گەوریە بۆ خۆت و بۆ عەشیرەتیش، کەسانی وەکو تو نابی بکەونە هەڵەی واوە بەڵکو دەبێ بژین بۆ ئەوەی خزمەتی نەتەوەکەیان بکەن.

وەڵامی دایەوە و گوتی:

- چی بکەم! حکوومەت ڕاوم دەنێ، هەروەکو چوون ڕاوی ئەفسەرە هەڵاتووەکانی نا. پێم گوت: من دەچمە لای وەزیرەکەتان و هەروەها دەچمە لای سەرۆک وەزیرانیش و بە یارمەتی خوا کۆتایی بەو ڕاونانە دێنم، سوپاسی کردم و هەستا ڕوویشت...

عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی[٦] دەڵێت: نامەیەکم لە ڕەئیس ئەوەل ڕوکن عیزەت عەبدولعەزیز-ەوە بە دەست گەیشت و نووسیبووی:" من لە شوێنی خۆم هەڵاتووم و لە گوندی بیستانە چاوەڕوانت دەکەم بۆ ئەوەی بەرەو بارزان بچین." بەڵام نامەکە ڕۆژێك درەنگتر بە دەستم گەیشت، ئەویش هەڵەی تەتەرەکە بوو کە ڕێی وون کردبوو، هەر ئەو شەوە دەستوبرد لە شیواشانەوە بەرەو بیستانە کەوتمە ڕێ، بەر لە وەی بگەمە جێ زانیم کاك عیزەت چەند چەکدارێکی عەلی ئاغای مەحمودی کاکە خانی دزەیی لە گەڵدا بووە لە ڕێگەی دەربەندی گۆمەسپانەوە بەرەو شەقلاوە لەوێشەوە بەرەو بارزان کەوتووتە ڕێ. لە دوای تێکچوونی ئەم بارودۆخە و کۆبوونەوەی چەند ئەفسەرێك لە بارزان و بۆ پالپشتی کردنی لە بارزانی و بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی، ئەفسەرەکان بریتی بوون لە:[٧]

١- عیزەت عەبدولعەزیز

٢- مستەفا خۆشناو

٣- محەمەد مەحمود قودسی

٤- بەکر عەبدولکەریم حەوێزی

٥- عەبدولحەمید باقر

٦- شەوکەت نەعمان

٧- ئەحمەد ئیسماعیل

٨- حیفزوڵڵا ئیسماعیل

٩- خه‌یروڵڵا عه‌بدولکه‌ریم

١٠ میرحاج ئه‌حمه‌د

١١- جه‌لال ئه‌مین

١٢- ئه‌مین ره‌واندزی

١٣- سه‌ید عه‌زیز شه‌مزینی

له ١٩٤٥/١/١٥ بارزانی له گه‌ڵ ئه‌فسه‌رانی ناوبراو بڕیاریاندا به پێکهێنانی لیژنه‌ی ئازادی به سه‌رۆکایه‌تی بارزانی نه‌مر.

ئه‌م بڕیار و به‌رنامه‌ی خواره‌وه‌یان دا:

١- یه‌کبوون و یه‌کگرتنی هۆز و عه‌شیره‌ته‌کانی کوردستان.

٢- ڕێك و پێکردن و پێکهێنانی هێزی چه‌کدار بۆ پاراستی خاکی کوردستان.

٣- ڕزگارکردنی کوردستان و ڕزگارکردنی له زولم و زۆرداری له ڕێگای سیاسی هێمنه‌وه.

٤-گه‌یاندنی ده‌نگی گه‌لی کورد و زۆرلێکراوه‌کانی به ڕای گشتی جیهانی و ده‌وڵه‌تان به‌هۆی بالویزخانه‌کان له به‌غدا.

٥- یه‌کگرتن له گه‌ل کۆمه‌ڵ و ڕێکخراوه نیشتمانی و ئازادیخوازه‌کانی کوردستان.

٦- گه‌یاندنی ده‌نگیان به هۆی که‌ره‌سه‌کانی ڕاگه‌یاندن.

٧- ڕیسواکردنی سیاسه‌ته دوژمنکارانه‌ی حکوومه‌تی به‌غدا به گه‌لی کورد، به‌ربه‌ره‌کانێ سیاسه‌تی ئیستعماری عێراق.(٨)

لیژنه‌ی ئازادی کۆبوونه‌وه‌یه‌کی له گه‌ڵ ئه‌ندامه‌کانی ئه‌نجامدا، هه‌روه‌ها محه‌مه‌د مه‌حمود قودسی و جه‌لال ئه‌مین له ڕێکه‌وتی ١٩٤٥/٢/١٠ گه‌یشتنه لیژنه‌که و نامه‌یه‌کی هیوایان پێبوو.(٩)

لەو کۆبوونەوەیەدا ئەم بڕیارانە دران:

١- دانرانی مستەفا خۆشناو بۆ سەرکردایەتی بەرەی مێرگەسۆر- ڕەواندز واتە هێلی ڕۆژهەلات: (شێتنە، مێرگەسۆر، ناوچەی برادوست)، بە هاوکاری محەمەد مەحمود قودسی.

٢- دانرانی عیزەت عەبدولعەزیز بۆ سەرکردایەتی بەرەی ئامێدی، واتە هێلی ڕۆژئاوا: (ئامیدی و ناوچەی ڕیکانی)، عەبدولحەمید باقر یارمەتی بدات.

٣- دانرانی شێخ سلێمان بارزانی بۆ سەرکردایەتی بەرەی ئاکرێ، واتە (هێلی باشوور)، ئەفسەرێك یارمەتی بدات.

٤- ئەم سەرکردایەتیانە دەبەسترێتەوە بە سەرکردەی گشتی هێزەکانی شۆڕش مەلا مستەفای بارزانی.

سەرکردایەتی لە ئازاری ١٩٤٥ نامەیەکی نهێنی حزبی هیوای پێگەیشت بریتی بوو لە:

ڕۆژی ١٩٤٥/٣/٣

بۆ ئاگاداری

١- لەشکری عیراق دەیەوێت بە بیانووی مناوەرەی ئاسایی لە ڕۆژی ١٩٤٥/٣/٥ تاکو ڕۆژی ١٩٤٥/٣/١٤ بێتە بارزان و شوێنە ستراتیجیەکان داگیرکەن و هیزی ئازادی گەمارۆ بدەن.

٢- لیوای چواری لەشکری عیراق پێکهاتووە لە سێ فەوج، فەوجی (١، ٢، ٣) و پارێزگاری سنووری ڕەواندز بەشی توپخانەی چیایی (ل ٢)، (ج ٤)، (تۆپی ٧ و ٣)، کە پێکدیت لە هەشت تۆپ.

٤- بەشی تۆپخانە دانراوە کە ڕێگای نێوان (هەولێر - ڕەواندز - مێرگەسور) دەکاتەوە.

له گه‌ڵ وه‌رگرتنی ئه‌م نامه‌یه بارزانی فه‌رمانێکی ئاشكرای بۆ مسته‌فا خۆشناو نارد، ئه‌مه‌ی خواره‌وه ده‌قه‌كه‌یه‌تی:

بۆ مسته‌فا خۆشناو فه‌رمانده‌ی به‌ره‌ی ڕۆژهه‌ڵات

١- به پێی زانیاری ته‌واومان، هێزه‌كانی سوپا له ڕه‌واندز به بیانووی مناوه‌ره‌ی ئاسایی له ٤ی ئازار تا ١٥ ئازار شوێنه ستراتیجیه‌كانی ناوچه‌كه‌تان داگیرده‌كه‌ن و ئه‌م هێزانه تێدا به‌شدار ده‌بن:

لیوای چوار، هێزی زریپۆش، هێزی تۆپخانه‌ی چیایی عه‌یار- ٣/٧ملم، هێزی ئه‌ندازیار، هێزی مه‌یدان، ڕێی تێده‌چێت هێزیكی پولیس سیاره به ئه‌ندازه‌ی لیوا.

٢- پێویسته نه‌هێڵن ئه‌م نه‌خشه‌یه به هه‌ر ناوێكه‌وه بێ جێ به‌جێ بكرێ، ده‌سه‌ڵاتان ده‌ده‌ینێ چی پێویسته بیكه‌ن بۆ پاراستنی ناوچه‌، وامان پێ باشه وریاكه‌ره‌وه‌یێك بده‌ن به فه‌رمانده‌ی سوپایی ناوچه‌ی ڕه‌واندز و له ئاكامی ئه‌م كاره‌ی وریا بكه‌نه‌وه.

٣- هه‌ر جموجوڵێكی سوپا بیكا، ئێوه ده‌سبه‌جێ مێرگه‌سۆر ڕزگار بكه‌نه‌وه.

٤- نابێ هێزه‌كانتان به زۆری له یه‌ك جێ كۆببنه‌وه تا به هۆی تۆپ و هێزی هه‌وایی دووچاری زیان نه‌بن.

٥- گونده‌كان چۆڵ بكرێن و دانیشتوان بچنه ده‌وربه‌ری گونده‌كانیان تا ئاگایان له ماڵ و حاڵیان بێ له هه‌موو گونده‌كان لیژنه دابندرێ.

٦- هه‌تا فڕۆكه زۆر نزم نه‌بێته‌وه ته‌قه‌ی لێ نه‌كرێ.

٧- لیژنه‌یه‌ك دابنرێ بۆ كاری دیله‌كان و گه‌یاندنیان بۆ باره‌گای سه‌ركردایه‌تیی گشتی.

٨- لـە ڕووداوەکـان ئاگادارمـان بکەنــەوە و پێمـان ڕابگـەیێنن کـە ئـەم نامەیـەتان پێگەیشتووە.

١٩٤٥/٣/٣ سەرکردەی گشتی هێزەکانی شۆڕش

مستەفا بارزانی(١٠)

مستەفا خۆشنا لە ٤ی مانگدا نامەیەکی بۆ سەرکردەی گشتی سوپای ئـەو ناوچـەی عێراق، رەفیق عارف نووسی: (١١)

((... وەکـو بۆمـان دەرکـەوتووە پلانتـان وایـە ڕۆژی ٥ی مـارت بـە نـاوی مەشـق و منـاورەوە لـە شـوێنی خۆتـان بـەرەو پـێش بـێن، لـە ڕووی ئـەم فەرمانـەی ئێـوەوە ئەگەر هەر زیانێك ڕوویدا ئۆباڵ لە ئەستووی ئێمەدا نییە.))

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی یەکەم

١- بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە:

أ- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد، (شۆرشی بارزان ١٩٤٣-١٩٤٥)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل١٠٤

ب- مەعروف چیاوك، کارەساتی بارزانی زۆڵملێکراو، وەرگێرانی ئەبو بەکر سالح ئیسماعیل، چاپخانەی ڕۆشنبیری و لاوان، چاپی دووەم، هەولێر ٢٠٠٩، ل١٢٧

ج- عەلائەدین سەجادی، مێژووی ڕاپەرینی کورد، چاپخانەی ئیران - شاری کورد، چاپی دووەم، ساڵی ١٩٩٦، ل١١٩

٢- مەسعود بارزانی، هـ، س، پ، ل١٠٤

٣- بڕوانە مەعروف چیاوك، هـ، س، پ، ل١٦٣

٤- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، گەشتێك بە کۆماری مەهابادda، (بیرەوەریەکانم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ١٩٤٤-١٩٤٧)، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی دووەم، ساڵی ٢٠٠١، ل١١

٥- مەعروف چیاوك، هـ، س، پ، ل١٩٨

٦- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، هـ، س، پ، ل٢٣

٧- عەلائەدین سەجادی، هـ، س، پ، ل١٣٣

٨- بڕوانە:

أ- عەلائەدین سەجادی، هـ، س، پ، ل١٢٣

ب- مەسعود بارزانی، هـ، س، پ، ل١١٢

٩- مەسعود بارزانی، هـ، س، پ، ل١١٤

١٠- هـ، س، پ، ل١١٦

١١-عەلائەدین سەجادی، هـ، س، پ، ل١٢٥

بەشی دووەم:

محەمەد مەحمود قودسی و چەند وتارێکی ڕۆژنامەوانی

ئەفسەری شەهید محەمەد مەحمود قودسی

بەشی دووەم:

محەمەد مەحمود قودسی و چەند وتارێکی ڕۆژنامەوانی

محەمەد مەحمود قودسی خەڵکی شاری سلێمانی و دەرچووی زانستگای جەنگی عێراق بوو، لە ناوەراستی سییەکان دا ئەندامی کۆمەڵی برایەتی و دوایی یەکێ لە ئەندامە چالاك و تێکوشەرەکانی حزبی هیوا و نووسەر و خەتیب بوو، چەندین وتاری سیاسی لە بڵاوکراوە نهێنیەکانی حزبی هیوا و گۆڤاری گەلاوێژ و ڕۆژنامەی کوردستان دا نووسیوە. بەشداربووی شۆڕشی بارزان و یەکێ لە دامەزرێنەرەکانی لیژنەی ئازادی بوو. لە گەڵ بارزانی نەمر چووە کوردستانی ئێران و یەکێ لە هاوکارە نزیکەکانی بوو. لە وێ وەکیلی مەلا مستەفای نەمر بوو. لە زۆر بۆنەکاندا بەتایبەتی سیاسیەکان محەمەد مەحمود بە ناوی مەلا مستەفاوە قسەی دەکرد و وتاری دەخوێندەوە.[١]

محەمەد مەحمود قودسی لە کوردستانی ڕۆژهەڵات ژیانی هاوسەری پێکهێناوە و نەسرین خانی[٢] خەڵکی کوردستانی ڕۆژهەڵات هاوسەری ژیانی بوو.

١-١ ئالأی کوردستان

له ڕۆژی هەڵکردنی ئالای کوردستان له نەغەده محەمەد مەحمود قودسی ئەم وتارەی خوێندووتەوە:

له ڕۆژنامەی کوردستان له ژمارەی ٥ دا[٢]، ڕۆژی ١٣٢٤/١٠/٢٩ - ١٩٤٦/١/٢٠ هاتووە:

گەورەکانم! ئەی گەلی بە شەرەف! خوشەویستان و ڕاوەستاوان!

ئەی کرێکار و فەلاح و سەپان و پاڵەی کوردی بە نرخ!

ڕۆژەها بە سەر شۆرشی میللی پیرۆزی کوردا هەڵات و تیری دوژمن کەللە و سینگی بەچکەشێرانی کوردی پێکا و خاکی کوردستان لاشەی جەوانانی گرتە باوەش. چیا و دۆڵ و دەشتەکانی کوردستان پڕە له گۆڕستانی دلێران و نەبەزانی کورد کە لە پێناوی ڕێگای ئازادیدا، لە پێناوی هەڵکردنی ئالأی موقەدەسی کوردا گیانی پاکیان لە لاشەیان جیاواز بوەوە.

ئەی برای کورد! شۆڕشەکانی دیاربەکر، دەرسیم، سلێمانی، ئامێدی، بارزان، هەموو نیشانەی ئەو جەوانمەردییەیە کە بۆ ئازادی کراوە. ئەمڕۆ کورد بە چنگی ئاسنینی خۆی ئەو ئالأ پیرۆزە هەڵدەکا. بەڵێ ئەو ئالأیە هەڵ دەکات کە لە سەرەتای مێژووەوە کورد خۆی بۆ بەخت کردووە.

برایان! پیرۆزبایی خۆم پێشکەشی هەموو کوردێك و هەموو میللەتێکی ئازادیخواز دەکەم.

ئەی برای کورد! ئەزانی ئالأی خوشەویست چ ئامۆژگاریەکت دەکا؟ ئەڵی بۆ کۆبوونەوەیەکی بێ جیاوازی گەورە و بچوك، ئاغا و کرێکار، قوتابی و شوان و فەلاح و ژن و پیاو، منداڵ و کچ، هەمو پێکەوە بە یەك دڵ بۆ یەك ئامانج تێدەکوشن، هەوڵ دەدەن. دیسان دەڵێ:

ڕەنگی سوورم نیشانەی جەنگاوەری و نەبەزی گەلی کوردە.

ڕەنگی سپیم دەڵێ میللەتی کوردی نەجیب گیانێکی پاك و ڕاستی هەیە.
ڕەنگی سەوزم هاوار دەکا خاکی کوردستان پڕە لە دەغل و دان کانگای زێر و زیوە.
ئەی کورد هەموو بە گیانێکی خاوێنەوە و بیرەوەرییەکی پاك و ڕاستەوە هەموو پێکەوە کەلك لە کوردستان وەرگرن.
دیسان دەڵێ:
ئەی فەللاح، ئەی کرێکار و پاڵەی کورد دڵت لە خۆ دانەمێنێ لە سەر نیشانەی پاکی و ڕاستی نیشانەی تەقەڵا و هەوڵی دەستی تۆ ئەو دوو گۆڵە گەنم و جۆیە هەمیشە بە پێش چاوتەوەیە پێت ئەڵێن هەوڵ بدە ئیش بکە و وڵاتت بڵند بکەرەوە.
ئەی کورد دیسان ئاڵاکەت ئەڵێ و ئەمرت پێ ئەکات سەرکەوتنت و گەورەییت لە خوێندنایە، ژن و پیاو و کوڕ و کچ بە جارێ بخوێنن چونکی خوێندن هەموو مێوەیەکی خۆش و زیندەگانی پێوەیە. کردگاریش تیشکی ڕۆژی خۆی بە سەر هەموو سیفاتی جوانی ئینسانیدا بڵاوئەکاتەوە و جوانتری ئەکا. ئەی کورد ئێمەش بەرامبەر بە ئاموژگارییەکانی ئەڵێین:
ئەی ئاڵا پەیمانت دەدەینێ، هەموو پێکەوە بە یەك دڵ بە تەنیکی ئاسنینەوە هەوڵ بدەین ببینە سپەرد، ڕاست بین، ئیش بکەین، بخوێنیین.
ئەی کورد ئاڵا ڕەمزمانە لە دوای هەڵکردنی نرخی هێنانە خوارەوەی قوربانیکردنی هەموو میللەتی کوردە.
ئیتر بژی کورد و کوردستان
بژی پێشەوای یەکیەتی جەماهیری شورەوی سۆسیالیستی مارشاڵ ستالینی مەزن.
بژی هەموو میللەتێکی ئازادی خواە.

١- ٢ جێژنی نەورۆز لە مهاباد

ڕۆژنامـەی کوردسـتان ژمـارەی ٢٨، چوارشـەمۆ ٧ی خاکـە لێـوەی ١٣٢٥ هـەتاوی (٢٧ی مارسی ١٩٤٧)[٤]

جێژنی نەورۆز لە مهاباد

خیتابەی برای خوشەویست محەمەد مەحمود:

بـە نـاوی پـارتی دیمـۆکراتی کـوردی عێراقـەوە بـە بۆنـەی جێـژنی نـەورۆزەوە پیرۆزبایتان لێ دەکەم.

گەورەکانم: ئەی ڕاوەستاوەکانی گەلْ! دەزانن نەورۆز نیشانەی چ دەکا؟ ئەمەیە کە لەم وتەدا وەڵامی دەدەمەوە:

چاخەها، ساڵهایی درێژە بە سەر ئەم ڕۆژە دا ڕابردووە و گەلی کورد بـە جیـژنێکی سەر ئەفرازی نەهێناوەتەوە ئـەژماردن، لـەو زنجیرەی ئەسارەتەدا دەی ناڵانـد کـە بێگانە پێی بەند کردبوو و ناخۆشی و سەرگەردانی پێ تام دەکرد.

دەرگـای ئـازادی و حقـوقی تـەبیعی ئینسـانی لێ دادەخسـت، ڕەنجـی ڕۆڵـەکانی بـۆ شکاندنی زنجیرەی ئەسارەت و نـەزانی و ژێـر دەسـتەیی. ئـەم ڕەنجـە گەوەریـە لـە هەموو ماوەکانی مێژوودا ئەوەی لە بیر بردبووەوە کـە جیـژن هەیـە و ڕۆژێکـیش هەیە کە پێی دەڵێن نەورۆز و چاوی بـە سـەرەتای بـەهار دەگەشـێتەوە. گـەل لـەو سەفەرە درێـژە دڕکاوییـەی بـۆ گەیشـتن بـە قیبلـەی مبـارەکی کـە "سـەربەخۆیی، ئازادییە" تووشی گەلێك ئەزییەت و ناخۆشی هات.

ڕۆژ باش ئەی نەورۆز، هەزار ڕۆژباش... ڕۆژباش ئـەی جێـژنی میللـی ڕۆژ بـاش... ئەی ڕۆژی پیرۆز! بوویتـە هـۆی هێنانـە جێـی ئـەو ڕابردووانـەی کـە لـە مەیـدانی شەڕەف دا لـە خوێنـا گـەوزیون. تـۆی خـاوەنی ڕوونـاکی بـە تـین و جـوان چـونکی حکوومەتی کوردستان و حقووقی دیمۆکراتی گەلت لە ژێر باڵ دایە.

مەرحەبا ئەی جەژنی دڵگراوە مەرحەبا! ئەوە ڕۆڵەی کوردستان خۆی لە چەك داوە و لە هەنگاوەکانیا سێبەرێکە بۆ پارێزگاری ئەو ئامانەتە موقەدەسە کە شەهیدانی نشتیمان بۆیان بە جێ هیشتووین... بۆ گەلی ئازادکراو.

ڕۆژباش، هەزار ڕۆژ باش! دایکی ڕۆڵە لە خوێن گەوزەکان دڵنیابوون چونکی زانییان کە بە خۆڕایی نەچوون. منداڵەکانمان لە خۆراك و مەدرەسەکانیان دڵنیان، گەل لە حقووقی خۆی دڵنیایە چونکی دەزانێت کە دەستی زاڵم ناتوانێ داگیری کا، بە تەواوی بۆی وەرکەون کە ئەویش وەك ئادەمیزادی دی بە ئازادی دەژی و بەرێی زانستی و پیشەسازی خۆی دەخوا و میوانی شارستانیەتی و بازرگانی بۆی دەبێتە یەکەتییەك و لە دوایی ئەو ڕۆژە هیچ زاڵمێك و بەکارهێنەرێك ناتوانێ دەست ڕەنجی بدزێت.

هیچ دەمێك فرمێسك بە سەر ئەو جەوانانەدا کە دەبنە سێبەرێکی پۆڵایی لە ڕووی هێرش و زەبر بە دەستیدا نارێژرێ. نا، هیچ دەمێك گوێمان لە هاواری سەرگەردانی برسی نابێت، دەنگی ئەو ئازارانەمان نایەتە گوێ کە دەستی دڕندە لە گیانی گەلدا بە جێی هێشتووە. چاخی پارێزگاری کەرامەتی ئینسان لە گەڵ نەورۆزی ئازادیدا دەست پێدەکا.

نەورۆز! ئەی سەرەتای ژیانی نوێ! ڕاناوەستین، سارد نابینەوە، هەر وەکوو گەیشتینە لووتکە و هیچی تری لە دوا نەبێ. هێشتا لە سەرەتای عەهدی نوێین. پێویستە لە نوێ وە دەست بکەنە کار و بکەوینە چالاکێکی بێ سستی. ئەی نەورۆز لە عێراقدا کورد هەیە لە زنجیرەی ئەسارەت و ژێر دەستی دان چاویان بڕیوەتە تۆ و دڵیان پڕ لە هیوایە بۆ ڕزگاربوون و ئازادی. لە تورکیادا دڵ شکاوە، چونکی بە بەندی ئاسنین بەندکراوە، ئێستا خۆی کۆدەکاتەوە بە هیواداری ئەو ژیانەوە کە تۆ دەرگای ڕزگاری بیت. ئەی ئەوەڵ نەورۆزی حکوومەتی نوێ ببەرە

ڕۆژی به‌ند شكاندن بۆ نیشتمان، ببه‌ره ڕۆی بڵندی كورد له گه‌ڵ كاروانی میلله‌تانی پێشكه‌وتوودا ببه به‌رێوه.

بژی گه‌لی كورد به ژیانێكی كامرانی وه‌ك كامرانی دنیا له سه‌ره‌تای به‌هاردا.

بژی حكوومه‌تی كورد دامه‌زرێنه‌ری ڕۆژی ئازادی گه‌ل!

بژی سه‌رۆكی حكوومه‌تی نوێ جه‌نابی پێشه‌وای موعه‌زم.

بژی سه‌ركرده‌ی هێزی ئازادی زه‌عیم مه‌لا مسته‌فا بارزانی.

بژی نه‌ورۆزی هیوادار و ژیانی پڕ ئاسایش و كامرانی.

٣-١ خطاب به لاوان

ڕۆژنامەی کوردستان، لاپەرە ٤، ژمارە ٢٨، چوارشـەممە ، ١٣٢٥/١/٧ — ١٩٤٧/٣/٢٧ دەنووسێت:[٥]

خطابێك به ناوی زعیم مەلا مصطفی خوێنداراوەتەوە

خطاب به لاوان

محەمەد محمود

برا خوشەویستەکانم:

بە ناوی زەعیمی خوشەویستەوە و بە ناوی جوانانی کوردستانی مەزنـەوە کـە لـە ژێر باڵی ظلم و دکتاتورەتیشدا هێشتا واز لە تعصیبی مللـی نـاهێنیٚ و تێدەکۆشـی و خۆیـان تووشـی تـاریکی گرتـی خانـە و پێوەنـدیی ئاسـنین دەکـەن، پیرۆزبایتـان پێشکەش دەکەین.

لە لایەن هەموو چینەکانی گێتییەوە زانراوە کە بۆ ئاسودەیەگی هەموو میللەتێك کوششــی شــەو و ڕۆژی جــەوانان و پــلان دانــی پیرەخــەون بیرەوەرییــە بــە نرخِەکانیەتی، لە بەر ئـەوە ئـەی لاوانـی ڕەوشـەن فکـری کـورد، بـەرەو یەکیـەتی، بەرەو کۆششێکی شەو رۆژیی بۆ بڵاوکردنەوەی شارسـتانیەتی، بـۆ بڵندکردنـەوەی نیشتمان ئـەو نیشـتمانەی کـە صدها ساڵ بـوو کـاول و وێرانـەی دەسـتی دۆژمنـی بەدفەڕ بـووە ئیمـرۆ، نـا لـەم چاخی بیستەمدا کـە بـەهۆی عبقریـت و دوربینـی پێشەوای معظمـی کوردسـتان و ئەنـدامانی بـە ئەشـرەفی حزبـی دیموکراتـەوە بـە هۆی لاوانی باز و ئاسنینی کوردەوە گەیشتە ئازادی نابێ ئەوەتان لە بیر بچێت کە ئیستا پێویسـتی کۆششـە لـە ژێـر سـێبەری بـاڵی یەکـەتی بـە گیـانێکی دیمـوکراتی ڕاستەوە.

لاوان: لاوانی کوردی ژێردەستە چاوەڕوانی کوششی ئێوەن بۆ ڕزگارکردنیان، بۆ ئازادکردنیان، لە دوایدا دەڵێم بژی پێشەوای معظمی کوردستان، بژی جەوانانی کورد و کوردستانی مەزن، بژی هەموو میللەتێکی ئازاد.

٤-١ قارەمان خۆشەوی خەلیل مزووری

ڕۆژنامەی کوردستان[٦] لە ژمارەی ٦٢ چوارشەممو ٥ی پووشپەری ١٣٢٥ هەتاوی (٢٧ی ژووەنی ١٩٤٧)

بابەتێکی بە قەلەمی محەمەد مەحمود قودسی لە سەر ژیانی شەهید خۆشەوی خەلیل مزووری بلاوکردوتەوە و ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی:

"قارەمان خۆشەوی خەلیل مزووری"

خۆشەوی کوری خەلیل خۆشەوی ڕەئیسی عەشیرەتی بارزان. لە ساڵی ١٩٢٨ی میلادی دا لە کوێستانی موسەکا لە وڵاتی مزووری لە دایك و بابێکی کورد هاتووتە دنیاوە.

باوکی ئەم قارەمانە کە خەلیل خۆشەوییە ژیانی خۆی هەر لە گەڵ بەربەرەکانیی دەوڵەتی تورك و دەوڵەتی عەرەبدا بە سەر بردووە. لە ساڵی ١٩٣٠ ی میلادی دا لە قوەتێکدا کە عێلی بارزان لە نەتیجەی فشاری هیزی ئینگلیس و عەرەب چوونە خاکی تورکیاوە و لە پاش دا لە سەر وەعدی حکوومەتی عێراق گەڕانەوە. لە گەڕانەوەیان دا دەردەست گیران و نەفی کران بۆ وڵاتی خوارووی عێراق. لەم قوەتەدا خەلیل خۆشەوی لە شاخ مایەوە نزیکەی شەش ساڵ لە دەوڵەتی عێراق عاسی بوو و لە دواییدا لە زستان دا بە هۆی هێزی تورك و عێراق لە سەر سنووری ترکیا و عێراق کوژرا. لەم وەقتەدا قارەمان خۆشەوی خەلیل، منداڵ بوو و لە ماڵی مامی ئەسعەد خۆشەوی گەورە بوو و فێری خوێندن و نووسین بوو و لە ئاکرێ تا کلاسی چوارەمی ئیبتیدائی تەواو کردووە. لە ساڵی ١٩٤٢ دا زەعیم مەلا مستەفای بارزانی لە سلێمانی فیراری کردەوە بارزان، ئەسعەد خوشەوی و خوشەوی خەلیل لە دوای داگیرکردنی پۆستی ئەمنییەی بیرەکەپرە گەیشتنە مەلا مستەفا و دەوامی شەڕی ئازادییان کرد.

دیسان ئه‌م قاره‌مانه له ساڵی ١٩٤٥ له شه‌ڕی دووه‌می بارزان دا ئیشتراكی كـردووه و له دوایی دا له گه‌ل عێلی بارزان هاته خاكی كوردستانی ئێرانه‌وه... ئه‌م قاره‌مانـه له لایه‌ن زه‌عیم مه‌لا مسته‌فای بارزانیه‌وه به فه‌رمانده‌ی چلی دوو لكی یه‌ك دانرا و نێررا بـۆ جه‌بهـه‌ی سـه‌قز. لـه ڕۆژی ١٣٢٥/٣/٢٥ دا هێـزی دیكتـاتوری فاشیسـتی تـاران لـه سـه‌قزه‌وه حه‌ملـه‌یان هێنـا بـووه سـه‌ری هێـزی دیمـۆكرات لـه تـه‌ره‌فی جه‌بهه‌ی قاره‌مان خوشه‌وی خه‌لیل، ئه‌م قاره‌مانه‌ش فـه‌وری گوزارشـی خـۆی دایـه فه‌رمانـده‌ی لـك مسـته‌فا خۆشـناو، لـه جـواب دا ئـه‌مری پێكـرا كـه ئه‌گـه‌ر هێـزی فاشیزمیان گه‌یشته ناو سه‌نگه‌ره‌كان فه‌رمانی حه‌مله بـدرێت. قاره‌مـان خۆشـه‌وی خـه‌لیل فـه‌رمانی فه‌رمانـده‌ی لكی خـۆی بـه دیقـه‌ت بـه جیٚ هێنـا وه كـه هێـزی دیكتـاتۆری نزیـك بوونـه‌وه بـه ٥٠٠ كـه‌س و دوو تانـك و سیٚ تـه‌ییاره قـه‌هره‌مان خه‌لیل خوشه‌وی ده‌سـتووری حه‌ملـه‌ی دا بـه پێشـمه‌رگه‌كانی كـه عیبـاره‌ت لـه ٤٠ نه‌فـه‌ر بـوون به‌رابـه‌ر ٥٠٠ نه‌فـه‌ر شـه‌ڕێكی زۆر سـه‌خت كـرا و لـه نه‌تیجـه‌ی سیٚ حه‌مله دا ئه‌م هێزه بچووكه‌ی دیمۆكرات نیهایه‌تـه‌ن هێـزی دیكتاتۆریـان شـكاندن. هه‌ر له‌و ڕۆژه‌دا قه‌هره‌مان خۆشه‌وی خه‌لیل وه ١٠ پێشمه‌رگه‌ی بریندارکران و لـه لایه‌ن فه‌رمانده‌ی سه‌راوه نێردرانٍ بۆ بۆكان و له‌وێش را بـه ده‌سـتووری پێشـه‌وای موعه‌زه‌می كوردستان قه‌هره‌مان خوشه‌وی خه‌لیل نێردرا بۆ تـه‌وریز. لـه تـه‌وریز له خه‌سته‌خانه‌ی شووره‌وی چوار ڕۆژ له ته‌دای دابوو وه‌ڵیٚ داخه‌كه‌م بـای ئه‌جـه‌ل هـات و لـه ناكـاو ده‌فتـه‌ری ژینـی دڕی. هێشـتا خونچـه بـوو لـه باخـدا بـه ناحـه‌ق هه‌ڵوه‌ری. گیانی پاكی به ئه‌ندی سپارد و له‌وێ له لایه‌ن وه‌زیری هێزی كوردستان جـه‌نابی محه‌مـه‌د حوسـێن سـه‌یفی قـازی جـه‌نازه‌ی بـۆ مـه‌هاباد بـه ڕیٚ كـرا. لـه ته‌شـیعی جــه‌نازه‌ی ئــه‌م قاره‌مانــه‌دا تــه‌واوی هێــزی ناوه‌نــدی كوردســتان و دانیشتووانی مه‌هاباد و حه‌زره‌تی پێشه‌وای موعه‌زم و ژنه‌رال مسته‌فای بـارزانی و

هەیئەی وەزیرانی دەوڵەت و هەیئەی عولەما و شێخ و مەلا و هەیئەتی نووسەران و ئەفسەران هەموو حوزووریان بوو و جەنازەی ئەم قەهرەمانی نەمری کوردستانە بە غایەتی ئیحترام بۆ ماڵی ئەبەدی ڕۆیشت. خۆشەوی خەلیل لە ڕێگای ئازادی کوردستان دا، لە ڕێگای پارێزگاری ئالآی موقەدەسی کوردستان دا، لە ڕێگای شەرەف و نیشتمان دا لاشەی بە خاك سپارد. بەلآم ئەم قەهرەمانە ناوی ئەبەدی یە. لە زەمینی ئازادی کوردستان دا نێژرا، گیانی پاکی بە سەر ئالآی کوردستانەوە لە سوورانەوە دایە. قەهرەمان خۆشەوی خەلیل ئەورۆ گەیشتە شوهەدای ڕێگای نیشتمان، بنوو ئەی قەهرەمان! بنوو بە نوستنێکی ئەبەدی! خاکی کوردستانی ئازاد شانازی دەکا کە ئەورۆ جەسەدی پاکی هەوەڵین شەهید و قارەمانی ڕێگای ئازادی خۆی لە ناو دڵی خۆی دا جێ کردووتەوە و دایناوە...

مەهاباد/ محەمەد مەحمود قودسی

هەر سەبارەت بە ئازایەتی و دڵسۆزی و نیشتمانپەروەری بنەماڵەی خۆشەوی خەلیل بەڕێز مسعود بارزانی[٧] داستانی خەبات و شۆڕشگێری و قارەمانی باوکی خۆشەوی خەلیل واتە خەلیل خۆشەوی بەم شێوەیە دەنووسیێت:

(... خەلیل خۆشەوی و برادەرانی چوون بۆ چیای گۆڤەند و خێزانەکەی دوورخرایەوە بۆ خوارووی عێراق.

لە ئەیلوولی ١٩٣٥ دا ئەحمەد نادر شەهیدکرا لە شەڕێکدا کە هێزی تورك لە گەڵ عێراقیەکانا دەیانویست بیانگرن یا بیان کوژن. بە شەهیدبوونی ئەحمەد نادر وزەی شۆڕشگێران تەواو دابەزی، چونکە پڕکردنەوەی شوێنی ئەو زۆر ئەستەم بوو، عەبدوڵڵا کەرکەمویش بە بریندارى ناچار بوو خۆی بدا بە دەست عێراقیەکانەوە، بەڵام خەلیل خۆشەوی توانی بە خۆی (٣٠) کەس لە خزمانی لەو

تۆقـە ڕزگـار بـێ کـە هێزەکـانی تـورك و عێـراق بۆیـان دانـابووە، چـووە ناوچـەی ڕێکانیان و لەوێشەوە چوو بۆ سنووری سوریا بە هیوای ئەوەی بچێتە سووریا کـە ئەوسا لە ژێر دەستی داگیرکـەری فەرەنسـەییدا بـوو. حکوومـەتی عێـراق لـە سـەر پاڵنـانی ئینگلیـز، ژمارەیـەکی زۆری لـە دەسـتە پـولیس و جـاش نـارد بـۆ شـوێن کـەوتنی خـەلیل و (٥٠٠٠) دیناریشـی خـەڵات دیـارکرد بـۆ هەرکەسـێك کـە بـە زیندوویی یا مردوویی بیگرێ.

خەلیل نەیتوانی بگاتـە سـووریا، گەڕایـەوە ناوچـەی دوسـکی ژووری (بەشـێکن لـە هـۆزی دۆسـکی لـە بـاکووری خـوارووی ناوچـەی بـارزان دادەنیشـن، هەمیشـە ڕێکانییـەکان دەسـتدرێژیان دەکـردە سـەریان). بڕیـاری دا تـا بـەهار دادێـت خـۆی بشارێتەوە. لێرەدا بیری کەوتەوە کە کاتی خۆی چ خزمەتێکی گەورەی بـۆ کـەلحێ ڕێکـانی کـردووە و لـە مەترسـی ڕزگـار کـردووە، ئەوکاتـەی لـە لایـەن سـیتۆ هۆرەمارییەوە (هۆرەماری هۆزیکن بە ئازایەتی ناسراون بە تایبەتی لـە سـەردەمی سەرۆکایەتی سیتۆ ئاغادا، لە ویلایەتی هەکاری لە کوردستانی تورکیا، بـەڵام پـاش مردنی سیتۆ گەلێك لەو ناوبانگەی کەم بـووە، تەنانـەت خاکیشـی)، لـە سـاڵی ١٩٢٣ پـەلاماری درا، پـەلاماری لێ ڕەتکـردەوە و ڕزگـاری کـرد، خـەلیل پێـی وابـوو ئـەو هەڵۆێستە جێ دەگرێ لە لای کەلحێ، بۆیێ پەیوەندی پێوەکرد و ئـەویش بـەڵێنی دایێ یارمەتی بدات و تا بەهار بیحەوێنێتـەوە. خـەلیل چـووە ناوچـەی ڕێکانیـان، چونکە ناوچەی دۆسکی ژووری زۆر هـەژار بـوون نـەیان دەتـوانی نـانی سـی کـەس بدەن. لە زستانا هەتا بەهار لە بەر زۆری بەفری گران ڕێگاکـان دەگیرێـن، ئـەویش لـە ناوچـەی ڕێکـانی چـووە نێـو ئەشـکەوتێکی دوور لـە هـەموو ئاواییێـك، کـەلحێ ڕێکانی بەشی دوو هەفتـە ئـەرزاقی بـۆ نـارد، بـەڵام لـە لایـەکی دیکـەوە، چـوو بـۆ ئامێدی و حکوومەتی ئاگادار کردەوە، دوو سریە سوپا و یەك سریە پولیسی هێنـا

و ئه‌شكه‌وته‌كه‌ی پێشان دان، خه‌لیل خۆشه‌وی و هاوڕێیه‌كان كاتێ به‌ خۆیان زانی كه‌ له‌ هه‌موو لایه‌كه‌وه‌ ده‌وره‌دراون، داوایان لێكردن خۆ به‌ده‌سته‌وه‌ بده‌ن، به‌ڵام خه‌لیل خۆشه‌وی و هاوڕێیانی تا دوا فیشه‌ك و دوا دڵۆپی خوێن به‌ربه‌ره‌كانییان كرد تا هه‌موویان به‌ شه‌ره‌ف و سه‌ربه‌رزی شه‌هیدكران.

كه‌لحێ ڕێكانیش تۆڵه‌ی ئه‌م خیانه‌ته‌ی زۆر به‌گران لێ سه‌ندرایه‌وه‌، له‌ ساڵی ١٩٦١ سزای خۆی وه‌رگرت.

به‌ڕێز مه‌سعود بارزانی له‌ نوسینه‌كه‌ی به‌رده‌وام ده‌بێت ده‌نووسێت:

(خه‌لیل خۆشه‌وی له‌ شۆباتی ١٩٣٦ دا شه‌هیدكرا، سه‌ریان بری و بردیانه‌ شێروان له‌وێ دایكی و ژنه‌كه‌یان هێنا و ئه‌فسه‌رێك له‌ دایكی خه‌لیلی پرسی: ئا ئه‌م سه‌ره‌ ده‌ناسیته‌وه‌؟ له‌ وه‌ڵامدا گوتی: به‌ڵێ؛ ئه‌مه‌ سه‌ری خه‌لیلی كورمه‌ كه‌ به‌ غه‌در و ناپاكی كوشتوتانه‌ و من شانازی پێوه‌ده‌كه‌م... به‌ڵام ژنه‌كه‌ی خه‌لیل خه‌ریك بۆ ببورێته‌وه‌ و ده‌گریا، كه‌چی خه‌سوی ڤیژاندی به‌سه‌ریا و گوتی: له‌ به‌رده‌می ئه‌م خوێرییانه‌ مه‌گری باپێمان خۆش نه‌بن...)

مه‌به‌ستی حكوومه‌تیش له‌م كاره‌ی دوور له‌ هه‌موو خۆ ڕه‌وشتێكی مرۆڤایه‌تی، لێكردنه‌وه‌ی سه‌ری "خه‌لیل خۆشه‌وی" و سێ له‌ هه‌ڤاڵانی له‌ لاشه‌یان بردنیان بۆ شێروان مه‌زن كه‌ سه‌نته‌ری ناحیه‌كه‌یان بوو، بۆ ماوه‌ی چه‌ند ڕۆژێك هه‌ڵواسین له‌ به‌ر چاوی خه‌ڵكه‌كه‌:

یه‌كه‌م: نیشاندانی سه‌ركه‌وتن و هێزو بازووی خۆی بوو.

دووه‌میش: بۆ چاو ترساندن و په‌ند لێوه‌رگرتنی خه‌ڵكه‌كه‌ بوو.[٨]

مه‌به‌ست و ئامانجه‌ سه‌ره‌كیه‌كانی بزاڤه‌كه‌ی خه‌لیل خۆشه‌وی له‌م چه‌ند خاڵانه‌ی خواره‌وه‌دا كورت ده‌كه‌ینه‌وه‌:[٩]

١- درێـژەدان بـە شۆڕشـی یەکـەمی بـارزان و ڕاپەرینـە نەتەوەییـەکانی پێشـووی شێخانی شۆڕشگێری بارزان.

٢- گەڕانەوە و ئازادکردنی بنەماڵەی شێخانی بارزان لە زینـدان و دوورخسـتنەوەی زۆرەملێ بۆ ناو هۆز و خزمانیان.

٣- هەلگرتنی گەمارۆی سەربازی و ئەحکامی عورفی لە سەر دەڤەری بـارزان و واز هێنان لە خەونە نەزوکەکانیان.

٤- ڕاگەیاندنی لێبۆردنێکی گشتی ڕاستەقینە لە هەموو ئەوانەی بەشداری شۆڕشی یەکەمی بارزانیان کردووە.

٥- دەسـت هـەلگرتن لـە پیـادەکردنی سیاسـەتی بـە زۆر نیشـتەجێکردنەوەی ئاسوورییەکان لە بارزان و هێلی سنووری برۆکسل.

٦- وازهێنانی حکوومـەت لـە هانـدان و ئـاڵۆزکردنی ململانێـی هۆزایـەتی و دەست وەرنەدان لە کاروباری هۆزەکانی دژی بارزان.

٧- داننـان بـە مافـە نەتەوەییـە سروشـتییەکانی گـەلی کـورد وەك هـەر گـەل و نەتەوەیەکی تری ناوچەکە.

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی دووەم

١- نەوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان، (کورد لە گەمەی سۆڤیێتی دا)، چاپی سێیەم، بلاوکراوەی سەنتەری لێکۆلینەوەی ستراتیجی ی کوردستان، چاپخانەی تیشک، سلێمانی ٢٠٠٧، ل١٨٥

٢- زانیار سەردار قرگەیی، ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩، چاوپێکەوتن لە گەڵ، ڕەفیق محمود قودسی.

٣- ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ٥ دا، ڕۆژی ١٣٢٤/١٠/٢٩ - ١٩٤٦/١/٢٠

٤- ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٢٨، چوارشەمۆ ٧ی خاکە لێوەی ١٣٢٥ هەتاوی (٢٧ی مارسی ١٩٤٧).

٥- ڕۆژنامەی کوردستان، لاپەرە ٤، ژمارە ٢٨، چوارشەممە ، ١٣٢٥/١/٧ — ١٩٤٧/٣/٢٧

٦- ڕۆژنامەی کوردستان لە ژمارەی ٦٢ چوارشەمۆ ٥ی پووشپەری ١٣٢٥ هەتاوی (٢٧ی ژووەنی ١٩٤٧)

٧- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، (یەکەم ڕاپەرینی بارزان ١٩٣١-١٩٣٢)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل٤٨

٨- ڕێبوار ڕەمەزان عەبدوڵلا، مێژووی جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا، بە بەراورد لە گەڵ ڕێککەوتننامە ناوخۆیی و نێودەوڵەتیەکان، چاپی یەکەم، چاپخانەی منارە، ٢٠١١، ل٢٠١

٩- مستەفا جوندیانی، هەڵدانەوەی چەند لاپەرەیەك لە ڕاپەرینەکەی خەلیل خۆشەوی، لە کتێبی (کۆنگرەی یادەوەری سەد ساڵەی بارزانی نەمر) ئامادەکردنی مومتاز حەیدەری، د.کوردستان موکریانی، د.دلێر ئیسماعیل حەقی شاوێس، بەشی دووەم، هەولێر،٢٠٠٣، ل١١٣٧

بەشی سێیەم:

ئازایەتی هێزی بارزانیان و ئەفسەر و سەرکردەکانیان لە حکوومەتی میللی کوردستاندا

بەشی سێیەم:

ئازایەتی هێزی بارزانیان و ئەفسەر و سەرکردەکانیان لە حکوومەتی میللی کوردستاندا

ئازایـەتی و نیشـتمان پـەروەری و خـۆڕاگری ئەفسـەر کوردەکـان و پێشـمەرگە بارزانیەکان لە بەرگریکردنی کۆماری مهاباد (حکوومـەتی میللـی کوردسـتان) کـەم وێنـە بـوو، فەرمانـدەی هیـزی بارزانیـان سـەربە وەزارەتـی هێـزی کۆمـار بـوون هەندێك جار بە وەزارەتی (بەرگری) یـاخۆد (جـەنگ) دەناسـرا، لـە بـەرەی هـەرە گرنگـی کۆمـاردا بـەرگرییان کـردووە ئـەویش بـەرەی سـەقز بـووە، بارزانیـەکان و ئەفسـەرە کوردەکـانی عـێراق بـەهیزترین و ئـەکتیڤترین هێـز بـوون لـە کۆمـاردا. تیکۆشـەر و ئەفسـەرەکان چـەند جارێـك پلـەیان بەرزکراوەتـەوە و خـەڵات کـراون بەهۆی ئازایەتی و فیداکارییان. لەم بەشەدا هەوڵمان نەداوە بە درێژایی باس لـەم هیزە و قارەمانی فیداکارییەکانی بکەین، چونکە لە چوارچێوەی کتێبێکی ترماندا بەناوی (بارزانیەکان لە ڕێرەوە مێژووییەکاندا - کۆماری مهاباد -) بە درێژی بـاس کراوە.

١-١ بەرزکردنەوەی پلەی ئەفسەرە کوردەکان و پێشمەرگە بارزانیەکان

ڕۆژنامەی کوردستان[١] ژمارەی ٥١، چوارشەمۆ ٨ی جۆزەردانی ١٣٢٥ هەتاوی (٢٩ی مەی ١٩٤٦).

ئیعتای دەرەجە

له نەتیجەی له خۆڕابردوویی و خۆ فیداکردن بۆ حیفزی ئازادی نیشتمان له مەرحەلەی ئەوەڵ داو له پاشانیش له سەر تەقازای ژەنەڕال مستەفا بارزانی بەرامبەر به ئەمری پێشەوای موعەزەم ئەو برا خوشەویست و بەرزانەی بارزانی بەو دەرەجانەی خوارەوە:

- ئاغای عیزەت عەبدولعەزیز، میرحاج ئەحمەد، مستەفا خۆشناو و بەکر عەبدولکەریم به دەرەجەی پۆدپۆلکۆڤنیك یەعنی (نایب سەرهەنگ).
- نوری ئەحمەد تەها، خەیروڵڵا عەبدولکەریم و جەلال ئەمین مەحمود به دەرەجەی مایۆری یەعنی (سەرگورد).
- عەبدولرەحمان تەیب موفتی و محەمەد مەحمود به دەرەجەی کاپتانی یانی (سەروانی).

له لایەن وەزیری بەرزی هێزی کوردستان به هۆی ئەحکامات موفتەخەرکران و پێیان ئیبلاغ کرا.

۲-۱ سوپاسکردن له کردهوهی ئازایهتی عێلی بارزان و ئهفسهر و سهرکردهکانیان.

ههر سهبارهت به پاڵهوانیهتی و قارهمانی ئهفسهر و سهرکردهکانی هێزی بارزانیان له کۆماری میللی کوردستاندا، له نامهیهکدا حهمه رهشید خان فهرماندهی هیزی بوکان و ناوچهکهی له سهرا بۆ پێشهوا قازی محهمهد، له ڕێکهوتی ۱۳۲۵/۲/۱۲ بهرامبهر به ۱۹٤٦/٥/۲ دهنووسێت:(۲)

بۆ پێشهوای بهرزی جمهوریهتی کوردستان

بابهت/ سوپاسکردن له کردهوهی ئازایهتی عێلی بارزان و ئهفسهر و سهرکردهکانیان.

۱- به کهمالی و ڕوو سوری و سهربهستی و سهربهرزی کردهوهی خارهقی عێلی بارزانی و ئهفسهر و سهرکردهکانتان به عهرز دهگهیهنم، ههرچهنده به نووسینی ژماره ۱٤٦- ۱۳۲۵/۲/۱۱ – ۱۹٤٦/٥/۱ موختهسهری ئهوم تقدیم به ستادی گل کردووه بهڵام بۆ ئهوهی پێشهوای بهرزیش له ڕهشادهتی ئهم برا به قیمهتانهم ئاگادار بکهم ئهوه نموونهیهکی قابلهتیان عهرز دهکهم.

۲- له ڕۆژی ۱۳۲۵/۲/۹ سهعات ۱۱:۱٥ پێش نیوهڕۆ دوژمن بۆ جیبهتی سهرچاوه و جیبهتی سهرا له ناکاو هجومی کرده سهر ملقهرهنی که له ژێر نظارهتی بهکر ئاغای حهوێزیدا بوو و له جیبهتی سهرا هجومی استحکاماتی سهرای کرد که له ژێر نضارهتی میرحاج دا بوو، جیبهتی تریشیان روونی کردبووه، ئهو شانهی که جناحی راسته کیوی بالوقای پێ دهڵین و له ژێر نظارهتی مستهفا خوشناودا واقع بوو، لهو وهختهی که دوژمن له ههموو لایهکهوه خهریکی تقدیم (پێشرهوی) و

ئاگرباران بوو، پێشمەرگەکانی هێزی بارزان یەك بە یەك بە نیهایەتی حەماسەتی و نەشلەژان گوێیان لە اوامری فەرماندە و سەرکردایەتی راگرت و بە وێنەی نظامی مودەربی دەولەتی و صرفا تەتبیقی ئەو پرۆگرامانەیان دەکرد کە لە تەرەف قیادە و سەرکردە و افسران دەبیژرا بە ئەندازەیەك لە ئیقدام و فنونی جەنگ و نیشانگرتن و هەڵمەت بردن شارەزا بوون کە قەلەم لە نوسینی عاجزە.

٣- سەرکردەی بارزانی، ئاغای میرحاج، ئاغای بەکر ئاغای حەوێزی، ئاغای مستەفا خوشناو و وەهاب ئاغای ناوە فوق العادە سەربەرزیان کردم حەقیقەتەن خزمەتی ئەو چوار زابتە گەنجە بە هەموو مەعنایەکەوە تقدیر دەکرێ، ئەوە لە شەرەفێکی سیاسەتی خاوێن دەبن و هەر چواریان شایستەی سوپاس و خەڵات کردنن و ڕێورەسمی سەربازی حوکم دەکات بە بارەگای مەزنی کۆمار بناسرێن و سوپاس لە پالەوانەتیان بکرێ، لە بەر ئەوە داوا دەکەم چۆنیەتی ئەو عەمەلیاتە سەرکەوتوو لە دوسیەی پێشمەرگایەتی ئەواندا ڕاگرن، بە پێویستی دەزانم جەنابتان بە شێوەیەکی ڕەسمی ئەم فەرماندانە خەڵات بفەرموون.

٤- جێگرەکانی ئەو فەرماندانە، بەرێزان محەمەد ئەمین میرخان، مامند مسیح، ساکۆ و خۆشەوی خەلیل کە ئەوپەری نیشتمان پەروەرییان نیشاندا، خەلات کردنیان پێویستە، لە بەر ئەوە داوای دانی پلەی بالا بۆ ئەو پالەوانە حەماسە خولقێنەرانە دەکەم، کە لە عەمەلیاتی ئەوان سوپاس بکرێ.

٥- لەم بارەیەوە لە گەل زەعیمی گەورە مەلا مستەفا قسەم کردووە، بەرێزیان لەگەڵ ڕای من هاودەنگن.

فەرماندەی هێزی بۆکان و سەرا

دەقی نامەکە

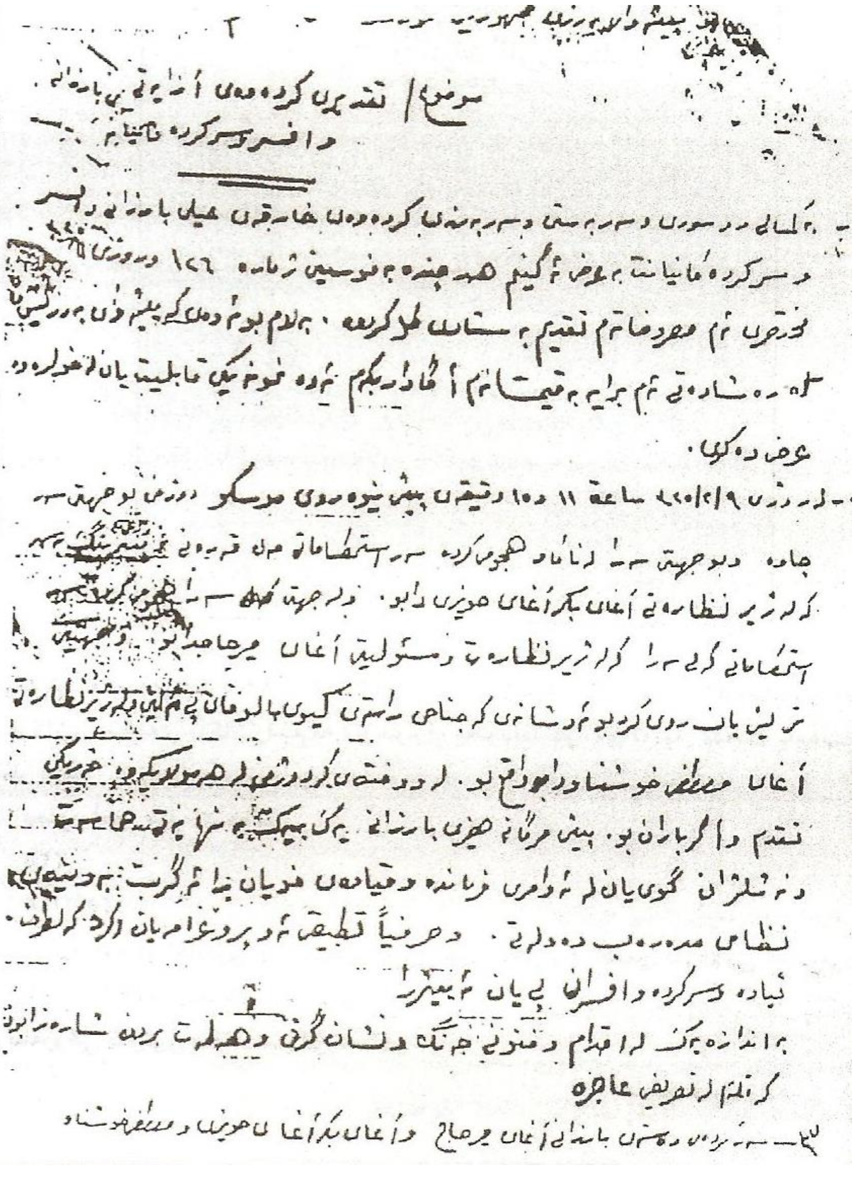

موضوع/ تقدیری کردەوەی ئەفسەرانی بارزانی
و افسر و سرکردە تاپینایە

١- بەکەمالی دەر سوورانی و سەربەستی و سەربەرزانەی کردەوەکانی خاوەن قەومی عیلی بارزانی و ئەفسەر
و سرکردەکانیانتە بەعرض ئەگەیەنم هەم چەندە بە نووسینی ژمارە ١٢٦ و دوو ...
تحریری ئەم مەوردانەم تقدیم بە ... کردووە . بەلام بووم وەکو پێشم خۆی بە ...
کە دە شارەتی ئەم برایە بەقیمەتانەم ئەحادە بکەم ئەوە خۆ خۆیی قابلیەتیان لەخۆ گرتووە
عرض دەکەم.

٢- لە رۆژی ٩/٢/١٩٤٥ ساعة ١١ و ١٥ دقیقەی پێش نیوەڕۆی مەرگەسور دوژمن لە چوار جبهەی سەر
جادە و دوو جبهەی تر لە ئامادە هجوم کردە سەر استحکاماتی موقع قەرەونی ...
کە لە ژێر نظارەتی ئاغای بکر ئاغای حەویزی دابوو. و لە جبهەی ... هجوم کرد بۆ سەر
استحکاماتی کرد سەرا کە لە ژێر نظارەت و مسئولیتی ئاغای میرحاج بوو ...
و لیف بارانی کردبوو ئەو شانەی کە جناحی راستی کیوی ... کە لە ژێر نظارەتی
ئاغای مصطفی خوشناو دا موقع بوو. لە دوو قەتەی کوردستان ...
تقدم و گرباران بوو. پێش فرمانی حزبی بارزانی یەک بەیەک بە ...
دەنگ دانی گوێیان لە ئەوامری فرماندە و قیادەی خۆیان نەگرت ...
نظامی مەرەدەب دەدرێت . و حرفیاً تطبیق ئەو پڕۆگرامەیان ئەکرد کە لە طرف
زیادە و سەرکردە و افسرانی پێیان ئەبەخشرا
بە ئەندازەیەک لە اقدام و فنونی جەنگ و نیشان گرتن و جەسارەت بردن شارەزا بوون
کە قەلەم لە تعریفی عاجزە

٣- ... ناوی ... بارزانی ئاغای میرحاج و ئاغای بکر ئاغای حەویزی و مستەفا خوشناو

و رەضا بەگ ئاغا ناولێن فوق العادە.

وەسمە بەرزیان کردم. حقیقتاً خزمەتەکانی ئەم چوار ضابطە کە بەهەموو معنایەکەوە

تقدیر ئەکرێن. ئەوە لە شەرێکی سیاسیە کە ئەم ذاتانە خاوەن حسیات و آدابی

عسکرین ئەمانە لە حزبیەوە لە طرفی بارەگای بەرزی جمهوریتی کوردستان. و هیوام

بەرامبەر بە قابلیەت و شجاعەتی خۆیان دلداری و تلطیف بکرێن.

٢- جا بەم مناسبتەوە تکام هەروەها ئەمەیە کە ئاثاری خزمەتیان لە حزبیە ناو دفتەری

خزمەتیانەوە. بە تایبەتی ئەم ذاتانە کە رسماً تقدیری عملیات و مکافاتی خزمەتیان

تبلیغ بفرموون.

٤- دەربارەی ضابطانی ناوبراو، ئاغای محمد امین میرخان، دماسەی بیگ و سالکو

و خورشید خلیل فوق العادە نشانی قارەمانیەت. دەستکەوتنیان

بەسەردریان بەمەرجە حقیقتاً بۆ لشکری ئاشکرایە ئەمەش کاری کوردە

پێویستە کە هیچ بەم ذاتانە اقدامات و ترفیعاتی بێ بدرێ. جا تکام ئەم ذاتانە

مقابل بە عملیات و حماسەتی مردانەی خۆیان بە درەجاتی لائقە سەرد

و تشجیع بفرموون ئەگەر ایجاب متوقف ئەبێ بارەگای بەرزی پێشەوا سا

٥- لە طرف زعیم محترم جناب ملا مصطفی هەڵسوڕی ئەم تقریرە و تفصیلات خزمەتیان

کە عرضتان کرا.

فرماندەی حزبی بارزان و منطقەی

لەسەر

بەهۆی شۆڕشگێری و قارەمانیەتی و نیشتمانپەروەری و بەرگریکردن لە کۆماری مهاباد، لە لایەن سەرکردایەتیەوە دواجار ئەم پلانەش بەخشران بە هەر چوار ئەفسەر بەم شێوەیە:

أ- رائد روکن عزەت عەبدولعەزیز بۆ پلەی عەقیدی.

ب- نەقیب مستەفا خۆشناو بۆ پلەی موقەدەمی.

ج- مولازم خەیروڵڵا عەبدولکەریم بۆ پلەی نەقیبی.

د- مولازم محەمەد مەحمود قودسی بۆ پلەی نەقیبی.

ئەفسەری شەهید عیزەت عەبدولعەزیز

٣-١ نوێنەرەکانی کوردستان و تاران لە سەقز

ڕۆژنامەی کوردستان[٣] ژمارەی ٥٣، دووشەمۆ ١٣ی جۆزەردانی ١٣٢٥ ی هەتاوی، ٤ی ژووەنی ١٩٤٦

بە قەلەمی ئیبراهیم سەلاح یەکێ لە ئەندامانی دەستەی نوێنەرانی کوردستان.

نوێنەرەکانی کوردستان و تاران لە سەقز

ڕۆژی یەکشەمۆ ٥ی ٣ی ٢٥ هەیئەتی نومایندەگی حکوومەتی کوردستان گەیینە سەقز لای ڕۆژئاوا سەر لەشکر رەزم ئاراش لە گەل سێ نەفەر نومایندەکانی ئازەربایجان:

١- ئاغای جودەت وەزیری کار

٢- ئاغای عەلی زادە موفەتیشی مەخسووسی جەنابی پیشەوەری

٣- ئاغای ئازەربادگان فەرمانداری مەراغە

لە تارانەوە واردی سەقز بوون سەعاتێك لە شەو چوو بوو جەلەسە لە مەنزلی سەرتیپ هومایوونی تەشکیل بوو، موزاکەرە تا سێ سەعات و نیو تولی کێشا:

١- سەرهەنگ ٢ عیزەت عەبدولعەزیز بۆ کردنەوەی جەلەسە بە زمانی کوردی بەیاناتێکی زۆر باشی کرد کە جوملە بە جوملە بە زمانی فارسی تەرجومە دەکرا. بینای ئەو بەیاناتە لە سەر ئەوە بوو کە زۆر جێی خۆشوەختییە لە گەڵ برایانی ئازەربایجانی دا دۆستێکی مەحکەم و برایەتییەکی تەواومان بۆ حاسل بووە و لەم جەلەسەش داو وادیارە کە برایانی فارس مەیلیان لە سەر حوسنی تەفاهومە کە تەقازایان کردووە ئەمە بێینە سەقز و ئاغای سەرلەشکریش بۆ موزاکەرات لە تارانەوە هاتۆتە ئێرە. تا ئێستا کە دوو برای ئازەربایجانی و کورد دەستیان پێك

دابوو، هەویایان هەیە کە لە گەڵ برایانی فارسیش دا لە سەر ئەسلی برایەتی مووافەقەت حاسل ببێ و ببینە ٣ برا.

٢- ئاغای سەرلەشکر رەزم ئارا لە پاش بەیاناتی برای خۆشەویست سەرهەنگ ٢ کاك عیزەت مەنزووری جەلەسەی بەیان کرد کە:

چونکو بەم زووانە دووبارە موزاکەراتی بەینی دەوڵەتی مەرکەزی تاران و نومایندەکانی ئازەربایجان و کوردستان دەست پێدەکرێتەوە لە بەر ئەوە کە موزاکەرە لە سەر ئەسلی حوسنی تەفاهوم قەرار بگرێ وا بە چاك زانرا کە ئەم مەجلیسە لێرە تەشکیل ببێ و کارێکی وا بکەین لە تەواوی جەبهەدا تا دوایی موزاکەرە ئارامی بەر قەرار بێت.

٣- سەرهەنگ ٢ کاك عیزەت جوابی داوە کە ئەسڵی هاتنی ئێمە لە سەر ئیعتیبارنامەیەکە بە ئەمە دراوە و ئەوەیە کە سابیت بکرێ شەری قاراوا، بەرواری ٩ی بانەمەڕ هەوەڵ جار حەملە لە تەرەف کێوە بووە؟ جا لە سەر ئەم ئەسڵە چەندین دەلیلی بەیان کرد لەوانە یەکێك ئەوەبوو: بە هەموو قاعیدێکی حەربی هەمیشە تەلەفات لە عیدەی موهاجیم زیاتر دەبێ، چون لە عیدەی نیزامی ئیران لەو شەرەدا تەلەفاتێکی زۆر بووە و لە عیدەی ئەمە یەکێك خوێن لە قامکی نەهاتووە ئەوە خۆی دەلیلە کە عیدەی نیزامی ئیران حەملەی کردووە بۆیە لێیان تەلەف بووە، ئەمما هی ئێمە چون لە سەنگەری خۆیان دابوون گوللە نەیگرتوون.

دەلیلێکی دی ئەوەیە لە ئەسیرانی خۆتان کە لە مهاباد و تەوریزن بپرسن تالیتان مەعلووم بێت کە نیزامی ئێران حەملەی کردووە.

سەرتیپ هومایوونی گوتی: من عیدەیەکم بۆ شیمالی سەقز نارد بو ئەمانە چوبونە خاکی مەهابادەوە لەو سوورەتە دا ئەوە بە حەملە مەحسووب نییە.

سه‌رهه‌نگ ٢ کاك عیزه‌ت له جوابی دا وتی: سه‌قز و مهاباد له یه‌ك جویٚ نین، هه‌ردووك خاکی کوردستانن، هه‌رکویٚ کوردی لێیه ئێمه به هی کوردی ده‌زانین.

له‌و به‌ینه‌دا برای خۆشه‌ویست کاپیتان سه‌عید زاده له سه‌ر دوو سیٚ مه‌تله‌بی دی له قابیلی فڕینی ته‌ییاره و هیند شتی دی پیله‌ی به سه‌رتیپ هومایوونی گرت، چون سه‌رتیپ هومایوونی ده‌لیلی حه‌قی به ده‌سته‌وه نه‌بوو ناچار له مه‌جلیس وه‌ده‌ر که‌وت ئیدی نه‌هاته‌وه. له ئاخردا ئاغای سه‌رله‌شکر ره‌زم ئارا ئیقراری کرد که له‌وه دا عیده‌یه‌ك له سه‌قزه‌وه نێردراوه بۆ سه‌ر عیده‌ی کوردستان هیچ قسه‌ی تێدا نییه، مه‌وزووعی حه‌مله به‌و جۆره له جه‌له‌سه‌ی ڕه‌سمی دا مه‌علووم بوو که خه‌تای نه‌یروی ئێران بووه.

٤- مه‌وزوعی به‌رقه‌راری ئارامی له جه‌بهه دا له پاش گفتۆگۆیه‌کی زۆر و موتاله‌عه‌ی نه‌خشه‌جاتی نیزامی ئێران به ئیتیفاقی ئارا قه‌رار کرا تا ته‌واوبوونی موزاکه‌ره هیچ لایه‌ك حه‌قیان نییه بچنه پێشه‌وه، ده‌بیٚ هه‌ر که‌س له جێیه‌ك هه‌یه ڕابوه‌ستیٚ و هیچ لاش حه‌قیان نییه ته‌قه‌بکه‌ن، زیمنه‌ن سه‌ر له شکر ره‌زم ئارا ته‌قازای کرد که هیزی کوردستان چوار هه‌زار گه‌ز له ده‌وره‌ی سه‌قز دوره‌وه که‌ون و سیٚ هه‌زار گوزیش له سه‌ر جاده‌ی به‌ینی بانه و سه‌قز بکشێنه‌وه و بۆ لای خوراوا، تا نیزامانی ئێران بتوانن به ئازادی بۆ عیده‌ی بانه و میره‌دیٚ ئازوخه به‌رێبکه‌ن و له موقابیل دا ئیمزایان دا که ته‌ییارانی ئه‌وان هه‌ر به سه‌ر جاده دا حه‌قی حه‌ره‌که‌تی ببیٚ و عه‌لاوه سیٚ نه‌فه‌ر نومایه‌نده‌ی خۆمان هه‌میشه له سه‌قز و بانه و سه‌رده‌شت دا هه‌بیٚ و نازری کاری ئه‌وان بن که عیده‌ی و هوهیمات بۆ ئه‌و ٣ نوخته له ته‌ره‌ف ده‌وله‌تی ئێرانه‌وه به ڕیٚ نه‌کریٚ، ئه‌مما ئه‌گه‌ر عیده‌یان بۆ عه‌وه‌ز کردنی نه‌فه‌راتێك که واده‌ی خزمه‌تیان ته‌واو بووه بێت مانیع نه‌بن. ئه‌و مه‌وزوعه به مه‌قاماتی به‌رزی خۆمان عه‌رزکرا له جواب دا

فەرمویان کە لە سەر ئەسلی ئیحتیرامی دوو تەرەفی ئێمە هەر چەند بکشێینەوە دواوە، نیزامـاتی ئێرانـیش هـەر بـەو قـەرارە دەبـێ بکشـێنە دواوە، دەنـا غـەیرە مومکینـە و هـەر جێیـەك کـە ئیشغالمان کـردووە هـەر لـە دەسـت ئێمـەدا دەبـێ و جـادەش بـە جـێ نـاهێڵین. هـەر بـەو جـۆرە لـە جەلەسـەی ڕەسمـی دا بـە ئاغـای سەرلەشکر رەزم ئارا جواب دراوە.

٥- لە مودەتی ٣٨ سەعاتدا کە ئێمە لە سەقز بووین فەرمانـدەی نیزامیـانی ئێـران چەند جار هاواری بۆ ئێمە نـارد کـە ئـەوا لـە میـرەدێ شـەڕە وەرن مـەهێڵن، ئـەوا جادەی بەینی سەقز و سنە هێزی کوردستان داگیری کـرد بچـن بیـان گێرنـەوە، تـا وابـوو بـۆ وەی نـەهێڵن تەقـە بکـرێ نوێنـەرەکانی کوردسـتان لـە ماشـێن دا کـە بەیداغی شەهامەتی کوردستانی لـە سـەر دەلـەراوە لـە سـەقزەوە بـە سـەر جادەی بانەدا هاتینە حەرەکەت و لە پشت سەری ئەوانەوە ماشێنی نیزامیـانی ئێـران کـە یـەکێك لـە نمایەنـدەکانی و دوو سـەرهەنگی ئێرانـی تێـدا بـوو لـە ژێـر پـەناه و حیمایەتی بەیداغی ئەرزی کوردستاندا هێواش هێواش بە دوای ئێمەدا دەهات، لـە ئایچی، لە تەمووغە، لـە بەلەجـەر و لـە ئەغلـەبی کێـو بـە چاوی خۆیـان عیـدەی مونـەزەمی پێشـمەرگەکان و سـەرکردەکانی کوردیـان دەدی کـە چـون لـە کـەماڵی شەهامەت و بێ بـاکی دا ئـەو جێیانـەیان داگیرکـردووە و مونتـەزرین بـە مـەحزی سـادر بـونی فـەرمان قـەلبی دوژمـن هەڵـدڕن. یـەکێك لـە نوێنـەرەکان ئیـبراهیم سەلاح.

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی سێیەم

١-ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٥١، چوارشەمۆ ٨ی جۆزەردانی ١٣٢٥ هەتاوی (٢٩ی مەی ١٩٤٦).

٢- حامید گەوهەری، کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوای نەمر قازی محەمەد و ڕۆڵی بارزانیەکان لەودا، لە کتێبی (کۆنگرەی یادەوەری سەد ساڵەی بارزانی نەمر) ئامادەکردنی مومتاز حەیدەری، د.کوردستان موکریانی، د.دلێر ئیسماعیل حەقی شاوێس، بەشی یەکەم، هەولێر،٢٠٠٣، ل٢٢٧

٣- ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٥٣، دووشەمۆ ١٣ی جۆزەردانی ١٣٢٥ ی هەتاوی، ٤ی ژووەنی ١٩٤٦

بەشی چوارەم:

لە ڕۆژانی پڕ لە تێکۆشان و فیداکارییەوە بۆ ڕۆژی شەهید!!

پانۆڕامای ڕۆڵ و قارەمانی، ئەرك و فەرمان، گفتۆگۆ و دانوستانی ئەفسەرەکان

بەشی چوارەم:

لە ڕۆژانی پڕ لە تێکۆشان و فیداکارییەوە بۆ ڕۆژی شەهید!!

پانۆرامای ڕۆڵ و قارەمانی، ئەرك و فەرمان، گفتۆگۆ و دانوستانی ئەفسەرەکان

ئەم باسە لە ژێر ناوی لە ڕۆژانی پڕ لە تێکۆشان و فیداکارییەوە بۆ ڕۆژی شەهید!! باس لە ڕۆڵ و قارەمانی و ئەرك و فەرمان و گفتۆگۆ و دانوستانی ئەفسەرەکان و ڕۆژە سەخت و دژوار و پڕ لە فیداکاریەکان لە سەردەمی ساڵانی ١٩٤٥ و ١٩٤٦ و ١٩٤٧ دەکات، بە کورتی لەم چەند خاڵەدا کۆی دەکەینەوە:

١- لە ناوەراستی ئاداری ساڵی ١٩٤٥ و پاش دڵنیابوون لە بەهێزی هێلی بەرگری لە بەرەی مێرگەسۆر- رەواندز مستەفا خۆشناو لە گەل هاوکارەکەی محەمەد مەحمود قودسی سەردانی هەردوو بەرەی برادووست و بەرەی باڵەکی کرد.[١]

٢- لە ٢٠ ی نیسانی ١٩٤٥ موتەسەریفی هەولێر بروسکەی بۆ بارزانی نارد دوای لێ کرد عیزەت عەبدولعەزیز بنێرێ بۆ حەریر بۆ چاوپێکەوتنی مێجەر مۆر. پاش لێکۆڵینەوەی ئەم داوایە لە لایەن لیژنەی ئازادی، بڕیاردرا عیزەت عەبدولعەزیز و محەمەد مەحمود قودسی، بچن بۆ حەریر، کاتێ ئەوان چوون مۆر چوو بوو.[٢]

٣- ڕۆژی ٢٢ نیسانی ١٩٤٥ لە لایەن بەرێوەبەری ناحیەی باتاس-ەوە ئاگادارکرانەوە کە ئیسماعیل نامیق وەزیری جەنگ ئەیەوێ عیزەت عەبدولعەزیز لە پیرمام ببینێ، فەرماندار فەرمانی دا بە عیزەت عەبدولعەزیز و محەمەد مەحمود قودسی بچن بۆ پیرمام و ئەو چاوپێکەوتنە بکەن.[٣]

٤- ڕۆژی ٢٥ی نیسانی ١٩٤٥ عیزەت عەبدولعەزیز و محەمەد مەحمود قودسی چون بۆ هەولێر بۆ تێگەیشتن لە گەڵ سەرۆکانی هێوا و لەوێ لە گەڵ میجەر ویلسن ی یارمەتیدەری سیاسی کۆبوونەوە، عیزەت و قودسی و میجەر مۆر چوونە بارزان و

چاویان به خودانی بارزان (شێخ ئه‌حمه‌د) و بارزانی نه‌مر كه‌وت، له‌م چاوپێكه‌وتنه مۆر به گه‌وجی و كه‌لله ڕه‌قی جۆلایه‌وه.(٤)

٥- له ٣٠ی نیسانی ١٩٤٥ لیژنه‌ی ئازادی كۆبووه و بڕیاردرا ئه‌فسه‌ره‌كان بگه‌ڕێنه‌وه، جگه له میرحاج ئه‌حمه‌د و مسته‌فا خۆشناو، چونكه ئه‌و دووانه به هۆی سه‌فه‌ری مهاباده‌وه جیاوازبوون.

٦- له ٢/٥/ ١٩٤٥ مه‌لا مسته‌فا بارزانی و عیزه‌ت عه‌بدولعه‌زیز و محه‌مه‌د مه‌حمود و ئه‌حمه‌د ئیسماعیل به ئۆتۆمبێلی ولسن له ڕێگای شه‌قلاوه گه‌یشتنه هه‌ولێر له‌وێ مه‌لامسته‌فایان به جێهێشت و خۆشیان له ٥/٥/ گه‌یشتنه كه‌ركوك چاویان به ولسن كه‌وت و ئه‌ویش ئاگاداری كردن كه پێویسته خۆیان بچنه به‌غدا و خۆیان ته‌سلیمی وه‌زاره‌تی به‌گری بكه‌ن گه‌ر پیویستی بوو.(٥)

٧- دوای ٢٠ ڕۆژ له چوونی ئه‌فسه‌ره‌كان بۆ به‌غدا و خۆ به ده‌سته‌وه‌دانیان به وه‌زاره‌تی جه‌نگ، گۆمانیان له كرده‌وه‌كانیان، محه‌مه‌د مه‌حمود قودسی و جه‌لال ئه‌مین مه‌حمود له ٥/٦/١٩٤٥ ڕایان كرد و گه‌ڕانه‌وه بارزان.(٦)

٨- له كۆتایی مانگی حوزه‌یراندا بارزانی له گه‌ل محه‌مه‌د مه‌حمود قودسی و جه‌لال ئه‌مین و ٢٥٠ چه‌كداری بارزانی سه‌ردانی قه‌زا كوردیه‌كانی لیوای موسلیان كرد.(٧)

٩- دواجار له ١٩/٦/١٩٤٥ ده‌سه‌لاتداریێتی عورفی له هه‌ر كام له هه‌ولێر و مووسل ڕاگه‌یه‌نرا و له ١/١٢/١٩٤٥ حوكمی له سێداره‌دانی غیابی به سه‌ر ٣٥ له شێخان و ئه‌فسه‌ران و فه‌رمانبه‌ران برا و ٧٠ پیاوی تریش به حوكمی هه‌تاهه‌تایی وێرا به كاری سه‌خت، له گه‌لٚ كۆمه‌لێك حوكمی جۆربه‌جۆری تر كه له ژماره نایه‌ن.(٨) ئه‌م بریاری له سێداره‌دانه هه‌ر چوار ئه‌فسه‌ره‌كه‌شی گرته‌وه.

١٠- دوای کۆتایی هاتنی شۆڕشی ١٩٤٣-١٩٤٥ ی بارزان لە ١٩٤٥/١٠/١١ بارزانیەکان لە ڕێگای کێلەشین - مەرگەوەڕەوە چوونە نێو خاکی کوردستانی ئێرانەوە لەم ڕێرەوەدا ژمارەیەك ئەفسەر و شۆڕشگێری تری کورد لە گەل بارزانیەکان بوون لە نێوایاندا (عیزەت عەبدولعەزیز و مستەفا خۆشناو و محەمەد محمود قودسی...)

١١- بارزانی لە گەڵ هاورێ و ئەفسەرە نیشتمانییەکانی ئەندامانی لیژنەی ئازادی بڕیاریاندا بە دامەزراندنی حزبێك کە بتوانێ بە پێی گۆرانکاریە تازەکان ئەرکی ئەم قۆناغەی ئەمڕۆی هەڵبگرێت و ئامانجەکانی لە گەڵ ئاواتی خەڵکی کوردستاندا بگونجێ. ئەم بۆچوونە لە دواییەکانی مانگی شوباتی ١٩٤٦ گەلاڵە کرا، بارزانی لەگەڵ تێکوشەران[٩](پارێزەر هەمزە عەبدوڵلا، موقەدەم میرحاج ئەحمەد، عەقید روکن عیزەت عەبدولعەزیز، موقەدەم مستەفا خۆشناو، نەقیب خەیروڵلا عەبدولکەریم، نەقیب محەمەد مەحمود قودسی، نەقیب نوری ئەحمەد تەها) یەکەمین بەردی بناغەی پارتی دیموکراتی کوردستانیان دانا تا دواتر ئەم حزبە لە ١٦ ئاب یەکەمین کۆنگرەی خۆی بەست لە بەغدا.

١٢- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی[١٠]پسپۆری و شارەزایی ئەم چوار ئەفسەرەی بەم چەشنە نووسیووە.

أ- عەقید روکن عیزەت عەبدولعەزیز- تۆپچی

ب- موقەدەم مستەفا خۆشناو- پیادە

ج- نەقیب خەیروڵلا عەبدولکەریم- دروع

د- نەقیب محەمەد مەحمود قودسی- تەموین و ئیعاشە

١٣- هێزی پێشمەرگەی بارزانیەکان کە بەسەر چەند لکێکدا دابەشکرا لکی یەکی هیزی بازانیان لە ڕێگەی سەقز بۆ ئاخکەند مستەفا خۆشناو بە فەرماندەی ئەم لکە دانرا و سێ فەرماندەشی هەبوو کە بریتی بوون لە (سەعید وەلی بەگ و

خۆشەوی خەلیل و مستەفا جانگیر). ئـەم لکـە لـە کۆمـەڵێك شـەڕدا قارمانیـەتیان نواند و تەنانەت قوربانیشیان دا لە گێرانەوەی داستانی یەکێك لە شەڕەکان بەڕێز مەسعود بارزانی دەنووسێت[١١]: (لە کاتژمێر پێنجی بەرەبەیانا لیوایەکی لەشکری ئێـران هێرشـی توندوتیـژی کـردە سـەر شـوێنەکانی بـەتالیونی دوو لـە ملقـەرەنی دەکەوێتە خۆرئاوای سەقز، شەڕێکی دڕ و خوێنـاوی دەسـتی پێکـرد، عەجەمـەکان زۆر لاسارییان نواند و هەموو جۆرە چەکێکیان خستـەکار بـە شـێوەیەکی باشـتر و کاریگەرتر لە شەڕی پێشوو.

لـە سـەرەتادا تـای تـەرازووی شـەڕ بـە لای لەشـکری ئێرانـدا قورسـایی نوانـد، فرۆکـەکانیان پشـگیرییەکی باشـی بەشـی پیادەیـان کـرد و تانـك و تۆپخانــەش یارمەتیان دان.

سریەی یەکەم لە بەتاڵیۆنی یەك بە سەرکردایەتی حەمەدەمین میرخان گەیشتنە فریای بەتاڵیۆنی دوو کە قورسایی پەلامارەکەی لـە سـەربوو، بـە پاڵپشـتێکی بـاش هاوکاریـیان کـردن و لـە لای خۆرئـاواوە گەیشـتنە شـاری سـەقز و تۆپخانـەیێکی دۆژمنیـان بێـدەنگ کـرد، کـە سـەربازخانەی سـەقز کەوتـە بـەر سێرەی فـەنگ و شەسـت تـیری بـەتاڵیۆنی یەکـەم ... پـاش خـۆڕاگری و وەسـتانێکی پالەوانانـە بـە تـاڵیۆنی دووەم تـوانی تـەوژمی شـاڵاوی عەجەمـەکان بشـکێنێ و دەسـتکەوەکەری خۆی بکا بە پەلامار...

بۆ پاش نیوەڕۆ باری شەڕ بە تەواوەتی گۆڕا، هێزەکانی لەشکری ئێران خۆیـان بـۆ نـەگیراو دیسـان تێـك شـکان و زیـانێکی هێجگـار زۆری گیـانی و مـاددی لێکـەوت، کوردەکان دەسکەوتێکی زۆری چەك و جبەخانەیان پێبرا.

ژمارەیەك بارزانی برینداربوون و خۆشەوی کوڕی خەلیل خۆشەوی کە یەکێك لـە سەرکردەکانی پەلامار بوو، شەهیدکرا، ئەم شەهیدە لاوێکی نوزدە ساڵانە بوو...))

خەلیل فەتاحی قازی لە کتێبی (کورتەی مێژووی بنەماڵەی قاز لە ویلایەتی موکری)[١٢] دەنووسێت، وایان بۆ گێڕامەوە:

((لە جەبهەی سەقزدا لە دوو خاڵی نزیك لە یەکدی دوو پۆستی بچووك لە تاکوتەرای بارزانی دامەزرابوون، هەر پۆستەی دە کەس بوون. چەند ڕۆژ بەر لە شەڕەکە چەند کوردانی پیادەنیزم و چەند دەستگا تانك بۆ مانۆڕەدان دەگەنە دەورووبەری ئەو پۆستەی کە لە ژێر فەرماندەی میرحاجدا بوون و لەوێ دەست دەکەن بە مانۆڕەدان و جموجۆڵی سەربازی. میرحاج لەو مانۆڕە نیگەران دەبێ گۆمانی نامێنی ئەوە دەستپێکێکە بۆ هێرش هێنان بۆ سەر پۆستەکەی ژێر فەرماندەی خۆی. بۆیە دەستبەجێ نامەیەك بۆ مستەفا خۆشناو دەنووسێ و پێی ڕادەگەیەنێ چەند ڕۆژە ژمارەیەکی زۆر لە هێزەکانی دەوڵەت لە دەوروبەری سەنگەری پێشمەرگەکانی من خەریکی مانۆڕەدان و تاقیکردنەوەی و ناسینی زەوین و وابزانم بە زوویی پەلامارمان دەدەن. بۆیە باش دەبێ ئێوە هەرچی زووتر لە گەڵ ئەو پێشمەرگانەی لە بەر دەستاندایە لە گەڵ ئێمە کەون و فریامان بێن، چونکە هێزی دوژمن پشتیوانی تانکی قورس و فڕۆکە و تۆپخانەی ١٠٥ گەلێك بە هێزە و من بەو چەند پێشمەرگەیە ناتوانم خۆڕاگری بکەم، مستەفا خۆشناو وەلامی دەداتەوە ڕاستە جمۆجۆڵ و مانۆر لە دەورووبەری پێگەی ئێوە دەکرێ، بەلام ئامانجی سەرەکی منم و هێرش دەکەنە سەر من، بۆیە ئێوە خاتر جەم بن و بێ نیگەرانی لە شوێنی خۆتان بمێننەوە و مەبزووێن و من لە گەڵ پێشمەرگەکانم بەرگری دەکەین. سەرپۆلی دوو مسەتەفا خۆشناو گێڕابوویەوە؛ لە بەر ئەوەی شوێنی تاکوتەرای من پتەو نەبوو و دلنیا بووم هێرش دەکەنە سەر پێگەی من، بۆیە بیرم لە کەڵەکێکی شەڕ کردەووە و بە شەو لە تاریکیدا بێ ئەوەی لای تر هەست پێبکەن. سەد مەتر چووینە پێشەوە و سەنگەری تازەمان لێ

داو گلی سه‌نگه‌ری تازه‌مان به نێو بنچك و گیا و گۆڵدا بلاوكرده‌وه بۆ ئه‌وه‌ی هیچ شوێنێك له سه‌نگه‌ری تازه نه‌بیندرێ و سه‌نگه‌ره‌كه‌ی پێشوومان كه دوژمن نه‌خشه‌ی لێ گرتبوو و به وردی ده‌یزانی له كوێ هه‌ڵكه‌وتووه، چۆڵمان كرد، ڕۆژێك دوای هه‌ڵكه‌ندنی سه‌نگه‌ری تازه به‌ره‌به‌یانی یه‌كێك له مانگه‌كانی پۆشپه‌ری ١٣٢٥ تاریك و روون، فڕۆكه‌كانی دوژمن له ئاسمانه‌وه و تۆپی ١٠٥ و له زه‌وییه‌وه سه‌نگه‌ره‌كه‌ی پێشوویان به گۆمانی ئه‌وه‌ی ئێمه تێدا دامه‌زراوین به شێوه‌یه‌كی ئه‌وتو دا به‌ر توپ و بۆمباران كه له ماوه‌ی چه‌ند ده‌قیقه‌دا سه‌نگه‌ره‌كه بوو خه‌ڵووز و به ته‌واوی سه‌روبن بوو و شوێنیكی لێ نه‌ما، بێ خه‌به‌ر بوون له‌وه‌ی شه‌وێ چۆڵمان كردووه و نزیكه‌ی سه‌د مه‌تر به‌ره‌و پێشه‌وه چووینه، دوای كوتانی سه‌نگه‌ره‌كه‌ی پێشوومان پیاده نیزامی دوژمن به خه‌تی زنجیره په‌لاماریان داین، ئێمه‌ش به‌و په‌ری له سه‌ره‌خۆیی بێ ئه‌وه‌ی بپه‌شۆكێین چاوه‌ڕێمان كردن تا گه‌یشتنه مه‌ودای سه‌د مه‌تری ئێمه و دوایه به ئاوری موسه‌لسه‌لی قورس و سووك دامانگرتن به شێوه‌یه‌ك كه سه‌ربازانی په‌لاماردەر وه‌ك گه‌ڵای پایزێ هه‌ڵده‌وه‌ران و ده‌كه‌وتنه سه‌ر زه‌وی و په‌ڵامارده‌ران به چه‌شنێكی وا تووشی ئاوری ئێمه هاتن و خه‌ساریان وێ كه‌وت به ته‌وای په‌شۆكان و چه‌كه‌كانیان فڕێ داو هه‌ڵاتن و ئێمه به دوایاندا چووین و ژماره‌یه‌كمان لێ به یه‌خسیر گرتن، دوایێ یه‌خسیره‌كانمان به‌ردان، چونكه ژماره‌ی یه‌خسیره‌كان پێنج شه‌ش هینده‌ی ئێمه ده‌بوون و گولله‌شمان زۆر كه‌م پێ مابوو له یه‌خسیره‌كان دڕدۆنگ بووین هێرشمان بكه‌نه سه‌ری و به مست و پێلاقه له پێمان خه‌ن، به كورتی هیزی ده‌وڵه‌ت له‌و شه‌ڕه‌دا زیاتر له دووسه‌د كوژرا و بریندارى لێ به جێ ما و له تاكوته‌رای بارزانی ته‌نێ كه‌سێك به نێوی خۆشه‌وی خه‌لیل خۆشه‌وی كه یه‌كێك له فه‌رمانده‌رانی به

نێوبانگ له كه‌سانی نزیكی مه‌لا مسته‌فا بوو، شه‌هیدكرا و یه‌كێكیش برینـدار بوو.))

١٤- لـه ١٩٤٦/١٢/١٢ كاتێـك بـارزانی و هاوڕێیـه‌كانی بـه‌ره‌و تـاران كه‌وتنـه ڕێ بـۆ گفتۆگـۆكردن لــه بــاره‌ی چاره‌نووســیان، شــه‌هیدی ڕێگــای نیشــتمان عیــزه‌ت عه‌بدولعه‌زیز یه‌كێك بوو له یاوه‌ره‌كانی.

١٥- له كاتی گه‌ڕانه‌وه‌ی بارزانیه‌كان به‌ره‌و عیراق و دوای شه‌ڕ و پێكدادانێكی زۆر و بۆردوومـانی بـه‌رده‌وامی منـداڵ و ئافره‌تـه بارزانیـه‌كان لـه لایـه‌ن حكوومـه‌تی ئێرانه‌وه، له ١٩٤٧/٤/١٠ له سه‌ر چه‌می گاده‌ر و له كاتی گه‌ڕانه‌وه‌یان بارزانی نـه‌مر و (٥٦٠) له یاوه‌رانی خۆیـان ڕاده‌ستی حكوومـه‌تی عێـراق نـه‌كرده‌وه، ئـه‌وانی تـر خـودانی بـارزان (شـێخ ئه‌حمـه‌د) و چـه‌ند ئه‌فسـه‌رێك و ئـافره‌ت و منداڵـه‌كان گه‌ڕانه‌وه عێراق.

عه‌قید به‌كر عه‌بدولكه‌ریم حـه‌وێزی ده‌ڵێـت[١٣]:((وامـان بـه چاك زانـی لـه سـه‌ر گاده‌ره‌وه، سنوور به سنووری توركیا و ئیران بڕۆین تاده‌گه‌ینه سه‌ر ئاوی ئـاراس و لـه وێـوه ده‌چینه خـاكی ڕووسـیا و داوای په‌نابه‌ریـه‌تی ده‌كـه‌ین، مـن و محه‌مـه‌د مه‌حمود قودسی و جـه‌لال ئـه‌مین و چـه‌ند چه‌كدارێكی دیكـه كـه ژماره‌یـان (٢٢) كه‌س بوو له گاده‌ر په‌ڕینه‌وه كوردسـتانی عێـراق... پـاش ڕوویشـتنێكی سـێ ڕۆژی به‌نێو ئه‌و هه‌موو به‌فره‌ی چیایه‌كانی سنووردا بـێ هـیچ خۆڕاكێـك كـابرای ڕێـێ نیشـانده‌ر و شـاره‌زا ڕێـی لێ تیـك چـوو. هـه‌ر هینـده بـه خۆمـان زانـی كـه گه‌یشتووینه‌ته سه‌ر شاخه‌كانی نێوچه‌ی لۆلان كه سه‌ربازخانه‌ی عیراقی تێدابوو، لـه بـارودۆخێكی گـه‌لێك شـه‌پرزه و بـێ هێـزی و برسـیه‌تیدابووین، لـه‌وێ كـاك محه‌مه‌د مه‌حمود قودسی و كاك جه‌لال ئه‌مین و چه‌ند كه‌سی دیكه وتیـان: (كه‌ ئیدی هێزی ڕوویشتنمان نه‌ماوه و هه‌ر ده‌مرین، له بـه‌ر ئـه‌وه ته‌سلیمی له‌شكری

عێراق دەبین)،... لە کاتی خۆ تەسلیمکردنەوەی شێخ ئەحمەدی بارزانیشدا خەیروڵڵا عەبدولکەریم گەلێك نەخۆش بوو، لە سەر نەقالە دەبێت...))

بەم شێوەیە خودانی بارزان (شێخ ئەحمەد) و تەواوی خێزانە بارزانیەکان و چەند ئەفسەرێك خۆیان تەسلیم بە حکوومەتی عیراق کردەوە، بەڵام حکوومەت دوواجار لە پاشگەزبوونەوە لە بەڵێنەکەیان، منداڵ و ئافرەتەکان لە ئۆردووگای تەلبەندکراوی دیانا دەسبەسەر کران و نێرینەکانی سەرووی هەژدە ساڵ دەستگیرکران، لە ١٩٤٧/٦/١٩ هەر چوار ئەفسەری قارەمان (عیزەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو، خەیروڵڵا عەبدولکەریم، محەمەد مەحمود قودسی) لە سێدارەدران و بوون بە شەهیدی ڕێگای ڕزگاریخوازی کوردستان.

بارزانی نەمر[١٤] دەڵێ: ((زۆرم تەقەلللادا ئەفسەرە عیراقیەکان بمێنەوە و نەچنەوە عێراق، چونکە ئەوان بارێکی جیاوازیان هەیە، بەڵام جگە لە میرحاج ئەحمەد و عەبدولرەحمان مفتی کەسیان نەمانەوە، عیزەت عەبدولعەزیز و مستەفا خۆشناو و محەمەد مەحمود قودسی و خەیروڵڵا عەبدولکەریم سوربوون لە سەر گەڕانەوە، بەکر عەبدولکەریم و نوری ئەحمەد تەها و جەلال ئەمین بەگ و محەمەد سالح دەیان ویست بە نهێنی بگەڕێنەوە، بۆیی چوارەکەی پێشوو شەهیدکران و ئەوانی تر لە خنکان ڕزگار بوون!...

عەبدول ئیلاهی وەسی ئەو بەڵێنەی خۆی نەگەیاندە جێ کە دابووی لە مەر بەخشینیان یا هیچ نەبێ نە خنکاندنیان، بەڵام گوایە سالح جەبر پێی داگرتبوو و ناچاری کردبوو لەو بەڵێنەی پەشێمان بێتەوە))

ڕەفیق مەحمود قودسی دەڵێت[١٥]: ((شەهید محەمەد مەحمود قودسی برام و مستەفا خۆشناو و دایکم و هاوسەری هەر دوو شەهید، لە گەڵ شێخ ئەحمەدی بارزانی هاتنە کوردستانی باشوور، پاشان جیاکرانەوە... ئێمە ئاگاداری

دەستگیرکردنیان نەبووین، کاتێك لە لایەن شەهید محەمەد مەحمود قودسی برامەوە بروسکە کرا بۆ باوکم، کە بچێت بیبینێ، باوکم و وەستا فەرەج خەزوری مستەفا خۆشناو چوون بۆ بەغدا، بەڵام مخابن کاتێك ئەوان چوون هەرچواریان لە سێدارەدرابوون...))

محەمەد ئەمین سەعید عسمان یەکێکە لە هەڤاڵانی بارزانی نەمر لە ڕێرەوە مێژووییەکاندا و بەشداربووی کۆماری مەهاباد و یەکێتی سۆڤیەتی پێشووە، دەبێژی[١٦]: ((من لە گەڵ بارزانی نەمردا بووم، پاسەوانی تایبەتی ئەو بووم لە پاشەکشێمان بەرە و عێراق لە بەهاری ساڵی ١٩٤٧ ڕەئیس عیزەت عەبدولعەزیز هاتە لای بارزانی نەمر و بە بارزانی نەمری وت: (خالە خۆم تەسلیمی حکوومەتی عێراق دەکەم، من پێربوومە و هێزم نەماوە، حکوومەت چیم لێدەکات با بیکات تەنانەت ئەگەر لە سێدارەدانیش بێت... بارزانی زۆر تکای لێ کرد، بەڵام هەوڵ و تەقەلای بارزانی نەمر بێ سوود بوو).

عیزەت بڕنۆیەکی درێژی ١٧ی پێبوو و لە گەڵ سێ ڕەختە.

لە دوا ساتەکانی خاترخواستنا چاوی هەردووکیان (مەلا مستەفا و عیزەت عەبدولعەزیز) پڕ لە فرمێسك بوون، ئەم دیمەنە زۆر خەمناك بوو زۆر.

عیزەت، بڕنۆ و ڕەختەکانی لە شانی کردەوە.

بارزانی نەمر فەرمووی: محەمەدئەمین چەکەکەت فرێبدە و چەکی عیزەت هەڵبگرە.

منیش چەکەکەی خۆم فرێداو چەکی شەهید عیزەتم لە شانکرد.))

ئەو ڕۆژە واتە ڕۆژی ١٩٤٧/٦/١٩ بوو بە (ڕۆژی شەهید)[١٧] لە کوردستان و ئەوانیش (واتە چوار ئەفەسەرەکە) کرانە درۆشمی نەمریی لە مێژووی کورد و کوردستاندا.

بەڕێز کاظم شانەدەری هاوڕێی بارزانی نەمر لە ڕێرەوە مێژوویەکان بۆ ڕۆژهەلاتی کوردستان -کۆماری مهاباد- و یەکێتی سووڤیەتی پێشوو،[18] دەڵێت: ((ئەم چوار ئەفسەرە شەهیدە، لە پێناو کوردایەتی و نیشتمانپەروەری و ڕێبازی بارزان گیان فیداکرد، بەڕاستی سەرکردەی چالاك بوون... میرحاج لە ڕادیووی رووسیای ئەوکات گوێبیستی لە سێدارەدانیان بوو بە بارزانی نەمری ڕاگەیاندبوو پاشان ئیمەش هەواڵی لە سێدارەدانی هاوسەنگەرەکانمان پێگەیشت...))

مێژوونووسی گەورەی کورد د.کەمال مەزهەر دەڵێت[19] : ((ئەوان زۆر گەورەن، چونکە بەو پەری شانازییەوە چوونە سەرپای قەنارە لە پێناوی کورد و کوردایەتیدا... بەڵام ئەو هەڵەیان کرد لە گەڵ بارزانی نەمر نەچوونە یەکێتی سووڤیەت...))

مەعروف چیاوکیش دەڵێت[20]: ((... کابینەی صالح جبر سوور بوو لە سەر لە سێدارەدانی چوار ئەفسەرەکە، بڕیارمدا ئەندامانی ئەنجوومەنی نوێنەران و ئەعیانی کورد کۆبکەینەوە بۆ ئەوەی دیدەنی خاوەن شکو (وصی) بکەین و هەندێك ڕاستی بخەینە بەر چاوی خاوەن شکۆ و داوای بەزەیی بۆ سوککردنی ئەو سزایانە بکەین کە بە سەر ئەفسەرەکان و بارزانیەکاندا سەپێنراوە.

ئەوەبوو نامەی تایبەت و بە پەلەم بۆ بەڕێزان ئەندامەکانی نوێنەرایەتی و ئەعیان لە باکوور ڕەوانە کرد، بەڵام جگە لە بەڕێز هبەالله مفتی و مەحمود ئاغای زێباری و خوالێخۆشبوو میرزا فەرەج شەریف کەسی تریان ئامادە نەبوون، منیش ئەمانەم لە پەلەکردنی وەزارەت بۆ لە سێدارەدانی ئەفسەرە کوردەکان ئاگادارکردەوە و بۆم ڕوون کردنەوە کە پێویستە دیدەنی خاوەن شکۆ بکەین هبەالله مفتی ئەفەندی گوتی:

-وڵڵا ئەوە کارێکی مرۆڤایەتییە بەڵام نوێنەران و ئەعیان کووان؟

بەڵام مەحمود زێباری پسوڵەیەکی بچووکی لە گیرفانی دەرهێنا بە قەلەمی سوور لێی نووسرابوو، گوتی:

- ئەمە نامەی مەلا مستەفایە کە هەڕەشەی کوشتنی لێ کردووم.

پێم گوت: ئێستا وەختی گلەیی و سەر کونە کردن نییە، کۆمەڵە لاوێك لە بەردەمماندان پەت بە ملیانەوەیە و زنجیر لە دەستیان دایە و شایانی مردن نین.

ئەوەبوو بێ دەنگ بوو، دوای ئەوە نزیکەی سێ کاتژمێر چاوەڕێمان کرد، هبەاللە مفتی گوتی:

براکەم، لە مەسەلەیەکی وادا ئەم نوێنەرانە نایەن و چوونی ئەو سێیەمان بە تەنیا سوودی نییە، ئینجا هەستا و مەحمود زێباریش بە دوای ئەودا هەستا بە یەکەوە چوونە دەرەوە، دوای ئەوانیش خوا لێخۆشبوو میرزا فەرەج هەستا چووە دەرەوە، تەنیا من مامەوە، لە وکاتەدا هەروا بیرم دەکردەوە هیندە نیگەران بووبووم کە بە تەواوی هێز و توانای لێ بڕیبووم. پاش چەند ڕۆژێك هەندێك وەڵامم لە نوێنەرانەوە پێگەیشت بە پاساوی پروپووچ پاساویان بۆ خۆیان هێنابووە، کە هیچ بناغەیەکی نەبوو، لە شەوی ١٩٤٧/٦/١٩ چوار ئەفسەرەکە لە سێدارەدران.))

قەدری جەمیل پاشا لە نێوان ٢١-٢٨ی خەرمانانی ١٣٢٥ی هەتاوی – ١٣-٢١ سێپتامبری ١٩٤٦ی لە مەهاباد لە گەڵ ژنەڕاڵ مەلا مستەفای بارزانی و هەندێك لە سەرکردە و فەرماندەکانی هێزی بارزانییان.

ڕاوەستاوان لە ڕاستەوە بۆ چەپ ١- نەناسراو. ٢- مایۆر خەیروڵڵا عەبدولکەریم ٣- قەدری جەمیل پاشا نوێنەری حزبی دیمۆکراتی سورییە. ٤- ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانی (فەرماندەی گشتی هێزی بارزان). ٥- پۆدپۆڵکۆڤنیك عیزەت عەبدولعەزیز. ٦- ئەنوەر دڵسۆز (نووسەر و بەرپرسی گۆمرگ و دابەشکردنی خۆراك لە نەغەدە. ٧- سەرپۆلی ٢ پۆدپۆڵکۆڤنیك میرحاج ئەحمەد ئاکرەیی (فەرماندەی لکی ٢ی هێزی بارزانیەکان). ٨- نەناسراو.

دانیشتوەکان لە ڕاستەوە ٩- وەهاب ئاغای محەمەد عەلی ئاغای جوندیانی موعاونی لکی ٤ی هێزی بارزانیەکان. ١٠- نە ناسراوە.

پێدەچێت ئەم وێنەیە لە ٢٢ خەرمانانی ١٣٢٥ ی هەتاوی (١٤ی سیپتامبری ١٩٤٦) گیرابێت.

ڕێزی یەکەم دانیشتوان لە ڕاستەوە بۆ چەپ: ١- خەلیلی خسرەوی سەرۆکی کاری کوردستان، ٢- عەبدولرەحمانی زەبیحی پشکن، نووسەری ئەنجوومەنی ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران – شوورەوی، شۆعبەی کوردستان و کادری کۆماری کوردستان بۆ پەیوەندی دیبلۆماتیك، ٣- قەدری جەمیل پاشا (زنار سلۆپی) نوێنەری حزبی دیموکراتی کوردی سورییە، ٤- پێشەوا قازی محەمەد سەرۆك کۆماری کوردستان، ٥- غەنی خسرەوی شارداری مهاباد، ٦- نەناسراوە، ٧- مەنافی کەریمی وەزیری فەرهەنگ و ئەندامی کۆمیتەی مەرکەزی حزبی دیموکراتی کوردستان. ڕاوەستاوان لە ڕاستەوە بۆ چەپ؛ ١- پۆدپۆلکۆڤنیك بەکر عەبدولکەریم حەوێزی فەرماندەی لکی ٣ی بارزانیەکان، ٢- رەحمانی ئووەیسی هەڵسوراوی یەکێتی جەوانانی کوردستان، کەفیلی ئیدارەی کاری کوردستان، ٣- نەناسراو، ٤، نەناسراو، ٥-مستەفای سولتانیان ئەندامی کۆمیتەی مەرکەزی حزبی دیمۆکراتی کوردستان و ئەندامی دەستەی نوێنەرانی کۆماری کوردستان بۆ وتووێژ لە گەڵ کاربەدەستانی تاران، ٦- نەناسراو، ٧- عەزیز مەنسووری قازی ئەفسەری کۆماری کوردستان، ٨- وەهابی قازی رەئیسی ئیدارەی باربەری کوردستان، ٩- عەلی خەسرەوی لە کادرە هەڵسوراوەکانی حکوومەتی کوردستان، ١٠- مایۆر محەمەدئەمینی شەریفی ڕەئیس ئیدارەی نەخشایی وەزارەتی هێزی کوردستان، ١١- دلشادی رەسوولی ئەندامی کۆمیتەی مەرکەزی حزبی دیموکراتی کوردستان، موعاوین و بازرەسی کولی وەزارەتی، ١٢-موهەندیس مەحمود وەلیزادە وەزیری کشاوەرزی کوردستان، ١٤- پۆدپۆلکۆڤنیك مستەفا خۆشناو فەرماندە و سەرکردەی هیزی بارزانیان لە ئەحمەد ئاوا.

دانشیتوان له ڕاستەوە بۆ چەپ: ١- ئەحمەدی ئیلاهی (مام ئەحمەدی حاجی ئەلایی) وەزیری ئابووری حکومەتی میللی کوردستان، هێمن شاعیری میللی و نووسەری هەیئەتی ڕەئیسەی میللی کوردستان، ٣- مەنافی کەریمی له ڕێبەرانی کۆماری مهاباد و وەزیـری فەرهـەنگ، ٤- دوکتـور ئیسـماعیل ئـەردەلان، بەرێوەبەری نامەی هەفتەیی کوهستان و ماموستای زانکو له تاران، ٥- سەدیقی حەیدەری له ئەندامانی هەیئەتی مەرکەزی حزبی دیمۆکراتی کوردستان و وەزیری تەبلیغاتی حکومەتی کۆماری کوردستان، ٦- سـەید محەمـەدی ئـەیوبیانی تـەهازادەی مەرکـەزی وەزیـری تەندروسـتی حکومـەتی میللـی کومـاری کوردستان، ٧- سەرپۆلی ٢ مستەفا خۆشناو فەرماندەی لکی ١ ی هیزی بارزانیان له بەرەی سـەقزی لـە مەهاباد. ڕاوەستاوان له ڕاستەوە بۆ چەپ: ١. ڕەحیمی لەشکری ڕەئیسی دەفتەری پێشەوا، ٢- نەناسراو، ٣- نەناسراو، ٤- عەبدولباقی حەیدری فاروقی، ٥- نەناسراو، ٦- سەعیدی هومایوون، ئاجوودانی پێشەوا قازی محەمەد و ئەندامی دەفتەری پێشەوا، ٧- دلشادی رەسولی جیگری وەزیـری فەرهـەنگ، ٨- سـەید ئەحمەدی سەید تەها فەرمانداری کۆمار له نەغەدە، ٩- عەلی خەسرەوی له کادرە هەڵسوراوەکانی کۆمار و سەروکی سازمانی جەوانان، ١٠- سەرپۆلی ٢ ڕەئیس عزمت عەبدولعەزیز سەرۆکی دەستەی نوێنەرایەتی کورد بۆ وتو وێژ له گەڵ سەر لەشکر رەزم ئـارا لـە سـەقز، ١١- ڕەحیمـی جوانمـەردی قـازی ئـاجودانی پێشەوا قازی محەمەد و ئەندامی دەفتەری پێشەوا، ١٢- ڕەحمانی وەیسی، ١٣- سەربەرز کاپیتان خەیروڵڵا عەبدولکەریم، ١٤- نەناسراو.

ئەم وێنەیە لە کاتی سەردانی دکتور ئیسماعیلی ئەردەلان، بەڕێوەبەری نامەی هەفتەیی کووهستان لە مەهاباد گیراوە.

بە پێی ڕێپۆرتاژێکی ڕۆژنامەی کوردستان دکتور ئیسماعیل ئەردەلان لە هەفتەی کۆتایی مانگی خەرمانانی ١٣٢٥ی هەتاوی گەیشتووتە مەهاباد و هەفتەیەك لە وێ ماوەتەوە. لە ڕاستەوە بۆ چەپ: ١- برایمی نادری سەرۆکی ئیدارەی فەرهەنگی مهاباد، ٢- سەدیقی حەیدەری ٣- سەربەرز (کاپیتان) محەمەد مەحمود قودسی، ٤- سەرپۆلی ٢ مستەفا خۆشناو فەرماندەی لکی ١ ی هیزی بارزانیان لە بەرەی سەقز. دانیشتوو: دکتور ئیسماعیل ئەردەلان بەڕێوەبەری نامەی هەفتەیی کووهستان.[٢١]

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی چوارەم

١- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٣-١٩٤٥)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل١١٧

٢- ه، س، پ، ل١٢٠

٣- عەلائەدین سەجادی، مێژووی ڕاپەرینی کورد، چاپخانەی ئیران - شاری کورد، چاپی دووەم، ساڵی ١٩٩٦، ل١٣٥

٤- مەسعود بارزانی، ه،س،پ،ل١٣٠

٥- مەعروف چیاوك، کارەساتی بارزانی زۆڵملێکراو، وەرگێرانی ئەبو بەکر سالح ئیسماعیل، چاپخانەی ڕۆشنبیری و لاوان، چاپی دووەم، هەولێر ٢٠٠٩، ل١٨٥

٦- عەلائەدین سەجادی، ه، س، پ، ل١٣٧

٧- مەسعود بارزانی ه،س،پ، ل١٢٣

٨- مەعروف چیاوك، ه، س، پ، ل١٩٧

٩- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل١٥٨

١٠- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، گەشتێك بە کۆماری مەهابادا، (بیرەوەریەکانم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ١٩٤٤-١٩٤٧)، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی دووەم، ساڵی ٢٠٠١، ل٢٨

١١- مەسعود بارزانی، ه، س، پ، ل١٥٥

١٢- خەلیلی فەتاحی قازی، کورتە مێژووی بنەماڵەی قازی لە ویلایەتی موکری، وەرگێران و ئامادەکردنی حەسەنی قازی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٩ ل١٤٤

١٣- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، ه، س، پ، ل١٣٧

١٤- مەسعود بارزانی، ه، س، پ، ل١٨٣

١٥- زانیار سەردار قڕگەیی، ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩، چاوپێکەوتن لە گەڵ، ڕەفیق محمود قودسی.

١٦- چاوپێکەوتن لە گەڵ محەمەد ئەمین سەعید عسمان دەربوتکی، بلێ ٢٠١١

١٧- بڕوانە مەسعود بارزانی، ه، س، پ، ه، ل، پ.

١٨- چاوپێکەوتن لە گەڵ کاظم شانەدەری، پیرمام ٢٠١١

١٩- زانیار سەردار قڕگەیی، ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩، چاوپێکەوتن لە گەڵ، د. کەمال مەزهەر.

٢٠- مەعروف چیاوك، ه، س، پ، ل٢٠٨

- وێنەکان و ناو زانیاریەکانی وێنەکان لە ئینتەرنێت وەرگیراون.

بەشی پێنجەم:

ژیان و تراژیدیای خەیروڵڵا عەبدولکەریم و دایکی

بەشی پێنجەم:

ژیان و تراژیدیای خەیروڵڵا عەبدولکەریم و دایکی

لەم باسەدا کە تایبەتە بە ژیانی شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم بە هەموو ئاستەنگ و هەوراز و نشێویەکانی، تراژیدیای ژیانی شەهید و دایکەکەی، بە دوو بیر و بۆچوونی جودا، یەکەمیان؛ لە لایەن خانەوادە و کەسوکاری شەهید و دووەمیان؛ بە زمانی ئەفسەرێکی ئێرانی هاوڕێگا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە بۆ باشووری کوردستان و دواتریش بۆ عێراق، هەرچەندە لە گێرانەوەی دووەمدا هەندی زانیاری نادروست و هەڵە لە کاتی نووسین و گێرانەوەی لەلایەن (تەفرشیان) تومارکراون، چونکە وەك خۆی ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە تەنیا پشتی بە یادگاریەکانی خۆی بەستووە، بە نموونە لە ڕستەی کۆتایی داستانەکەی دەڵێت: ((بۆ سبەی، دایکی خەیری لەسەر گۆڕی کوڕەکەیدا دەبینەوە، سەری خستووتە سەر گۆڕەکە و مردووە))

دایکی شەهید خەیروڵڵا ڕۆژی دواتر کوچی دوایی نەکردووە، بەڵکو ٢٣ ساڵ پاش لە سێدارەدانی کوڕەکەی کوچی دوایی کردووە.

شەهیدی هەمیشە سەربەرز خەیروڵڵا عەبدولکەریم

١-١ ژیـان و تراژیـدیای خـەیروڵڵا عەبدولکـەریم و دایکـی بـە زمـانی خانەوادەکەیان:[1]

خـەیروڵڵا کـوڕی سـەید عەبدولکـەریم کـوڕی عەبـدوڵڵا ئاغـای کـوڕی سـەلیم ئاغای گورجی زادە. لـە سـاڵی (١٩١٢ز) لـە شاری هـەولێر، لـە گـەڕەکی تۆپخانـە لـە قەلاّی هەولێر لە دایکبووە. باوکی لـە دایکبـووی سـاڵی ١٨٤٥ی زاییینیـە و لـە ژیـانی وەزیفیی پلەی (مدیر مـال)ی هـەبووە لـە هـەولێر، لـە زۆربـەی زۆری ناوچـەکانی کوردسـتان گـەڕاوە بـۆ بەجێگەیانـدنی ئـەرکی فەرمانبەریـەتی و لـە سـاڵی ١٩٢٥ز کوچی دوایی کردووە.

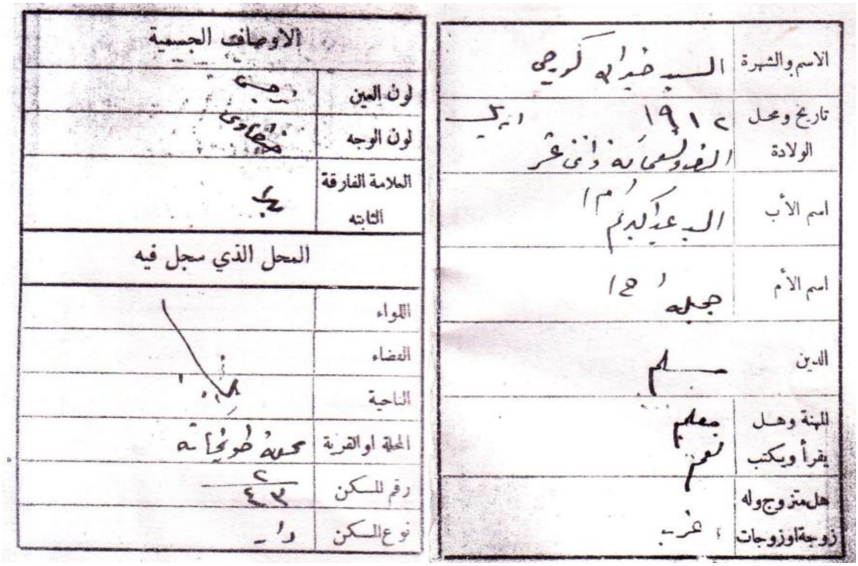

الاسم والشهرة	السيد خير الله كريم
تاريخ ومحل الولادة	١٩١٢ اربيل [illegible]
اسم الأب	السيد عبد الكريم
اسم الأم	جميله
الدين	مسلم
المهنة وهل يقرأ ويكتب	معلم نعم
هل متزوج وله زوجة اوزوجات	اعزب

الاوصاف الجسمية	
لون العين	[illegible]
لون الوجه	[illegible]
العلامة الفارقة الثابته	[illegible]
المحل الذي سجل فيه	
اللواء	
القضاء	
الناحية	
المحلة اوالقرية	محلة طوبخانة
رقم المسكن	٤٢
نوع المسكن	دار

نـەزیرە خـانی خوشـکەزای شـەهید خـەیروڵلاّ دەڵـێ: ((بـاپیرەم عەبدولکـەریم خاوەن (٣) سێ ژن بووه، خەیروڵلاّ و خێرییـەی خوشـکی لـە یـەك دایـك بووینـە. دایکەش ناوی جەمیله کچی عەبدولحافز بوو له ڕێکـەوتی ١٩٧٠/١/٩ کوچـی دوایـی کردووه)).

سەرەتای چوونه بەر خوێندنی خەیروڵلاّ له حوجرەکانی قـەلاّت خوێندوویـەتی. دواتـریش بـۆ تـەواوکردنی خوێندنەکـەی ڕووی لـە قوتابخانـەی (أربیـل الاولی) کـردووه. لـە سـاڵی (١٩٣٠) شـەهید خـەیروڵلاّ دەچـێته بەغـدا بـۆ خوێنـدنی مامۆستایەتی.

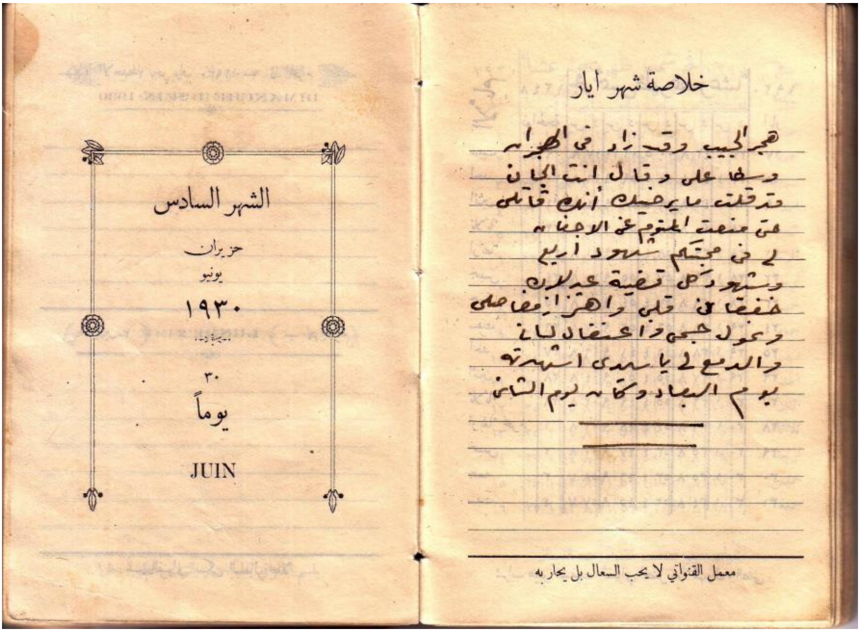

له سالأنی سییەکان حکوومەتی ئەوسای عیراق جارِی ئەوه دەدات کە خولێکی سەربازی لە بەغدا بۆ مامۆستایان دەکاتەوە، ئەوەیش بەخولێکی تایبەت دادەنرێت لەبەرئەوەی کوڕی مەلیك لەم خولەدا بەشدار دەبێت، دەرچووانیشی پلەی ئەفسەری سەربازییان پێدەدرێت. شەهید خەیروڵلاش بە مەبەستی بەشدارییکردن لەم خولەدا لە ١٩٣٧/١/١ڕووه و بەغدا دەچێت و پاش تەواوکردنی پێداویستییەکانی لە خولەکە وەردەگیرێ.

شەهید خەیروڵلا و چەند هاورێیەکی لە خولی سەربازیدا، ساڵی ١٩٣٧

کە خولەکەی تەواوکردووه پلەی ئەفسەری دووی پێدراوە. دواتر لە ئیدارەو میرەی کەرکووك کاری پێدەسپێردرێ، ئەم جێنشینەشی لە کەرکووك دەبێتە هۆی دروستبوونی پەیوەندییەکی زۆر بەتین لەنێوان خانەوادەی شەهید خەیروڵلا لەگەڵ بنەماڵەی (حامد بەگی جاف). لە لایەکی دیکەوە ئەرکی ئەفسەرییەتی و ئەو ڕۆحە بەرزەی کوردایەتی وا لە شەهید خەیروڵلا دەکات کە لە گەڵ شەهیدی

ئه‌فسه‌ری هه‌میشه زینـدوو (عیـزت عه‌بدولعـه‌زیز) په‌یوه‌ندییـه‌کی زۆر بـه‌تین و هاوچاره‌نووس ببه‌ستێ.

شه‌هید خه‌یروڵڵا

ده‌ستپێکی لـه چوارچێوه‌دانی کاری حزبایـه‌تی شـه‌هید خـه‌یروڵڵا لـه سـاڵی ١٩٣٩ بووه، به‌ئه‌ندامیـه‌تی کاری کـردووه لـه حزبـی هیـوا، کـه پێشـترێ نـاوی (دارکـه‌ر) بووه...

شـەهید خـەیروڵڵا لـە نـاو خزمـانی نزیکی خـۆی کەنیشـکێکی پلکـزای هـەولێری جێنشینی مووسـل بـۆی دەستنیشـان دەکـرێ و ڕێـوڕسمی بـە دەسـتگیرانکردنی بـۆ دەکرێ، هەروەك مامۆستا نـەزیره بۆمـان دەگێڕێتـەوە کـە نیشانی دەزگیرانەکـەی قۆڵبەسـتێك، بەعـەرەبی پێـی دەڵـێن (زنـادی) و ئەڵقەیـەکی زێـڕ دەبێـت. ئـەم کەینوبەینە لە سالانی چلەکان، یان تەواوتر بڵێین پێش پەیوەندیکردنی بە شۆڕش لە کۆماری کوردستان بە شەش حەوت مانگ دەبێت. لە بەر ئالوودەبوونی شەهید خـەیروڵڵا بـە دۆزێکـی پیرۆزتـرەوە و بـە پیرەوەچـوونی بانگـەوازی ڕزگـاری کوردسـتان، پـڕ بەشـانازییەوە ڕێگـای شۆڕشـی میللەتـە چەوسـاوەکەی گرتەبـەر و هەموو ڕەهەندە نایاب کارییەکانی گوزەرانی لە ژیانی تایبەتی پشتگوێ خست. لـە گـەڵ ئـەوەش ئـەو کچـەی کـە بـە دەزگیرانـی کردبـوو، تـا پـاش شـەهیدبوونی خەیروڵڵاش، هـەر بـە کچێتی دانیشت و زیاتر لـە پـەنجا ساڵ بـەڵێن و پـەیمانی پیرۆزیی ئەڵقەکەی دەستی نەشکاند...

دوای ئەوەی کە بارزانی نەمر لە سلیمانی چوو بۆ ئێران بۆ بەشدارییکردن لـە شـۆڕش، لـە شۆڕشـی دووەم خـەیروڵڵا خـۆی و چـەند ئەفسـەرێکی پلـەدار پەیوەنـدییان بەشۆڕشـەوە کـرد. لـە چـوونی شـەهید خـەیروڵڵا بـۆ کوردسـتانی ڕۆژهەڵات لە ماڵی میرزا مـەناف کە لـە شـاری شـنۆ بـووە جێنشین دەبـێ، لەبـەر مێرخاسی و جوامێری شەهید خەیروڵڵا، میرزا مـەناف کچـەکەی خـوی پێشکەش بە شەهیدکرد، ناوی (صالحە) بوو.

پاش ئەوەی کە کۆماری کوردستان تووشی خیانـەتکاری و هەرەسهێنان دێـت، لـەو سـەروبەندەش ڕژێمـی ئەوسـای عـیراق، بـە مەبەسـتی هێنانـەدی مـەرامی گـلاوی خۆی.. لێبووردنێکی گشتی جاڕ دابوو. لە لایەکی دیکە لە سێدارەدانی سـەرکردەی کۆمار پێشەوای نـەمر قـازی محەمـەد و حەمـە حوسـێن خـان و سـەدری قـازی لـە

١٩٤٧/٤/٣١ و زۆری خەڵکی سڤیل و ماڵ و منداڵ و شکستهێنانی سەرفرازانی کۆمار لە هەندێك بەرەی شەڕدا، تاڕادەیەك ورەی بەرەنگاربوونەوەی تۆپ و تەیارە و جبەخانە پێشکەوتووەکانی سەردەمی ئەوسایان دادەبەزێنێ. لەو کاتەدا خەیروڵلاٚ دووچاری نەخۆشی گرانەتا دێت.. بەجۆرێك کە لەسەر نەقالە دەبێت...

شەهید خەیروڵلاٚ و سێ ئەفسەرە هەمیشە زیندووەکە (عزەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو و محەمەد قودسی) پاش ئەوەی بارزانیی نەمر بواری ئەوەیان پێدەدا بگەڕێنەوە، بڕیاری خۆبەدەستەوەدانیان دەدەن لەناو خاکی کوردستانی عیراق.

خەیروڵلاٚ یەکڕاست دێتەوە هەولێر و دێتەوە لای دایك و خوشکەکەی، دوای حەسانەوەی بۆ چەند ڕۆژێك، بە دایکی دەڵێ "دایە دەچمە بەغدایێ، بزانم چارەنووسم بە چی دەگات"... هەر ئەو چوونەی بووە بۆ بەغدا. پاش چەند ڕۆژێکی پڕ لە بێ ئۆقرەیی و دڵەڕاوکێ.. دایکی بە دوای سۆراخیدا دەچێتە بەغدا. کە دەگاتە بەغدا لە بەرئەوەی عەربیزانێکی باش بووە، گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە خەیروڵلاٚ لەگەڵ سێ ئەفسەرەکەی هاوەڵانی لە بەندیخانە کراینە، فەرمانی لەسێدارەدانیان بۆ دەرچووە.

کە گوێی لە فەرمانی لە سێدارەدان دەبێت.. ئارامی و ئۆقرەی لێ هەڵدەگیرێ، دەکەوێتە وێزەی ئەوەی کە هەر ئەو ڕۆژە دەسەڵاتدارێکی پایەبەرز ببینێ، ئەوە خوایە بەڵکو دڵیان نەرم بکات و لە بڕیارەکەی خۆیان پەشیمان ببنەوە.. ئەگەرچی ئەوانە لە سەر بڕیاری خودی عەبدولئیلاه_ی وەسی لێبووردنی گشتییان بۆ دەرچووبوو، بەلاٚم سالٚح جەبر پێی لە سەر ئەوە داگرتبوو کە دەبێ بڕیاری لە سێدارەدان لە سەر ئەم چوار ئەفسەرە بەئەنجام بگەیێنرێ. بۆیە لە دوا هەوڵەکانی دایکی خەیروڵلاٚ ئەوە بوو کە بەیانییەکەی دەچێتە بەردەم دەرگای

وەزارەتی بەرگری ئەوسا، کە پێدەکەوێتەوە خودی عەبدولئیلاھ لە وەزارەتەکەیە و لەکاتی دەرچوونی خۆی داوێتە پێش ئۆتۆمۆبیلەکەی و تکای خوای لێ دەکات کە لەم بڕیارەی لە سێدرەدانی چوار ئەفسەرەکە ببوورن، چونکە ئەوان بە بڕیاری لێبووردنی خۆدی وەسی خۆیان بەدەستەوە داوە.. بەلاّم داخەکەم، بە دڵ ڕەقییەکی زۆرەوە وەلاّمی ئەوە لە خۆدی عەبدولئیلاھ وەردەگرێتەوە، کە بڕیارێکە و دەبێ جێبەجێ بکرێت. بەلاّم وەك بەزەیی پێداهاتنەویەك ڕێگای بۆ دواجار بینینی کوڕەکەی پێدەدا. دایکەش بۆ بەیانییەکەی کە دەکاتە ١٨ی حوزەیرانی ١٩٤٧ دەچێتە بەندیخانە تا بۆ دواجار خەیروڵلاّ ببینێ.. لە چاوپێکەوتنەکەش دڵی دایکە داڕماوەکەی دەداتەوە کە بەهیچ شێوەیەك خەم نەخوات، چونکە ئەو چارەنووسە، نەمرییەکی هەمیشەیی بەدواوەیە، کارت لێ نەکات. من لە سەر ڕێبازێکی پیرۆز لە سێدارەدەدرێم.. بەهیچ جۆرێك قبووڵم نییە کەس بۆم بگریێ. ئەوەش بەگێڕانەوەی مامۆستا نەزیرەیە کە لە خودی داپیرەکەی کە دەکاتە دایکی خەیروڵلاّ گوێبیست بووە ، لێرەدا خەیروڵلاّ زۆر بەورە بەرزییەوە وتوویەتی "دایە گیان.. چەند وەسیەتێکم هەیە دەبێ جێبەجێی بکەی پاشەخۆم...

یەکەم/ نابێ بچیتە هیچ تازییەیەك، نەوەکا منت بەبیر بێتەوەو ئازاری خۆت بدەی بەگریان.

دووەم/ هەوڵی ئەوە بدە نەچیتە گەرماوی ئافرەتان، نەوەکا بووکێکی ڕازاوە لە گەرماو ببینی، کە بەو ئەرکە دایکایەتییەت ڕانەگەیشتی بۆ منی بەئەنجام بگەێنی و کارت تێ بکات.

سێیەم/ نەچیتە زەماوەند و شایلۆغانی ژن گواستنەوە، نەبادا منت بەبیر بێتەوەو خەمگین بی.

چوارەم/ تەرمەکەم ببەنەوە هەولێرێ و لەسەر گردی (بێش بەرماغ) بمنێژن.

سەرباری ئەوەش، هەر چوار ئەفسەرە ئەستێرە گەشەکانی ڕێگای ڕزگاریخوازی کوردستان باوەڕێکی بێ سنوور و لەبن نەهاتوویان بە بزاڤی شۆڕشگێڕی کوردایەتی هەبووە، بە چەند کاتژمێرێك پێش داسەپینی فەرمانی لە سێدارەدانیان، نامەیەکی نەسڵمینەوە و بڕەودان، بە واژۆی هەر چواریان ئاراستەی ڕۆڵە پڕ جۆشەکانی دەرەوەی بەندیخانە دەکەن، کە لە ژێر هەر جۆرە فشارێکی داپڵۆسێنەر دژ بە گەلەکەیان سڵ نەکەنەوە و بەرەنگاری ببنەوەو هەر بەردەوام بن لە خەبات و تێکۆشان تا سەرکەوتن و بەهیچ جۆرێك دوای جەهالەت نەکەون. وەك دیارە دایکی دوا کەس بووە کە چاوی بە شەهید خەیروڵڵای کوڕی کەوتووە... لەوانەیە هەر ئەو دایکە بووە کە بەهیچ جۆرێك لە قسەی کوڕەکەی دەرنەچووە، بەڵێننامەی هەر چوار شەهیدە سەربەرزەکەی لە بەندیخانە هێنابێتەدەر و گەیاندبێتیە لایەنی پەیوەندار.

هەرچی بووبێت.. داخی گەورە لەوەدایە کە بۆ بەرەبەیانی ڕۆژی پێنجشەممەی ١٩٤٧/٦/١٩ هەرچوار ئەفسەرە قارەمانەکەی ڕێگای ڕزگاری کوردستان، دەستی لەرزۆکی غەدر و خیانەتی ڕژێمی بۆگەنیان دەگاتێ و بە سێدارەوە دەکرێن... جێگای ئاماژە پێدانیشە، لەو بەڵگانەی کە بە دەستمان کەوتن ئەوەیە کە ئەو چوار ئەفسەرە قارەمانە پێش ئەوەی لە سێدارە بدرێن، کە شەهید خەیروڵڵا_ش یەکێکیانە لە پلەی ئەفسەری خۆیان لادەدرێن (فصل) دەکرێن پێش ئەوەی بە سێدارەوە بکرێن.

ئەوەی بەلەنگازی و تەزینی بەدوژمنان دابوو، ئەو پەرچەکردارەی شەهید خەیروڵڵا بوو، کە پێش لەسێدارەدانیان..دوو رکات نوێژ دەکات و هەروەك عورفی لەسێدارەدانیش ئەو کات، کە داوای دوا وتەو دوا داواکاری لێ دەکەن، دەڵێ (من

لاوێکــی کــوردم و شــانازی دەکــەم لــەپێناوی ســەربەخۆیی کوردســتاندا گیــان ببەخشم). داواکاریشی ئەوە دەبێ کە تەرمەکەی ڕادەستی دایکی بکەنـەوە. پـاش لەسێدارەدانیشـی، ڕژێمـی قێـزەوەن داواکارییەکـەی شـەهید خـەیروڵلا بـەجێ ناگـەیێنن، تەرمـە پیرۆزەکـەی بـە ئۆتۆمۆبیـل و مـەئموور ڕەوانـەی هـەولێر دەکەنەوە. لەو کاتەی دایکی کە دەزانێ تەرمی کوڕەکەی وا بەڕێوەیە بۆ هەولێر، بەهەڵەداوان خۆی دەگەیێنێتە وێستگەی شەمەندفەر و رووە و هەولێر دەبێتەوە. لـە بەرئـەوەی ڕێگـای وشـکانی - ئۆتۆمبێـل، ئـەو سـەردەم خێراتـر بـووە، بۆیـە تەرمەکە پێشی دایکەکە دەگاتـەوە هـەولێر، دەیبەنـەوە ماڵەکـەی خۆیـان کـە لـە تـەیراوە بـووە. وەك خوالێخۆشـبوو دایکـی مامۆسـتا نـەزیرە بـۆی گێڕایتیـەوە و گوتوویـەتی: ئـەو کـات، کـە تەرمەکـەیان هێنـاوە، مـن لـە مـاڵ نەبوویمـە.. بـۆ سـەردانیکردن لـە ماڵـە جیرانێـك بوویمـە، کـاتیش پـاش عەسـرانێك بـووە. کـە گەرشامەوە بـەرەو مـاڵ، چـاوم بەتـەرمێك کـەوت کـە لـەپێش دەرگـای ماڵەکـەمان دانرابـوو. سـام گرتمـی و هەرچـەند بەتـەنیاش بـووم، بـەڵام لـەتاوی زوخمـی بەسەرهاتەکەمان پڕم دایێ و لای سەری تەرمەکەم هەڵدا‌وە... لە قیـژەوهۆڕم دا، دەروجیـران بەهاوارمـەوە هـاتن، لـەو بەینـەدا کـە دەمێـك ئاگـام لـەخۆم بڕابـوو. دیاربوو پیاوانی خزم و کەسوکار و جیران تۆپێك قوماشی ئاوریشمی بتـەویان بـۆ کفنی هێنابوو، بەڕێو ڕەسمی بەئەمانەت شاردنەوەکەشی لە گۆڕستانی (چـراغ)ی شاری هەولێر هەستابوون، لەبەرئەوەی دایکە هێشتا بەڕێوە بووە بۆ هەولێر.

لە زەردەپەڕی ڕۆژئاوابووندا لە بەخاکسپاردنی تەواودەبن، لە کاتی گەڕانەویان بۆ ماڵـەوە، هاوکـات دایکـەش لـە ڕێیـە دوورەکـەی بەغـدا دەگاتـەوە مـاڵ. لـەپاش هێورکردنـەوەی، لـە هەڵپـەی گریـان و هـاواری.. بـەخزمانی دەڵـێ کـە کوڕەکـەی وەسیەتی کردووە لە گردی (بێش برماغ)ی مولکی بـاب و بـاپیرانی بینێـژن. پـاش

وه‌ره‌ووردو، گرتنه‌به‌ری ڕێی شه‌رعی.. به‌تاریکه‌شه‌و، که‌ نزیکی پاشێوان بووه‌، مرۆڤگه‌لێکی نزیکه‌خۆی... ڕێیان کردووه‌ بۆ ده‌رهێنانی ته‌رمه‌که‌ی له‌ گۆڕستانی چراغ و هێناویانه‌ له‌ سه‌ر وه‌سیه‌ته‌که‌ی خۆی له‌ سه‌ر گردی (بێش به‌رماغ) ناشتوویانه‌. هه‌ر له‌ گه‌ڵ ناشتنی کوڕه‌که‌ی دایکه‌ سه‌ر گۆڕی کوڕه‌که‌ی به‌جێ نه‌هێشتوه‌ و مه‌گه‌ر به‌ تاریکی شه‌و پاش له‌ هۆشچوونه‌وه‌ی خۆی بیانهێنایه‌ته‌ ژووره‌وه‌، چونکه‌ ماڵه‌ دایکی هه‌ر له‌ ژوور سه‌ری گۆڕه‌که‌ بووه‌. بۆ ماوه‌ی ٣ ساڵیش ئه‌و دایکه‌ خۆی نه‌شووشتوه‌ تا ئه‌و ڕاده‌یه‌ی که‌ له‌ ده‌رئه‌نجامی شین و شه‌پۆڕی پرچی هه‌موو ڕووتاوه‌ته‌وه‌. تا شه‌وێکیان شه‌هید خه‌یروڵلاّ دێته‌ خه‌ونی دایکه‌و پێی ده‌ڵێ.. دایه‌ چه‌ندی تۆ وا له‌ خۆت ده‌که‌ی من له‌ ناڕه‌حه‌تیدا ده‌بم، ئینجا بۆ به‌یانییه‌که‌ی دایکه‌ هێورده‌بێته‌وه‌ و ئه‌وه‌نده‌ نابات شۆرشی گه‌لاوێژی ساڵی ١٩٥٨ز له‌ عیراقدا به‌سه‌رۆکایه‌تی عه‌بدولکه‌ریم قاسم سه‌رده‌که‌وێ و نزاو پاڕانه‌وه‌ی دایکه‌ له‌ دادی خودایی یه‌کتا ده‌بێته‌وه‌و وه‌سی و دارو‌ده‌سته‌و خزمه‌کانی له‌سێداره‌ده‌درێن...

به‌ بڕیارێکی کۆماریی ئه‌م چوار ئه‌فسه‌ره‌ له‌ سه‌رکار لابردراوه‌، به‌پله‌ی ئه‌فسه‌ریی خۆیان به‌شه‌هیدی نه‌ته‌وه‌یی له‌قه‌ڵه‌م ده‌درێن و گوته‌ی (حه‌قی که‌س له‌سه‌ر که‌س نامێنێ) خۆی ده‌سه‌پێنێ و... دایکه‌ش پاش شه‌هیدکردنی کوڕه‌که‌ی بۆ ماوه‌ی ٢٣ ساڵ ده‌ژیێ و به‌کڵۆڵی سه‌ری ده‌نێته‌وه‌و ماڵئاوایی ده‌کات.

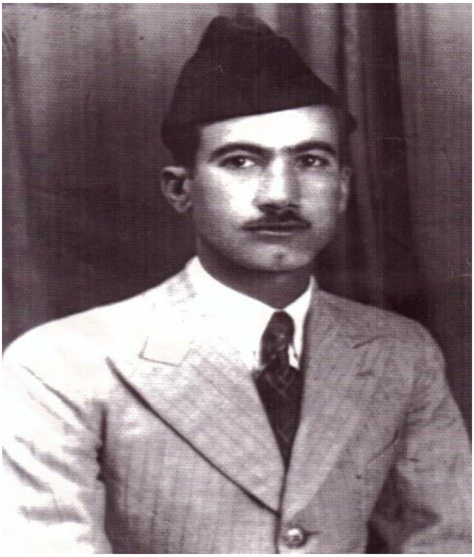

شەهیدی هەمیشە لە یاد خەیروڵلا عەبدولكەریم

١-٢ ژیان و تراژیدیای خەیروڵلا عەبدولكەریم و دایكی بە زمانی ئەبولحەسەن تەفرشیان:

سەرەتا بەرلەوەی بچینە سەر باسەكە، بابزانین ئەبولحەسەن تەفرشیان كێیە:
پاش ڕووخانی هەردوو كۆماری مەهاباد و ئازەربایجان چەند ئەفسەرێكی خۆراسان، ئەوانەی بە كۆماری ئازەربایجانەوە پەیوەست بوون و بەشداربوون لە بەرگریكردنی ئەو كۆمارە و شەڕكردن دژی سوپای دەوڵەتی ئیران، كەوتنە بەردەم هێرش و پەلاماری سوپای ئیرانەوە و ئەمانەش بڕیاری خۆیان لە سەر ئەوە دەدەن كە چارەنووسیان بە چارەنووسی بارزانیەكانەوە گرێبدەن و لە گەڵ ئەوان ڕووبەڕووی سوپای ئێران ببنەوە و بەروە كوردستانی باشوور و عێراق پاشەكشە

بکەن، ئەفسەرەکان بریتی بوون لە عەلی ئەسغەری ئیحسانی و نەجەف قولی پەسیان و مورتەزا زەربەخت و ئەبولحەسەن تەفرشیان... هتد ئەمانە هەریەکە و بە جۆرێ بیرەوەری خۆیان لەم پاشەکشێیەدا لە گەڵ بارزانیەکان نووسیووە، ئەمەی ئێمە لەم باسەدا سوودمان لێ بینیووە باسێکە لە کتێبی ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان، ئەو بەشەی تایبەت بە بارزانیەکان بەم ناوە و یاخۆد بارزانی خۆی بەدەست کەسەوە نادات...

به زمانی ئەبولحەسەن تەفرشیان خۆی:[٢]

((... گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٠ له کۆنگەری شەڕی دووەمی دنیادا، بووم بە ئەفسەر، دەستبەجێ لە لایەن سۆڤیەتەکانەوە بە دیل گیرام. چەند مانگێکم لە گرتووخانەی ئاشقاوە(عشق اباد)دا بردە سەر، لە ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراساندا پشکداریم کرد، بووم بە ئەفسەری سوپای گەلێری ئازربایجان، لە شەڕ و شۆڕشی بارزانیەکان لە دژی سوپای ئێراندا بەشداریم کرد و دوواجار لە ئاخەلێوەی ١٣٢٦ دا پەنام بردە بەر عێراق و لە ئاخەلێوەی ١٣٢٩ دا منیان بۆ ئێران گێڕایەوە و هەر لەو مێژووەوە لە گرتووخانەی جۆراوجۆردا گیرام. پاشی کودێتای ٢٨ی خەرمانان بۆ دوورگەی خارك دوور خرامەوە، هەتا پاش شازدە ساڵ و چەند مانگێك مانەوە، لە گرتووخانەدا، لە ئاخەلێوەی ١٣٤٢دا بەربووم.

لەم باسەدا تەنێ لە ڕوودا و دیتەنی و بیستەنییەکانی کەناڵێکی باریکەڵە دەدوێم کە خۆم پێایدا ڕابردووم.

ئەمجارەش دووپاتی دەکەمەوە کەمن ماسییەکی بچکۆڵە بووم و لەو لاوە خزامە سەر تاتە بەردەکانی ئەم کەناڵە زۆر سەیرە زیندوو مامەوە. بەم پێیە نەمدەتوانی زانیارییەکی تێروتەسەلم لە بارەی بە سەرهات و ڕووداوەگەلی مێژوویی ئەو سەردەمەوە هەبێ بێ ئەوەی بگەڕێمەوە سەر ئەرشیف و دەستهاوێژ

و سەرچاوەکانی ئەو سەردەمە، تەنێ بە یاریدەی بیری خۆم هەوڵمداوە چیم بینیبێ و بیستبێ یان ئەوەتا ڕۆڵم تیادا گێرابێ بۆ کچەکەمی بگێڕمەوە، پاش بیست و پینج ساڵ دووری، کچەکەمم لە ساڵی ١٣٥٠ لە بەرلینی ڕۆژهەڵاتدا بینییەوە...))

ئەبو لحەسەن تەفرشیان دەڵێت(٢): ((زستانی ساڵی ١٣٢٤ لە شنۆ دۆستایەتیم لە گەڵ لاوێ بە ناوی خیروڵلا-دا پەیداکرد، لە بەر ئەوە هەمووان بو ناوی (خەیری) یەوە بانگیان دەکرد بۆیە منیش هەر بەو ناوەوە یادی دەکەمەوە. ئەو یەکێك بوو لە ئەفسەرانی کورد لە سوپای عێراق و چووبووە پاڵ بارزانییەکان، لە تەك ئەواندا هاتبوو بوو ئێران و لە سوپای حکوومەتی گەلێری کوردستان بە ڕێبەرایەتی قازی محەمەد پلەی (نەقیب)ی هەبوو. لە مەهاباد کچێکی یەکجار جوانی مارە کرد. پاش هەڵمەتی سوپای ئێران، لە هاوەڵەتیی بارزانییەکاندا کەوتە کشانەوە.

بەڕوالەت خۆی لە سەرووی چل ساڵی دەدا بەڵام ڕەوت و بزاوتی بە تایبەتیش کاتێ سواری ئەسپ دەبوو، مرۆڤی بۆ خۆی بە کێش دەکرد بە جۆرێ کوڕێکی گەنجە و تەمەنی ناگاتە بیست و پێنج و بیست و شەش ساڵان. هەتا بلێی گورجو گۆڵ، ئازا و بزێو بوو. یەکجار بەورە بوو، لە هەرهەواڵێکی هەرچەندە زۆر نالەباریش بووایە. دەیتوانی ئەنجامی گەشبینانە بخوێنێتەوە. یەکێك لە پیاوانی خێل کۆنە ڕادیۆیەکی بە پێل ئیشکەری هەبوو، هەندێ لەو شەوانەی هەلمان نەبوو خۆمان گوێ لە هەواڵی ڕادیۆ بگرێن، بۆ بەیانی خەیری هەواڵ و شرۆڤەی تێروتەسەلی بۆمان دەهێنا لە بەر ئەوەی ئەو یەکێك بوو لە گوێگرانی هەموو شەوانی ڕادیوو بۆ نموونە؛ ئەگەر ڕادیۆیی مۆسکۆ لە گوتارێکی ڕاگەیاندندا بیگوتایە. (دەمی هەرزەوێژان تێك دەشکێنین) ئەوا ئەو وای شرۆڤەدەکرد هەر

سبەی سوپای سوور لە باکووری ئێرانەوە شۆڕ دەبێتەوە، سوپای داگیرکەر و زۆرکاری ئێران تێك و پێك دەشکێنێ و کۆماری میللی کوردستان دەژێنێتەوە.
ئەو کارداری دابین کردنی پێ بژێوی بارزانییەکان بوو هەر جارەی لە گەشتی پەیاکردنی پێ بژێو دەگەڕایەوە کۆمەڵێك دەنگوباسی تایبەت بە خۆی دەهێنایەوە. فلانە خێل قورئانی سوێند خواردووە لە کاتی شەڕدا لایەنی بارزانییەکان بگرێت فیسارە خێل خۆی لە میری ئێران تەکاندووتەوە و بەڵێنی داوە هیچ جارێك ئالیکاری بە سۆپای ئێران نەدات. یا بۆ نموونە؛ سەرۆکی ئەو خێلەکەی تر لە سەردەمی ڕەزا شادا کوژراوە، بۆیە ئەستەمە ئالیکاری بدات بو سۆپای ئێران ئیتر لەم جۆرە هەوڵ و شرۆڤانە...
بەکورتی، لە تێکرای هەواڵ و شروڤەگەلی ئەودا ئەوە دەبینرا تەواوی گەلی کوردستان هەمووی لە دوای بارزانییەکانەوە وەستاون ئەگەر سۆپای ئێران دەست بە شەڕ بکات ئەوە زۆ بەزۆ لەبەر یەك هەڵدەوەشێت ئەو نەك تەنێ بۆ خۆی لاوێکی بەردەوام دلگەش بوو بگرە هیوا و دلگەشی بەم لاو بەو لاشدا بڵاودەکردەوە.
لە شنۆ، کەسانێك هەن پەیوەندی خۆشەویستی ئەو یان لە گەل خێزانەکەی دابینیوە. من بۆخۆم ڕۆژێکیان بینیم برا بچووکی ژنەکەی لەگەڵ خۆی دەهێنا بۆ گەرماو وەك منداڵی خۆی بەو پەری خۆشەویستی دەیشوشت و وشکی دەکردەوە ئەو بە چاکی پێشانی دەدا نەك تەنێ پیاوێکی شەڕوان و کاردارە بگرە بەتەواوی واتاوە پیاوی ماڵەوەشە. سۆپای ئیران هەڵمەتی هێنا و بارزانییەکان پاش چەندین ڕۆژ لە شەڕ و هەڵاتن بەرەو سنووری عێراق کەوتنە کشانەوە لە کاتی کشانەوەدا دایك و ژن برای خەیری لە شنۆ مانەوە بەڵام ژنەجوانەکەی لە گەڵی کەوت.

بە سەرهاتی ئێمە لە سنووری عێراقەوە دەست پێدەکات لەوێ کاتێك سەردانی چادرەکان و پرسینی هەواڵی ئەو ماڵانەی دەمانناسین، نەقیب خەیری-مان بینی لە ناونوێن کەوتووە دەناڵێنێ، تاییێکی گەرمی لێ هاتبوو ناو بە ناوێ وڕێنەی دەکرد کورد بە نەریت (لەیەك دوو لە دە پلەی) تادا ناڵەیان دەگاتە ئاسمان چ جا ئەوەی بگاتە نزیکی سێ پلە.

کە ئێمەی بینی سەری ڕەزامەندی ڕاڵەقاند ئێمە چەند ئەفسەرێك بووین لە کشانەی بارزانیەکاندا هاوڕێگەبووین، خەیری داوای لێکردین لە تەنیشتی دابنیشین پاشان بە زمانی تورکی بەدەم ئاه و ناڵەوە گۆتی:

- من دەوێ تکاتان لێ بکەم بڕوا بە ژنەکەم بێنن بگەڕێتەوە بۆ مهاباد، من نەخۆشم و ناچارم خۆم بەدەستی عێراقەوە بدەم لە بەر ئەوەیش لە سوپای عێراق فەرمانی لە سێدارەدانم بەدواوە هەیە، ئیتر نازنم چ چارەنووسێك بووم لە پارێزدایە. هەبوونی ژنەکەم دەست و پێم دەبەستێت ورەم دێنێتەخوار وێڕای ئەمەش جاحێل و جوانە...

ئێمە دەمان بینی ژنەکەی وەك پەپوولە بە دەوریدا دەسووڕایەوە و دەیلاواندەوە.

- خەم مەخۆ، زوو چاك دەبیەوە...

ئەو دەمەی خەیری بابەتی گەڕانەوەی ئەوی بۆ مەهاباد لە گەڵ ئێمەدا کردەوە گوتی:

- خۆت ماندوومەکە خۆت پێشتر هەموو ئەو قسانەت پێ گوتم، قسەی ئەمانەش لە قسەی خۆت زیاتر کارم تێناکەن، من لەم حاڵ و باڵەدا بەهیچ جۆر دەستت لێ هەڵناگرم، هەلومەرج هەرچون بێ من خێزانی تۆم، بۆ هەرکوێ بچی لەگەڵتا دێم و لە هەرچییەکی بەسەرت دێ هاوبەش دەبم، هەتا بە ژیان بمێنی لە پاڵ تۆدا دەبم ئەگەر مردیشی...

لێره ڕووی خۆی به‌لایه‌كه‌ی تردا وه‌رگێڕا.

ئێمه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ده‌مانزانی قسه‌كانمان كارێكی ئه‌وتۆی تێناكه‌ن پێمان گوت:

له به‌ر ئه‌وه‌ی تۆ ژنێكی جاحێل و جوانی، به تایبه‌تیش له به‌ر ئه‌وه‌ی ژنی پیاوێكی حوكمدراوی، له عێراق مه‌ترسیت له‌سه‌ر هه‌یه. له‌وانه ببی به مایه‌ی ڕێزنه‌گیری و ته‌نانه‌ت ده‌ستدرێژیش، له‌م باره‌یه‌شدا ئازار و ئێشی پیاوه‌كه‌ت پتر ده‌بێ ئه‌گه‌ر ئه‌وت خۆش ده‌وێ بگه‌ڕێوه بۆ مهاباد، ئه‌مه‌یش له دووحاڵ به‌ده‌ر نییه یان ئه‌وه‌تا پیاوه‌كه‌ت ده‌رباز ده‌بێ و ده‌گه‌ڕێته‌وه لات یان ئه‌وه‌تا له سێداره ده‌درێ... ئیتر ئه‌و كاته‌ش هیچ جیاوازیه‌كی نییه تو له مه‌هاباد بی یان له به‌غدا...

نه‌ده‌زانرا قسه‌كانی ئێمه كاری لێده‌كه‌ن یان نا، به‌ڵام هه‌رچۆن بێ كاتێ جارێكی تر خه‌یری-مان له‌ناو خاكی عێراقدا بینیه‌وه ژنه‌كه‌ی له‌گه‌ڵدا نه‌بوو ئێمه‌ش بوو ئه‌وه‌ی برینی نه‌كولێنینه‌وه پرسیارمان لێ نه‌كرد، وا پێده‌چوو ژنه‌كه‌ی له سنووره‌وه گه‌ڕابێته‌وه بۆ مهاباد.

ئێمه له دوو سێ قۆناغی ناو زه‌وی عێراق، له ناوچه‌یه‌ك به‌ناوی بابپشتیان كه بنكه‌یه‌كی پۆلیسی عێراقی بوو، جارێكی تر خه‌یری-مان بینیه‌وه هێشتا نه‌خۆشییه‌كه‌ی گران بوو، به‌ڵام به بۆنه‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌فسه‌رانی عێراقی پێشتر ده‌یانناسی له ڕووی داووده‌رمانه‌وه چاویان لێ بوو، بۆ سبه‌ینی گه‌یشتینه شوێنیك به ناوی دیانا وڵاغیان بۆی گرت و به سواری به‌ڕێیان كرد ئێمه هه‌موومان به پێیان بووین.

به‌سه‌ر هات له دیانه‌وه كه یه‌كه‌مین خالگه‌ی سنووره ئۆتۆمبێلی بگاتێ ده‌ستی پێكرد، له‌وێ ئێمه‌یان سواری ئۆتۆمبێلی لوری كرد، ئێمه گیراویان له دوو لۆری سواركرد و دوو لۆری زرێداریش پاسه‌وانییان لێده‌كردین. دوو سێ كیلومه‌تر له

دیانـه دوور نه‌که‌وتبووینـه‌وه لـه بـه‌ری چـه‌پی ڕێگـه‌دا ژنـێکم بینـی به‌هه‌ڵـه‌داوان ڕووه و ڕێگه ده‌هات به ده‌نگێکی بڵند شتێکی ده‌گوته‌وه کاتێ نزیك كه‌وته‌وه گوێم لێبوو ده‌یگوت:

- کوڕم خه‌یری! کوڕم خه‌یری!

به‌هه‌ڵه‌داوان و پرچی کراوه‌وه ڕای ده‌کـرد، ئـه‌و کۆنـه‌ی لـه پشـتێنی به‌سـتبوو، لـه سه‌ره‌وه‌را شۆڕ ببووه و ده‌گه‌یشـته سـه‌ر زه‌وی، لـه دوایـه‌وه ده‌کشا و تـۆزی بڵنـدی ده‌کرده‌وه. سه‌ری کراوه‌بوو و مووه مشکی ڕه‌نگییه‌کانی وه‌ك پـه‌ڕی جووچـکه تیـژ ڕاوه‌ستابوون، به‌ژن و باڵایه‌کی دره‌وشاوه و هێشکدار و له‌به‌ر ڕۆژ سـوتاوی هـه‌بوو، له تـه‌واوی ڕواڵه‌تیـدا تـه‌نێ دووچاوی سـوور ده‌بینـرا بریسکیان ده‌دا. بـێ ئـه‌وه‌ی خه‌یری ببینێ ڕووه و ئێمه و پۆلیسه‌کان و ئۆتۆمبێل ته‌نیا هاواری ده‌کرد:

-کوڕم خه‌یری!کوڕم خه‌یری!

پاش ئه‌وه‌ی خۆی هاویشته سه‌ر بودی ئۆتۆمبێله‌که، خه‌یری سه‌ری خۆی شـارده‌وه و به چرپه پێی گوتین:

- دایکی منه، پێی بلێن من لێره‌نیم.

به‌ڵام نه ئێمه لـه زمـانی ئـه‌و ده‌گه‌یشـتین و نـه پـۆلیس مۆڵـه‌تیان ده‌دا قسـه‌ی لـه گه‌ڵدا بکه‌ین، ئۆتۆمبێل وه‌ستا و دوو عه‌ریف دابـه‌زین، ئـه‌ویان لـه ئۆتۆمبێله‌کـه‌ی دوورخسـته‌وه و لـه لێـواره ڕێگـه‌یان دانـا، بـه‌ڵام هـه‌ر لـه گـه‌ڵ بـه‌ڕێ که‌وتنـه‌وه‌ی ئۆتۆمبێل، ئه‌و له‌یه‌ك تترووکه‌ی چاودا خـۆی هاویشـته سـه‌ر لمۆزی ئۆتۆمبێله‌کـه. ئه‌م ڕووداوه دوو سێ جار دووباره‌بووه، هه‌تا دوواجار پۆلیسه‌کان له پیلی نه‌وین و چه‌ندین مه‌تریان به‌سـه‌ر زه‌ویـدا ڕاکێشا و هه‌ڵیاندایـه نـاو جۆگه‌یـه‌کی ته‌نیشـتی ڕێگه‌وه. ئه‌م جاره هه‌تا پێراگه‌یشت هه‌ستێته‌وه ئۆتۆمبێله‌کان به دوورکه‌وتبوون.

کەس نەیدەزانی ئـەم ژنـە لـە کویّ زانیـووە کوڕەکـەی لـەم ئۆتۆمبێلەدایـە. بـەڵام هەرچی بیّ لە قۆناغی پاشتر ئەومان بینیەوە. لە قۆناغی پاشـتر ئێمـەیان بـرد بـۆ چادری پاسەوانیی فەوجێکی سوپا. ئەو فەوجە لە پەرگەی گوندێکدا هێوری بـوو. ئێمە هـەر لـە ئۆتۆمبێـل دابـەزین دایکـی خـەیری-مـان بینـی لـە تەنیشت چادری پاسەوانیدا لەسەر چۆکان دانیشتبوو. دەم و دەسـت بـە چ شـێوەیەك بـەر لـە ئێمـە خۆی گەیاندبووە ئەو شوێنە، کەس نەیدەزانی! مرۆڤ دەیتوانیّ هەسـت بکـات ئـەو تـەنیا بـە بـوون و هەسـتی دایکانـە بەرامـەی کوڕەکـەی لـە هـەر کۆیّ بێـت خـۆی دەگەینێتە ئەو شوێنە.

ئەو شەوە ئێمەیان بردە قەڵایەك کوایە بنکەی پۆلیس بوو. بەو پێناوییـەی ئێمـە کردمـان و ئـەو پارەیـەی دامـان، مۆڵـەتیان دا دایکـی خـەیری بـۆ چـەند سـاتێك کوڕەکەی ببینیّ. لەو دیمانە کورتەدا، بیّ ئەوەی یـەك وشـە چییە بپـەیڤیّ، تـەنها سـەرەنجی کوڕەکـەی دەدا، دەتگـوت هـەموو گیـانی بووەتـە سـەرنج و هـەر بـەو سەرنجە هەموو خۆشەویستی و لاواندنـەوەی دایکانـەی خـۆی بەسـەر کوڕەکـەی دا بڵاودەکاتـەوە. وەك ئـەوەی بـەم بـیّ دەنگییـە هـەموو قسـەیەك دەربـڕیّ. تـەنها قسەیەکی دەیکرد ئەوە بوو:

- کوڕم خەیری!...

بێگومان خەیری قسەی دەکرد و شتێگەلی پیّ دەگوت. هەبیّ نەبیّ دڵی دەدایـەوە و داوای لێدەکرد بگەڕێتەوە ماڵ، بەڵام ئەو لە هەموو ئەو ماوەیـەدا لەوانەیـە پێـنج شەش وردکە بیّ ترووکەی چاو تەنها سەرنجی لە کوڕەکەی دابیّ.

بۆ سبەی، لە گەڵ گەردی بەیانی ئێمەیان بەرەو کەرکوك برد. هەتا دەمیّ ڕۆژئـاوا لە لە کەرکوك بووین. بەرەبەری ڕۆژئاوا ئێمەیان بۆ ویستگەی هێڵی ئاسـنین بـرد،

له فارگۆنێکی تایبەتیان سوارکردین. لەوێ حاڵی خەیری خراپتربوو. بەردەوام دەیناڵاند و دەیگوت:

- انزل الطبیب فی سبیل اللة... ((واته له ڕێگەی خوادا دکتور بێنن)).

فارگۆنەکەی ئێمە بەجیا و دەرگە گێراو بوو، پێوەندی بە فارگۆنەکانی ترەوە نەبوو.

دەستی ئێمەیان، هەردوو کەس دووکەس، کەلەپچە کردبوو. خەیری-ش هەرچەندە پەکی کەوتبوو، بەڵام دەستی بە کورسی فارگۆنەکەوە بەسترابوو. دوای سەعاتێك له بە ڕێ کەوتنی شەمەندەفەر، دەنگەدەنگێك لە پشتی دەرگەوە هاتە گوێ، دەتگوت پشیلەیەك پەنجەی بە دەرگەدا دەکێشی و نووزە نووز دەکات، ئەم دەنگە سەرنجی پاسەوانی بەکێش کرد.

سەرەك پاسەوانی ئێمە مفەوەز-ێکی یەکجار بەفیز و له خۆبایی بوو. هەڵسوکەوت و ڕەفتاری لەو کەنجانە دەچوو کە ڕابردوویێکی له باریان نەبێ. عەریفەکەش، هەر بەم جۆره لە بارەی ئەو دەدوا. لەم ئەرکەیدا زۆر بەخۆیەوە دەنازی و دەیویست لە هەر هەلێکی بۆی هەڵدەکەوێ هێزی خۆی پێشان بدات. فەرمانی بەعەریفەکەدا بزانێ ئەو دەنگە چییە.

کاتێ دەرگەی ناوەندی فارگۆن کرایەوە بینیمان دایکی خەیری وا لەپشت دەرگە وەستاوە. ئێمە بەهۆی عەریفەکەوە کە تورکی دەزانی، داوامان لە مفەوەزکە کرد مۆڵەت بدات ئەم دایکە لە تەنیش کوڕەکەی دابنیشێ، بەڵام ئەو بە تیژی بەرتەکی دایەوە و فەرمانی دا ژنەکە لەپشت دەرگە بەدوور بخەنەوە و دەرگەش دابخەن. بێگومان خەیری-ش حەزی نەدەکرد دایکی لەم حالی نەخۆشی و دەست بەستراوەییەدا بیبینێ. هەرچوون بێ دەرگە داخراوە، جارێکی تر دەنگی ئاهۆ ناڵینی دایکی خەیری و دەنگی لەپە کوتەی بە دەرگەدا بڵند بووە و ئەم جارە

هەتا بەیان درێژەی کێشا. بێگومان دوو سێ جار، پۆلیسەکان بە توندوتیژی ئەویان لەپشت دەرگە بەدوور دەخست بەڵام ئەو لە هەمبەر هەموو ئەو تیژییانەدا نە قسەیەکی دەکرد و نە بەرگرییەك، تەنیا سینگی دەکوتا و دەیگوت:

-کوڕم خەیری!...

نە تکا و پاڕانەوەیەك، نەتووڕەیی و دەمارگرژییەك و نەهیچ بەرتەکێك...

بە درێژاییی شەو، خەیری لەم بەری دەرگەوە، بەدەستی بەستراوە بە کورسییەوە، دەیناڵاند:

- انزل الطبیب فی سبل اللة...

دایکیشی لەودیو دەرگەوە ناو بەناوێ دەیگوت:

- کوڕم خەیری!... بۆ سبەینێ ئێمەیان برد بۆ بەغدا -مەرکەز سەرا- و پاش بەخێرهاتنێکی سەرەتایی ئێمەیان فڕێ دایە ژوورێکی پیس و پۆخل. ئەمجارەش دایکی خەیری لە پێش دەرگەی گرتووخانەدا وەستابوو. وەك پێشان سەرنجی لە کوڕەکەی دەدا و لەژێر لێوەوە بە چرپە دەیگوت:

- کوڕم خەیری!...

پاش نیو سەعات پۆلیسێك پرێسکەیەکی بۆ خەیری هێنا. دایکی ناردبووی؛ بڕێك نانی هیشك و حەوت هەشت دەنکە خۆرما!

پاش سێ ڕۆژ، سەرەودەری ئێمە ڕۆناك بووەوە و لە-مەرکەوز سەرا- وە بردیانین بۆ گرتووخانەی ئەبووغریب. ئەمجارە خەیری-مان لەگەڵدا نەبوو، ئەویان حەواڵەی سوپا کردبوو. ئیتر بەو شێوەیە ڕێگەی ئێمە و ئەو لەیەکتر جیا بووەوە، چیتر هەوڵی ئەومان پێ نەگەیشت، تەنیا لەڕێگەی ڕۆژنامەکانەوە زانیمان کە سپاردوویانە بەدادگەیەکی سوپایی.

پاش پێنج شه‌ش مانگ، کاتێ علی ئه‌سغه‌ری که یه‌کێك بوو له هاوه‌ڵانی ئێمه، گه‌یشته‌وه لامان، له چاره‌نووسی ئه‌و و دایکی ئاگه‌داری کردینه‌وه. علی ئه‌سغه‌ری له کاتی شه‌ڕ برینداربوو بوو، به ناچاری به‌ر له خۆمان ئه‌ومان به‌ده‌ست سنووروانی عێراقه‌وه دابوو، پاش چابوونه‌وه‌شی، ده‌سته‌به‌جێ به گرتووخانه‌ی گشتی سپاردرابوو. ئه‌و بۆ ئێمه‌ی گێڕایه‌وه:

- خه‌یری له هه‌موو شوێنێك به‌هۆی دایکیه‌وه ناوبانگی ده‌رکردبوو. ئه‌و له هه‌موو شوێن به‌دوای کوڕه‌که‌یه‌وه بوو. ئه‌و ده‌مه‌ی خه‌یروڵڵا له مولکه‌ی سوپا گیرابوو، دایکی ببوو به جێنیشته‌ی به‌رده‌وامی مولگه‌که. کاتی ده‌یان برده دادگه به‌دوایدا ملی ڕێگه‌ی ده‌گرت و له گه‌لیشیدا ده‌گه‌ڕایه‌وه. سه‌ر له به‌ر ئه‌فسه‌ران و دادوه‌رانی دادگه ده‌یانسی، دڵیان ده‌دایه‌وه دڵنیایان ده‌کرد کوڕه‌که‌ی به‌م زوانه به‌رده‌بێ. ئه‌و ته‌نیا ئه‌وه‌ی به ئه‌فسه‌ران ده‌گوت کوڕه‌که‌ی بده‌نه‌وه بوو ئه‌وه‌ی بیباته‌وه ماڵ.

دوواجار، خه‌یروڵڵا فه‌رمانی له داردانی بوو ده‌رچوو، ڕۆژنامه‌کانیش نوسییان له گرتوخانه‌ی ناوه‌ندی له به‌غدا به‌داره‌وه هه‌ڵواسرا، به‌ڵام دایکی هێشتا هه‌ر داوای ده‌کرده‌وه.

به‌ره‌به‌یانی ڕۆژی به‌داره‌وه‌کردن، خه‌یروڵڵا دوو رکات نوێژده‌کات و ئاماده‌ی له داردان ده‌بێ، له‌به‌ر پێی داردا ده‌ڵێ:

- من لاوێکی کوردم و شانازی ده‌که‌م له پێناوی سه‌ربه‌خۆیی کوردستاندا ده‌مرم...

له دووا ساتیشدا ڕاده‌سپێرێ ته‌رمه‌که‌ی بده‌نه‌وه به دایکی..

هه‌ر ئه‌و ڕۆژه به دایکی خه‌یروڵڵا ده‌ڵێن کوڕه‌که‌ت له داره‌وه دراوه، به‌ڵام ئه‌و هێشتا ده‌ڵێ:

- کوڕەکەم بدەنەوە، دەیبەمەوە بۆ ماڵ...

کورەکەی پێ دەدەنەوە بەڵام بەبێ گیان.

چەند کەسێکی کورد هاوکاری دەکەن و پیکابیك دەگرن و ئەم شەهیدە کوردە دەبەنەوە بۆ هەولێر. دەڵێن دایکی خەیری لە ئۆتۆمبێلەکەدا لە پشت سەری کوڕەکەی دادەنیشێ سەری لەسەر تەرمەکە دادەنێ و بێ ئەوەی شیوەن و گریان بکات دڵی دەداتەوە.

- کوڕم خەیری سەغلەت مەبە، هەر بگەینەوە ماڵێ چاك دەبیەوە...

عەلی ئەسغەری لە گرتووە کوردەکانی بەغدای بیستبوو کەوا لە هەولێر خزم و کەسانی خەیری کۆدەبنەوە، تەرمەکەی پاش بەڕێ کردنێکی بە کۆمەڵ لە گۆڕستانی شار دەیشیرنەوە و دەچنەوە، بەڵام دایکی خەیری لەناو کۆمەڵ نابینرێ.

بۆ سبەی، دایکی خەیری لە سەر گۆڕی کوڕەکەیدا دەبینەوە، سەری خستووتە سەر گۆڕەکە و مردووە.[٤]

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی پێنجەم

١- چاوپێکەوتن لـە گـەڵ ماموسـتا نـەزیرە محەمـەد، سـوودم لـە ڕاپـۆرتی ئامـادەکراو لـە لایـەن نــەزیرە محەمــەد خۆشــکەزای شــەهید خــەیروڵڵا عەبدولکــەریم و هاوســەرەکەی نووســەر و ڕۆژنامــەنووس لتفـی فـەتاح و لـە ئامـادەکردنی عەبـدولوەهاب شـیخانی، وەرگرتـووە. گـەڕەکی تەیراوە، هەولێر، ٢٠١١

٢- ئەبولحەسـەن تەفرشـیان، بـارزانی خـۆی بـە دەسـتی کەسـەوە نـادات، بـیرەوەری، لـە دووتـۆی کتێبـی بـارزانی لـە ماهابـادەوە بـۆ ئـاراس، وەرگێرانـی شـەوکەت شـێخ یـەزدین، لـە بڵاوکـراوەی دەزگای چاپ و بڵاوکردنـەوەی ئـاراس، چاپخانەی وەزارەتـی پـەروەردە، چاپی یەکـەم، هـەولێر ٢٠١١، ل٢٣٥

٣- هـ، س، پ، ل٣١٩

٤- لەچەند شوینێکی گێڕانەوەی ئەبولحەسەن تەفرشیان، چەند هەڵەیەك بەدیدەکرا، بۆنموونـە (ژن بـرای خـەیری، لـە پشـت سـەری کورەکەیـدا، لـە سـەر گۆرەکـەی مرد...هتـد) بـەڵام بـە پێویستمان نەزانی هەموویان ڕوونبکەینەوە، بێگۆمان کاتێك ئێوەی بەڕێز تراژیدیای خەیروڵڵا عەبدولکەریم و دایکی بە زمانی خانەوادەکەیان لە پێشووتر خوێندەوە، درك بە کـەم و کورتی و هەڵەکانی ئەبو حەسەن تەفرشیان دەکەن و سەرنج و ڕاستیەکانمان بۆ ئێوە بەجێهێشتووە.

به‌شی شه‌شه‌م:

نامه‌یه‌ك له شه‌هیدانی ڕێگای نیشتمانه‌وه

بەشی شەشەم:

نامەیەك لە شەهیدانی ڕێگای نیشتمانەوە(١)

ئەمەی خوارەوە ئەو نامە و وسیەتنامەیە كە ١٤ سەعات پێش خنكاندنیان بە دەستنووسی محەمەد مەحمود قودسی نووسیویانە و داویانە بە میللەتی كورد: دەقی وێنەی نامەی وەسیەتنامەی چوار ئەفسەرە شەهیدەكە.

بەغدا

١٨/حوزەیران/١٩٤٧

لە: شوهەدای ڕێگای نیشتمانەوە

عیزەت عەبدولعزیز و مستەفا خۆشناو و خەیروڵڵا عەبدولكەریم و محەمەد مەحمود - دوە

بۆ:

برایانی میللەتی كوردی خۆشەویست

لە دوای تەبلیغی حوكمی ئیعدام بە یەك سەعات نووسراوە

برایان:

لە ژیانی ژێر دەستی و ئیستعماردا لە نووسینی ئەم نامەیەوە تەنیا ١٤ سەعاتمان ماوە بە پەتی ئیستعمار دەگەینە دنیای ئازادی و گیانمان دەگاتە گیانی پاكی شوهەدای ڕێگای نیشتمان.

برایان:

خۆمان زۆر بە بەختیار دەزانین كە بەرامبەر واجبی میللی هیچ دوا نەكەوتین تەنیا نەسیحەتی ئێمە ئەوەیە كە لاوان و نیشتمانپەروەرانی كورد نیكرانی زات

بکهنه نیشانه و یهکیهتی بکهنهپهیرهوی خۆیان بۆ شکاندنی تهوقی ئیستعمار و ڕزگارکردنی ههموو میللهتێکی مهزلووم بێ جیاوازی.

برایان:

دوژمنی جههالهت بن به ههموو تواناتان شهڕی جههالهت بکهن وه دوای جههالهت مهکهون. ئێمه نیشانهی تێکوشینی میللی میللهتی کوردین له ساڵی ١٩٤٧ دا. برایانی ئێمه که ماون بۆ ڕێگای شهرهف تێدهکوشن و پشت به خودای گهوره میللهت ڕزگار دهبێ.

برایان:

هاتنمانه بهر سێداره له بێ دهسهڵاتیهوه و سێ و دوو کردنهوه نهبوو بۆ تێکۆشین، بهڵکو ههر وهکو سهربازێکی ئازاد تا ئاخرین توانا ههوڵمان داو و گهیشتینه ئهم نهتیجهیه. ئیدی بۆ یهکیهتی وه بۆ ئازادی. بژی کورد و کوردستان.

واژووی

خیرالله عبدالکهریم مستهفا خۆشناو عیزهت عبدالعزیز محمد محمود

بغداد

١٨ / حزیران / ٩٤٧

لە شەهیدانی رێگای نیشتمانەوە

عزت عبدالعزیز و مصطفی خوشناو و خیرالله عبدالکریم و محمد محمودەوە

بۆ برایانی ملتی کوردی خۆشەویست

لە دوای تبلیغ حکمی اعدام لە پێنج سەعات نوسراوە

برایان

لە برایانی زۆر لەمێ و شەهیدانەدا لە ترسی ئەم نامەیەوە تەنها ١٤ سەعاتمان ماوە بە بونی اعدام. دەکەوینە دنیای ئازادی دنیامان دەگاتە گیانی پاکی شەهیدانی رێگای نیشتمان.

برایان

خۆمان زۆر بە بەختیار دەزانین کە بە رۆحی پاکی هیچ دوا نەکەوتین [illegible] تەنها [illegible] ئێمە ئەوەیە [illegible] و دوژمنان بە ڕووی ئێوە کورد [illegible] ذات [illegible] نیشانە دەیەکەین [illegible] رزگار کردنی [illegible] مظلوم [illegible] تەواوی استعمار [illegible].

برایان

[illegible] حکومەت بکەن دە دوای حکومەت [illegible] لە ساڵی ١٩٤٧ دا برایان [illegible] ملتی کوردی [illegible] دوورە [illegible] رێگای [illegible] رزگار دەبێت.

برایان.

[illegible] هەتا لە [illegible] دوژمنان [illegible] هاوڵمان دا [illegible] ئەم [illegible] بۆ ئازادی کوردستان [illegible]

محمد محمود — عزت عبدالعزیز — مصطفی خوشناو — خیرالله عبدالکریم.

کە برانە بەر قەنارەکەش لەو وەختەدا پەتەکەیان ئەکردە ملی خۆیانەوە هەر یەکە بە وتەیەکی مێژوویی ماڵاواییان لە میللەتی کورد کرد.

سەرەتا عیزەت عەبدولعەزیز وتی:

دوا ئاموژگاریم ئەوەیە بۆ گەلەکەم ئەو ڕێگایەی من گرتوومەتە بەر ئەوانیش بیگرن، مردن لە پێناوی کامەرانی گەل، بەرزترین سەربەرزییە بۆ ئادەمیزاد.

مستەفا خوشناو وتی:

داری ئازادی گەلان بە خوێن ئاو ئەدرێت. با خوێنی منیش دڵوپێك بێت لەو خوێنە بۆ ئازادی عیراق و گەلی کورد. بژی کورد و کوردستان بە ئازادی و سەربەستی.

خەیروڵڵا عەبدولکەریم وتی:

ئیستعمار و نوکەرانی ئیستعمار ئەتوانن من و سەدەهای وەك من بکوژن، بەڵام ناتوانن ١٢ ملیۆن کورد و ملیۆنەها ئازادی خواز لە جیهانا لە ناو بەرن.

محەمەد مەحمود قودسی دوا هەناسەی لە سەر ئەم ئاخاوتنە بڕایەوە:

مردن لە ڕێگای وڵات خۆشترین شتە ئادەمیزاد دەستی بکەوێ، ئێمەش لە ڕۆژی لە دایك بوونمانەوە هەر بە ئاواتی ئەمەبووین کە لە ڕێگای ئازادی کورد و کوردستان و کامەرانی گەلانی تردا سەر بنێنەوە.

معــروف چــیاوك ده‌ڵێــت[٢]: دوای لــه ســێداره‌دانی ئه‌فســه‌ره‌کان و ڕاپێچــکردنی بارزانییه‌کان بۆ باشووری عێـراق، دیـده‌نی مسـته‌ر دیگـرون ڕاوێـژکاری وه‌زاره‌تـی نـاوخۆ، یـان وه‌ك پیـان ده‌گـوت - سـه‌رۆکی پشـکنه‌رانی کـارگێری -م کـرد و لێـی پرسیم:

- ڕات چییه به له سێداره‌دانی چوار ئه‌فسه‌ره‌که؟

گـوتم ئـه‌م پرسـیاره لـه پـای چـی؟ ئه‌وانـه پـاش ئـه‌وه‌ی مـه‌رگ هـه‌ڵی لووشـین، خه‌ڵکیش بۆ ئه‌وان که له هه‌ره‌تی لاویدابوون له غه‌مێکی قووڵ دایه؟

بێده‌نگ بوو...

ئینجا دووباره گوتم:

- وه‌زاره‌تی صالح جبر به له سیداره‌دانی ئه‌و ئه‌فسه‌رانه دوو هه‌ڵه‌ی گه‌وره‌ی کرد:

١- ئه‌وکه‌ســه‌ی کــه ده‌خالــه‌ت و تۆبــه‌ی هێنــاوه و داوای بــه‌زه‌یی ده‌کـا، بــه حــوکمی شه‌رعی و عورفی ئێمه، مـادام گوێڕایـه‌ڵی و تۆبـه‌ی خـۆی خسـتوته ڕوو ناشـێ لـه سێداره بدرێ.

٢- ئه‌م له سێداره‌دانه تۆره‌بوونێکی گه‌وره‌ی له ناو دڵ و ده‌روونی هه‌موو کورد دا ناوه‌ته‌وه، هه‌رگیز ناتوانرێ کاریگه‌رییه‌که‌ی بسڕێته‌وه...))

پێشمه‌رگه و خه‌باتکاری شۆڕشه‌کانی بارزان و کۆماری مهاباد و شۆڕشـی ئـه‌یلول و گــولاَن و ڕاپــه‌رین، ئه‌حمــه‌د مســته‌فا شــوان (ئه‌حمــه‌دێ مســتێ –کانیــه‌لنجی-) ده‌ڵێت:[٣]

... په‌ککه‌وته و بریندار و ئافره‌ت و منداڵ له گه‌ڵ شێخ ئه‌حمـه‌دی بـارزانی پـاش خۆبه‌ده‌سـته‌وه‌دان هێنراینــه نێـو سـیمی دیانــا، پـاش ماوه‌یـه‌کی کـه‌م نیرینـه‌کان ده‌ستگیرکران و کران به چوار به‌ش:

أ- به‌شێك بۆ زیندانه‌کانی به‌غدا.

ب- به‌شێك بۆ زیندانه‌كانی مووسڵ.

ج- به‌شێك بۆ زیندانه‌كانی كه‌ركوك.

د- به‌شێك بۆ زیندانه‌كانی به‌سڕا.

له‌م كاته‌دا كه‌م ئه‌ندام و كوێر و نه‌خۆش و منداڵ به بێ سه‌رپه‌رشت مانه‌وه، ئافره‌تانی شێره‌ژن بوونه سه‌رپه‌رشتیاری ماڵ و خیزانیان، من بریندار‌بووم، ناوی خۆشم گۆڕیبوو، به‌ڵام له كۆتاییدا به گه‌ران و پرسیارن من ئاشكرا بووم له لایه‌ن، ره‌ئیس وه‌هبی ته‌ها و ره‌ئیس هیدایه‌ت و ره‌ئیس حه‌كیم، كه پله داری سه‌ربازی ئه‌وكات بوون له دادگای عورفی و چه‌ند كه‌سێكی تری نه‌فس نزم و نوكه‌ر و به‌كرێگیراو شاهیدیان له سه‌ر دام و سوێندیان خوارد.

برایه‌كه‌م به ناوی (حاجی مسته‌فا شوان) له ژێر ئه‌شكه‌نجه‌داندا له زیندانی كه‌ركوك گیانی له ده‌ستدا و شه‌هیدكرا و هه‌ر له‌وێ نێژرا، منیش مه‌حكووم بووم به حوكمی له سێداره‌دان له به‌غدا ئیمه چوارده ئه‌فسه‌ر بووین...

سه‌ره‌رای ئه‌و حاله‌ی تێیكه‌وتبووین، له ڕێگای یوسف سه‌لمان (ره‌فیق فه‌هد) سكرتێری حزبی شیوعی عێراقی له ڕۆژی ١٩٤٧/٦/١٨ پێی ووتم مژده له ئێوه مه‌لا مسته‌فای بارزانی به یاوه‌ری هه‌ڤاڵانی به سه‌لامه‌تی له ڕوباری ئاراس په‌ریوه‌ته‌وه بۆ نێو خاكی یه‌كیتی سوڤیه‌ت، نه‌ك ته‌نیا من به‌ڵكو هه‌موومان وامان هه‌ست كرد كه كوردستا تازه ئازادكرا، له زینداندا كردمانه شادهی و شادی پیاوانی حكومه‌تی عیراق سه‌ریان سوڕما، بارزانی نه‌مر به‌و لیزانینه‌ی نه‌ك ته‌نیا توانی خۆی و زیاتر له پێنج سه‌د پێشمه‌رگه‌ی یاوه‌ری له چوومی ئاراس ده‌ربازبكات، به‌لكو توانی بزاڤی ڕزگاری خوازی نه‌ته‌ویی كورد و كوردستان له خنكان ڕزگاربكات و دوستمان شاد و دلخۆش و دوژمنانمان سه‌رسام بكا...

بەڵام مخابن ڕژێمی ستەمکار، ڕەفیق فەهدی لە ڕێکەوتی ١٩٤٩/٢/١٤ لە سێدارەدا، ئەوی جێگای داخە بەر لەم ڕێکەوتەش لە ڕێکەوتی ١٩٤٧/٦/١٩ هەر چوار ئەفسەری کورد لە سێدارەدران، محەمەد مەحمود قودسی و خەیروڵڵا عەبدولکەریم لە پێش چاومان لە حەوشەی زیندان لە سێدارەدران، بەڵام عیزەت عەبدولعەزیز و مستەفا خۆشناو لە ژۆرەوە لە سێدارەدران.

دەستەکانمان کەلەبچە کرابوون و پێیەکانمان زنجیرکرابوون (٦) جۆر خلخالی ئاسن و زنجیر و خەتام لە پێمان کرابوون، پاشان بە سنگێکەوە (ئاسنێکەوە) گرێدرابووین.

محەمەد مەحمود قودسی هەتا پەتی خرا قورگی بە بەردەوامی شیعاری دەوت و دەوتەوە...

(السجن ليس لنا، السجن لطغاة).

پاش لە سێداردانی هەرچوار ئەفسەر، حوکمی ئیعدامی ئیمە کرا بوو حوکمی زیندانیکردنی (٢٠) ساڵ، شیخانی ئیمەش بە هەمان شێوە ماوەی (٢٠) ساڵ لە زیندانی بەسرا حوکم دران.

... ئێمە هەندێکمان لە بەغدا و هەندێکیش لە کەرکوك و مووسڵ، ئێمە بۆ ماوەی ٣-٤ مانگ لەژێر پەتی سێدارەدابووین، دواتر بۆ ماوەی ٢٠ ساڵ حوکمی زیندان، بەڵام بۆ ماوەی حەوت ساڵ و هەشت مانگ زیندانی کراین، چوار ساڵ لە زیندانی بەغدا و سێ ساڵ و هەشت مانگ لە مووسڵ بەندبووم، دواتر ئەم ئازادکراین، حکومەت داوای لە شێخ ئەحمەد کرد کە دوای لێبۆردن بکات و باسی کیشەی کورد نەکات، حکومەت بە هەموو شێوەیەك هاوکارییان دەکات و تەنانەت و شوان و گاوانی بارزانیەکان مووچەیان پێدەدات. بەڵام بەرسیڤی شێخ ئەحمەد بۆ حکوومەت ئەمەبوو؛ فەرمووی: ((پێویستە تاوانبار داوای لێبۆردن بکات و

حکومـه‌تیش تاوانبـار و زالـم و زۆردار و سـته‌مکاره و مللـه‌تی کـوردیش هـه‌ژار و ڕه‌به‌ن و مه‌زلومه، پێویسته حکوومه‌ت داوای لێبۆردن لـه میللـه‌ت بکات؛ (مللـه‌ت له ناو ناچیت به‌ڵکو له ناوچوون هه‌ر بۆ زاڵم و تاوانبارنه).

ڕۆژێك دادێت ئه‌م میلله‌ته هه‌ژار و بێ ده‌سـه‌لاته، تۆڵـه‌ی لـه تاوانبـارن ده‌کاتـه‌وه، ئه‌و ده‌رده‌سه‌رییه‌ی به سه‌رماندا هاتووه له سه‌ر کێشه‌ی ئه‌م میلله‌ته مه‌زلومه‌یـه، ئێمـه بـۆ مـاڵی دونیـا هـیچ کاتێـك میلله‌تـه مه‌زلومه‌کـه‌مان پشـگوێ ناخـه‌ین و (نافروشین)، خزمه‌تی ئه‌م میلله‌ته مه‌زلومه بۆ ئێمه جێگای فه‌خر و شانازییه.))

به‌ڵی شێخ ئه‌حمه‌دی بارزانی (خودانی بارزان) هه‌تا شۆڕشی ١٩٥٨ هه‌ر له زینداندا مایه‌وه، پاش شکاندنی قوفلی ژه‌نگاوی زیندانه‌کانی ڕژێمی پادشایه‌تی عێـراق لـه ڕۆژی ١٩٨٥/٧/١٩ شێخ ئه‌حمه‌دی بارزانی ئازادکرا...

حوکمه‌کانی ئه‌وکات جۆراوجۆر بـوون؛ لـه سـێداره‌دان، زینـدانی ئه‌بـه‌دی، ٢٠ سـاڵ زیندانی و ١٥ و ١٠ و ٧ و ٥ و ٢ ساڵ زیندانیش که‌متر نه‌بوو.

ئه‌وانه‌ی دووساڵ حوکمی زیندانیان هه‌بوو زۆرینه‌یان له زیندانی کـه‌رکوك بـوون، پاشـان بـه‌ردران بـه‌ڵام بـه زۆره‌ملـێ ڕاگـوێزران و دابه‌شـکرانه سـه‌ر گونـده‌کانی ده‌وروبه‌ری هه‌ولێر و مووسڵ، هه‌ر له چڕه و بـه‌ربنێن مـه‌قلوب و هـه‌تا رانیـه... هه‌ر چه‌ند ماڵێك برانه لای ئاغایه‌ك، ماڵی ئێمه‌ش ڕاگوێزرایه گونـدی دالـداغانێ، مردنێکـی لـه راده‌بـه‌ده‌ر که‌وتـه نێـو ڕاگوێزراوه‌کـان و منـداڵێکی زۆر گیانیـان لـه ده‌ستدا، چوار برازام به ناوه‌کانی (مسته‌فا و ته‌م له ئێران و خاتون و فاتیمـه لـه داداڵداغانێ) مردن و منـداڵی برایه‌کـه‌م شـێخ مسـته‌فا شـوان بـوون هـه‌وه‌ها چـوار منداڵی تری (عه‌لی) خوارزام له داڵداغانێ گیانیان له ده‌ستدا به ناوه‌کـانی (ئایشـێ و محه‌مه‌د و هورێ و مه‌حمود).

پاش شەش ساڵ و نیو لە دوورخراوەیی گەڕاینەوە بۆ سەر گوندەکەمان کانیە لنجا لە دەڤەری بارزان سەرباری ئەم هەموو دەردەسەریە ئێمە زۆر بە ئیرادە و خوراگربووین لە سەر هەستی نەتەوایەتیمان دوژمنانیشمان زۆر زاڵم و ستەمکار و درندەبوون.

حوکمدراوەکان بۆ لە سێدارەدان بەم شێوەیە دابەشی زیندانەکان کرابوون:

ئەلیف: ئەو زیندانیانەی حوکمی لە سێدارەدانیان بۆ دەرچوو لە بەسرا:

١- شێخ ئەحمەد بارزانی –خودانی بارزان-.

٢- محەمەد خالد بارزانی.

٣- جەمال شێخ ئەحمەد بارزانی.

٤- شێخ محەمەد صدیق.

٥- شێخ صادق شێخ بابو.

با: ئەو زیندانیانەی حوکمی لە سێدارەدانیان بۆ دەرچوو لە بەغداد:

لەوانە:

١- عیزەت عەبدولعەزیز.

٢- مستەفا خۆشناو.

٣- محەمەد مەحمود قودسی.

٤- خەیروڵڵا عەبدولکەریم.

٥- مەحمود میرحەمەد بێرسیافی

٦- حەسەن ئاغا کانی بۆتی.

٧- شێخو حەسەن کەکلەیی.

٨- مستەفا ئەحمەد کەکلەیی.

٩- ئەسعەد عومەر سیدەکی.

١٠- عه‌زیز عه‌لی کانی بۆتی.

١١- عه‌بدولره‌حمان گه‌لاله‌یی.

١٢- عه‌ریف محه‌مه‌د سلێمان.

١٣- نایب زابت عه‌بدولره‌حمان سلێمان.

١٤- ئه‌حمه‌د مسته‌فا شوان

جیم: ئه‌و زیندانیانه‌ی حوکمی ١٥ ساڵ یان بۆ ده‌رچو له به‌غدا:

١- بابه‌کر قورتاس کانی بووتی

٢- عبدالله محه‌مه‌د کانی بووتی

دال: حوکمی له سیداره‌دان و ٢٠ ساڵ و ١٥ ساڵ و ٧ ساڵ زیندانی له مووسڵ.

١- محه‌مه‌د ئاغا مێرگه‌سۆری

٢- وهاب ئاغا عه‌لی ئاغا بێشووکی

٣- ساڵح عبدالعزیز ئامێدی

٤- شوان ئاغا شانه‌ده‌ری

٥- فارس کانی بوتی

٦- زبه‌یر بارزانی

٧- مسته‌فا ئامێدی

٨- ئه‌حمه‌د حه‌جی عبدالله ئامێدی

٩- مه‌لا حه‌بیب ئیدڵبی

١٠- مه‌لا شه‌فیق ئیدڵبی

١١- ره‌فیق مه‌مه‌د شه‌ریف ئیدلبی

١٢- یاسین ره‌شاڤه‌یی

١٣- چیچو بالندی

١٤- عه‌بدوڵڵا چیچو بالندی

١٥- محه‌مه‌د چیچو بالندی

١٦- مسته‌فا چیچو بالندی

١٧-ئه‌حمه‌د حاجی عه‌بدولله‌تیف ئامێدی

١٨- ئیسماعیل باب یه‌زدین کانی بوتی

١٩- حسنی سنجو ئه‌رگوشی

٢٠- مسته‌فا تاهر ئاغا

٢١- محه‌مه‌د ده‌روێش زوره‌گڤانی

٢٢- سه‌فه‌ت حه‌سه‌ن شیڤی

٢٣- عه‌بدوڵڵا محه‌مه‌د فارس ئاکره‌یی

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی شەشەم

١- عەلائەدین سەجادی، مێژووی ڕاپەرینی کورد، چاپخانەی ئیران - شاری کورد، چاپی دووەم، ساڵی ١٩٩٦، ل١٥٤

٢- مەعروف چیاوك، کارەساتی بارزانی زۆڵملێکراو، وەرگێرانی ئەبو بەکر سالح ئیسماعیل، چاپخانەی ڕوشنبیری و لاوان، چاپی دووەم، هەولێر ٢٠٠٩، ل٢١٢

٣- خۆشەوی عەلی باپیر، ئاوارەیی و ژیانی کۆلەمەرگی کورد لە هەندەراندا، چابخانەی رۆشنبیری، چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠١١ ، ل١٧٣

بەشی حەفتەم:

بڕیاری نرخ دانەوە و بەخشینی گشتی بۆ شەهیدانی شۆڕشی بارزان و چوار ئەفسەرەکە

بەشی حەفتەم:

بڕیاری نرخ دانەوە و بەخشینی گشتی بۆ شەهیدانی شۆڕشی بارزان و چوار ئەفسەرەکە

دەقی بڕیاری نرخ دانەوە بە شەهیدانی شۆڕشی بارزان:[1]

" ئەنجوومەنی عورفی سوپایی لە هەولێر، لە کیشەی یەکگرتووی ژمارە ١٩٤٥/٩٨ بڕیاری دەرکرد بە لە سێدارەنی هەریەك لە ڕەئیس ئەوەلی خانەنشین عیزەت عەبدولعەزیز و رەئیس مستەفا خۆشناو و ڕەئیس خەیروڵڵا عەبدولکریم و مولازم محەمەد مەحمود قودسی، بە پێی فەرمانی بەندی (١١) لە یاسای دادگای عورفی ژمارە (١٨) ساڵی ١٩٣٥ و لێ سەندنەوەی هەموو سامانێکی گوێزراوە و نەگوێزراوەیان و فرۆشتنی و درانی پارەکەی بەخەزینەی حکوومەت لە باتی ئەو زیانەی بە بزوتنەوەکەیان گەیاندویانە، بە پێی فەرمانی بەندی (٣ و ٤) لە قانوونی کلکی قانوونی عورفی ژمارە (٦٠) ساڵی ١٩٤١.

فەرمانی کوشتنیان بە خنکاندن تامردن بە نهێنی لە نێو زیندان دا بەجێ هێنرا لە ڕۆژی ١٩٤٧/٦/١٩." نەدیمەی کچی عەباس دایکی شەهید محەمەد مەحمود قودسی ڕۆژی ١٩٥٨/٩/٣١ سکالایەکی دا بەم لیژنە داوای کرد لە پاش بەجێ ماوی کوڕەکەی بۆیان ببژێردرێ، هەروەها هەمزە عەبدوڵلا وەکیلی گشتی سالحە میرزا مەناف ژنی شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم داوای لەم لیژنە کرد بژاردنی پێویست بۆ خێزانی شەهید لە گەڵ بەخشیش و خانەنشینی مانگانەی بدرێتێ. پاش لێ وردبوونەوە- ئەو فەرمانەی بە سەر هەر یەك لە ڕەئیسی یەکەم عیزەت عەبدولعەزیز و ڕەئیس خەیروڵڵا عەبدولکەریم و ڕەئیس مستەفا خۆشناو و مولازم محەمەد مەحمود قودسی دا دراوە بریتی بووە لە خنکاندن تامردن و بە

جێ گەیاندنی ئەو فەرمانە بە سەریاندا دەکەوێتە ژێر مەودای بەندی یەکەم لە قانوونی (٢٣)ی ساڵی ١٩٥٨.

بۆیە بڕیار درا کە خۆیان و هاورێکانیان لەم کێشەیەدا بەخشینی گشتی بیانگرێتەوە و کەسوکاریان بەخشیش یان بدرێتی و مافی ئەوەشیان ببێ هەر سامانێکی گوێزرا و نەگوێزراویان لێ سەندرابێ وەری بگرنەوە بە پێی بەندی سێیەم و حەوتەم و بڕگەی (أ) لە بەندی (١٠)دە لە یاسای ناوبراو، ئەنجوومەنی وەزیرانیش ئاگادار بکرێ بە پێی بەندی (١١) و ئەم بڕیارە بە تێکرایی دەرکرا لە ١٩٥٩/٩/٢٥ بە پێی ڕاستکردنەوەی ژمارە (١٩) ساڵی ١٩٥٩.

سەرۆك:	ئەندام:	ئەندام:
عەبدول ئەمیر ئەل عەکیلی	فەخری سۆز دادکار	عەبدولخالق دروبی

ڕاوێژکاری داد لە وەزارەتی بەرگری

ئەم بڕیارە بەخشینە گشتییە (١٠١) کەسی لە تێکوشەرە هاوبەشەکانی شۆڕشی بارزانی گرتەوە.

ڕەفیق مەحمود برای شەهید (محەمەد مەحمود قودسی)[٢] دەڵێت: ((کاتێك سەرکردەی نەمر مستەفا بارزانی لە ساڵی ١٩٥٨ لە سوڤیەت گەڕایەوە (واتە دوای شۆڕشی چواردەی تەممووزی ساڵی ١٩٥٨) بارزانی نەمر داوای لە سەرۆك کۆماری عیراق عەبدولکەریم قاسم کرد، کە بەڕەسمی حکومەت لەم بڕیارەی پەشێمان ببێتەوە و (داوای لێبوردن لە خانەوادەکان بکات) بە بڕیارێکی ڕەسمی کە بە (خائین) لە قەلەم درابوون، بە بڕیاریکی تری ڕەسمی نرخیان پێبداتەوە و قەرەبوویان بکاتەوەو بیانکاتەوە شەهید، خۆشبەختانە بە بڕیارێکی ڕەسمی بە تێکۆشەر و نیشتیمانپەروەر و شۆڕشگێر ناسرانەوە، هەر لە سەر فەرمانی بارزانی نەمر مووچەی شەهیدانە بۆ هەر چوار ئەفسەرە شەهیدەکان برایەوە))

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی حەفتەم

١- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد، (شۆرشی بارزان ١٩٤٣-١٩٤٥)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل

٢- زانیار سەردار قرگەیی، ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩، چاوپێکەوتن لە گەڵ، ڕەفیق محمود قودسی.

بەشی هەشتەم:

سێ ڕۆژ پرسە و ماتەمینی

بەشی هەشتەم:

سێ ڕۆژ پرسە و ماتەمینی

١-١ سێ ڕۆژ مانگرتن و پرسە و ماتەمینی

بە لە سێدارەدانی هەرچوار ئەفسەری قارەمانی شەهید، لە سەرتاپای کوردستانا و تەنانەت لە نێو ئەو بارزانیانەی سنووری ولاتانیان بری بوو، پرسە و ماتەمینی و مانگرتن باڵی بەسەریانا کیشابوو، بەیاننامە و ئیدانەکردن لە لایەن پارتی دیموکراتی کوردستان دەرچوون و نارەزایی نیشتمانپەروەران گەیشتە چلەپوو، هەروەك لەو نامەیەی مام جەلال بۆ بارزانی نەمر و میرحاج، نووسیویەتی، بەم شێوەیەیە:

پارتی دیمۆکراتی کوردستان - عێراق[1]

١٩٥٥/١٠/٥ پیکین

بۆ هاوڕێی پێشەوا مستەفا بارزانی و هاوڕێی خۆشەویست میرحاج ئەحمەد

((... لە ساڵی ١٩٤٧ دا بە تایبەتی پاش گەڕانەوەی بارزانیەکان بۆ نیشتمان، حزبمان شاڵاوی فراوانی بۆ پارێزگاری لێیان دەستی پێکرد، داوای لە حکوومەت کرد بیان بەخشێت و بیان گەڕێنێتەوە شوێنی خۆیان، حزب شاڵاوی ئەرز و حاڵ و مەزبەتەی زۆری دژی حکوومەت سازکرد بە تایبەتی کاتێ ویستی چوار ئەفسەرە شەهیدەکان مستەفا خۆشناو و خەیروڵڵا و عیزەت و محەمەد مەحمود لە داربدا، تەقەڵای بەتین درا کە ڕێگای ئەوە بگرێ، بەڵام کاتێك ئەوان لە داردران حزب ئەوەی کردە دەرفەت، بەیانی دەرکرد و خۆپێشاندانی ڕێکخست، وشە و ڕاسپێری شەهیدەکانی بڵاوکردەوە، زۆر بە سەرکەوتوویی خۆپێشاندانی پڕ لە

ڤیرەی پێکهێنا لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا بە تایبەتی لە شاری سلێمانیدا کە شار بۆ ماوەی سێ ڕۆژ مانی گرت و تازیەباری ڕاگەیاند...))

جەلالەدین حیسامەدین تاڵەبانی

ئەندامی لیژنەی ناوەندی حزب و لێپرسراوی کاری قۆتابیان

پیرۆت

مۆسکو ١٩٥٢/١٠/٨

پارتی دیموکراتی کوردستان یەکێتی

٥-١٠-٩٥٥ - پیکین -

الى الرفيق الزعيم الجنرال مصطفى البارزاني والرفيق العزيز ميرحاج المحترمين

....

وخلال سنة ١٩٤٧ وخاصة بعد عودة البارزانيين الاحرار الى الوطن، قاد حزبنا حملات واسعة للدفاع عنهم ومطالبة الحكومة بتلبية مطلب اعفائهم واسكانهم منطقتهم ونظم الحزب حملات عرائض واحتجاجات واسعة ضد الحكومة وعند محاولة الحكومة اعدام الضباط الاربعة الرفاق مصطفى خوشناو و [illegible] و عزت و محمد محمود شنت الحزب حملة قوية لمنع ذلك وبعد تنفيذ حكم الاعدام بهم استنكر الحزب واصدر بيانات احتجاجية عنيفة ومنشور تذكرة الشهداء وكلما تم تنفيذ الاعدام التي حصل عليها الحزب سريعا وقاد بنجاح مظاهرات صاخبة في عدة اماكن من كردستان العراق وخاصة في السليمانية حيث اضربت المدينة لمدة ثلاثة ايام اعلن فيها الحداد

....

مصطفى البارزاني

(جلال حسام الدين الطالباني)

(رئيس [illegible] الحزب [illegible] الحزب) بيروت

عضو اللجنة المركزية للحزب ومسؤول شؤون الطلبة

محمد [illegible] البارزانيين

بيروت

موسكو ٨-١٠-١٩٥٥م

ڕەفیق مەحمود قودسی دەڵێت[٢]: ((هەڵوێستی خەڵکی بەشەرەفی کوردستان بە گشتی و سلێمانی بە تایبەتی هەرگیز لە یاد ناکرێت، هەڵوێستان لەو قۆناغە هەستیارەدا بەرامبەر بەو چوار ئەفسەرە قارەمانە، لە سەرجەم کوردستانا بۆبە پرسە و ماتەمینی... زۆربەی شاعیران هۆنراوەی تایبەتیان بەو چوار ئەفسەرە هوونییەوە، لە شاری سلێمانیدا بۆ ماوەی سێ ڕۆژ دوکان و باراری شاری سلێمانی داخران... سەراپای ئەو شارە ماتەمینیان ڕاگەیاند و لە پرسەدا بوون، لە بەر قەلەبالغی و ئاپۆرای جەماوەر پرسەکە برایە گەورەترین مزگەوتی ئەو شارە، ئەویش مزگەوتی گەورەی سلێمانی بوو... بەو رادەیەی تا سێ مانگ لە لایەن خەلکانێکەوە تەنانەت ڕادیو و تەسجیل هەلنەگیرسان...))

هەر دوای شۆرشی چواردەی تەمموزیش بۆ یەکەمجار لە ڕێکەوتی ١٩٥٩/٦/١٩ یادی هەر چوار ئەفسەری قارەمانی کورد لە بەردەم بارەگای پارتی دیموکراتی کوردستان بە ئاشکرا کرایەوە، لە لایەن جەماوەرێکی زۆری شاری هەولێر بە ڕێپیوانێکی هێمنانە کە کرێکار و قوتابی و ... بەشدار بوون بەرەوە گۆڕستانی شەهید خەیروڵلا لە تەیراوە،[٣] ڕێورەسمی ماتەمینی گێڕا.

لە ساڵی ١٩٥٨ کە بارزانیی نەمر دێتە هەولێر، موتەسەرف و ئامیر لیوای هەولێر و گەورە بەرپرسان و پیاو ماقووڵان لە پێشوازی دەبن، پێش ئەوەی بچێتە شوێنی مەبەست، بەڕێو ڕسمێکی شایستە لەگەڵ جمەی پێشوازیکاران سەردانی سەر گڵکۆی شەهید خەیروڵلا دەکات و ئاماژە بە گەورەیی خەبات و بەرخودانی شەهید خەیروڵلا و هەرسێ شەهیدی هاوەڵانی ڕێگای ڕزگاری کوردستان دەکات.[٤]

ڕێپێوان بە بۆنەی یادی ماتەمینی هەر چوار ئەفسەر، ١٩ی حوزەیرانی ١٩٥٩

بەلای چەپەوە: قادر شۆرش شێخ لە تیف بەرزنجی، عەزیز هەرکی (پۆلیسەکە)، مەلا خالد مورتکەیی، ئافرەتەکە سالحە خان خیزانی شەهید خیروڵلا عەبدولکەریم کە وێنەی شەهید خەیروڵلای بە دەستەوەیە، سالح شێرە، حەسەن مستەفا درۆشمەکەی بەرزکردووتەوە.

١-٢ دوو نموونه

لـەم باسـەدا دوو نموونـه دەهێنینـەوه کـه تایبـەتن بـەڕێزگرتنی سـەرکردەی هەمیشه زیندوو بارزانی نەمر بـه کەسوکاری شـەهیدان و خانـەوادەی ئـەم چوار ئەفسەره شەهیدانه.

نموونەی یەکەم:(٥)

عـەدنان نەقشبەندی ئـەڵێ: لـه یـەکێك لـەو ئێوارانـەی لـه خزمـەتی بـارزانی نـەمردا بـووین، بینیمـان پیـاوێکی تەمـەن (٦٥-٧٠) سـاڵه لـه سـەر قەنەفەیـەکی تەنیشت بارزانی نەمردا دانیشتووه و (شاڵ و شـەپەکی) لـه بـەر بـوو لـه شـێوەی قسەکردنیدا دیار بوو، خەڵکی ناوچەی بادینانـه، بـارزانی نـەمر ڕێزێکی تایبـەتی لێدەگرت، هەر جارێك کاك صالح بارزانی چای بهێنایه، بـارزانی نـەمر بـه دەسـتی خۆی چایەکەی له بەر دەم دادەنا هەر هەمان مرۆڤ گـەر بیویستبایه جگەرەیـەك دابگیرسێنێ، بارزانی نەمر شقارتەکەی بۆ لێـدەدا ئـەویش بـارزانی هـەر بـه نـاوی خۆی ناودەبرد.

ئێمه زۆر لەوه دڵگیر و نارەحەت بووین و زۆرمان لا ناخۆش بوو، به شێوەیەك که له ڕوومان دیار بـوو، نەمانـدەتوانی بیشارینەوه تـا کـات گەیشـه (١٠ی شـەو)، ئـەو دەمـه بـارزانی نـەمر فـەرمووی کـه بـه ئۆتۆمبیلەکـەی خـۆی ئـەو مێوانـه ببەنـه جێگای حەوانەی. دوای ماوەیەك که مەجلیسی بـارزانی نـەمر تـا ڕادەیـەك چۆڵ بوو دیار بوو بارزانی نەمر چاك سەرنجی ئێمـەی دابـوو دەمـوو چاوی ئێمـەی بـه وردی خوێندبووه.

ڕووی تێ کردین و فەرمووی: (وابزانم ئێوه زۆر لەو مێوانه نارەحەت بوون؟)

ئێمەش هەر هەموومان بێدەنگ بووین و سەرمان داخست.

تۆزێکی تر به تۆندی فەرمووی: (له گەڵ ئێوەمه)

گوتمان: بەڵێ.

فەرمووی: (دەزانن، ئەو مێوانەی وا من ڕێزی لێدەگرم کێیە؟)

گوتمان: نەخێر

فەرموویی: ((خانەوادەی ئەم میوانە ڕۆڵەیەکی قارەمانی بە گەلی کورد بەخشیووە، ئەویش شەهید(عیزەت عەبدولعەزیز)ە ئەی ئەگەر من ڕێز لە خانەوادەی شەهیدان نەگرم لە کێی بگرم؟!!

نموونەی دووەم:[٦]

لەو کاتەی کە بارزانی نەمر لە بارەگای خۆی دەبێت لە دیلمان، وەك دەربڕینی پێزانینێك دایکی خەیروڵلاٚ سەردانی بارەگای بارزانیی نەمر دەکات، کە ئەوسا لەبەر نەبوونی ڕێگاوبان و هۆی گواستنەوەی گونجاو ئەستەم بووە بۆ ئافرەتێك بە سواری وڵاٚغ و پیادەڕۆیی بەرەو ئەو شوێنانە ڕێ بکات.

بەلاٚم لە کاتی گەیشتنی بۆ دیوەخانی بارەگا، کە بارزانیی نەمر چاوی پێ دەکەوێت، پێی دەڵێ: وەرە لای من دانیشە دانیشە تۆ دایکێکی زۆر گەورەی لای من.

هەر بۆ ڕێزگرتن و زیندوو مانەویان لە دڵی میللەتی کوردا ئیستا لە هەر سێ پارێزگا، هەولێری پایتەخت و سلێمانی و دهۆك پەیکەری هەر چوار ئەفسەری هەمیشە زیندوو دروستکراون. ئەمەیان پەیکەری شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریمە لە هەولێر.

سەرچاوە و پەراوێزەکانی بەشی هەشتەم

١- مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨، ل٤٠٢

٢- - زانیار سەردار قرگەیی، ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩، چاوپێکەوتن لە گەڵ، ڕەفیق محمود قودسی.

٣- شاخەوان شۆڕش، قادر شۆڕش، چل ساڵ خەبات و تیکۆشان، دیوی ناوەوەی هەندێ لایەنی مێژووی خەباتی نەتەوەیی کورد لە نێوان ساڵی ١٩٤٦ تا ١٩٨٣، چاپخانەی خۆیبوون ، چاپی دووەم، سلێمانی ٢٠٠٢، پەراوێزی ل ٢٥

٤- چاوپێکەوتن لە گەڵ ماموستا نەزیرە محەمەد، سوودم لە ڕاپۆرتی ئامادەکراو لە لایەن نەزیرە محەمەد خۆشکەزای شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم و هاوسەرەکەی نووسەر و ڕۆژنامەنووس لتفی فەتاح و لە ئامادەکردنی عەبدولوەهاب شیخانی، وەرگرتووە. گەڕەکی تەیراوە، هەولێر، ٢٠١١

٥- د. ناسیح غەفور ڕەمەزان، کەلەپوور و ڕێبازی بارزانی نەمر لە تیۆری پراکتیکدا، لە کتێبی (کۆنگرەی یادەوەری سەد ساڵەی بارزانی نەمر) ئامادەکردنی مومتاز حەیدەری، د.کوردستان موکریانی، د.دلێر ئیسماعیل حەقی شاوێس، بەشی دووەم، هەولێر،٢٠٠٣، ل٧٧١

٦- چاوپێکەوتن لە گەڵ ماموستا نەزیرە محەمەد، سوودم لە ڕاپۆرتی ئامادەکراو لە لایەن نەزیرە محەمەد خۆشکەزای شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم و هاوسەرەکەی نووسەر و ڕۆژنامەنووس لتفی فەتاح و لە ئامادەکردنی عەبدولوەهاب شیخانی، وەرگرتووە. گەڕەکی تەیراوە، هەولێر، ٢٠١١

بەشی نوویەم:

نامه و دیکۆمێنت

به‌شی نوویه‌م:

نامه و دیكۆمێنت

له‌م به‌شه‌دا چه‌ند به‌ڵگه‌نامه و دیكۆمێنت و نامه بڵاوكراونه‌ته‌وه، كه‌م تا زۆر په‌یوه‌ندییان به بابه‌ته‌كه‌وه هه‌یه، به‌ڵام ئه‌وه‌ی ده‌مانه‌وێت تیشكی بخه‌ینه سه‌ر دیكۆمێنتی ژماره (١)، هه‌روه‌ك ده‌بینرێ ڕاپۆرتناسانی ڕوس له هه‌ندێ شوێنی ڕاپۆرته‌كه‌یان بێ بنه‌ما هێرش و په‌لامار ده‌به‌نه سه‌ر سه‌ركرده نه‌مره‌كانی كورد، له كاتێكدا جێگای فه‌خر و شازی هه‌موو میلله‌تی كورد و كوردستانن، وه‌ك له‌م ڕاپۆرته به (لاواز و... چه‌ند ده‌سته‌واژه‌یه‌كی تری ناڕاست و نابه‌جێ) له قه‌له‌م دراون، بێگومان ئه‌مه‌ش دووره له ڕاستی، خودانی بارزان و بارزانی نه‌مر و قازی محه‌مه‌د... هتد، كه‌سایه‌تی به هێز و سه‌ركه‌وتوو بوون، ته‌واو پێچه‌وانه‌ی بیرۆ بۆچوونی ئه‌م ڕاپۆرتناسه، به هه‌ر حاڵ ئه‌مه‌یان بۆچوون و تێگه‌یشتی چه‌وتی ڕاپۆرتناسه، له ڕاستیدا ئه‌م كه‌سایه‌تییانه پێویستییان به به‌رگری هیچ كه‌س و هیچ لایه‌نێك نییه، چونكه ڕابردووه پاك و پڕ له باوه‌ره‌كه‌یان و مێژووی ژیانی ئه‌م سه‌ركردانه ڕوون و ئاشكرایه له نێو فه‌رهه‌نگی مێژوودا، ئه‌مانه بیر و بۆچوونی چه‌وتی ڕوسه‌كانه سه‌باره‌ت به كه‌سه دڵ و ده‌روون پاكه‌كان و ئه‌وانه‌ی بیر و باوه‌ریان پڕه بووه له سۆز و میهره‌بانی و ئایینی ئیسلامیان به پاكی پاراستووه، پابه‌ندن به داب و نه‌ریت و مۆراڵ و ترادیسیونی خۆیان و عه‌شیره‌ت و ئایینه ئاسمانیه‌كه‌یان...هتد، (ئه‌م ڕاپۆرته كورتكراوه‌ته‌وه).

دیکۆمێنتی ژمارە (١)

بۆ کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت (بەلشەویک)- بەشی سیاسەتی دەرەوە.[1]

نهێنی

بۆ هاوڕێ سۆسلۆڤ.م. ئا

سەبارەت بە کێشەی کورد کۆپییەی ئەم کەرەستانەتان بۆ دەنێرم:

١- پرۆتۆکۆلی وتووێژ لە گەڵ کەسایەتیەکانی بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد.

٢- پرۆگرامی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق و بەیاننامەی ئەم حزبە.

٣- پرۆگرامی حزبی دیموکراتی کوردستان.

تێبینی: کەرەستەی ناوبراو(٧٣) لاپەرەیە.

١٩ی نیسانی ١٩٤٦

سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتی بەرزی بەشی حەوتەمی دەزگای سیاسی بورتسۆڤ.م

پرۆتۆکۆل-

وتووێژەکان لە ١٦ و ١٧ و ١٨ ی کانوونی دووەم، لە ورمێ و لە ٢٢ ی کانوونی دووەم لە شاری تەورێز لە گەڵ کەسایەتییەکانی بزووتنەوەی کورد دا کراوە.

ئاگادار گشتی

دوای سەرکۆتکرانی ڕاپەرینی خێڵی بارزان بە سەرۆکایەتی مستەفا بارزانی لە ئابی ١٩٤٥ لە ناوچەکانی باکووری عێراقدا، ژمارەیەك لە کەسایەتی بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد لە گەڵ بارزانیەکاندا دەربەدەری ئێران بوون کە ئەمانەن:

١- هەمزە عەبدوڵلا (پارێزەر)

٢- ئەنوەر عەبدوڵلا (فەرمانبەر - مووچەخۆر)

٣- وەهاب محەمەد عەلی ئاغا (سەرۆکی خێلی باڵەك نیزیکی ڕەواندز).

٤- مستەفا خۆشناو (کاپیتان- نەقیبی سوپای عێراق).

٥- میرحاج ئەحمەد (کاپیتان- نەقیبی سوپای عێراق).

٦- بەکر عەبدولکەریم (کاپیتان- نەقیبی سوپای عێراق).

٧- سەید عەزیز عەبدوڵلا نەهری کۆری شێخ لەتیفی نەهری.

٨- محەمەد مەحمود (لیتینانت - ملازمی سوپای عێراق).

٩- عەبدولڕەحمان سالیب (لیتینانت - ملازمی سوپای عێراق).

١٠- نوری ئەحمەد تەها (لیتینانت - ملازمی سوپای عێراق).

هەموو ئەو کەسانە و ژمارەیەکی تریش بە تاوانی بەشداری لە ڕاپەرینی بارزان لە (مانگی کانوونی دووەمی ١٩٤٦)ەوە لە لایەن دادگای نیزامی لەشکری دووی سوپای عێراقەوە لە کەرکوك لە پاشملە بە مردن دادگە کراون. ئێستا ئەمانە لە ناو کوردەکانی ئێران لە شنۆ، دەشتەبێل، تەرگەوەر، مەرگەوەر، مەهاباد و شوێنەکانی تردا دەژین، بەردەوامن لە کاروباری پارتایەتی خۆیان، سێ کەس لەمانە واتە: هەمزە عەبدوڵلا، مستەفا خۆشناو و میرحاج ئەحمەد، ئێستا لە شنۆدا دەژین و بەسەردان هاتبوونە تەوریز، من توانیم بە وردی لە سەر بارودۆخی کوردستان لە گەڵیاندا بدوێم.

بیۆگرافی بەشدارانی وتووێژەکە

١- میرحاج ئەحمەد: ٣٥ ساڵە، سەڵتە (ژنی نەهێناوە)، دایك و باوکی کۆچی دواییان کردووە، کوڕی فەرمانبەرێکی بچووکە. دوو ساڵ لە قۆتابخانەی نیزامی خوێندووە، بە پلەی ئەفسەر قوتابخانەکەی تەواو کردووە و بووەتە ئەفسەری

سوپای عێراق. پاشان خولێکی شەش مانگی ئەفسەری توپخانەی تەواو کردووە، هەروەها هەندێ کۆرسی خولی باڵەفڕەوانی و هەندێ کۆرسی بۆ ئامادەکردنی ئەفسەرانی تەکنیکاری بینووە. ١٠ ساڵە کاروباری ئەفسەری دەکات، دوایین پلەی کاپیتان- نەقیبی تۆپخانە بووە، یەکێك لە چالاکەکانی بزوتنەوەی نەتەوەیی کوردە. ڕێکخەری دەستەی ئەفسەران و سەربازانی دیموکراتخوازی کورد لە ناو کوردەکانی سوپای عێراق بووە. لە ساڵی ١٩٤٢ یەکێك لە دەمەزرێنەرانی پارتی ژیکاف و پارتی دیموکراتی کوردی عێراق بووە.

لە ئابی ١٩٤٢ میرحاجم لە مەهاباد بینی، بە پێی ڕاسپاردەی دەستە ئەفسەرە دیموکراتیخوازەکانی کوردی ناو سوپای عێراق لە عێراقەوە هاتبووە مەهاباد و پێشنیاری پێکردین کە ژمارەیەك لە ئەندامانی ئەفسەرانی کوردی دەستەی ناوبراو ئامادەن بچنە بەرەی شەڕی سۆڤیەت - ئەڵمانیا، ئەوانە لە ڕابردوو لە کارگەکانی فۆرد لە ئەمەریکا کاریان کردووە و شارەزای چاککردنەوەی ئۆتۆمبێل و باڵەفڕەن. لەو هەلومەرجە دژوارەی یەکێتی سۆڤیەت تێدا دەژییێت و لەو کاتەدا کوردێکی زۆر لە ژێر کاریگەرییەتی پرۆپاگەندەی ئەڵمانیادا باوەریان بە سەرکەوتنی کۆمەڵگەی نەتەوەکان بە سەر فاشیزمدا نەبووە، میرحاج چالاکێکی دژە فاشیزمی لە بواری پرۆپاگەندەدا بوو، سۆزی خۆی بۆ سۆڤیەت نە شاردووەتەوە. هەڵوێستی میرحاج لەو کاتەدا بەرامبەر بە ئینگلیز نەرێنی (نیگەتیڤانە) بووە گەرچی پێی وابوو هەڵسوکەوت دژی ئینگلیز لەو کاتەدا کە ئینگلیز دژی فاشیزم شەڕ دەکەن پێویست نییە.

دوای یەکەم ڕاپەڕینی کوردەکانی بارزان لە ١٩٤٣ دا لە گەڵ ژمارەیەکی تر لە ئەفسەرانی کوردی سوپای عێراق وەك ئەڵقەی پێوەند و نێوبژیکەری نێوان دەوڵەتی عێراق و کورد دیاری کرا، وەك فەرماندەی نیزامی ناوچەی ئاکرێ بوو.

ئەم کارەی ئەوەبوو بە هۆی نزیك بوونەوەی لە گەڵ مەلا مستەفا بارزانی، لە ١٩٤٤ دا کاتێك ئینگلیز ئاگاداری چالاکی میرحاج لە ناو بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردا بوون، دەیگرن و ڕەوانەی ئۆردووگای زۆرەملێی دەکەن، لەوێ چەند مانگێك ژیان دەباتە سەر، لە ١٩٤٥ دا میرحاج بەشداریی ڕاپەرینی دووەمی بارزان دەکات.

٢- مستەفا خوشناو: ٣٢ ساڵە، ژنداره و سێ منداڵی هەیە، بنەماڵەکەی لای خزمانیەتی لە سلێمانی، خزمەکانی ئەو ماڵ و منداڵەکانی لە ترسی دەستدرێژی دەوڵەتی عێراق شاردووتەوە، ناوبراو لە بنەماڵەیەکی جوتیارە، ئەویش وەکو میرحاج خوێندنی سوپایی تەواو کردووە. مستەفا خۆشناو نزیکترین دوست و هاوبیری میرحاجە، ئەوان پێکەوە دەستەکانی ئەفسەری دیموکراتیخوازی کوردیان لە ناو سوپای عێراق ڕێك خستووە و پاشانیش بوونەتە ڕێکخەری کۆمەڵەی ژیکاف و پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق.

خۆشناو لە دوای ڕاپەڕینی یەکەمی بارزانەوە بووە یەکێك لە ئەلقەی پێوەندییەکانی کورد و دەوڵەتی عێراق، لە بواری سیاسی و بۆچوونیشدا زۆر لە میرحاجەوە نزیکە.

٣- هەمزە عەبدوڵلا: ٣٥ ساڵە، سەڵتە، باوکی لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا بە دەستی سوپای ڕوسیا کوژراوە، پارێزەرە، ئەندامی حزبی شیوعی عێراقە، پێش ئەوەی حزبی شیوعی عێراق ژیانی نهێنی دەست پێبکات، ئاوارەی تورکیا بووە، چەند ساڵێکی لە ناو کوردەکانی تورکیادا بە ناوی مەلا ڕەحیمی بردووتە سەر، کە بۆ عێراقیش دەگەڕێتەوە لە کارگەی مووسڵ کار دەکات و کاری حزبایەتی بەرێوە دەبات، یەکێك لە ڕێکخەرانی بەشی کوردی بووە لە ناو پارتی کۆمەنیستی عێراق و ڕووڵێکی بەرچاوی لە پێکهێنانی جیهانبینی دیموکراتیخوازی کوردە ئەفسەرەکانی سوپای عێراق - لەوانە میرحاج و مستەفا خوشناو- دا بینیووە،

چالاکانە بەشداری لە ڕاپەرینەکەی بارزاندا کردووە، یەکێك بووە لە ڕێکخەرانی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق و نووسەری بەرنامەی ئەو حزبەش بووە.

لە بارەی ڕاپەڕینی بارزانیەکان

بزووتنەوەی کوردەکانی بارزان لە دژی دەوڵەتی عێراق لە مێژە سەری هەڵداوە، ئەم ڕاپەرینە لە لایەن شێخەکانی بارزانەوە پشتیوانی و سەرکردایەتی دەکرێت. لەم سەردەمەدا ئەوانەی خوارەوە دەسەڵاتیان هەیە:

١- شێخ ئەحمەد: ڕێبەری بنەماڵەی شێخەکانی بارزانە((خودانی خێلی بارزان))...

٢- مەلا مستەفای بارزانی: برا بچووکی شێخ ئەحمەدی بارزانە... مرۆڤێکی خوێندەوار و ڕۆشنبیر و سیاسی و پێشکەوتنخوازە...

ئەمانەش برا یان خزمی شێخ ئەحمەدن ناوەکانیان بەم جۆرەیە:

١- شێخ سادق

٢- شێخ سلێمان

٣- شێخ محەمەد خالد

٤- شێخ جەمال

یەکەم ڕاپەڕینی بارزانیەکان لە مانگی ئەیلوولی ساڵی ١٩٤٣ دا دەستی پێکرد و سێ مانگی خایاند...

ڕاپەرینەکە بە گەرمی دەستی پێکرد و پەرەی سەند و خەلکێکی زیاتریش بەشداریان تێدا دەکرد. سەرئەنجام دەوڵەتی عێراق ناچار بوو لە مەلامستەفادا بکەوێتە وتووێژەوە و ناوبراو وەکو سەروکی کوردی عێراق وەرگرت، بە گشتی داخوازیەکانی ئەوەی سەبارەت بە ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق پەسەندکرد.

هاوكات دەوڵەوتی عیراق لەوەش دەترسا كە بزوتنەوەی كورد پەرە زۆرتر بسێنێت و ناوەڕۆكی قووڵتر بێت، بۆیە لە نامەكەیدا بۆ بالیۆزی ئینگلیز لە عێراق بە ناوی كورنڤالیس Kornwahis داوای یارمەتی كرد، بالیۆزی ئینگلیزیش وەك ناوبژیكارێك كەوتە نێوان عەرەب و كوردەوە. نامەیەكی بۆ مەلا مستەفا نارد و بە ناوی دەوڵەتی ئینگلیز داوای ڕاگرتنی ڕاپەرینی كوردانی لە مەلا مستەفا كرد. لە نامەكەدا هۆی ئەو داخوازییەی بۆ مەلا مستەفا روون كردبووەوە كە عێراق شان بە شانی ئینگلیز و سۆڤیەت دژی ئەڵمانیای فاشیزم و هاوپەیمانەكانی شەڕ دەكات. هەروەها لە نامەكەدا، دەوڵەتی ئینگلیز بەڵێنی بە كوردەكان داوە پاش تێكشكاندنی فاشیزم و كۆتایی هاتنی شەڕ، پشتیوانی لە داخوازیی كورد بكەن. دەقی نامەكە لە لایەن پالكوڤنیك لین Lyne كە سەركردایەتی كاروباری ئینگلیزی لە ناو كورداندا دەكات بۆ سەر زمانی كوردی وەرگێڕدرابوو و بە دوو زمانی كوردی و عەرەبیش چاپ كرا و لە ناو كوردە سەرهەڵداوەكان و كوردەكانی تری عێراقدا بڵاوكراونەتەوە. مەلا مستەفا ڕاگرتنی ڕاپەرینەكەی پەسەندكرد، بە پێی بڕیاری هاوبەشی دەوڵەتی عێراق و ئینگلیز لەو لایەك و كوردە ڕاپەریوەكان لە لایەكی ترەوە، ژمارەیەك لە ئەفسەرە كوردەكانی سوپای عێراق وەك ئەفسەرانی سیاسی بۆ ناوچەكانی ڕاپەرین نێردران. ئەوان وەك ئەلقەی پەیوەندی نێوان سوپای عێراق و مەلامستەفا بوون، وەكو نوێنەری دەسەڵاتی مەدەنی و لەشكری لە ناوچە كوردیەكاندا مانەوە. ژمارەی ئەوانە ١٠ كەس دەبوون، ئەو كوردانە ئەفسەر بوون لە ژێر دەسەڵاتی ئەفسەری سیاسی ئینگلیز بە ناوی پەلكوڤینك (عەمید) كینك King بوون، لە ڕێزی ئەم ئەفسەرانەدا ئەمانەش هەبوون:

١- جەنـەراڵ عیـزەت عـەزیز: کەسـایەتی نزیـك بـە شـێخەکانی بـارزان، خوشـکی عیزەت ژنی شـێخ سـادقی بـرای شـێخ ئەحمـەدە، تـەواوی تایفـەی عیـزەت عـەزیز خزمی نزیکی شێخەکانی بارزانن.

جەنـەراڵ عیـزەت فەرمانـدەی ئـەرکانی دووی لەشـکری سـوپای عێـراق بـوو لـە کەرکووك، ناوبراو پەیوەندییەکی نزیکی لە گەڵ کەسایتییەکانی کورد و عارەبـدا هەبوو، هەروەها لە گەڵ ئینگلیزەکانیشدا ئەو جۆرە پەیوەندییەی هەبوو. عیزەت عـەزیز تاکـە ئەفسـەرێکی کـورد بـوو کـە هێشـتوویانە بـە پلـەی ئـەرکانی سـوپای عێراق بگات.

مایۆر عیزەت وەك فەرماندەی ناوچـەی بـارزان دەستنیشـانکرا و بـۆ بـە نوێنـەری سیاسی دەسەڵاتدارانی عێراق لە ناوچە کوردنشینەکاندا.

٢- پالکوڤینك (عەمید) ئەمین ڕەواندزی: وەك فەرماندەی ناوچەی ڕەواندز دیاری کرا.

٣- کاپیتان (نەقیب) مستەفا خۆشناو: فەرماندەی ناوچەی زێبار.

٤- کاپیتان (نەقیب) میرحاج: فەرماندەی ناوچەی ئاکرێ.

٥- سەید عە زیز شەمزینی نەهری: فەرماندەی ناوچەی مێرگەسۆر.

٦- کاپیتان (نەقیب) فۆئاد عارف: فەرماندارەی قەلادزە واتە ناوچەی پشدەر.

٧- کاپیتان (نەقیب) مەجید عەلی: فەرمانداری ئامێدی.

٨- بەهائەدین نوری پاشا: فەرمانداری سلێمانی، نـاوبراو فەرمانـدەی تـەواوی ئـەو ناوبژیکارە تازە دانراوانەیە.

سـەرکردەی تـەواوی کاروبارەکـانی دامەزرانـدنی ئۆتۆنـۆمی ناوچـە کوردییـەکانی عێراق ماجید مستەفایە، کوردە و خـەڵکی سـلێمانیە، وەك وەزیـری بـە دەسـەڵاتی دەولەتی عێراق State Minister دانراوە، سەرۆك وەزیرانـی عێـراق جەنـەراڵ

نـوری سـەعید، سـەرۆکە کوردەکـان لای خـۆی کۆدەکاتـەوە و لـە کۆبوونەوەکـەدا ڕادەگەیـەنێت کـە ئـەم کردەوانـە هـەنگاوی یەکـەمی ڕێکخسـتنی ئۆتۆنـۆمی کوردەکـانی عێراقـە، سـەرکردە کـوردە بەشـداربووەکانی ئـەم کۆبوونەوەیـە، کاغەزێکی تایبـەتیان مـۆرکردووە، تێیـدا ئـەم هەنگاوانـەی پەسـەند کـردووە، ئـەم ڕووداوە لـە نیسـانی ١٩٤٤ دا بـووە، ئـەم جـۆرە ههەنگاوانـە زیـاتر لـە سـێ مـانگ درێژەیان کێشا.

ئەفسـەرانی سیاسـی ئینگلیـز لـە کوردسـتان لـە گـەڵ پالکوڤینـك (عەمیـد) لایـن کۆدەبنەوە و ڕاپۆرتێکی تایبەت لە سەر بارودۆخی کوردستان بـە ئیمـزای عەمیـد لاین ئامادە دەکەن، لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە:

((پێویستە سەربەخۆیی بە کوردەکانی عێراق بدرێت، هەروەها پێویستە جێگری سەرۆك وەزیرانی عێراق لە ناوچە کوردییەکاندا دابمەزرێت و تەواوی هـەر پێـنج لیوا کوردییەکانی عێراق لە یەك ویلایەتی ئۆتۆنۆمیدا یەك بخرێن، کوردەکان بـە تەواوی ئامادەی وەرگرتنی ئۆتۆنۆمین و دەتوانن بـە بـێ یارمـەتی بێگانـە خۆیـان بەرێوە ببەن)).

ئەم ڕاپۆرتە ئاراستەی کابینـەی وەزیـران کـرا و لـە لایـەن نـوری سـەعید سـەرۆك وەزیرانـی عێراقـەوە پەسـەندکرا، ئـەم دۆکیۆمێنتـە لـە لایـەن زۆربـەی وەزیرانـی کابینەکەی نوری سەعیدەوە پەسەند و ئیمزا کرا. بەڵام نە مەلیك عەبدوڵلا و نە پەرلەمانی عێراق ئەم پێشنیازەی کابینەی وەزیرانی عیراقیـان پەسـەند نـەکرد و گەلاڵەی ئۆتۆنۆمیی کوردانیان دایـە دواوە، بـووە هـۆی کـەوتنی کابینەکـەی نـوری سەعید و هاتنە سەر کاری حەمدی پاچەچی.

لـە کۆتـایی مـانگی مایسـی ١٩٤٤ دا سیسـتەمی نێوبـژیکردنی ئەفسـەرانی کـورد هەڵوەشایەوە و بەرێوەبەرایـەتی کۆن لـە ناوچـە کوردییەکانـدا دامەزرایـەوە. لـەو

ماوەیەدا - واتە لە تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٤٣ - ەوە تا مایسی ١٩٤٤ ململانێ و خەباتێکی زۆر بۆ کارتێکردنە سەر مەلا مستەفا بارزانی لە نێوان سیخوڕکانی ئینگلیز و ڕێکخراوە دیموکراتیەکانی کورد بەردەوام بوو، بۆ ماوەیەکی دوروودرێژ ئەم بەر و ئەو بەری پێدەکرا و دەگۆڕا...

یەکەمین ڕاپەرینی کوردەکانی بارزان سەرەرای ئەوەی هەر لە سەرەتادا سەرکەوتنیان بە دەست هێنا هیچ ئامانجێکی لێنەکەوتەوە تەنها بۆ چەند مانگێك لە ناوچە کوردییەکاندا سەربەخۆیەکی نیسبی هەبوو، بەڵام هێندەی پێنەچوو کورد کە لە پشتیوانی ئینگلیز بێ بەشکران و لە بەر ئەوەش ڕاپەرین و خەباتی خۆیان لە دژی سوپای عێراق ڕاگرت، ئیتر جارێکی تر کەوتنە ناو بارودۆخی جارانەوە. ئەوە بۆ کەوتنە هەوڵ بۆ بەردەوامی خەباتی خۆیان. جمۆجۆل لە ناو بارزانییەکاندا بۆ ئامادەکردنی ڕاپەرین لە دژی دەولەتی عێراق بە مەنبەستی گەیشت بە ئۆتۆنۆمی دەسی پێکردەوە.

بارودۆخی ناوچەی بارزان لە سەرەتای ساڵی ١٩٤٥دا بەم شێوەیە بۆ:

زۆربەی شێخەکانی بارزان بە سەرۆکایەتی شێخ ئەحمەدی بارزان بە نیازی سوود وەرگرتن لە نارازایی کوردەکانی بارزان بۆ دەستپێکردنەوەی ڕاپەرینێکی نوێ لە دژی دەوڵەتی عێراق بەمەبەستی لاوازکردنی دەسەڵاتی عێراق و بە هێزکردی دەسەڵاتی فیوداڵی خۆیان هەنگاویان هەلگرت. مستەفا بارزانی، کە لە ژێرکاریگەریەتی کوردە دیموکرات خوازەکاندا بو بۆ بەردەوامی خەبات لە پێناو وەرگرتنی سەربەخۆیی بۆ کوردەکانی عێراق لە خۆئامادەکردن دا بوو، ئینگلیزەکان نێوبانگ و ڕۆڵی خۆیان لە دەستداو ڕۆلیان لە ناوچەی بارزان زۆر کەم بووەوە...

ئەفسەرە کوردەکانی ناو سوپای عێراق کە ئەلقەی پەیوەندی نێوان ڕژێمی عێـراق و کـورد بـوون، دوای یەکـەمین ڕاپــەرینی بـارزان پەیوەنــدی خۆیــان لــە گــەڵ مەلامستەفا بارزانی و دەستە و هێزە دیموکرات خوازەکانی تـری کـوردی عێراقـی بـەهێز کـرد، دوای سـەرنەکەتنی یەکـەم ڕاپـەرینی بـارزانیش، ژمارەیـەکی زۆر لـە کەسایەتییە دیموکرات خوازەکان دەچنە لای بـارزانی لـە بـارەی دەسـت پێکردنـی ڕاپەرینێکی تر لە ناوچەی بارزان دەکەونە وتووێژ. لـە حـوزەیرانی سـاڵی ١٩٤٤ بـە فەرمانی دەستەیەك لە کەسایەتیە دیمـوکرات خوازەکانی کـورد، میرحـاج مۆڵـەتی پشـوو وەردەگرێـت و بـە مەبەسـتی یارمـەتی وەرگـرتن لـە کوردەکـانی ئێـران بـۆ کوردەکانی بارزان دێتە ئێران، پارتی ژێکاف ئاگاداری پلانـەکانی مستەفا بـارزانی بوو، چالاکانە پشتیوانی لە بارزانی دەکرد، بەڵام لە بەر ئەوەی لەم کاتـەدا ژێکـاف لەلایـەن سـیخۆرەکانی ئینگلیـزەوە پـیس دەکرێـت، ئینگلیـز لـە پەیوەندییـەکانی مسـتەفا بـارزانی لــە گــەل دەســتە دیمــوکرات خوازەکــانی تــری کــورد و پلانــی هەڵگیرساندنەوەی شۆڕشی نوێ ئاگادارکرایەوە. لە مانگی ئەیلولدا ئینگلیز ئاگـادار کرانەوە لە هەبوونی گرووپی دیموکرات خوازی کورد لە ناو سوپای عێراقدا، بۆیە هەنگاویان بۆ لە ناوبردنیان هەڵهێنا، میرحاج و خۆشناو لـە گـەڵ ژمارەیـەکی تـر گـیران دەستبەسـەر بـۆ عیمـارا ڕەوانـەکران و لـە وێ بـە بیـانووی لایـەنگیری بـە فاشـییەکان تاوانبـار و زینـدانی کـران، بەوتـەی میرحـاج زینـدان، یـان ئۆردگـای زۆرەملێـی عیمـارە بـە تایبـەتی بـۆ کەسـانی دژ بـە ئینگلیـز دانـراوە بـارودوخ و سیسـتەمی ئـەو ئۆردووگایـە زۆر سـەخت و ناخۆشـە. سـەرۆکی ئـەو ئۆردوگایـە جەنـەڕاڵ ویلسـونە، کاتێـك میرحـاج لـە وێ دەبێـت سـەد و سـی کەسـیان لـەو گرتووخانەیەدا گرتبوو، بەشێك لەو کەسانە سەربە فاشیزم بوون بەڵام زۆربـەیان کۆمەنیستەکانی عێراق و کوردە ناسیۆنالیستەکان بوون. زۆری پێنەچوو زۆربـەی

ئەو ئەفسەرە گیراوانە توانیان هەڵێن و خۆیان گەیانـدە مەلامستەفا بـارزانی بـە هاتنی ئەوانە بۆ لای بارزانی كاروباری بزوتنەوەی كورد لە عێراق بەرەبەر ڕێك و پێك بوو بەرنامە و پلان لەلایەن ئەفسەرە كوردەكانـەوە داڕێـژرا. پلانەكـەی بـە جۆرێك بوو كە لە سەرەتادا دەست بە سەر ناوچەی سێگۆشەی سنوورەكانی ئێران و عێـراق و توركیـادا بگـرن، بـەم شـێوەیە پشـتەوە و ناوچـەكانی دەورووبـەر بـۆ ڕاپەرینەكە دابین بكرێت. لە قۆناغی یەكـەمی چالاكی شەروانیشـدا ڕاپـەریوەكان دەبوایە لە حالەتی بەرگری كردن دابن، هێلی بەرگری لە ڕێگـەی ڕەوانـدوزەوە تـا مەهابات بوو، ژمارەی شەروانان لە سەرەتای ڕاپەرینەكـەدا لـە هـەزار كـەس زیـاتر بوون، لوولە تـۆپێكی هۆتیزركـالیبر ٣،٨ و ٢٥٠ گوللـە تـۆپ و ٢٢ ڕەشاشـی سـووك و پـتر لـە ٦٠٠ تفـەنگیان هـەبوو، هـەروەها ٤ ئێسـتگە ڕادیـۆ و ٥ دەزگـای تەلـەفۆنی تەماتیكیان هەبوو.

ڕێبـەرانی بزوتنەوەكـە هیـوا و حیسـابیان بـە یارمەتیـدانی كەسـان و چـەك و تەقەمەنی و خواردن بوو كە لە لایەن كوردەكانی ئێرانەوە بە تایبەتیش لە لایەن موكریان و شكاك و هەركییەكانەوە دەهات.

لـە سـەرەتای دەسـت پێكردنـی چـالاكیی نیزامـی كـوردە ڕاپـەریوەكانیش دا سـەر كەوتنی باش وەدەست هاتن چونكە سەرەای ئەوەی كە هێزەكانی دەوڵـەتی عێـراق دەسـت بـەجێ بـۆ سـەركوتكردنی ڕاپەرینەكـە لەشـكری دووەمـی عێراقیـان كەلـە كەركوك جێگیرببۆ ناردە سەریان، بەو وتەی ئەوانە- واتە هاوتوێـژەكانم- لەشـكری دووەمی سوپای عێراق بریتیە لە سێ هەنگ (فەوجی) پیادە و فەوجی تۆپخانە و بەتلێۆنی ئەندازە و فەوجێك مۆتـۆر و سـی و دوو ئۆتۆمـۆبێلی زرێـدار، سـەرەرای ئـەو هێـزی زۆرەی دەوڵـەت شۆرشـگێرانی كـورد لـە یەكـەمین شـەڕدا توانییـان

ژمارەیەکی زۆر لە هێزەکانی دوژمن گەمارۆ بدەن و نێزیکەی سەد کەسیشیان لێ بە دیل بگرن...

لە کۆتایی هەفتەی دووەمی ڕاپەرینەکەدا، شۆڕشگێرە کوردەکان پێنج شەڕی سەرکەوتوویان لە گەڵ هێزەکانی دەوڵەتدا کرد... لە کاتی شەڕەکاندا لە گەڵ سوپای عێراقدا بە وتەی هاوتوێژەکانم عێراقییەکان تووشی زیانێکی یەکجار گەورە بوون. چەند سەد کەس لە سەربازانی عێراق کوژران و بریندار کران، زیانی وا گەورەی سوپای عیراق. بوو بە هۆی ئەوەی حوکمێکی یەکجار توند بە سەر بە شداربووانی راپەرینەکەدا بدرێت، ئەوەبوو فەرمانی مردن بۆ ١١١ کەس دەرکرا و ٧٦ کەسی تریش لە ٥ ساڵەوە تا ١٠ ساڵ بەندییان بۆ بڕایەوە، ئاڵۆگۆڕ و ورگەرانێکی گەورە کە دەستبەجێ ڕوویدا ڕاپەرینی دووەمی بارزانییەکان بوو، ئەمە نەك تەنیا بوو بە هۆی پەرۆشی و نا ئارامی دەوڵەتی عێراق، بگرە ولاتی سێیەمیش، تورکیا هەمیشە چاودێری ڕووداوی ڕاپەرینەکەی دەکرد، سوپای تورکیا لە سنوورەکانی خۆی لە گەڵ ناوچەی ڕاپەرینەکەدا مۆڵ درا، باڵەفرەکانی تورکیا بە سەر ڕاپەریوەکاندا دەسووڕانەوە، ئینگلیزیش لە سەرکوتکردنی ڕاپەرینەکەدا بەشدارییان کرد، باڵەفڕەکانی ئینگلیز چەندین جار گوندەکانی ناوچەی ڕاپەرینیان بۆمباران کرد، لە ئەنجامی ئەم بۆردوومانەدا ژن و منداڵێکی زۆر کوژران و چەند گوندێکیش سووتان و دارستان و لێرەوارەکان ئاگریان تێ بەربوو، بەڵام هیچ زیانێك بە هێزەکانی شۆڕش نەکەوت. جارێکیان باڵەفرەکانی عێراق بە هەڵە لە جیاتی بۆمبارانی بارزانییەکان، کۆچەرە کوردەکانی ئێرانیان لە تایفەی ماندی سەر بە هۆزی هەرکی بۆمباران کرد کە لە کوردستانی ئێرانەوە بەرەو کوردستانی عێراق لە کوچدابوون، لەم بۆردوومانە نزیکەی بیست کەسی

بێ تاوان کوژران. ئەو بۆمبانەی باڵەفڕەکان بە سەر خەڵکدا باراندییان ئینگلیزی بوون و ساڵی ١٩٤٥ دروستکرابوون...

... لە کاتی ڕاپەڕینەکەدا زۆرجار لە لایەن بزوتنەوەی کوردەوە بە بانگەواز داوایان لە سەربازەکانی سوپای عێراق و هۆز و خێلەکانی کوردی دراوسێیان کردووە، بۆ لە ناوبردنی دەوڵەتی کۆنەپەرستی عێراق کە دوژمنی هاوبەشی کورد و عەرەبە خەبات بکەن و ئامانج و مەبەستی بزوتنەوەکەی خۆیان بۆ ئەوانە ڕوونکردووتەوە، داوایان لە کوردەکان کردووە، تا وەکو بۆ ڕزگاری گەلی کورد بەشداریی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی بکەن. لە ڕاپەڕیوەکان لە بانگەوازەکانی خۆیاندا بۆ سەربازی سۆپای عێراقیان ڕاگەیاندووە کە ئەوانە دژی گەلی عەرەب شەڕ ناکەن و داوایان لە سەربازانی عێراق کردووە خۆیان لە خوێن ڕشتنی براکانیان لابدەن و لە دژی ڕاپەڕیوەکاندا بەرگری نەکەن.

لە بەر نەبوونی ئامێری چاپ بانگەوازەکانیان بە دەست نوسیووە و هەر بە دەستیش بە سەدان دانەی زیادیان نوسیووە گەیاندویانەتە ناو سەربازانی سۆپای عێراق و هۆز خێلە کوردەکانی دراوسێیان. لە نامەیەکی تایبەتیشدا مەلا مستەفا بارزانی ڕابەری بزوتنەوەی کوردەکان بۆ کاربەدەستانی ئینگلیز دەنووسێت کە ڕاپەڕینی کوردەکانی بارزان تەنیا ناوەرووکێکی ناوخۆیی هەیە و بۆ لە ناوبردنی ڕژێمی عێراقە کە دوژمنانە لەگەڵ کورد دا دەجووڵێتەوە. هەر بۆیە بە پشت بەستن بە یاسایی نێونەتەوەیی، بزوتنەوەی کورد داوا لە ئینگلیز دەکات واز لە بەشداریی سەرکوتکردنی بزوتنەوەی کورد بهێنێت. بۆ وێنە لە نامەکەدا هاتووە ((بۆ ئێوە گوندەکانی ئێمە بۆمباران دەکەن و ژن و منداڵی ئێمە دەکوژن، خۆ ئێمە شەڕی ئینگلیز ناکەین؟))

مسته‌فا بارزانی ڕابه‌ری بزوتنه‌وه‌ی كورد هه‌روا له‌ نامه‌كه‌یدا بوو جه‌نه‌ڕالیزم ستالین و وه‌زیری كاروباری ده‌ره‌وه‌ی سۆڤیه‌ت هاوڕێ مۆلۆتۆڤ، دژی به‌شداری ئینگلیز له‌ سه‌ركوتكردنی گه‌لی كورد ده‌وه‌ستێ، ئه‌م كرده‌وه‌ی ئینگلیز به‌ پێچه‌وانه‌ی یاسای نێونه‌ته‌وه‌یی داده‌نێت ((داوای مافی كورد له‌ ناوچه‌ی مووسڵ ده‌كات كه‌ خاكی باپیرانی كورده‌)). دوای سه‌ركوتكردنی بزوتنه‌وه‌ی كورد كه‌ سێ هه‌فته‌ درێژه‌ی هه‌بوو زووربه‌ی كورده‌كانی بارزان له‌ ناوبرا كورده‌كانی خۆیان له‌ ئێران دا گیرسانه‌وه‌ و تا ئێستاش هه‌ر له‌وێ ده‌ژین. جگه‌ له‌ چه‌ند هه‌زار كوردی خێڵی بارزان له‌ناو خاكی ئێران ده‌یان بنه‌ماڵه‌ی تری كوردی عێراق له‌ هۆز و خێله‌كانی ناوه‌ی ره‌واندز و ئامێدیش بۆ ئێران هاتوون.

بارزانیه‌كان ده‌كرێ بڵێین ته‌واوی سامان و مه‌ڕ و ماڵاتی خۆیان له‌ ده‌ستداوه‌، ئێستا له‌ بارودۆخێكی هه‌ژارانه‌دا ده‌ژین. سه‌ره‌رای ئه‌م هه‌موو كاره‌ساته‌ی به‌سه‌ر بارزانیه‌كاندا هاتووه‌، به‌ وته‌ی هاوتوێژه‌كانم تا ئێستاش ئه‌وانه‌ خاوه‌ن هێزێكی زۆرن، له‌ بارودۆخێكی له‌بار كه‌ بۆیان هه‌ڵكه‌وێت، دووباره‌ دژی ده‌وڵه‌تی عێراق خه‌بات ده‌سپێده‌كه‌نه‌وه‌. له‌م خه‌باته‌دا ئه‌وانه‌ حیساب بۆ یارمه‌تیدانی هندێ له‌ خێله‌كانی تری كوردی عێراق ده‌كه‌ن. هه‌روه‌ها مسته‌فا بارزانی به‌ هه‌ڵوێستی دژ به‌ ئینگلیز دژ به‌ ده‌وله‌تی عێراق، خۆی و سۆز و لایه‌نگریه‌تی خۆی له‌ ناو كورده‌ بارزانیه‌كاندا ڕاگرتووه‌، به‌و وته‌ی هاوتوێژه‌كانم ئه‌م بارودۆخه‌ وا له‌ ئینگلیز ده‌كا له‌ ناو بارازانیه‌كاندا ئاژاوه‌ بنێنه‌وه‌ و دژی سۆڤیه‌ت یان بزوتنه‌وه‌ی دیموكراتی له‌ ئێران به‌ كاریان بێنن.

به‌ هاتنی به‌هار و ئاڵۆزبوونی بارودۆخی ئابووری بارزانیه‌كان، له‌ وانه‌یه‌ به‌م ئه‌ركه‌ هه‌ڵسن و زۆریش له‌ ڕاستییه‌وه‌ نزیكه‌.

سه‌باره‌ت به بزوتنه‌وه‌ی کورد له عێراق له سه‌رده‌می شه‌ڕی دووه‌می جیهان و هه‌روه‌ها سه‌باره‌ت به پارت و ڕێکخراوه سیاسییه‌کانی کورد له عێراق.

له سه‌ره‌تای شه‌ڕی دووه‌می جیهاندا بزوتنه‌وه‌ی کورد له عێراق دووچاری ئاسته‌نگ و ڕاوه‌ستان ببوو، زۆربه‌یان ئه‌گه‌ر نه‌ڵێین هه‌موو پارت و ڕێکخراوه سیاسییه‌کانی کورد وازیان له چالاکیی خۆیان هێنابوو، یاخۆ هه‌ڵوه‌شابوونه‌وه یان هه‌ر خۆیان هه‌ڵوه‌شاندبووه‌وه، زۆربه‌ی فیوداڵه گه‌وره‌کانی کورد له سیاسه‌تی ئینگلیزه‌کان تووشی دڵساردی و نائومێدی بوون، هه‌ندێ جار کورده‌کانیان له دژی عه‌ره‌به‌کان هانده‌دا، له بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد دوورکه‌وتنه‌وه و چوو بوونه ڕیزی چینی ده‌سه‌ڵاتدارانی عێراقه‌وه. هه‌ندێك له وانه به‌شێوه‌یه‌کی ئاسایی چالاکیی ڕۆشنبیریان ده‌نواند و ده‌ستنووسی به‌رهه‌می نووسه‌ران و هه‌ڵبه‌ستوانانی کوردیان کۆده‌کرده‌وه و به‌رهه‌مه‌کانی ئه‌وانیان له چاپ ده‌دا، بۆ خۆشیان به زمانی کوردی شیعریان ده‌نووسی، به‌ڵام داخوازی سیاسی و ئابووریان نه‌ده‌هێنایه کایه‌وه. ڕۆناکبیرانی کورد، لاوان و هێلی لاوای ئه‌و فیۆدلانه، کوڕانی بۆرژوای کورد و هه‌ندێ لاو له بنه‌ماڵه ساکار و هه‌ژاره‌کان که‌متر هه‌ستیان به‌رامبه‌ر به دروشمی کۆنی ((سه‌ربه‌خۆی کوردستان)) ده‌بزوا و زیاتر و تاڕاده‌یه‌کی زۆریش هه‌وڵیان ده‌دا به‌شداری له ژیانی سیاسی گشتیی عێراقدا بکه‌ن. ئه‌میش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که ڕۆناکبیرانی کورد له شاره گه‌روه‌کانی عێراق وه‌ك به‌غدا و مووسڵ و ئه‌وانی تردا ژیاون و کاریان کردووه و به‌شێکیان له ده‌ره‌وه له ئه‌مریکا ژیاون و کاریان کردووه. له به‌ر ئه‌و هۆیه‌ش ژیانیان له‌م شارانه‌دا پێ خۆشتر بووه تا ژیانی ناوچه کوردییه‌کان که هه‌ندێ جار پێوه‌ندیان له‌گه‌ڵدا بڕیون.

ژمارەیەکی زۆر لە کەسایەتیە کۆمەڵایەتییەکانی کورد لە پێش شەڕی دووەمی جیهاندا لە ڕووداوەکان دوورکەوتبوونەوە و بەرەو ڕووی سەردەمی گەرمی شەڕی دووەمی جیهان ببوونەوە. لە لایەکەوە ژمارەیەکی زۆر لەوانە لە ژێر کاریگەرییەتی ئینگلیزدا سۆزی خۆیان بەرامبەر بە ئەڵمانەکان نیشان دەدا. ئەمە بۆ خۆی تایبەتمەندییەکی ئاسایی وڵاتانی عەرەبی ئەو سەردەمە بوو. ئەوە بوو لە کودەتاکەی رەشید عالی گەیلانیدا بەشداریان کرد. لەلایەکی ترەوە بە پێی ڕەوتی شەڕی دووەمی جیهان، لەناو کورد دا هەندێ جمۆجۆل و چالاکیی دژی فاشیستی و لایەنگری لە کۆمەڵگەی نەتەوەکان سەری هەڵدا.

لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٠دا گرووپێکی کوردی فیئودالْ ((کۆمەڵەی کوردی - هیوا)) یان زیندووکردەوە، لە سەرەتادا کۆمەڵە ناوەرووکێکی پێشکەوتوخوازانەی هەبوو، لە ناو ڕێزەکانیدا کەسان و هێزی دژ بە فاشیست و دیموکراتخواز هەبوون، بەڵام کاتێك کە سۆڤیەت چووە ناو شەڕی دووەمی جیهانەوە، کۆمەڵەی هیوا هەڵوێستێکی ئاشکرا و ڕاشکاوانەی لە پشتگیری سۆڤیەت گرتەبەر، پاشان لە ژێر کارتێکردن و چالاکیی ئینگلیزەکان بوو بە ڕێکخراوێکی ئاشکرای ئینگلیز، کۆمەڵە ٤٠٠ تا ٥٠٠ ئاغا و شێخی کوردی لە خۆ کۆکردبووەوە ئەندامانی لیبرالی کۆمەڵەی هیوا لایەنگیری دیموکراتیەتی ئینگلیزن و هەوڵ دەدەن بۆ کاروچالاکیەکانی خۆیان سوودی لێ وەربگرن، گرینگی و بایەخی ئەم ڕێکخراوە لەم کاتەدا هەم لەناو کوردەکان و هەم لە ژیانی سیاسی عێراقدا زۆر کەمە. لە ساڵەکانی پێش شەڕ و بەتایبەتیش لە ساڵەکانی سەردەمی شەڕ لەناو سۆپای عێراقدا نەك تەنیا سەرباز بگرە ئەفسەری کوردیش هەبوون کە لە ناو سۆپای عێراقدا زوو هەستیان بە نایەکسانیی خۆیان لە گەڵ عەرەبەکاندا دەکرد. ئەفسەرە کوردەکان هەروەك دانراوە و بڕیار دراوە ناتوانن لە پلەی کاپیتان (نەقیب) بەسەرەوەتر تێپەرن، لە

ستادی (ئەرکانی) سوپای عێراق کار و بەرپرسیاریەتییان پێ نەدراوە. جگە لەوە هەرچەندە ژمارەیەکی زۆر لە ئەفسەرە کوردەکانی ناو سوپای عێراق لە بنەماڵەی فیئۆداڵەکان نەبوون، بگرە لە بنەماڵەی وردە بۆرژوا و پیشەساز و جوتیارانەوە سەر یان هەڵداوە و بۆ ئەوانە کێشەی بەرژەوەندیی تایبەتی خۆیان ڕۆڵێکی زۆرگرنگ دەبینێت. بۆیە ڕێکخراوە نەتەوەییەکە ئەوانەی لە باوەش گرتووە، یان دەستی بەسەردا گرتوون. لەلایەکی ترەوە لەناو ئەم خەڵکەدا بیروباوەڕێکی بەهێزی دیموکراتیانە بڵاوبووتەوە، ڕووداوەکانی شەڕی دووەمی جیهان ئەم بیروباوەڕ و وردە دیموکراتخوازانەی ئەوانی بەهێز کرد. ئەوە بوو لە ناو ئەو ئەفسەرە کوردانەدا هەستی بەرپرسیاریەتی لە خەبات دژی فاشیزم و لایەنگیری بۆ سۆڤیەت پەیدا بوو تا بەشداری چالاکانە لە خەباتی دژی فاشیستیدا بکەن و لە بەرەکانی شەڕ دژی ئەڵمان ڕاوەبوەستن. گرووپێکی دیموکراتیخواز لە ئەفسەران و سەربازانی کوردی ناو سۆپای عێراق لە کۆتایی ساڵی ١٩٤١ دا بڕیاری دا ڕێکخراوێکی دیموکرات پێکبێنن، ئەم گرووپە پرووگرامێکی سیاسیی دیاریکراویان نەبووە و بەروونی و ڕێکوپێکی ڕێك نەخرابوو، جاروبار کۆدەبوونەوە و باسیان لە کێشەو و بارۆدخی نێونەتەوەیی و بزووتنەوەی کورد دەکرد. میرحاج و خۆشناو لە ڕێزی ئەندامە چالاکیەکانی ئەم گرووپەدا بوون لەو کاتەدا ئینگلیز دەستیان دایە هەڵبژاردن و سەربازگرتنی لاوانی کورد و ناردنیان بۆ بەرەی ئەفریقیا، ئەندامانی ئەم گرووپە لە ژێر کارتێکردن و پەرەسەندنی ڕۆڵی سۆڤیەت بڕیار دەدەن لەباتی بەشداری لەگەڵ سوپای ئینگلیز لە بەرەکانی شەڕ دژی ئەڵماندا، دەبێ لە بەرەکانی شەڕی سۆڤیەت - ئەڵمانیادا بەشداری بکەن. بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم بڕیارە ئەوانە لە ئابی ١٩٤٣ دا میرحاج بۆ ئێران دەنێرن بۆ ئەوەی لەگەڵ فەرماندەی هێزەکانی سۆڤیەت لە ئێران باس لەم پرسەدا بکەن.

میرحاج توانی بێته مه‌هاباد، ئه‌وه بوو منی له‌وێ بینی و ئه‌م پێشنیازه‌ی بۆ باس کردم، منیش له‌و کاته‌دا ناوبراوم په‌شیمان کرده‌وه و بیانووم بۆ هێنایه‌وه، سوپاسم کرد بۆ ئه‌و هه‌سته باشه‌ی به‌رامبه‌ر به سۆڤیه‌ت ده‌ری بری و گوتم: گه‌لی سۆڤیه‌تی ئه‌وه‌نده که‌س و هێزی هه‌یه بتوانین ئه‌ڵمانیا تێك بشكێنێت. به وته‌ی میرحاج له گه‌ڕانه‌وه‌یدا بۆ عێراق ناوبراو وتووێژه‌كانی خۆی له گه‌ڵ من بۆ هاوڕێیانی خۆی ده‌گێڕێته‌وه. وتی ئێمه زۆر په‌رۆشی چاره‌نووسی ستالینگردا بووین. هه‌روه‌ها وتی قسه‌كانی تۆ (واته سۆڤیه‌ت ئه‌وه‌نده هێزی هه‌یه كه ئه‌ڵمان بشكێنێت ئێمه‌ی هیوركرده‌وه، دواتر ئێمه گه‌یشتینه ئه‌و ئاكامه كه ئێوه ڕاست بوون). میرحاج پێی وتم: گرووپه ئه‌فسه‌ره دیموكراتیخوازه‌كانی كورد به هه‌ندێ كوردی ته‌كنیكار و میكانیكار كه پێشتر له كارگه‌ی فۆرد له دیترویتدا كاریان كردووه و نێزیكن، به‌م شێوه‌یه په‌یوه‌ندییان به حزبی شیوعی عێراق به نهێنینه‌وه به‌ستووه و زه‌وینه‌یان بۆ به‌هێزكردنی بیروباوه‌ری دیموكراتیخوازان له ناو ئه‌م گرووپه‌دا دروست كردووه.

ئه‌م گرووپه به‌شێوه‌ی نیمچه ڕه‌سمی و نیمچه ڕێكخستنه تا ساڵی ١٩٤٥ خۆی ڕاگرت. به‌شێكی زۆری ئه‌ندامانی ئه‌م گرووپه تا ئه‌و كاته چووبوونه ڕیزی ڕێكخراوه سیاسیه‌كانی تره‌وه، یاخۆ له لایه‌ن ئینگلیزه‌كانه‌وه گیرابوون.

له‌گه‌ڵ چالاكیی ئه‌م گرووپه ئه‌فسه‌ره دیموكراتخوازه‌ی كورد، به‌ره‌به‌ره كه‌سایه‌تییه دیموكراتخوازه‌كانی كوردی عێراق و ئێران له‌یه‌كتر نزیك بوونه‌وه، له ناوه‌راستی ساڵی١٩٤٢دا له ناو تاخمه‌كانی كورد بیروڕای دروستكردنی پارتێكی پێشكه‌وتنخوازی گشتیی كوردی هاته كایه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی ڕێبه‌رایه‌تی بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی كورد له عێراق و ئێران له ئه‌ستۆی خۆی بگرێت. له‌گه‌ڵ هه‌وڵدان بۆ ئاڵوگۆڕێكی نوێ له بزووتنه‌وه‌ی ڕزگاریخوازیی كورد و دروستكردنی پارتێكی

ئـەوتۆیی، هـەروەها بـارودۆخی ئەوکاتـە کـە کۆمیتـەی گشـتی ڕزگـاری کـوردان (خووێبـوون) نـەمابوو، لــە کۆتــایی ســاڵی ۱۹٤۲دا دەسپێشــخەریی زەبیحــی-ی پێشەسازی مەهادی و ڕێکخەری شانەی پارتی توده لە مەهاباد کۆبوونەوەیـەك بـۆ ڕێکخستنی ڕێکخراوێك پێکدێت کـە ئەنجامەکـەی پـارتی گشـتی کـوردان (ژێکـاف - ژیانەوەی کوردستان) پێك دێت، لەم کۆبوونەوەیەدا ۱۱ کەس بەشداربوون، لەوانـە (زەبیحی، زەڕگەری، موقەدەسی، قادری، ئیمامی، تەوحیدی، کیانی و میرحاج).

زبیحی وەك سکرتێری حیزبەکە و حوسێنی زەڕگەری وەك سـەرۆکی ئـەو حیزبـە هەڵبژێردران. پرۆگرامی حزبەکە، بە پەلە دانراو شێواو و تێکەڵ و سەرپچڕ بوو، تێیدا دروشمی کۆن و داخـوازیی ڕۆاڵەتیانـە، واتـە سـەربەخۆیی بـۆ کوردسـتان لـە گەڵ خەبات دژی کۆنە پەرستانی کورد و دەوڵـەتانی ئێـران و عێـراق و تورکیـا و کۆنەپەرستانی نێونەتـەوەیی دانرابـوو، لـە قۆنـاغی یەکەمـدا دژایـەتیی فاشـیزمی تێـدا گونجـاو بـوو، بـەڵام لـەم پرۆگرامـەدا بـە گـوێرەی هـاو تۆوێـژەکانم هەنـدێ بیروڕای باش هەبوون کە پاشان لـە پرۆگرامـی پارتـە سیاسـییەکانی تـری کـورد دا جێیان کرایەوە. بە وتەی ئەوانە بەرچاوترین ئـەم بیروڕایانـە خـەباتی ناوچـەیی نەتـەوەی گـەلی کـورد بـوو لـە چوارچـێوەی ئـەو دەوڵەتانـەدا کـە کوردسـتانیان بەسـەردا دابـەش کـراوە. واتـە خـەباتی ووچـانی گـەلی کـورد دژی ئـەو دوڵەتانـەی کوردیــان تیــادا دەژیــت و هاوســەنگەر و یــەکڕێزن لــە گــەڵ تــەواوی هێــزە دیمۆکراتیەکانی ئەم وڵاتانەدا. لە ساڵی ۱۹٤٤ دا و بە تایبەتیش لە ۱۹٤٤ دا (ژێکـاف) لە ناو کوردەکانی ئێران و عێراق چالاکییەکی زۆری نوانـد. زۆربـەی دیمـۆکرات و پێشـکەوتۆخوازەکانی کــورد دەهاتنــە ڕێــزی ژێکافــەوە. بــە تایبــەتی ژێکــاف چـالاکییەکی زۆری لـە ناوچـەی سـلێمانی و مـەهاباد دا هـەبوو، ژێکـاف گۆڤـاری (نیشتمان)ی نیـوە نهێنـی چاپ دەکـرد. لـە سـاڵی ۱۹٤٤ دا ژێکـاف نیزیکـەی بیست

بەیاننامە و بانگەوازی دەرکرد، چالاکیی کۆمەڵەی ژێکاف هەندێ جار ناوەرووکی دژی ئینگلیزی پێوەبوو، ئەوانی سەغلەت کردبوو، بەڵام ئینگلیز توانیان بەشێکی زۆری باڵی ژێکاف بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن. لە بەر ئەوەی پرۆگرامی ئەم پارتییە و تاکەکانی پاش شەڕی جیهانی روون نەبوو، گێرە و کێشەی سەرەکی بە گوێرەی هاوتۆیژەکانم لە سەر ئەوە بوو ئاخر ئینگلیز دوژمنی گەلی کوردە! ئاخۆ هەڵسوکەوت و سیاسەتی ئینگلیز لە ناوچەی ڕۆژهەلاتی ناوەراستدا بە زیانی کوردە! گێرە و کێشەی لە سەر ئەم پرسیارە بوو بە هۆی لێك بلاوبوونی ژێکاف. ئەوە بوو لە نیوەی دووەمی ساڵی ١٩٤٥دا ژێکاف هەڵوەشایەوە. لێك بلاوبوونی پارتی ژێکاف لە ئەنجامی ئەوش بوو کە زەبیحی سکرتێری ئەم پارتە لە کاتی سەردانی بۆ لای کوردەکانی باکوور-ڕۆژهەلاتی لە نزیك شاری ورمێ لە لایەن پۆلیسی ئێران دەستگیر کرا. لە کاتی گرتنەکەدا نووسراو و چاپەمەنی کۆمەڵەی ژێکافی پێدەگیرێ، ئەمە هۆیەکی سەرەکی بوو لە گرتن و تاوانبارکردنی، ئێستە زەبیحی لە تارانە، گەورەترین خزمەتەکانی ژێکاف بە وتەی هاوتوێژەکانم ئەویە کە ورەی دیموکراتخوازەکانی کوردی بۆ بەشداری لە بزوتنەوەی نەتەوایەتی کورد بزواند و نێزیکی کردنەوە و فێری خەباتی سیاسی لە سەردەمی نوێدا کردن. تەواوی ئەندامان و ڕێبەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان کە لە کوتایی ١٩٤٥دا پێك هات، لەوانە قازی محەمەد لە ڕابردوودا ئەندامی پارتی ژێکاف بوون، هاوکات لە گەڵ دامەزراندنی حزبی دیموکراتی کوردستاندا پرۆسەی ڕێکخستنی پارتی کرێکاران و ڕووناکبیرانی کورد لە ناو پارتی نهێنی کۆمۆنیستی عێراقدا دەستی پێکرد...

لە چوارچێوەی حزبی شیوعی عێراقدا، لە ساڵی ١٩٤٤ هوە بەشی کوردی ئەم حزبە هەیە کە ژمارەی ئەندامانی دەگاتە ٤٠٠ ئەندام و ڕۆژنامەی (یەکێتی تێکۆشین)

دەردەکات، لە ساڵی ١٩٤٥ ەوە ناوی بۆ ئازادی گۆڕا. چالاکیی حزبی شیوعی عێراق نهێنیە و بە نهێنیش گۆڤارێکی پێنج سەد دانەیی دەردەکات، هەروەها لەگەڵ چالاکی نواندن لە ناو ئەندامی خۆیدا کە بە زۆری لە بەغدا و مووسل و شوێنەکانی پیشەسازیی نەوتدان، بەشی کوردیی حزبی شیوعی عێراق توانیویەتی کارێکی زۆر لەناو کەسایەتیە پێشکەوتوخوازەکانی کورد و بڵاوکردنەوەی بیری دیموکراتی لە ناو کوردا بکات. بە وتەی هاوتوێژەکانم هەم لە ناو گرووپی ئەفسەرە دیمۆکراتیخوازەکانی کوردی سوپای عێراق و هەم لە ناو پارتی ژێکافدا هەستێکی زۆری کارتێکردن و ڕۆڵی بەشی کوردیی حزبی شیوعی عێراقیان تیدا بەدی دەکرا، کە ئەمەش یارمەتیەکی زۆری پێشکێش بە بەشداربووانی ئەم ڕێکخراوانە کرد لە بواری ڕوونکردنەوەی بارودۆخی سیاسی و هەڵبژاردنی تاکتیکی پێویست. دوای سەرنەکەوتنی دووەمین ڕاپەڕینی بارزان و هەڵوەشاندنەوەی پارتی ژێکاف، بەشێکی زۆری ئەم گرووپ و پارتییە سیاسیە دیموکراتخوازانەی کورد کە لێك پەرش و بڵاو ببوون، دەیانتوانی هەر ئەوهێزانە لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە عێراقدا یەك بگرن، بەم شێوەیە بیری پێکهێنانی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق (ئازادی) کە بەیاننامە و پرۆگرامەکەی لە کۆتایی ئەم ڕاپۆرتەدا هاتووە و پێشکێش دەکرێت، ئەم پارتییە دروست بوو. بە وتەی هاوتوێژەکانم بەیاننامە و پرۆگرامی پارتی ئازادی لەلایەن بەشێکی زۆر لە کەسایەتیە پێشکەوتوخوازەکانی کوردی عێراق و ئەوانەیش کە بەشداری ڕاپەڕینی بارزانییەکان بوون، پێشوازیان لێ کرا، لەو کاتەدا ئەم پارتە خەریکی چالاکی و کار بو لە بواری ڕێکخستن و وەرگرتنی ئەندامان. لەبەر ئەوەی هاوتوێژەکانم لە ئەندامانی سەرەتای دروست بوونی پارتی نوێن و ڕاستەخۆ خەریکی ڕێکخستنی ئەو پارتییەن و یەکێکن لە وانە، وەك هەمزە کە

له دانەرانی پرۆگرامی ئەم پارتییەن، لە بارەی ژمارەی ئەندامانی ئەم پارتییە بە قسەی خۆیان ژمارەیان بە ئەندامی پاڵێوراوە دەگاتە هەزار کەس کە پێویستە باوەڕیان پێ بکرێت، بەڵام لە ڕاستیدا چەندایەتیی ژمارەی ئەندامانی پارتی زۆر لەوە کەمترە کە ئەوان باسیان کرد. بە وتەی هاوتوێژەکانم جێگەی بایەخ و سەرەنجە کە دەیانوت بە دروستبوونی ئەم پارتییە تازەیە پێشوازیەکی زۆری لە لایەن کوردە پێشکەوتوخوازەکانی عێراقەوە لێ کراو، چالاکیی ئەم پارتیە لەوانەیە پەرەبسێنێت و، لە داهاتوودا ببێتە پێگەی گەشەسەندنی بزووتنەوەی کوردی عێراق.

چالاکی وڵاتانی سێیەم لە ناو کورددا

ئینگلیز، پێش شەڕ و لە ساڵانی یەکەمی شەڕدا تەواوی کاروباری کوردیان لە عێراق سپاردبوو بە پرۆفیسۆری ئینگلیزی ئیدمۆنز(EDMONDIS) ناوبراو لە هەمان کاتدا لە خزمەتی دەوڵەتی عێراقیشدا بوو، ئیدمۆنز لەو کاتەدا پلەی مایۆری سوپای ئینگلیزی هەبوو، شارەزایەکی باشی لە پێوەندیی ناوخۆی کوردانداهەبوو، خویشی پێوەندیەکی بەربڵاوی لەگەڵدا هەبوون.

ئەدمۆنز زمانی کوردی بە باشی دەزانی و شارەزای ئەدەبیات و بەرهەمی نوسراوەی کوردی بوو و زۆربەی نووسەران و شاعیرانی کورد حیسابیان بۆ بۆچوونەکانی ئیدمۆنز سەبارەت بەم پرسیارانە دەکرد. نزیکەی سەرەتای ساڵی ١٩٤٢ بوو ئەدمۆنز

لە کاروباری ڕاستەوخۆی ناو کورددا دوورکەوتەوە؛ بەڵام هەر لە عێراق مایەوە. لە کوتایی ساڵی ١٩٤٥ دا ئیدمۆنز ڕۆیشت و عێراقی بەرەو ئینگلتەرە بەجێ هێشت.

ماوەیەك لە مەوبەر وەكو هاوتوێژەكانم دەڵێن: بیستۆیانە دیمۆنز بۆ ڕۆژهەڵات گەڕاوەتەوە و ئێستە لە ئێرانە، وا بڵاوە، ناوبراو ئێستا لە كرمانشانە و لە وێش خەریكی چالاكی نواندنە لە ناوكورد دا. ئیدمۆنز لە كاروباری كورد دا جێی لاین (LYHEN) ی گرتووتەوە. تا كۆتای ساڵی ١٩٤٤ هەر لە سەر ئەم كارە مایەوە و دوای ئەوە بۆ ئەفریقیا نێردرا. لاین هەروەها باش لە كێشەی كورد تێگیشتبوو، لە گەڵ زۆربەی كەسایەتییە كۆمەڵایەتیەكانی كورد پێوەندی هەبوو، زمانی كوردیشی بەباشی دەزانی. لاین بۆ ڕاكێشانی كەسایەتیەكانی كورد بۆ لای ئینگلیز هەوڵ و تێكوشانی زۆری كرد، بۆ ئەم كارە لە هەموو شێوازێكی وەك پاڕانەوە و زمانلووسی و كڕین و هەڕەشە سوودی وەرگرت و نەسڵەمییەوە. لەناو كۆمەڵانی كورد دا لاین ڕێزێكی زۆری هەبوو، كورد حیسابیان بۆ بیر و بۆچوونی ئەو دەكرد و گوێیان بۆ شل دەكرد.

دوای لاین ئەرك و كاروباری ئینگلیز لەناو كورددا بە كینگ KING درا كە پلەی ئەفسەری سیاسی (POLITICAL OFFISER) هەیە و لە كەركوك و مووسڵە. كینگ لە چاو لاین و ئیدمونز سەبارەت بە ناسینی كێشەی كورد لاوازە، بەڵام ئەویش زمانی كوردی دەزانی. لە نیوەی دووەمی ساڵی ١٩٤٥دا ئینگلیز بانگیان كردەوە. بەڵام ئێستە چالاكی لە ناو كورد بە ئەستۆی دوو ڕاوێژكاری سیاسی، واتە پالكۆڤینك (عەمید) مید (MIDD) لە مووسڵ و جەنەڕاڵ و ویلسۆن (WILSON) لە كەركوك سپێردراوە، هەردووكیان زمانی كوردی دەزانن و لە زووە لە ئێران كاردەكەن. پێوەندیی ئەوان لە نێوان خۆیاندا بۆ هاووتووێژكارەكانم ڕوونە، ئەوانە دەڵێن: مید زۆربەی لێكۆڵینەوە و كاروباری لە بارەی ناوچەی كوردییەكانی سەرسنووری سوریا و توركیایە، بەڵام ویلسۆن لە بارەی ناوچە سنوورییەكانی ئێران، وەك دەڵێن، دەیەوێت لە بارەی سۆڤیەت و

سوپای سۆڤیه‌تی و ئێران ئاگا و زانینی هه‌بێت. به بیروڕای هاوتوێژه‌كانم دانانی دوو ڕاوێژكاری سیاسیی ئینگلیز له باتی یه‌ك كه‌س له ناوچه كوردییه‌كاندا نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه كه ئینگلیز بۆ به‌رژه‌وه‌ندیی خۆیان له باره‌ی كێشه‌ی كورد به‌گشتی له‌لایه‌ك و له‌لایه‌كی تر له باره‌ی كێشه‌ی كوردی عێراق به تایبه‌تی چالاكیی خۆیان زیاد كردووه. هاوتوێژه‌كانم به‌تایبه‌تی ووتیان: دوای ئه‌وه‌ی ئه‌و ڕاوێژكاره‌یان دانا، ئیتر چالاكیی ئینگلیز له ناو كورد دا به‌رچاوتر بووه، له ناوچه كوردییه‌كانی عێراقدا دوو یاریده‌ده‌ری ئه‌وانه له هه‌ولێر و ڕه‌واندوز كار ده‌كه‌ن، كاپیتان (نه‌قیب) جاكسۆن (JACKSON) یاریده‌ده‌ری ڕاوێژكاری سیاسی له مێژه له هه‌ولێر كار ده‌كات و زمانی كوردیش به‌باشی ده‌زانێت.

كاپیتان (نه‌قیب) ستۆك stok یش لێزانی كێشه‌ی كورده و له جێی لیتینانت (ملازم) گور goor هاتووه. باره‌گاكه‌ی له ڕه‌واندزه‌وه بۆ دیانه كه گوندێكی ئاسوورییه گواستووه‌ته‌وه، گور نه‌ك ته‌نیا زمانی كوردی، بگره زمانی ئاسووریش ده‌زانێت.

ئه‌ركی ڕاوێژكار و یاریده‌ره سیاسییه‌كاننیان به وته‌ی هاوتوێژه‌كانم چه‌ند لایه‌نه، له لایه‌كه‌وه ئه‌وانه نوێنه‌ری ڕه‌سمیی ده‌سه‌ڵاتدارانی ئینگلیز و عێراقن له ناوچه كوردییه‌كاندا، به‌كرده‌وه له سه‌ر ته‌واوی كێشه‌ی ڕۆژانه‌ی ژیانی كورده‌كان بڕیار ده‌ده‌ن، یان چاره‌سه‌ریان ده‌كه‌ن، وه‌ك دیاركردنی سنوور له نێوان هه‌ندێ له خێڵه كۆچه‌ره‌كانی كورد، گێره و كێشه‌ی نێوان سه‌رۆك هۆز و خێڵه‌كانی كورد، كێشه‌كانی ئابووری و نفاق و خوارده‌مه‌نی و ... هتد، له ناو كورده‌كاندا چاره‌سه‌ر ده‌كه‌ن.

له‌م باره‌یه‌وه سه‌رچاوه و پاڵپشتی ئه‌م ئه‌فسه‌ره سیاسییانه كه به‌رده‌وام یاخۆ جاروبار سه‌ردانی سه‌ركرده گه‌وره‌كانی كوردیان ده‌كرد، له‌م ڕێگه‌یه‌وه ئینگلیز

ڕۆڵی خۆیان لەناو کورد دا ڕادەگرت. بە وتەی هاوتوێژەکانم ژمارەی ئەو جۆرە ئەفسەرانەی ئینگلیز لە کوردستاندا زیاترە لە بیست کەس، زۆربەی ئەفسەرە سیاسییەکان تاڕادەیەکی کەم یان زۆر زمانی کوردی و ئاسووری دەزانن، لەگەڵ ئەرکی بەڕێوەبردنی ناوچە کوردییەکاندا، ئەرکی سیاسیش بەڕێوە دەبەن، یان پێیان ڕاسپێردراون. ئەوانە لە ناو کورد دا چالاکانە پروپاگەندە دەکەن، بۆ ئەم کارە هەم لە ناو سەرکردەی هۆز و خێڵەکانی کوردا و هەم لە ناو کەسایەتیی کۆمەڵایەتی و ڕۆژنامەنووس و نووسەر و زاناکاندا کار و چالاکی دەنوێنن و سودیان لێ وەردەگرن. ڕاوێژکار و ئەفسەرە سیاسییەکانی ئینگلیز لە گەڵ سەرکردەکانی کورد و کەسایەتییە کۆمەڵایەتییەکاندا وتووێژ و چاوپێکەوتن ئەنجام دەدەن و پارەیان پێ دەدەن، لە بارەی کێشەکانی جیهان و بارودۆخی ناوخۆی عێراق، بارودۆخی سیاسی و ئابووریی ئینگلیز قسەیان بۆ دەکەن و چاپەمەنییان پێ دەدەن. بە یارمەتی و بەڕێگەی ئەفسەرانی ڕاوێژکار و یارمەتیدەرە سیاسییەکانیان، لە ناو کورد دا چاپەمەنییەکانی ئینگلیز بڵاودەکەنەوە و پروپاگەندەیان بۆ دەکرێت و ئەرکی داوودەزگاکانی پروپاگەندەی ئینگلیز بەڕێوەدەبەن. لایەنی سێیەمی چالاکی و پروپاگەندەی ئەفسەرە سیاسییەکانی ئینگلیز سیخوڕی و زانیاری وەرگرتنە، زۆرتریش لە بارەی سیاسییەوە وەك هەڵوێستی کۆمەڵانی خەڵك، چالاکی و قورساییی ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان لە بارەی سیاسی لە ناو کۆمەڵانی خەڵك و...هتد. هەموو ئەمانە وەك بڵێی (کاری ڕۆژانە) ڕاوێژکارانی سیاسی و ئەفسەرانی سیاسی ئینگلیزە، لە گەڵ ئەمانەیشدا پەیتا پەیتا لە کاتی دەست پێکردنی چالاکیی ئینگلیز لە ناو کورد دا، هەروەها لە کاتی گەرم بوونی ژیانی سیاسی لە کوردستاندا، وەك سەرهەڵدان، ناهێمنایەتی و ڕاپەڕین و شۆڕش، ڕاوێژکارە

سیاسییەکانی هەوڵ دەدەن کار لە ڕەوتی ڕووداوەکاندا بکەن، هەروەك چۆن لە ڕاپەڕینەکەی بارزاندا بەم کارە هەڵستان. لە بارودۆخێکی ئەوتۆدا ڕاوێژکاری سیاسی گرووپێکی تایبەتی لە ٣-٥ ئەفسەری سیاسی پێك دەهێنن و هەندێ جاریش بەهێنانی پسپۆری تایبەتی لە بەغداوە ژمارەیان زیاتر دەکەن و دەچنە ناوچەی ڕووداوەکان. لەم کاتەدا گرووپی ئەوتۆ کە لە سێ تا چوار ئەفسەری سیاسی پێکهاتووە لە سەر سنوور لە گەڵ ئێران، هەوڵ دەدەن کاریگەرییان لە بارودۆخی مەهاباد دا هەبێت، بە وتەی هاوتوێژەکانم ئەم گرووپە پیاوەکانی خۆیان کە لە کوردەکان پێك هاتوون دەنێرنە مەهاباد و بەم جۆرە بەبەشی کۆنەپەرست و خێڵەکی کە بەشداریی بزووتنەوەی کوردیان لە مەهاباد دا کردووە، ناڕاستەوخۆ پێوەندی دەگرن.

بە وتەی هاوتوێژەکانم ڕاوێژکارە سیاسی و ئەفسەرە سیاسییەکان هەمیشە هەوڵیان داوە و زۆریش ویستوویانە دەنگوباسی یەکەتیی سۆڤیەت و بزووتنەوەی دیمۆکراتیك لە باکووری ئێراندا ئاگاداربن، ئەگەر بێتو دەنگوباسی باش لە بەرژەوەندیی یەکەتیی سۆڤیەت لە ناو ئەم یان ئەو خێڵی کورد دا هەبێت، دەستبەجێ لەوێ پروپاگەندەی ئینگلیز بەهێز دەکرێت و بۆ ناساندن و ئاشکراکردنی ئەو کەسانەی دەنگوباسی ئەوتۆ بڵاودەکەنەوە هەنگاو هەڵدەگرن. هەم ئەفسەرە سیاسییەکان و هەم ڕاوێژکارە سیاسییەکان تۆڕی سیخۆریی خۆیان لە ناو کورد دا هەیە. ئەم سیخوڕە کوردانە، هەم بەکرێگیراوی بەپارە وهەم بێ پارەیان هەیە و کاریان بۆ دەکەن و زیاتر لەو کەسانەی کە لایەنگری سیاسەتی ئینگلیزن، یاخۆ هاوهەستن لەگەڵیاندا. گەرچی پێوەندیی ئەم دەسکیزانە نهێنییە بەڵام زۆربەیان لای کوردەکان ئاشکران، وەك پیاوەکانی ئینگلیز چاویان لێ دەکەن و زۆر بە دوورەپەرێزییەوە لەگەڵیاندا دەجووڵێنەوە. بۆ کاری خۆیان لە ناو

کوردەکانـدا ئـەم ڕاوێـژکارە سیاسـییانەی ئینگلیـز گەنجینـەی تایبـەتیی پارەیـان هەیە، بەوتەی هاوتوێژەکانم بۆ ڕووداوێکی کتوپڕ یان پەلە ڕاوێژکارە سیاسـیەکان پارەیەکی زیاتریش بۆ ئەو کارە دەدەن، چەندایەتیی یاخۆ ژمارەی ئـەم پارەیـەی ئـەم ئەفسـەر و ڕاوێژکارانـە دەیـدەن نـازانن، بـەڵام دەڵێن: کەمخـەرجی ناکـەن و شەرمیش لە پارەدان ناکەن. هەروەها هاوتوێژەکانم دەڵێن: ئەوانـە سـەر بەچـەند داوودەزگایـەکی جۆربـەجۆرن، بـۆ وێنـە وەك لای ئەوانـە ڕوونـە (کلینـگ و میـد) سەر بەداوودەزگای لەشکرین و (ملازم گوریش) سەر بەدەزگای پاراستنی (دەزگـای هـەواڵگری)ی بەریتانییـە، سـیخوڕیی لەشـکری لـەناو کوردەکانـدا بـە ئەسـتۆی جەنـەراڵ ڕینـتن (rentin)ە کە بارەگاکـەی لـە کەرکووکـە و لـە گـەڵ ئـەرکانی لەشکری دووی سوپای عێراقدا لـە کـەرکووك پێوەنـدیی هەیـە. جەنـەراڵ ڕینـتن زیـاتر خـەریکی کێشـەکانی سـوپاییە، بـەڵام لـە هـەمان کاتیشـدا لـەناو کـورد دا چالاکیی پروپاگەنـدەیی ئـەنجام دەدات، ئـەویش نـەك بـۆ کـوردی عێـراق بگـرە کوردی سوریا و بە تایبەتیش بۆ کوردی تورکیایە.

ناوەندی پروپاگەندەی ئینگلیز لە ناو کوردی عێراقدا (کۆمەڵەی پێوەندییـەکانی کولتووریی کـورد - بەریتانیا)یـە کـە ئۆڕگـانی چاپەمەنیی خـۆی بـەناوی (دەنگـی گێتی تازە)وە هەیە. بۆ چالاك کردنی ئەم کۆمەڵەیـە ئینگلیـز توانیویانـە هەنـدێ کەسـایەتیی نـاوداری کۆمەڵایـەتیی کـورد، بەتایبـەتیش مێـژوونووس و ڕۆژنامەنووسـی بـەناوبانگی کـورد سـەید حوسـێن حـوزنی موکریـانی کـە سەرنووسـەری (دەنگـی گێتـی تازەیـە)بۆ لای خۆیـان ڕاکێشـن. هـەروەها ئەدیبـە بەناوبانگەکانی وەك تۆفیق وەهبی دانەری گەلاڵەی نووسینی کوردی بـە ئـەلفبای لاتینـی و ڕەفیـق حیلمـی کـە نووسـەر و وەرگێڕێکـی بـە ناوبـانگی کـوردە بـۆ لای خۆیـان ڕاکێشـاوە، (کۆمەڵـەی پێوەندییـەکانی کولتـووری کـوردی- بـەریتانی)

به‌شێکه‌له کۆمه‌ڵه‌ی گشتی (کۆمه‌ڵه‌ی پێوه‌ندییه‌کانی به‌ریتانیا- عێراق). سه‌باره‌ت به‌کاروباری ئه‌م کۆمه‌ڵه‌یه‌وه له خواره‌وه له به‌شی پروپاگه‌نده‌ی ئینگلیزه‌کان له عێراق نووسیوومانه، لقی له هه‌موو شاره کوردییه‌کانی وه‌کو که‌رکووك و سلێمانی و هه‌ولێر و مووسڵ و ڕه‌واندزدا هه‌یه. شێوه‌ی سه‌ره‌کیی کاروباری ئه‌م کۆمه‌ڵه‌یه چاپه‌مه‌نییه و به شێوه‌یه‌کی جوان و ڕێکوپێك پروپاگه‌نده‌ی به‌هێزی ئیمپراتۆریه‌تی به‌ریتانیا وه‌ك ده‌رکردنی (گۆڤار، به‌لاڤۆك، به‌یاننامه، پلاکات، سینه‌ما، پێشانگه، موحازه‌رات و ڕاپۆرت) ده‌کات، هه‌روه‌ها بردنی کولتووری ئینگلیزی بۆ کورده‌کان ده‌دات. ئه‌ندامه‌کانی کۆمه‌ڵه بواری ئه‌وه‌یان هه‌یه فێری زمانی ئینگلیزی بن و کۆرسی فێربوونی تایبه‌تیشیان بۆ داناون. کتێب و چاپه‌مه‌نی تایبه‌تییان پێ ده‌ده‌ن و، موحازه‌راتی تایبه‌تییان له‌سه‌ر ڕابردووی ئینگلیز و ده‌سکه‌وته کولتوورییه‌کانی ئینگلیز و هیند بۆ ده‌خوێننه‌وه. به‌قسه‌ی هاوتوێژه‌کانم کاروباری ئینگلیز له بواری بڵاوکردنه‌وه‌ی زمانی ئینگلیزی لایه‌نگر و داخوازی زۆربه‌ی له ناو کورد دا هه‌یه و، کوردێکی زۆر له هه‌موو چین و توێژه‌کانی کۆمه‌ڵگه‌ی کورده‌واری به‌تاسه‌وه خه‌ریکی فێربوونی زمانی ئینگلیزن و کۆمه‌ڵه‌ی پێوه‌ندییه‌کانی کولتووری ئینگلیز- کورد ئه‌وپه‌ڕی هه‌وڵی خۆیان بۆ دابین کردنی فێربوونی ئه‌و خه‌ڵکه‌ده‌ده‌ن. هاوتوێژه‌کانم ده‌ڵێن:" له هه‌ر شوێنێك ٢ تا٣ که‌س بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزی په‌یدا ببن، مامۆستایه‌کی تایبه‌تییان بۆ داده‌نێن". له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌یش له ناوچه کوردییه‌کاندا، ئینگلیز کاروباری سیخوڕی و پروپاگه‌نده‌ییش ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها له ڕێگه‌ی چاپه‌مه‌نییه کوردییه‌کانه‌وه پروپاگه‌نده‌ی خۆیان ده‌که‌ن. بۆ وێنه ئینگلیز توانییان کۆنترۆڵی خۆیان له‌سه‌ر کۆنترین ڕۆژنامه‌ی کوردی له عێراقدا بکه‌ن ئه‌ویش ڕۆژنامه‌ی (ژین)ه که له سلێمانی ده‌رده‌چێت. سه‌رده‌مێکیش ئۆرگانی شێخ مه‌حمودی حه‌فید بووه،

سەرنووســـەری ڕۆژنامـــەی ژیـــن (پیرەمێـــرد) یەکێکـــە لـــە ڕۆژنامەنووســـە بەناوبانگـەکانی کـورد کـە لـە سـاڵانی دواییـی ژیـانی خۆیـدا لـە خـەباتی سیاسـی دوورکەوتەوە و هەڵوێستی دژایەتی کردنی ئینگلیزی گۆڕی، ئێستە ئـەویش وەك ئەنـدامی دەسـتەی سەرنووسـەری ژیـن، حـاجی تۆفیـق یەکێکـە لـە لایـەنگران و بەرێوەبەرانی سیاسـەتی ئینگلیـز، هـەروەك هاوتوێـژەکانم دووپاتیـان کـردەوە کـە چالاکی و پروپاگەندەی هەمەلایەنی ئینگلیز لەناو کورد دا بووە هۆی لاوازکردنـی هەڵوێستی دژی ئینگلیز لەناو کۆمەڵانی کورد دا، لە هـەمووی گـرینگتر کولتـووری و توویـژەکانی کـورد لـە گـەڵ کولتـووری ئینگلیـزی نزیـك دەکاتـەوە، لـە گـەڵ کولتـووری ئەوانـدا ڕایـان دێـنن. هاوتوێـژەکانم دەڵـێن: هـەر لەبـەر ئەوەیـە: (... ئەگەر یەکەتیی سۆڤیەت پێویستی بەکوردە و کۆمەڵانی گەلی کورد بەرامبـەر بـە سۆڤیەت سۆزیان هەیە، لە هیچ لایەکەوە ئاگەداری و زانیارییان لەبارەی سـۆڤیەت پـێ ناگـات و ئەگـەریش شـتێك بـزانن، هەنـدێك زەحمەتـە بۆیـان تێـی بگـەن، لـە بەرئەوە ئەوانە وا ڕاهاتوون دنیا بەچاویلکەی ئینگلیز تەماشا بکەن...).

ئـــەمریکا: پروپاگەنـــدەی ئەمریکاییـــەکان لـــە عێـــراق لـــە ڕێگـــەی (کۆمەڵـــەی پێوەندییەکانی ئەمریکا- عێراق)ەوە بەڕێوەدەچێت، کە ناوەندەکەی لە بەغدایە و بایەخێکی زۆر بەرامبەر بە کوردەکان دەنوێنن.

سەرۆکی ئەم کۆمەڵەیە پزیشکێکی ئـەمریکایی بـەناوی هۆلـف Holf ە و پسـپۆری نەخۆشییەکانی مێشکە و جوولەکەیـە. نـاوبراو لـە کێشـەی کـورد ئاگـادارە و نـەك تـەنیا زمـانی عـەرەبی بگـرە زمـانی کـوردیش دەزانێـت و لـە گـەڵ کەسـایەتییە بەناوبانگەکانی کورد دا پێوەندیی هەیە. بـە وتـەی هاوتوێـژەکانم بـۆ وێنـە هـالف پێوەندیی لە گەڵ شێخانی بارزاندا هەیـە و لـە هەڵوێسـتی دژی ئینگلیـزی ئەوانـە پشتیوانی دەکات. ئەوەی لەم کۆمەڵەیەدا لە سەر کێشەی کورد کار دەکات کاپیتـان

(نـەقیب) ویڵسـونه wilson کـه زمـانی کـوردی و عـەرەبی دەزانێـت، هـەروەك هاوتوێژەکانم دەڵێن: ویڵسون زمانی کوردی له ئەمریکا له هەڵسوکەوت و ئاخاوتن لەگەڵ پەنابەرانی کورد له کارگەکانی فۆرد له دیترۆیت فێربووه. چاپەمەنیەکی تایبەت بۆ پروپاکنده به زمانی کوردی لـه لایـەن ئەمریکایەکانـەوه دەرناچێت و پروپاکندەیـەکی تایبـەتی لـه نـاو کـوردا بـه ڕێـوه نابـەن بـه پێچـەوانەی ئـەو پروپاکنده گشتییەی لـه عێـراق دەکـەن. هاوتوێـژەکانم دەڵێن: زۆربـەی کارەکـانی ویلسۆن سیخۆرییه و چالاکانه له ناوچەی کوردییەکانی عێراق و ئـەو کەسایەتیه سیاسـیانەی لـه کۆمەڵگـەی کوردەواریـدا ڕێـز و دەنـگ و نایـان هەیـه لێکۆلینـەوه دەکات.

فەرەنسا: بەپێی ئاگەداری هاووتوێژەکانم فەرەنسییەکان چالاکییەکی تایبەتیان له ناو کورد دا نییه. بەڵام کەنیسەی کاتۆلیکی فەرەنسایی له مووسڵ تـا ڕادەیـەك لـه ناو کورد دا کار دەکەن، ئەم کەنیسەیه چالاکییەکی بەربلاوی له بواری پروپاکنده لـه نـاو مەسـیحییه عەرەبـەکان و هـەروەها فێرکردنـی زمـانی فەرەنسـی دەسـت پێکـردووه (سـەبارەت چـالاکیی ئـەم کەنیسـەیه بروانـنـه بەشـی پروپاکنـدەی فەرەنسیەکان له عێراق بکەن).

تورکیـا: پروپاگەنـدەکانی تورکیـا لـه نـاو کـوردی عێراقـدا لـه چـەند کەناڵێکـەوه بەڕێوه دەچێت، به تایبەت له کەرکوك و هەولێر. یەکێك له ناوەندەکانی تـورکی، بازرگـانی تـورك لـه هـەلێر زەویـدار (نـازم بـەگی نەفتچـییه) لـه لای نـاوبراودا لایەنگیری کورده بازرگەکانی تورکیا به تایبەتی لـه لـه چینی فێـودالْ کۆبوونـەوه دەکرێ.

لەم کۆبوونەوانەدا ڕۆژنامەکانی تورکیا دەخوێننەوه و باسیان لێ دەکەن و گوێ له

ڕادیـۆی تورکیـاش دەگـرن. کۆبوونەوەکـەیان لـە کۆبوونـەوەی فیۆداڵـە کوردەکـان (دیوەخـان) دەچـێت، زۆر جـار لـەوێ کێشـەی سیاسـی بـاس دەکـەن، ئـەو جـۆرە کۆبووبەوانە لە (دیوەخانەکان) دا تا ئێستەش لـەناو فیۆداڵـە کوردەکـانی عێراقـدا باوە، تیایدا دەنگو باس و پروپاگەندە و ئـەو کۆبوونەوانـەش بـاس دەکـەن کـە لـە لای نازم بەگی نەفتچی بەستراون.

ناوەروکی پرۆپاگەندەی تورکەکان برێتیە لە:

- بەهێزیی تورکیا و گرنگی ڕۆڵی گەورەی ئەم وڵاتە لە ناو وڵاتـانی عوسمانلی لـە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا.

- ژیری سیاسـەتی تورکیـا لـە سـاڵانی شـەڕدا، هاوبەشـی کولتـوور و ئـاینی کـورد و تورك.

چارەنووسـی مێـژوویی هاوبەشـی کـورد و تـورك: لـەم سـاڵانەی دوایـدا تورکـەکان چاڵاکیی پروپاگەندەی خۆیان بـە هێـز کـردووە، بـە تایبـەتی پرۆپاگەنـدەی ئـەوە دەکـەن کـە ویلایـەتی موسـلیان (زۆر بـە نایاسـایی) لـە تورکیـا دابڕیـوە و بـە عێراقیانەوەی لکاندووە، ئەم ژێر پێخستنە نەك تەنیا بەژەوەنـدی تورکیـا ، بگـرە هی کوردیشیان لەکەدار کردەووە. کورد لە نێوان ئێران و تورکیـادا دابـەش کـراوە. لەبەر ئەوە نـاتوانن سـەر بـەخۆیی بەدەسـت بهێـنن، مووسـڵ و نەتـەوەی مووسـڵ دەبێ بۆ تورکیا بگەڕێتەوە، تەنیا لە چوارچێوەی تورکیادا کورد دەتوانن بە مـافی خۆیان بگەن. ئەو مافانەی (دۆژمنی هەتا هەتایی) کورد، واتـە عـەرەب نکوڵیـی لێ دەکەن.

وەك هاوتوێژەکانم دەڵێن: ئاشکرایە پرۆپاگەنـدەی ئـەم دواییانـەی تـورك بـە دڵـی ئینگلیزە و پشـتیوانی لێ دەکـەن، چـونکە دوژمنایـەتی کـۆن و رۆاڵەتیانـەی نێـوان کورد عەرەب گەورەتر دەکات، لە ئاکامیشدا بزوتنەوە لـە دژی ئینگلیـز لـە عێـراق

لاواز دەكات. جگە لەوەش لە مووسڵ كتێب فرۆشییەكی تایبەتی توركان بەناوی (مەكتەب ئومێد)ەوە هەیە. كتێب و ڕۆژنامەی كوردی كە لە ئەنقەرە و ئەستانبۆڵەوە دێن، دەفرۆشێت، هەروەها كوردە فێوداڵەكان، بە تایبەتیش ئەوەی كۆن و بەسالاچوو سەردانی كتێب فرۆشییەكە دەكەن و زۆبەیان فێری پەروەردەی توركی دەبن.

لەم دووساڵەی دواییدا توركیا خەریكی وەرگرتنی لاوە كوردەكانە لە قوتابخانەكانی خۆی لە توركیا و ساڵانە ٢٥ تا ٣٠ لاوی كورد لە حیسابی گەنجینەی دەوڵەت لە قوتابخانەكانی ئەنقەرە و ئەستەنبۆڵ دەخوێنن. ئەم قوتابیانە هاوینان بۆ پشوودان بۆ ناو خێل و هوزەكانی خۆیان دەگەڕێنەوە، بۆ بەرژەوەندی و لایەنگیری لە توركیا پرۆپاگەندە دەكەن. كاربەدەستە عەرەبەكانی عێراقیش سەرانسۆی پرۆپاگەندەكانی تورك دەكەن نەبادا پەرە بستێنێت.

پرۆپاگەندەی تورك لە ناوكوردی سوپای عێراقدا لایەن جەنەڕاڵ مستەفا راغیب فەرماندەی لەشكری كەركوكەوە بەرێوە دەچێت، چونكە بە لایەنگری لە توركیا ناوبانگی دەكردەووە.

چاپەمەنییە كوردییەكان لە عێراق

لە ساڵەكانی شەڕی دووەمی جیهاندا چاپەمەنی كوردی لە عێراقدا زۆر كەم بوو، هۆیەكەشی وەك هاوتوێژەكانم دەڵێن، بۆ ئەمانەی خوارەوە دەگەڕایەوە:

١- ئەو پارت و گرووپە كوردییانەی تا شەڕی دووەمی جیهان هەبوون، لێك بڵاوبوون و لە ئاكامیدا ئۆرگانە چاپەمەنیەكانیشیان نەما.

٢- ڕووناكبیرانی كورد، ساڵانی شەڕ هەستیان بەرامبەر بە كێشەی نەتەوەیی لاواز بوو. ژیان پێویستی كێشە سیاسیەكانی بە گشتی خستە پێش پلانی یەكەمەوە،

لەبەر ئەمە خوێندەوارانی کورد بەتاسە و تامەزرووە ڕۆژنامە و گۆڤارە گشتیەکانیان بە زمانی عەرەبی دەخوێندەوە و کەمتر بایەخیان بە چاپەمەنی کوردی دەدا.

٣- سانسۆری توندی سەردەمی شەڕ نەیدەهێشت چاپەمەنیی کوردی گەشە بکەن.

ئێستە داخوازیی چاپەمەنی چ ڕۆژانە و چ ناوە ناوە و تەنانەت کتێبی قوتابخانە و...هتد، بەزمانی کوردی لە پەرەسەندندایە، بەڵام بوونی ڕێکخراوێکی پتەوی کۆمەڵایەتی کە توانای دارایی و کادیریی بۆ دەرکردنی چاپەمەنیی ئەوتۆ بەزمانی کوردی هەبێت، هەروەها سیاسەتی چەوتی دەوڵەتی عێراق بەرامبەر بەچاپەمەنیی کوردی دەبێتە هۆی بووژاندنەوە و بەهێزکردنی بزووتنەوەی نەتەوەییی کورد، ئەمانە هەموویان ئەو هیوایانەیان نەهێشتووە تا لە داهاتوویەکی نێزیکدا چاوەڕێی ئەوە بکرێت کە چاپەمەنیی کوردی لە عێراقدا بە شێوەیەکی زۆر زیاتر پەرە بگرێ. کوردەکان بۆ خۆیان چاپخانە (ئیپۆگرافیان) نییە، جگە لە یەك دانە کە ئەویش ئینگلیز بە سەید حوسێن حوزنی موکریانیی فرۆشتووە و پێم وایە ئەویش فرۆشتوویەتیەوە. چاپخانەی عەرەبیش گرانە و هەمیشەش ناکرێت نووسراوە کوردییەکان کە زمانی کوردی پیتی لە پیتەکانی عەرەبی زیاتر یان پێویستی بەپیتی زیادە هەیە، سوودی لێ وەربگیرێت. ئەمەش بۆ خۆی تەگەرەیەکی ترە لە بەردەم چاپخانەی کوردیدا. بۆیە ژمارەیەکی زۆر لە کەسایەتییە سیاسییەکانی کورد، هەروەها نووسەر و شاعیرانی کورد زۆرجار بەدەستنووس بەرهەمەکانی خۆیان بڵاو دەکەنەوە. جگە لەوە زۆربەی خوێندەوارە کوردەکان زمانی عەرەبی دەزانن و لەم ساڵانەی دواییدا بۆ ژیانی سیاسی سوودیان لە زمانی عەرەبی وەرگرتووە. زاراوە سیاسییەکانی عەرەبی کاری باشیان لە سەر کراوە و زۆر ڕێکوپێکن. هاوتوێژەکانم دەیانوت:" نووسین یان

ڕێکخستنی دۆکیومێنتی سیاسی بە زمانی عەرەبی بۆ ئێمە ئاسانترە. لە چاو زمانی کوردی، چونکە بە زمانی عەرەبی پێویست بەوە ناکات بیر بکەینەوە چۆن بیر و هەڵوێست داڕێژین، بەڵام بە کوردی زۆرجار وشە پێویستەکان نادۆزرێنەوە". هەروەها دەیانوت: جگە لەوەش جیاوازییەکی زۆر لەنێوان هەندێ دیالێکتی زمانی کوردی عێراقدا هەیە، ئەمە بۆ خۆی گیروگرفتێکە، هەروەها شێوازی نووسینی عەرەبیش بۆ بەکارهێنانی نووسینی کوردی لەبار و گونجاو نییە، بەڵام خۆشەویستی بۆ زمانی زگماك و هەوڵدان بۆ دەربڕینی بیر و هەستی خۆیان لەناو کورد دا بەهێزە. بۆیە هەر کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤار و تەنانەت دەستنووسێکیش ئەگەر بەزمانی کوردی بێت لای کوردەکان زۆر پیرۆز و بەنرخە، ئەو بەرهەمەی بەزمانی کوردی نووسرابن، کوردەکان باوەڕی پێ دەکەن، چونکە بەزمانی زگماکی خۆیان نووسراوە و ئەوەی بەزمانی کوردی نەنووسرابێت ڕەخنەی لێ ناگرن. هاوتوێژەکانم وێنەیان دەهێنایەوە، دەیانوت: چاپەمەنییە کوردییەکان زۆرجار کون بەکون دەگوازرێنەوە، زۆر بەئاگەدارییەوە لە هەمووماڵێکدا هەڵیان دەگرن و زۆرجاریش گرنگ نییە ناوەرۆکەکەی هەرچییەك بێت. کاتێ تەماشای ڕۆژنامەی (کوردستان)یان دەکرد، کە لە مەهابادەوە بەزمانی کوردی دەردەچوو، هاوتوێژەکانم دەیانوت:"بۆ هەر ژمارەیەك لە ڕۆژنامەیەکی ئاوەها لە عێراق هەر کوردێك چ هەژار و دەوڵەمەند ئامادەیە پارەیەکی زۆر بدات، ئەویش لە بەرئەوەی بەزمانی کوردی نووسراوە".

ئێستە لە عێراقدا ئەم چاپەمەنییە کوردییانە دەردەچن:

١- (دەنگی گێتی تازە) گۆڤارێکی پروپاگەندەی ئینگلیزە و وێنەدارە، سەرنووسەرەکەی سەید حوسێن حوزنی موکریانییە، چۆنییەتی لە چاپدانیشی پێشتر باسمان کرد.

٢- (ژیـــن) ڕۆژنامەیـــەکی هەفتانەیـــە و پیرەمێـــرد واتـــە حـــاجی تۆفیـــق سەرنووسـەریەتی، ئۆرگـانێکی لایـەنگری ئینگلیـزە، چۆنیەتی و نـاوەرۆکی پێشـتر باس کرا و، تیراژی ٢٠٠ تا٢٥٠ دانەیە.

٣- (ئـازادی) پێشـتر بـەناوی (یەکـەتیی تێکۆشـین)ەوە دەردەچـوو. ئۆرگـانی نهێنـی بەشی کوردیی حزبی شیوعی عێراقە، یوسف سـەلمان (فەهـد) سەرنووسـەریەتی و تیراژی ٤٠٠ تا ٥٠٠ دانەیە.

٤- (گەلاوێـژ) گۆڤـارێکی مانگانـەی کۆمەڵایـەتی- زانسـتی- ئەدەبییـە. ئیـبراهیم ئەحمەد خاوەن ئیمتیاز و عەلائـەدین سـەجادی سەرنووسـەریەتی، لـەکاتی شـەڕدا هەڵوێسـتێکی ئاشـکرا و پتـەوی لـە دژی فاشـیزم گرتبووەبـەر و بـە لایـەنگری بـۆ یەکـەتیی سـۆڤیەت هەڵوێسـتی گرتبـوو. ژمارەیـەکی زۆر لـە ئەنـدامانی حزبـی شیوعی عێراق لەم گۆڤارەدا هاوکاری دەکەن و تیراژەکەی ٥٠٠ تا ٦٠٠ دانەیە.

له بارەی بارودۆخی کورد له عێراق

بەشێکی زۆری کوردی عێراق تا ئێستە لە ژێـر دەسـەڵاتی سـەرکردەی تایفـە و خێـڵ و سـەرۆکە عـورفی و ئاینییـەکانی خێڵانـی خۆیانـدان، ئـەم دەسـەڵاتە تـا ئێستەش زۆر بەهێزە و زۆرجاریش ڕێبازی سیاسیی خێڵـەکان لـە لایـەن سـەرۆکی ئەو خێڵانەوە دیاری دەکرێت. دەوڵەتی عێراق پشتیوانی تەواو لە بنیاتی تایفە – خێڵی کـورد و دەسـەڵاتی سـەرکردەی خێڵـەکان دەکات و بەشـێوەیەکی ڕەسمـی لـە (هاوسەنگیی خێڵەکاندا) ڕەنگی داوەتەوە کـە هـەم خێڵـە کوردەکـان و هـەم خێڵـە عەرەبەکان دەگرێتەوە. بەپێی ئەم یاسایە سەرکردەی خێڵ لە چوارچێوەی خێڵـی خۆیاندا دەسەڵاتی بەڕێوەبردنیان هەیە کە بەکردەوە خاوەنی خێڵی خۆیانن. ئەم یاسایە لە هەمان کاتیشدا هەندێ مافی ئابووریی بەرامبەر بەئەنـدامانی خێـڵ لـە

ئاست سەرۆکەکانیان دەدات. زۆرجار لە پەرلەمانی عێراقدا کێشەی گۆڕینی (موازینی یاسای خێڵەکان) هێنراوەتە کایەوە. هەروەها لەم بارەیەشەوە کۆمەڵگەی عێراق زۆرجار دوای گۆڕینی ئەو یاسایەیان کردووە. بەڵام لە ژێرپاڵەپەستۆی دارودەستەی کۆنەپەرستان کە لەلایەن ئینگلیزەوە پشتیوانی دەکرێت، ئەم یاسایە تا ئێستە لە جێی خۆی ماوەتەوە و جێبەجێ دەکرێت. یاسای خێڵان کە زیاتر بۆ خێڵە کوردەکانە تا ئێستەش زۆربەیان ژیانی کۆچەری و نیمچە کۆچەری بەسەر دەبەن، بەتایبەت لەناو ئاژەڵداران وەکو خاوەن بەشی سەرەکیی ئابووری، بەڕێوەدەچێت. ئەم یاسایە هەل بەسەرۆك خێڵەکان دەدات ئاژەڵدارەکانیان پێ ببەسترێنەوە. هەبوونی ئەم یاسایە بووەتە هۆکارێکی گەورەی ڕاگرتنی پرۆسەی جێبەجێ کردنی کۆچەرە کوردەکان، لە بەرئەوەی گواستنەوەی ئاژەڵدارە کۆچەرەکان بۆ سەر ژیانی کشتوکاڵی، دەبێتە هۆی کەم بوونەوەی ئاژەڵ و لە ئەنجامدا بەسترانی ئەو کوردانە بە سەرۆك خێڵانی خۆیانەوە، کەمتر و لاوازتر دەبێت، بۆیە سەرۆکی تایفە و خێڵانی کورد پرۆسەی جێگیرکردنی کۆچەرەکان ڕادەگرن و لەوە دەترسێن لە مافی ئابووریی خۆیان بێبەش بکرێن. سەرۆك خێڵ و هۆزەکانی کورد زۆرجار لەو هەلومەرجەدا هەوڵ دەدەن دەست بەسەر زەویوزاری خێڵەکەدا بگرن و، خۆیان بکەنە خاوەنی موڵکەکان، واش لەو کوردانە بکەن کە ژیانی کۆچەرایەتیان جێ هێشتووە، لە سەر زەویوزارەکاندا کار بکەن و بەخۆیانەوە ببەسترێن، بۆ وێنە لە عێراقدا جوتیارە وەرزێرەکان زەوی لە ئاغاکان بەکرێ دەگرن، بەم شێوەیە مافی ئابووریی خۆیان دەپارێزن، واتە شێوازی نوێی موڵکداری (بەستنەوەی جوتیار بەزەوییەوە) دەگۆڕن.

جوتیاری مام ناوەندیی کورد دوای ئەوەی کرێ بە ئاغا و پارە بەدەوڵەت دەدات، سێ یەکی بەرهەمەکەی بۆ دەمێنێتەوە، زۆرجاریش لەوە کەمتری بۆ دەمێنێتەوە،

زۆرجاریش لەوە کەمتری بۆ دەمێنێتەوە، ئەوەیش کە بۆی دەمێنێتەوە هێندە کەمە بەشی ئەوە ناکات ژیانی ساڵانەی خێزانەکەی پێ بەڕێوەببات. ناچار دەبێت لە ئاغا، نان یان گەنم بەقەرز تا بەرهەمی ساڵی داهاتوو وەربگرێت. بەم شێوەیە دەبێتە دیلی تەواوی خاوەن زەوی و لە ئەنجامیشدا ئاغا زەویدارەکان وەك سەرۆکی خێڵ و هۆز دەمێننەوە.

دەوڵەتی عێراق بۆ جێگیرکردنی کۆچەرە کوردەکان، هەروەها بۆ بەرژەوەندیی سەرۆك خێڵ و هۆزەکان هەنگاو هەڵدەگرێت. بۆ وێنە ساڵی ڕابردوو واتە ساڵی ١٩٤٥ دەوڵەتی عێراق بەدروستکردنی ناوبەند لە سەر ڕووباری زێی گەورە بەشێکی زۆری لە زەوی نێوان مووسڵ و کەرکوك واتە دەشتی قەراج کە هی خێڵە کوردەکانە ئاودێرکرد. ئەو زەوییەی لە ڕێگەی ئاوبەندەکەوە ئاودێر دەکرێت لە نێوان شێخە کوردەکاندا دابەش کرد و، ئەوانیش خێڵەکانی خۆیان وەکو کرێگرتە هێنا و لە وێیان جێگیر کردن. ئەم هەنگاوەی دەوڵەت لە ڕێگەی چاپەمەنییەکانەوە ڕەخنەی لێ گیرا، بە تایبەتی لە لاپەڕەکانی گۆڤاری بەشی کوردیی حزبی شیوعی عێراق. باری ئابووریی جوتیارانی کورد بە کۆچەر و جێگیرەوەکانەوە خراپتر بووە، چونکە باری گوزەران دە قات گرانتر بووە، لەکاتێکدا نرخی بەرهەمی کستۆکاڵ هەر لە دابەزیندایە، نرخ تەنیا لە شاراندا بەرز بووەتەوە. لێرەش تەنیا بازگان و زەویدار و خاوەن بەرهەم کەلوپەلی زیادەیان بۆ فرۆشتن هەیە، جوتیارانی کورد خاوەن بەرهەمێکی ئەوەندە زۆر نین تا بۆ فرۆشتن بۆ شاری ببەن. بۆیە ناچار دەبن بەنرخێکی هەرزان بەوردە بازرگانەکانی بفرۆشن. سەختی باری ژیانی جوتیارە کوردەکان وای کردووە بە کۆمەڵ بەرەو شار بار بکەن تا کارێك بدۆزنەوە پێی بژین. کرێکارە کوردەکان زۆرینەی کرێکارانی پیشەسازیی نەوت پێك دێنن. کوردێکی زۆریش وەك کرێکاری

گواستنەوە لەبەندەرەکاندا وەك کۆڵکێش بار له پاپۆڕەکان بار دەکەن. باری ژیانی کرێکارانی کورد لەچاو جوتیارە هەژارەکاندا زۆر باشترە. بەڵام ژیانی ئەوانیش پڕە لە ناخۆشی و سەخڵەتی. لە بەرئەوەی زۆربەیان زانیاریی کارکردنیان وەرنەگرتووە، مووچە و داهاتیان کەمە. لە ساڵەکانی شەڕدا هەقدەست یان مووچەی کرێکاران بەشێوەیەکی مام ناوەندی دووقات زیاد کرا، له هەمان کاتیشدا ژیان لە شارەکان ١٠ تا ١٣ قات گرانتر بوو، لە پێشەوەی هەمووشیاندا نرخی پێویستییە سەرەتاییەکانی ژیان گران بوو. هاوتوێژەکانم نازانن ژمارەی کرێکارە کوردەکانی عێراق چەندن، بەڵام دەڵێن له هەموو بارێکدا له ١٠ هەزار کەمتر نین. ئەگەرچی زۆربەی کرێکارانی کورد پێوەندییان لەگەڵ کەسوکاری خۆیاندا ڕاگرتووە و زۆربەیان ژن و بنەماڵەیان هەر لەناو خێڵەکەی خۆیاندا بەجێ هێشتووە، لەگەڵ ئەمەشدا کاریگەرییەتیی پێوەندیی خێڵەکیی کرێکارانی کورد زۆر بەهێز نییە، بەگشتی له ژێر دەسەڵاتی سەرکردایەتیی خێڵەکی دێنە دەرەوە. کرێکارانی کورد لە شارە گەورەکانی وەك کەرکوك، سلێمانی، هەولێر ڕەواندوز...هتد، کار دەکەن. لەو شارانەدا کە زۆربەی دانیشتوانیان کوردن، بازرگان و کاسبکار و دوکاندار، پیشەساز و ئەو کەسە ڕووناکبیرانەی کاری سەربەخۆ دەکەن یاخۆ پسپۆڕن، پێوەندیی خێڵەکییان زۆر لاوازە و دەسەڵاتی دەرەبەگە گەورەکان تەنیا بەناو و شێوەیەکی ڕواڵەتین. لە لایەکی ترەوە کوردە شارنشینەکان هەرە چالاکترین توێژی کۆمەڵگەی کوردەوارین. بۆیەش لەم دواییانە لەناو ئەواندا گرووپ و هێزە سیاسییەکان سەریان هەڵداوە. بیروباوەڕ و هەڵوێستی ئەوانە لە ناو چین و توێژەکانی تری کۆمەڵگەی کوردەواریدا، واتە لەناو جوتیاران و بەشێك له فیۆداڵە پێشکەوتووەکاندا بڵاودەبێتەوە، وەك ئەوەی دامەزرێنەرانی پارتی ژێکاف کردیان و ئەوەبوو له ساڵی یەکەمدا گرووپێکی کەم

یان بچووك سیاسیی ڕووناکبیرانی کورد بوو، لەم دواییانەدا بوو بەڕێکخراوێکی جەماوەری. ئاشکراشە بەبێ دەستێوەردانی چالاکیی ئینگلیز نەیانتوانیوە ئەم کارە بکەن. لە لایەکی ترەوە دەتوانین بڵێین کوردێکی زۆر لەناو سوپای عێراقدا هەن، سوپای عێراق هەر لە سەرەتای دروست بوونیەوە کوردێکی زۆری لەناودا بووە کە ڕۆڵی لەشکری یان خوێندنی بەرزی سەربازییان لە تورکیا بینیوە. جگە لەوە کوردێکی زۆریش، نەك تەنیا دەرەبەگ و فیوداڵ و بۆرژوا بگرە جوتیارە هەژارەکانیش حەز دەکەن، منداڵەکانیان بۆ قوتابخانە و فێرگە نیزامییەکان بنێرن. بۆیە بە وتەی هاوتوێژەکانم ئێستە لە ناو سوپای عێراقدا نێزیکەی ٢٠٠ ئەفسەری کورد هەیە. ئەم ئەفسەرە کوردانە بەشێکی چالاکیی ڕووناکبیرانی کورد پێك دێنن و زۆربەشیان هاوهەستی بزووتنەوەی کوردن. هەندێ جاریش بەشداری تێیدا دەکەن، بۆ وێنە لە کاتی ڕاپەڕینەکەی دووەمی بارزاندا. هاوتوێژەکانم دەڵێن: کوردی عێراق بەگشتی لە کوردی ئێران بەکولتوورترن و کوردە ڕووناکبیرەکانی عێراق لەوەکانی ئێران زیاترن...هتد.

هەروەها ژمارەی قوتابیانی ناوەندی، یاخۆ بەرز و پسپۆریش، واتە ڕووناکبیری مام ناوەندیی وەك ماموستا و مافناس و ئەفسەر و فەرمانبەر و ڕۆژنامەنووس و...هتد، زیاترن. ڕووناکبیرانی کورد لە چین و توویژەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری لە دایك بوونە، بەڵام زۆربەیان کوڕە بۆرژوا و کوڕە جوتیارن، ژمارەی خوێندەوارنی کورد بەگوێرەی هاوتوێژەکانم لە چاو کوردی ئێران زیاترە. کۆچەرانی کورد لە چاو ئەوانیتر کولتووریان کەمترە، ئەوانە هەروەك ڕابردوو لە خانووبەرەی کۆن دەژین، گەرچی لەم دواییانەدا گۆڕانکاری ڕووی داوە و زۆربەی کۆچەران منداڵی خۆیان بۆ قوتابخانە دەنێرن.

هەڵسەنگاندنی بزووتنەوەی نەتەوەییی کورد لە عێراقدا

هاوتوێژەکانم دەڵێن: کوردی عێراق هێز و وزەیەکی زۆریان بۆ پەرەپێدانی بزووتنەوەی کورد هەیە، لە پێناو ئەوەی کە بزووتنەوەکە کۆمەڵگەی کوردەواری بگرێتە خۆ. جموجۆڵە ڕەمەکییەکانی ناو کۆمەڵگەی کوردەواری لەم دواییانەدا بووە بە بزووتنەوە و خەریکە پەرە دەستێنێت، گەرچی لە هەموو شوێنێکدا وەکو یەك نییە. بۆیە ئەم بزووتنەوەی نەتەوایەتی لە عێراقدا لە ئاڵۆزییەکی تەواو دایە، تیایدا دوو ئۆردوگا، یاخۆ دوو بۆچوونی جیاواز و دژ بەیەك دەیانەوێت سەرکردایەتیی بزووتنەوەکە بگرننە دەست. سەرکردە خێڵەکییەکانی کورد دروشمی خەبات لە پێناو سەربەخۆیی کوردستان بەبێ کاریگەریەتیی کولتووری ئەوروپا بەرزدەکەنەوە. هاوکات ڕووناکبیرانی دیموکرات و بەشێك لە هێزە پێشکەوتووە بۆرژواکان و بەشێك لە جوتیار و فیۆداڵە پێشکەوتووەکانی عێراق کە بۆ دیموکراتی کردنی ژیانی کۆمەڵگەی وڵات و لە پێناو ڕزگاربوون لە دەست چەوساندنەوەی ئیمپریالیستی خەبات دەکەن، لە ئۆردوگای هێزەکانی تری عێراقدان و ئێستە لەناو ئەم هێزەدا جموجۆڵی ژێر پەردە و دروشمی بزووتنەوەی نەتەوایەتی دەبینرێت و چالاکییەکانی خۆیان بەژیانی سیاسیی گشتی عێراقەوە گرێ دەدەن.

هاوتوێژەکانم دەڵێن: ئێمە کاروباری عێراقمان بە لاوە زیاتر گرنگە تاکو کاروباری کوردی ئێران و تورکیا. شتێکی سەرسوڕهێن نییە کە ئێستە کوردەکانی عێراق ناتوانن جارێ لە عەرەبەکان دابڕێن. ئێمە لەم دە ساڵەی دواییدا ژیانێکی هاوبەشی ئابووری و کۆمەڵایەتییەکی زۆرمان پێکەوە هەیە. کوردی عێراق هەندێ جار لەناو کوردی ئێران و تورکیادا هەست بەنامۆیی و بێگانەیی دەکەن، لە بەرئەوەیە دروشمی گشتی، واتە سەربەخۆیی بۆ کوردستان ئێستە زۆر کەس

تێی ناگات و سەرەکی نییە. کاتێك دەڵێن: کوردستانی عێراق، ئەوا هەموو کوردێك دەزانێ مەبەست ناوچە کوردییەکانی عێراق دەگرێتەوە، نەك تەواوی ئەو ناوچانەی کوردەکانی ئێران و تورکیای تێدا دەژین. بەڵام ئەوەشیان وتووە کە کەسایەتیی دەرەبەگ و پیاوە ئاینییەکانی کورد تاکو ئێستەش هێزێکی زۆریان لە ناو بزووتنەوەی نەتەوەییی عێراقدا هەیە، ئەوانە لە بەرئەوەی دەسەڵاتی سیاسی و ئابووریی خۆیان پاراستووە و کۆمەڵانێکی زۆر لە خەڵکی کورد، بەتایبەتیش کۆچەرەکان، چونکە هێزێکی نیمچە نیزامین و خاوەن چەکن و لە بزووتنەوەی نەتەوایەتیدا خاوەن هێزێکی گەورەن، بەدوایان کەوتوون یان لەگەڵیاندان. لەگەڵ ئەوەشدا فیۆداڵەکان لەبەر دواکەوتوویی سیاسی و هەندێ جار لە بەر تێنەگەیشتنی بارودۆخی سیاسی بەگشتی چیتر ناتوانن بەبێ هاوبەندی لە گەڵ هێزە دیموکراتەکاندا بجوولێنەوە. بۆیە ناچارن لە گەڵ هەڵوێست و ڕێبازی تاخمەکانی بزووتنەوەی دیموکراتیکی کورد ڕابێن، (هەر ڕاپەڕینێکی خێڵە کوردییەکانی عێراق ئەگەر بێتو دروشمی سیاسی و ئابوورییان نەبێت، لەلایەن دانیشتوانی تری وڵاتەوە پشتیوانییان لێ ناکرێت). بۆیە بەبۆچوونی هاوتوێژەکانم پێویستە بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد لە لایەن هێزی هۆشیارەوە بەڕێوە ببرێت، دروشمی گشتی و لەبار بۆ هەمووان هەڵبگرێت، تاکو پێش بکەوێت و پەرەبستێنێت، ئیتر بەڕێڕەوی ئاسایی خۆیدا بڕوات. لەم بزووتنەوەیەدا وا پێویست دەکات هەموو چین و توێژەکانی گەلی کورد لە پێناو وەدەست خستنی مافی نەتەوایەتیدا خەباتی خۆیان یەك بخەن، بەڵام نەك لە ڕێگەی دژایەتی کردنی عەرەب، بگرە لە ڕێگەی یەکخستنی کورد و عەرەب بۆ ئەنجامدانی چاکسازییە دیموکراتییەکان لە عێراقدا، کورد تەنیا لەم ڕێگەیە و بەم جۆرە

خەباتە دەتوانن بەمافە نەتەوایەتییەکانی خۆیان بگەن. بەوتەی هاوتوێژەکانم لەم بارەیەوە پێویستە:

یەکەم: هەوڵی دروستکردنی پارتێکی دیموکراتخوازی کورد بدرێت کە هەموو هێزە پێشکەوتووەکانی ناو بزووتنەوەی کوردی عێراق لە ڕیزەکانی خۆیدا یەك بخات و سەرکردایەتیی بزووتنەوەکە بکات.

دووەم: بۆ لاوازکردنی هێزی لەشکری فیۆدالەکانی کورد پێویستە ئەم پارتییە پێك بێت.

... سەبارەت بەکاریگەریی بزووتنەوەی کوردی وڵاتانی تر بەسەر بزووتنەوەی کوردی عێراقەوە، هاوتوێژەکانم وتیان:" ئێمە بەئاگەدارییەکی زۆرەوە ڕوانیومانەتە ژیانی کوردی ولاتانی تر، هەر شێوە سەرکەوتنێکی گەلی کورد دەبێتە هۆی هەژاندن و خۆشیی ئێمە. وتیان: ئێمە زۆر حەز دەکەین بزانین کوردەکانی سۆڤیەت چۆن دەژین. دیارە ئەمانە مرۆڤی بەختەوەرن کە دەتوانن لە بارودۆخیکی هێمنانەدا هەبوونی خۆیان بسەلمێنن و بژین و هەست بەچەوساندنەوەی نەتەوەیی نەکەن. ئێمە زۆر حەز دەکەین بزانین لەناو کوردەکانی ئێراندا چی ڕوودەدات، ئاخۆ لەوێ ئۆتۆنۆمییان پێ دەدرێت!

هەموو ئەم دەنگوباسانە بە عێراق دەگەن، بەشێوەیەکی ئاشکرا و زیندوو لەناو کوردی عێراقدا باس و تاوتۆێ دەکرێن، هەروەها ئەم دەنگوباسانە دەبنە هۆی ئەوەی خەڵکی پتر ڕوو لە بزووتنەوەی نەتەوەییی کورد بکەن. ژمارەیەکی زۆر کەسایەتیی بزووتنەوەی دیموکراتی کوردی عێراق بەدڵ و دڵسۆزییەوە دەیانتوانی بەشداری خەباتی سیاسی برا کوردەکانی خۆیان لە ئێراندا بکەن. چارەسەری کێشەکەش، تەنیا بە دەستی کوردەکانی ئێران خۆیانە. ئێمە زۆر بەباشی لەمە تێگەیشتووین. بۆیە بەگەشەکردنی بزووتنەوەی کوردی ئێران خۆشحاڵ دەبین، لە

هـەمان کاتیشـدا بـەوە خـەمبار و دڵتـەنگ دەبـین کـە ئـەم جـۆرە سـەرکەوتنە لـە عێراقدا نییە".

هەڵوێستی کوردەکانی عێراق بەرامبەر یەکتیی سۆڤیەت

"لە عێراقدا زۆر بەکەمی خەڵك ئاگای لە بارودۆخی سۆڤیەتە. ئێمە تـەنیا لـە ڕێگەی سەرچاوەکانی ئینگلیزەوە ئاگەداری پەیدا دەکەین و خۆشمان باش دەزانین ئەوەی ئینگلیز لەسەر ئێوە بڵاوی دەکەنـەوە، ڕاست نـین. لـە ساڵەکانی شـەڕەوە، خۆشەویستی و ناوبـانگی یەکـەتیی سـۆڤیەت لـەناو کـوردی عێراقـدا بـێ ئەنـدازە پـەرەی سـەندووە. هـەروەها ئێمـە دەزانـین یەکـەتیی سـۆڤیەت دوژمنێکـی وەکـو ئەڵمانیای تێك شکاند، ئەگەر یەکەتیی سۆڤیەت و سوپای سـوور نەبوایـە ئینگلیـز لە مێژبوو لە لایەن ئەڵمانیاوە تێك دەشکا. هەروەها ئێمـە دەزانـین سـۆڤیەت دژی فاشیزم و نەهێشتنی چەوسـانەوەی گـەلانی بچووك و بـۆ بنـەما دیموکراتییـەکان خــەبات دەکـات، ئێمــە دەزانــین گــەلانی یەکــەتیی سـۆڤیەت دۆســتانە دەژیــن و زەحمەتکێشـانی یەکـەتیی سـۆڤیەت خۆیـان ژیـانی خۆیـان دروسـت دەکـەن، ئـەم ژیانەی ئێستەشیان خـراپ نییـە، بـەڵام ئـەم شـتانە بەشـێوەیەکی گشـتی دەزانـین، ئـەوە نـازانین ژیـان لـە یەکـەتیی سـۆڤیەت چـۆنە و گـەلی سـۆڤیەت بەشـێوەیەکی کۆنکرێتی چۆن دەژین، ئێمە ئەمە نازانین، تەنانەت زەحمەت دەتوانین ئەو جۆرە ژیانــە بێنینــە بەرچـاوی خۆمـان، بـەلای زۆربـەی ئێمـەوە، یەکـەتیی سـۆڤیەت ڕاستییە نەك چیرۆك و وڵاتێکی ئەفسانەیی، وەك ئـەوەی لـە ئەفسانەکانی ئێمـە باس دەکرێت".

بـەم شـێوەیە هاوتوێـژەکانم هەڵوێسـتی کـوردی عێراقیـان بەرامبــەر یەکــەتیی سۆڤیەت دەربـڕی، پاشـان وتیـان، نیشـانە و میـدال و ئەسـتێرەکانی سۆڤیەتی نـاو

کوردەکانـدا خۆشەویست و بـەنرخن و کـوردێکی زۆریـش ئـەو نیشـانە و میـدالیا سۆڤیەتییانە بە پارەیەکی زۆر دەکڕن و وەك شتێکی بەنـرخ هەڵیان دەگرن.

هەروەها ئەوەشیان دەوت کە چۆن لە گۆڤـارە کوردییـەکانی وەك گەلاوێـژ هەنـدێ وتـار سـەبارەت بـە یەکـەتیی سـۆڤیەت نووسـراوە، هـەروەها دەیـانوت، کتێبێکـی یەکجار کەم

لــە لایــەن کوردەکــانی ســۆڤیەتەوە چــاپکراون و لــەناو کوردەکــانی عێراقــدا بڵاوکرانەتەوە، بەڵام ئەمە بەس نییە و بەشێکی کەمی ئەو هیوا و حـەزەی کـورد بەرامبەر بەیەکەتیتی سۆڤیەت دێنێتە دی.

هــاو تووێــژەکانم بەتایبــەتی جــەختیان لەســەر ناوبــانگی هــاوڕێ ســتالین کــرد، دەیانوت: "ستالین بۆ ئێمە بەرزترین مرۆڤە، کورد هـەر هـەموو چ دەوڵەمەنـد چ هـەژار لـەو بـاوەڕەدان کـە سـتالین تاکـە کەسـێکە لـە دنیـا دەزانـێ بەختــەوەریی مرۆڤایـەتی لـە چـی دایـە و چـۆن مـرۆڤ بـەو بەختەوەرییـە دەگـات و بەدەسـتی دێنێت. ئەگەر کورد بیانزانیایـە سـتالین بـیر لـە کـورد دەکاتـەوە. ئـەو کـات وایـان دەزانی داهاتوویان دابین دەبێت".

لەم بارەیەوە هاو وتوێژەکانم پێیـان دەوتم: ژمارەکـانی ئـەو ڕۆژنامـەی کوردسـتان کە وتار و وێنەی هاوڕێ ستالینیان پێوەیە بەژمارەیەکی زۆر لەلایـەن ئـەو کـوردە عێراقیانــەوە کــە هاتبوونــە مــەهاباد کــراون و بــۆ عێــراق نێــردراون، ئــەوان لــەو باوەڕدان کە ئەم ژمارانە وەك یادگارییەك هەڵدەگرێن.

هەڵسەنگاندنی بزووتنەوەی نیشتمانیی کورد لە ئێران

لە ماوەی چەند مانگێـك دوای هـاتنم بـۆ ئێـران، هاوتوێـژەکانم توانیویانـە لـە نێزیکەوە شارەزایی ژیانی سیاسی برا کوردەکانی خۆیان لە ئێران بـبن، هـەر بۆیـە

هەڵسەنگاندنی ڕووداوەکانی کوردستان و هەڵسوکەوت و چۆنیەتیی هەندێك لە کەسایەتییە کوردەکانی ئێران لە لایەن ئەوانەوە زۆر سەرنج ڕاکێشە. سەرەڕای ئەوەیش دەبێ ئەوەش لە بەرچاو بگیرێت کە ئەم هەڵسەنگاندنانە دوور و درێژ و وردنین وزۆریش تەواو نین. دووەم ئەوانە لە بارودۆخی پەنابەریدا دەژین، بواری ئەوەیان نەبووە ڕاستەوخۆ بەشداریی ژیانی سیاسی کوردەکانی ئێران بکەن. هاوتوێژەکانم ئاشکرایە زۆرجار لە هەڵسەنگاندن و بۆچوونەکانی خۆیان بابەتییانە بوون.

چۆنیەتی گشتیی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە باکوور- ڕۆژئاوای ئێران

بەپێی بۆچوونی هاوتوێژەکانم بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد لە باکور- ڕۆژئاوای ئێراندا یەکگرتوو نییە و بگرە چەند ڕێبازێکی دژ و دوژمن بەیەکی تێدایە:

أ- کۆچەرە کوردەکانی سەرسنووری تورکیا لە ناوچە کوێستانەکان (بەتایبەت کوردەکانی خێڵی شکاك) دەیانەوێت لە دەسەلاتی دەوڵەت ڕزگاریان بێت. ئەم هەوڵە بزووتنەوەیەکی ڕەمەکییانەی هەیە و مەبەستێکی سیاسی جیدیی بەدواوە نییە.

ب- هەوڵدانێکی لەو بابەتەش لەناو کوردە کۆچەرییەکانی کوردستانی موکڕی (ناوچەی مەهاباد)دا دەبینرێت. جگە لەوەش ئەگەر دەستەی یەکەم لە سەرکردە کوردەکانی شکاك پێوەندییەکی لەمێژینەیان لەگەڵ تورکیادا هەبێ، ئەوا سەرکردە کوردەکانی موکریانیش بەدرێژایی مێژوو مەیلی خۆدانە پاڵ ئێرانیان هەبووە و هەیە و تەنیا هەوڵیان بۆ لاوازکردنی دەوڵەتی ئێران داوە.

پ- بزوتنـه‌وه‌ی نه‌تـه‌وه‌یی دیمـوکراتی کـه لـه نـاو ده‌سـته‌یه‌کی زۆر بـه کولتـووری کـوردی مـه‌هاباد و ناوچـه‌کانی ده‌وروبـه‌ری و دانیشـتوانی ئـه‌و شـوێنانه‌دا سـه‌ری هه‌ڵدا، ئه‌م بزووتنه‌وه‌یه که‌م یـان زۆر مه‌به‌سـتێکی سیاسـی و ئـابووریی لـه پـێش خۆی داناوه، ده‌یه‌وێت ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچه کوردییه‌کانی ئێـران به‌ده‌ست بێنێـت، به‌م شێوه‌یه له‌باری کۆمه‌ڵایه‌تییه‌وه کوردستانی نوێ دروست بکات، سه‌ربه‌خۆیی ئـــابووریی بـــۆ به‌ده‌ســـت بهێنێـــت. بزووتنـــه‌وه‌ی مه‌هابادییـــه‌کان پێوه‌نـــدی به‌چالاکییه‌کانی پارتی ژێکاف له‌م ناوچه‌یه‌دا و پارتی توده و پارتـه سیاسـییه‌کانی تـره‌وه هه‌یـه. ئـه‌م حزبانـه‌ش لـه‌م ناوچـه‌یه‌دا چـالاکییان ده‌گێـڕا، تاڕاده‌یـه‌کی زۆریـــش له‌گـــه‌ڵ بزووتنـــه‌وه‌ی نه‌تـــه‌وه‌یی کـــوردی عێـــراق و بگـــره پێکـــه‌وه‌ش به‌ره‌وپێش چوون. بـۆ وێنـه لـه کـاتی چـالاکییه‌کانی ژێکـاف لـه سـاڵی ١٩٤٤دا ئـه‌م بزووتنـه‌وه کوردییـه لـه لایـه‌ن ده‌سـته‌یه‌ك لـه که‌سـایه‌تییه کورده‌کـانی مـه‌هاباد به‌سـه‌رۆکایه‌تیی قـازی محه‌مـه‌د بـه‌ڕێوه ده‌چـوو، بزووتنه‌وه‌کـه له‌لایـه‌ن ئه‌ندامـه چالاکه‌کانی به‌شـی ڕێکخـراوی ژێکـاف لـه مـه‌هاباد و به‌ده‌سـت پێشـخه‌ریی حزبـی دیموکراتی کوردستان بووه و ڕێك خراوه.

ڕووداوه‌کـانی ئازه‌ربایجـانی ئێـران یارمه‌تیـده‌ری هه‌ڵگیرسـاندنی بزووتنـه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی نوێی مه‌هاباد بوون. له‌م باره‌یه‌وه هاوتوێژه‌کانم گه‌رچـی جـه‌ختیان لـه سـه‌ر ئـه‌وه ده‌کـرد کـه ڕووداوه‌کـانی ئازه‌ربایجـانی ئێـران تـه‌نیا وه‌ك هۆکـارێکی ده‌ره‌کیی بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی به‌هێزکرد، به‌ڵام ئـه‌م ڕووداوانـه ئه‌گـه‌ر لـه گـه‌ڵ ڕووداوه‌کانی کوردستاندا بـه‌راورد بکـرێن، ده‌رده‌کـه‌وێت زۆر کـه‌م کاریـان لـه سـه‌ر ناوه‌رۆکی بزووتنه‌وه‌که کردووه. گۆڕینی پرۆگرامی ژێکـاف بـه پرۆگرامـی حزبـی دیمـوکراتی کوردسـتان به‌وتـه‌ی هاوتوێـژه‌کانم "گۆڕانکارییـه‌کی سروشـتییانه‌ی پێشکه‌وتخوازانه بوو تیایدا به ڕوونی داخوازییه نوێیه‌کانی کۆمه‌ڵگه‌ی کورده‌واری

ده‌بینرێت"، له‌ ئه‌نجامی وه‌رگرتن له‌ پرۆگرامی بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی دیموكراتی ئازه‌ربایجانی ئێران نییه‌، ته‌نیا داخوازییه‌ گشتییه‌كانی هه‌ردوو به‌رنامه‌كه‌ نه‌بێ سه‌باره‌ت به‌ گه‌شه‌پێدانی بزووتنه‌وه‌كه‌ له‌ چوارچێوه‌ی یاسای بنچینه‌یی ئێران و دان پێدانانی ئه‌وه‌ كه‌ هه‌م كوردستان و هه‌م ئازه‌ربایجان وه‌ك دوو به‌ش له‌ ئێران بن. به‌وته‌ی هاوتوێژه‌كانم، ته‌نانه‌ت له‌و باوه‌ڕه‌دابوون كه‌ بزووتنه‌وه‌ی ڕزگاریخوازی نه‌ته‌وه‌یی له‌ ئازه‌ربایجانی ئێران ئه‌م تێزانه‌ی له‌ مه‌هابادییه‌كان وه‌رگرتووه‌.

هاوتوێژه‌كانم هه‌ڵسه‌نگاندنێكی به‌رزیان له‌ سه‌ر ڕووداوه‌كانی ئه‌مڕۆی مه‌هاباد هه‌بوو، ده‌یانووت: مه‌هابادییه‌كان له‌ لاوازبوونی گشتیی ده‌سه‌لاتی ده‌وڵه‌تی ئێران و گه‌شه‌كردنی بزووتنه‌وه‌ی دیموكراتی و ئازادیخواز له‌ ئازه‌ربایجانی ئێران و ناوچه‌كانی تری ئێران سوودیان وه‌رگرت، ئه‌وه‌بوو به‌ ڕه‌سمی نه‌ناسینی مافی كورد له‌ لایه‌ن ده‌وڵه‌تی ئێرانه‌وه‌ نه‌یانتوانی بگه‌نه‌ قۆناغی دروستكردنی ده‌سه‌ڵاتی ده‌وڵه‌تیی تایبه‌تی خۆیان. ئه‌م ڕووداوانه‌ به‌وته‌ی هاوتوێژه‌كانم ڕه‌نگدانه‌وه‌یه‌كی زۆری له‌ ناوچه‌ كوردییه‌كانی تر هه‌م له‌ ئێران و هه‌م له‌ ده‌ره‌وه‌ی ئێراندا ده‌بێت.

به‌وته‌ی هاوتوێژه‌كانم، گه‌وره‌ترین ده‌سكه‌وتی بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی كورد له‌ مه‌هاباد ئه‌و پێشهاته‌یه‌ كه‌ تیایدا حزبی دیموكراتی كوردستانی توانیی به‌ره‌یه‌كی كۆمه‌ڵایه‌تیی به‌ربڵاو له‌ نوێنه‌رانی چین و توێژه‌كانی دانیشتووه‌ كورده‌كان پێك بێنێت، به‌ڵام له‌ گه‌ڵ ئه‌مانه‌شدا هاوتوێژه‌كانم ئاماژه‌یان به‌ هه‌ندێ ڕواڵه‌تی هۆكاری ناله‌بار كرد، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ ڕۆڵی سه‌ره‌كی له‌م به‌ره‌ به‌ربڵاو و گشتییه‌ی خه‌ڵك له‌ ده‌ستی خاوه‌ن زه‌وی و بازرگانه‌كانه‌ كه‌ به‌ وته‌ی ئه‌مان گره‌وی سه‌ركه‌وتنی بزووتنه‌وه‌ی دیموكراتی ناكه‌ن. بۆیه‌ هاوتوێژه‌كانم ئه‌و ڕاستییه‌یان

ڕوون کردەوە کە سەرکردە کۆچەرییەکانی کورد لە ناوچەکانی دەوروبەرە هاتوونەتە ڕێزی بزووتنەوەی مەهابادەوە، هۆی ئەم پێکهاتەش بە وتەی هاوتوێژەکانم بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ناوەڕۆکێکی ناسیۆنالیستی بە بزووتنەوەکە دراوە، بۆیە دەچنە ڕێزی ئەم حزبەوە، کاتێکیش کە چوون هەڵوێستیان لە هەڵسوکەوت و کردەوەکانی حزبی دیموکراتی کوردستاندا دەرکەوت. بۆیە سەرکردەکانی ئەم حزبە، دەبێ بۆ بەشداریی چالاکانە لە بزووتنەوەی دیموکراتی کورد ئەوانە ڕابکێشێت، لەم بەشەی هەڵسەنگاندنەکەیاندا هاوتوێژەکانم ڕوانگەیەکی بابەتییانەی تایبەت هەبوو، بۆیە پێوەندییان بە مەهابادییەکانەوە لەبەر ئەو چالاکییە هاوبەشە بووە کە لە ناو ژێکاف هەیانبووە، بەشێك لەوانە لە بەر هۆی جۆراوجۆر ئێستە ڕۆڵی سەرەکی لە مەهاباد دا نابینن. جگە لەم هەڵسەنگاندنانەش داخ و پەژارەی خۆیان لەسەر کەمووکوڕییەکان دەربڕی. بۆ وێنە: ئاگەداری و بایەخدانی مەهابادییەکان بەرامبەر بەشدارانی بزووتنەوەی بارزانییەکان بە گوێرەی پێویست نەبووە.

ناسنامەی هەندێك لە کەسایەتییە ناودارەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ئێران

١- قازی محەمەد: مرۆڤێکی ژیر و دووربینە و بە باشی لە بارودۆخی سیاسی تێدەگات، ڕۆشنبیر و خاوەن بیروباوەڕێکی پێشکەوتنخوازە و قسەزانێکی زۆر باشە و لە بارەی ڕێکخستنەوە بە توانایە. لە گەڵ ئەوەشدا مرۆڤێکی دەسەڵاتخواز و کورسی پەرست و خۆپەرستە، بەرژەوەندی تایبەتیی خۆی لە سەرەوەی کۆمەڵگە دادەنێت لە پێناوی گەیشتنی خۆی بەدەسەڵات کە زۆر باشی لێ نازانێت.

بە وتەی هاوتوێژەکانم کە دەڵێن: "نابێ هەمیشە باوەڕ بە قازی محەمەد و قسەکانی بکرێت، لەگەڵ هەموو کەمووکوڕییەکانی قازی محەمەد بە وتەی هاوتوێژەکانم کەسایەتیەکی هەرە پێشکەوتووخواز و زانای بزووتنەوەی کوردە لە ئێران".

٢- سەدری قازی: برای قازی محەمەدە و نوێنەری ئەنجوومەنی ئێرانە، لەچاو براکەی مرۆڤێکی یەکجار کراوە و دڵ ڕاکێشە، مرۆڤێکی تەواو ڕووناکبیرە، بەڵام لە کێشە سیاسیەکاندا لە براکەی لاوازترە و بە پێچەوانەی ئەو کەمتر بۆ پایە پەرستی هەوڵ دەدات، بەناوبانگە و لای هەموو کەسێك خۆشەویستە، کوموکوڕیی گەورەی ئەوەیە کە:"زۆر نەرمە و یەکجار زۆریش باریك بین و بچووك بینە".

٣- عومەر خان: سەرۆکی خێڵی شکاکە، زانایە و مرۆڤێکی خاوەن ئەزموونی زۆرە لە ژیاندا، بە باشی کورد دەناسێت، کەم خوێندەواری تەگەرە و کۆسپی سەر ڕێگەی عومەر خانە کە بەباشی لە سیاسەت تێ نەگات و خۆیشی ئەم شتە دەزانیت. هەروەها عومەر خان مرۆڤێکی دەسەڵاتخوازە. بەڵام جیاوازیی لە نێوان ئەو و قازی محەمەد دا ئەوەیە کە عومەرخان مرۆڤێکی بچووك بین نییە، بگرە مرۆڤی شانازی و پیاو چاکییە، لە ڕوانگەی سیاسەتیشەوە، ناوبانگ و ڕێزی نەك تەنیا لەناو کوردەکانی ئێران، بگرە لەناو کوردەکانی تورکیاشدا هەیە.

٤- زێڕۆ بەگ: یەکێك لە سەرکردەی هەرکییەکانە، مرۆڤێکی چالاك و شەڕوانە و سەرکردەیەکی تەواو لێهاتووە، بەڵام سیاسییەکی خراپە، دوربینیش نییە، لایەنگیر و ئامادەی ئاژاوەی سیاسییە، هەڵوێستێکی سیاسیی ڕوونی نییە و بەئاسانی دەکەوێتە ژێر کاریگەریەتی بێگانەوە.

٥- عەلی خوسرەوی: بازرگانێکی دەوڵەمەندی مەهابادە، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حزبی دیموکراتی کوردستانە، مرۆڤێکی زانا و پێشکەوتنخوازە، ڕۆشنبیر

و وڵاتپارێزێکی خوێنگەرمی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردە، لە بواری هەڵوێستی سیاسیدا، لە قازی محەمەد چەپترە، لایەنگیری ئاژاوە نییە و پێی خۆشە بە ئاشکرایی کار بکات.

٦- شێخ عەبدوڵڵا لەتیف نەهری: فیۆداڵێکی ئاینیی گەورەی کوردستانە، کوڕەزای سەرکردەی بە ناوبانگی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد شێخ عوبێدوڵڵایە کە ڕێبەرایەتی ڕاپەڕینی ساڵەکانی هەشتای سەدەی نۆزدەیەمی کرد، کوڕی شێخ قادرە و ئێستە لە مەرگەوەڕ دەژی، دەسەڵاتی ناوبراو بەسەر زۆربەی کوردەکانی تورکیا و ئێران و عێراقدا دەڕوات، مرۆڤێکی چوست و چالاکە، دڵسۆزێکی دڵگەرمی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کوردە، هەوڵ دەدات چالاکانە تیایدا بەشداری بکات. لە باری سیاسییەوە مرۆڤێکی کۆنەوانە، بەڵام کوڕەکەی واتە شێخ عەزیز کارتێکردنێکی زۆری بەسەریەوە هەیە. شێخ عەزیز کاپیتان (نەقیب)ی سۆپای عێراقە و بەشداریی ڕاپەڕینی بارزانییەکان بووە و بیروباوەڕێکی پێشکەوتنخوازانەی هەیە. شێخ عەبدوڵڵا لەتیف خوێندەوارییەکی باشی بەشێوەی ڕۆژهەڵاتی هەیە و چەند زمانێك دەزانێت و زۆریشی خوێندووەتەوە، بەڵام دەربارەی ڕۆشنبیریی ئەورووپایی شارەزایی کەمترە، هەرچەندە زۆریش بەڕێزەوە دەڕوانێتە کولتووری ئەورووپایی. لە کۆنگرەی حزبی دیموکراتی کوردستاندا کە لە مانگی کانوونی دووەمی ئەمساڵ لە مەهاباد بەسترا، بەوتەی هاوتوێژەکانم خەباتێکی توندوتۆڵ لەسەر سەرکردایەتی کردنی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد لە نێوان قازی محەمەد کە بەشێکی زۆر لە دانیشتوانی مەهاباد و بەشێك لە نوێنەرانی خێڵکانی مامەش و دیبوکری پشتیوانییان لێی دەکرد، لە گەڵ شێخ عەبدوڵڵای نەهری کە لەلایەن نوێنەرانی خێلانی شکاك و هەرکی و

زەرزا و بەگزادە و بەشێك لە خێلانی مامەش و هەندێك لە مەهابادییەكانەوە پشتیوانی لێ دەكرا، هەبوو.

ڕاوێژكاری بەشی حەوتەمی بەڕێوەبەرایەتی بەشی پاراستنی ڕۆژهەلات

كاپیتان(نەقیب) ڤیلیچیڤسكی

★★★

پرۆگرامی پارتی دیموكراتی كوردی عێراق- ئازادی

1 لە بواری سیاسیدا

أ: سەربەخۆیی كوردستان بەم ڕێگەیانەی خوارەوە دێتەدی:

١- دەبێ عێراق لە دەولەتێكی یەكگرتوودا ڕێك بخرێت و كوردستانیش لە ژێر ناوی (دەولەتی یەكگرتووی دیموكراتی كوردستان) بكەوێتە ناویەوە.

٢- بنەمای پێوەندییەكانی نێوان ئەم دەولەتە یەكگرتووە دەبێ بەپێی پەیمانێك بێت كە لە نێوان(دەولەتی یەكگرتووی كوردی) و (دەولەتی یەكگرتووی عەرەبی عێراق)دا دەبەسترێت.

٣- دەولەتی یەكگرتووی كوردی دەبێ مافی ئەوەی پێ بدرێت كە لەگەل دەولەتی كوردی لە ئێراندا پێوەندیی هاوپەیمانی ببەستێت.

٤- دەولەتی یەكگرتووی كورد دەبێ مافی ئەوەی هەبێت سەربەخۆیانە بەپێی دەستووری دەولەتی عێراق پەیمان و پێوەندیی دیپلۆماسی ببەستێت.

٥- لەچوارچێوەی دەولەتی یەكگرتووی كوردیدا، دەبێ ئەم شارانەی خوارەوە هەبن: موسل، هەولێر، كەركوك، سلێمانی، خانەقین.

٦- تەواوی دەسەلات لە دەولەتی یەكگرتووی كوردیدا، لە دەستی پەرلەمانی كوردیدایە كە لە لایەن دانیشتوانی كوردستانەوە بە دەنگدانی نهێنی هەلدەبژێردرێن و سەرۆكی دەولەتی كوردیش لە لایەن پەرمانی كوردییەوە بە

دەنگـدانی نهێنـی هەڵدەبـژێردرێت و یاسـای بنـەڕەتیی دەوڵـەتی یـەکگرتووی کوردستانیش لەلایەن پەرمانەوە پەسەند دەکرێت.

٧- دەوڵەتی یەکگرتووی کورد هەموو شێوە خۆبەستنەوەیەك بە دەوڵەتانی بێگانە بەژێر ڕکێف و چاودێریدا بەڕەسمی ناناسێت و ڕەتی دەکاتەوە.

٨- دەوڵەتی یەکگرتووی کورد هەوڵ دەدات لە گەڵ هەموو دەوڵە دیموکراتییەکانی دنیادا پەیمانی سیاسی و ئابووری و کولتووری و... هتد ببەستێت.

II لەبواری ئابوویدا

١- پارتی بۆ دەوڵەتی کردنی تەواوی کاریگە و فابریکەکان و پیشەسازیی نیزامی و سیستەمەکانی ئاودێری و هێڵی ئاسن و ئۆتۆمبێل و گواستنەوەی ئـاوی و کـانزایی وڵات هەوڵ دەدات.

٢- پارتی بۆ پێکهێنـانی بـانکێکی ناوەنـدیی دەوڵـەتی و لـەناوبردنی هـەموو بانکـە تایبەتییەکان و داوودەزگا داراییەکان، هەوڵ دەدات.

٣- پارتی بۆ دروستکردنی بازرگانی و کۆمپانیا و پیشەسازیی ئازاد هەوڵدەدات.

٤- کەرتی تایبەتی دەبێ لە بواری زەوی و داوودەزگا پیشەسازییەکاندا بمێنێتەوە.

٥- پارتی بۆ لە ناوبردنی تریست و کارتێلەکان هەوڵ دەدات.

III لە بواری کۆمەڵایەتی و کێشەی کرێکارانەوە

١- پارتی هەوڵ بۆ ڕێکخستنی یاسایەك دەدات کە پێوەندییـەکانی نێـوان کرێکـاران و خاوەن کارەکان ڕێك بخات.

٢- پارتی بۆ دانانی یاسایەك هەوڵ دەدات کە مووچەی (لایەنی کەم)ی گوزەران بۆ کرێکار و جووتیاران دیاری بکات.

٣- پارتی بۆ دروستکردنی سەندیکای ئازاد و تایبەت بەپیشەکان هەوڵ دادات.

٤- پارتی هه‌وڵ ده‌دات یارمه‌تی و خزمه‌ته پزیشکییه‌کان به‌خۆڕایی بۆ دانیشتوان دابین بکات، هه‌روه‌ها هه‌وڵ ده‌دات تۆڕێکی به‌ربڵاوی پزیشکی دروست بکات وه‌کو دروستکردنی نه‌خۆشخانه و بنکه‌ی ته‌ندروستی و فریاکه‌وتنی سه‌ره‌تایی و ده‌رمانخانه.

٥- پارتی بۆ گه‌شه‌پێدانی سیسته‌می هه‌ره‌وه‌زی و به‌رهه‌مهێنان و کشتوکاڵ، هه‌وڵ ده‌دات.

٦- پارتی هه‌وڵ ده‌دات له‌ ڕێگه‌ی ده‌نگدانی نهێنییه‌وه به‌ڕێوه‌به‌رایه‌تیی شاره‌وانییه‌کان هه‌ڵبـژێردرێن، سیسته‌مێکی ده‌نگدانی نهێنی په‌یڕه‌و بکات.

٧- پارتی بۆ دابین کردنی مافی یه‌کسانیی ژن و پیاو هه‌وڵ ده‌دات.

Iv له‌بواری په‌روه‌رده و ڕاهێناندا

١- دابین کردنی خوێندنی خۆڕایی له قوتابخانه سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندییه‌کاندا.

٢- ده‌بێ خوێندن له قوتابخانه‌کانی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندیدا بۆ هه‌موان ئیلزامی بێت.

٣- پارتی بۆ په‌ره‌پێدانی تۆڕی فێرگه‌کانی خوێندنی باڵا، به تایبه‌ت له‌و بوارانه‌ی بۆ به‌ڕێوه‌به‌رایه‌تیی ئابووری و کۆمه‌ڵایه‌تی و هونه‌ری و... هتد، به‌سوود و پێویستن، هه‌وڵ ده‌دات.

٤- پارتی بۆ په‌ره‌پێدانی وه‌رزش، یانه وه‌رزشییه‌کان و دانانی پرۆگرامی وه‌رزشی له قوتابخانه‌کانی کوردستاندا هه‌وڵ ده‌دات.

٥- پارتی بۆ په‌ره‌پێدانی ناوه‌ند و فێرگه‌کانی هونه‌ر و مۆسیقا و ئه‌ده‌بیات له هه‌موو بوارێکدا هه‌وڵ ده‌دات.

٦- پارتی بۆ دروستکردنی باخچه‌ی منداڵان و ڕێکخراوی لاوان و پێشخستنی گه‌شته‌وه‌ری هه‌وڵ ده‌دات.

V لە بواری تردا

١- پارتی دیموکرات پارێزگاری لە بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵانی خەڵك و ئەندامانی کۆمەڵ، لە کرێکار و جوتیار و ڕووناکبیر و خاوەن پیشەکان دەکات.

٢- پارتی بۆ جیاکردنەوەی مزگەوت لە دەوڵەت و دابینکردنی ئازادی بۆ پەیڕەوکارانی ئاینی هەوڵ دەدات.

٣- پارتی پرۆگرامی خۆی لە چوارچێوەی یاسای بنەڕەتی بۆ بەرەو پێش چوون، دەگۆڕێت.

وەرگێڕ: کاپیتان (نەقیب) ڤیلچیڤیسکی

١٩٤٦/٤/١٦

★★★

وەرگێڕاو لە کوردی و عەرەبییەوە

بەیاننامەی پارتی دیموکراتی کورد لە عێراق- ئازادی

لەدوای شەڕی یەکەمی جیهانەوە زۆرجار گەلی کورد هەوڵی داوە سەربەخۆیی بەدەست بهێنێت، چ لە ڕێگەی ئاشتییەوە، چ لەڕێگەی نوێنەرانییەوە لە کۆنفرانسی پاریس و هەم لە ڕێگەی ڕێکخستنی ڕاپەڕینی چەکداران لە دەرسیم و دیاربەکر و سلێمانی و ئامێدی و بارزان.

گەلی کورد بەخوێنی خۆی و لە ڕێگەی هەوڵی پاڵەوانانەی خۆیدا بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی، خۆی پێشانی دنیای پێشکەوتنخواز داوە. چارەنووس هەرچییەك بێت ئاخۆ گەلی ئێمە دەتوانێ بژی، یاخۆ مەترسیی نەمانی لێ بکرێت، ئەوا وەکو ڕابردوو

دەیەوێت سەربەخۆیی خۆی مسۆگەر بکات. گەرچی کورد لەو سەردەمەدا داخوازە ڕەواکانی خۆی خستەڕوو، بەڵام کەس گوێی لە هاواری نەگرت، لە بەرئەوەی وڵاتە

زلهێزەکان بۆ سەربەخۆیی و ئازادیی گەلانی بچووك هەوڵیان نەدەدا، بگرە بە پێچەوانەوە هەوڵیان بۆ ئەوە دەدا گەلانی بچووك بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە و، لە نێوان خۆیاندا دابەشیان بکەن، ئەمە لە کاتی شەڕی یەکەمی جیهانیدا بوو، بۆیە بە بیروباوەڕێکی قووڵەوە دەڵێین، ئەم شەڕە، شەڕێکی ئیمپریالیستی بووە و مەبەستی ڕزگارکردنی گەلان ئەوە نەبووە، لە بەرئەمە لەو کاتەوە تائێستە هاوار و دەنگ و داخوازی گەلەکەمان بێ وەڵام ماوەتەوە.

بەڵگەی نەتەوەکان کە پاش بڕانەوەی شەڕ لە سەر بنەمای پەیمانەکانی ئاشتی سست بوو، نەیتوانی مافی گەلانی بچووك بپارێزێت و بەیاننامە و بانگەوازەکانی تەنیا قسەی پووچ و بەتاڵ بوون، هەرچەندە کۆمەڵگەی گەلان بڕیاری دابوو لە ویلایەتی مووسڵ ئۆتۆنۆمی بە کوردان بدات، ئەمە لە چوارچێوەی پەیمانی سیڤەردا دیاربوو، بەڵام بەداخەوە پاشان لە پەیماننامەی لۆزاندا گۆڕا، گەرچی بەپێی ئەم پەیمانەش دان بەمافی ڕۆشنبیری و ئۆتۆنۆمی بۆ کوردان نرابوو. ساڵەکانی دوای شەڕ کۆێرەوەری و سەختییەکی زۆری بۆ گەلە قارەمانەکەی ئێمە پێ بوو. کوردەکانی عێراق زۆر بەباشی ئەوەیان لە بیرە بۆیە بەردەوام بۆ ئازادی و سەربەخۆیی خۆیان و بۆ لابردنی ڕژێمی دیکتاتۆر و کۆلۆنیالی هەوڵ دەدەن و خەبات دەکەن. دەوڵەتی عێراق دوژمنی داخ لە دڵی گەلی ئێمەیە، چونکە ئەو دەوڵەتە بە پێچەوانەی یاسای بنەڕەتی ڕەفتار دەکات. دەوڵەتی عێراق ئەو یاسا بنەڕەتییەی لە ژێر پێ دانایە و وەلای ناوە کە عەرەبەکانی عێراق بە خوێنی ڕۆڵە قارەمانەکانی خۆیان لە بەسرە و شارەکانی تردا دەستیان خستبوو.

کوردی عێراق بە هەموو دنیای خاوەن شارستانییەت ڕادەگەیەنێت کە تا ئاخیری، دژی دیکتاتۆری و ئیمپریالیزم خەبات دەکات و، هەموو هێز و توانای خۆی بۆ شەڕێکی پیرۆز لە دژی فاشیزمی ڕەش یەك خستووە.

ئەنجامی شەڕی دووەمی جیهان سەرکەوتنی دیموکراتییەت بوو بەسەر ڕێژیمی هیتلەری فاشیستدا، ئەم سەرکەوتنە لە ئەنجامی هەوڵی یەکگرتووی تەواوی گەلانی ئازادیخوازی جیهان بوو. هەموویان لە دەوری کۆمەڵگەی نەتەوەکاندا یەکیان گرتبوو.

ئەم سەرکەوتنە لە سایەی بوونی یەکەتیی سۆڤیەتدا بەدی هات، کە لەژێر سەرکردایەتیی نەتەوە یەکگرتووەکاندا بوو.

لەم خەباتەدا ئێمەی کورد لە گەڵ نەتەوە یەکگرتووەکاندا بووین و بە خوێنی خۆمان چالاکانە بەشداریی شەڕمان کرد و یارمەتی ئەو سەرکەوتنەمان دا. بۆیە ئێمەش بەپێی بەیاننامەی (ئەتلانتیك) داوا دەکەین بە ڕەسمی مافە ڕەواکانمان بناسێنرێن و دانیان پێدابنرێت. ئێمە داوای ساکارترین مافی خۆمان دەکەین کە خۆی لە سەربەخۆیی گەلی کورد دا دەنوێنێ.

ئێمە وەك نوێنەری ڕاستەقینە گەلی کورد بە هەموو دنیای ڕادەگەیەنین کەوا خەبات لە پێناو وەدەست هێنانی مافی ڕوای خۆمان لە ئازادی و سەربەخۆییدا دەکەین، هەروەها بەڕاشکاوی ئەوەش ڕادەگەینین کە ئێمە هیچ کاتێ دوژمنایەتیی گەلانی عەرەب و تورك و ئێران ناکەین، ئەو گەلانە دۆستی ئێمەن و بەشانازیشەوە ئەوە ڕادەگەیەنین کە هاوبەندی و یەکەتییەکی پیرۆز و ئابڕوودارانە لە نێوان کورد و عەرەبی عێراقدا هەیە و دەبێ بەردەوامیش بێت. ڕێزیش لە مافەکانی گەلی عەرەب دەگرین کە خەبات لە پێناو ڕزگاربوون لە زوڵم و ستەمی دیکتاتۆریەت و ئیمپریالیزم دەکات، ئێمەش ئامادەین لەو پێناوەدا خەباتیان لەتەکدا بکەین بۆ ئەوەی پێکەوە بتوانین دەوڵەتێکی یەکگرتوو لە عێراقدا پێك بهێنین. ئەی برایانی عەرەب، ئێمەش سوێندتان بۆ دەخۆین لە پێناو ئازادی ئێوە و خۆماندا ئاڵای خەبات هەڵبکەین، بۆیە پێویستە ئێوەش هیچ

کاتێ بیر لەوە نەکەنەوە کە لوولەی چەکەکانتان ئاراستەی سینگی ئێمە بکەن. ئێمە دۆستی ڕاستەقینەی ئێوەین، بۆیە دەبێ ڕووی چەکەکانتان لە دوژمنان و دەسەڵاتدارانی خۆتان بکەن و دژی ئەو کەسانە بوەستین کە یارمەتیی چەوساندنەوەی گەلی عەرەب دەدەن، بە تایبەتیش خۆفرۆشانی گەلەکەتان. ئێمە لە پێناو پێکهێنانی دەوڵەتێکی یەکگرتووی ئازاد دا بۆ عەرەب و کورد خەبات دەکەین.

ئەی برایانی عەرەب ئێوە لەم خەباتەدا هاوڕێی ئێمەن، ئێمەی نوێنەرانی کورد کە ئەم بانگەوازە مێژووییەمان ئیمزا کردووە و ئەمە پەیمانی نەتەوەیی ئێمەیە، بەشانازییەوە سوێند دەخۆین کە پابەندی ئەم بەڵێنە پیرۆزە بین.

کۆمیتەی ڕێکخستنی پارتی دیموکراتی کوردی عێراق- ئازادی

وەرگێڕانی کاپیتان (نەقیب) ڤیلیچڤسکی

١٩٤٦/٤/١٦

فونەی ١٧ ئوپیسی ١٢٨ دیلای ١٧٥ ل ٤٦- ٧١

★★★

بەناوی خوای مەزن

نهێنی لە کوردییەوە وەرگێراوە

پرۆگرامی حزبی دیموکراتی کوردستان

سەرماوەرزی: ١٣٢٤ کانوونی یەکەم: ١٩٤٥، مەهاباد، چاپخانەی کوردستان

بەشی یەکەم 1

ماددەی یەکەم: ناوی حزب، حزبی دیموکراتی کوردستانە.

ماددەی دووەم: حزبی دیموکراتی کوردستان لە کاروباری خۆیدا ئەم پرەنسیپانەی خوارەوە ڕەچاو دەکات:

یاسا، عەدالـەت، شارسـتانیەتی، تـەواوی دەسـتوورەکانی حزبـی ئـەو یاسـایانەی پەسەند دەکرین، لـە سـەرەتاوە لەلایـەن حزبـەوە پەسـەند دەکـرێن و تـەنیا پـاش ئەوە ئامادەی جێبەجێ کردن دەبن.

ماددەی سێیەم: بۆ نیشانەی حزب قەڵەم و گوڵەکەنم دیاری کراون.

بەشی دووەم II

ماددەی چوارەم: مەبەستی سەرەکی حزب لە کوردستان، وەدەست خستنی زۆربەی مافەکانی خۆیەتی لە چوارچێوەی دەوڵەتی ئێران، ئەویش لـە ڕێگـەی چەسـپاندن و ڕێکخستنی بەڕێوەبەرایەتی ئۆتۆنۆمی لەو هەرێم و ناوچانەی کە لە سـەدەکانی ڕابـردووەوە گـەلی کوردیـان تیـادا ژیـاوە و کاریـان تیـادا کـردووە. بـەپێی یاسـا دیموکراتییەکان تەواوی ئـەو شـتانەی لـە ناوچـەکانی کوردسـتاندا دەکرێـت، دەبـێ وەڵامدەری بەرژەوەندیی دانیشتوانی ئەو شوێنانە بن، خێڵ و گرووپە ئاینییەکان بـەبێ هـیچ سـنوورێك و بـەبێ ڕەچاوکردنی ژمارەیـان، مافیـان هەیـە نوێنـەر بـۆ ئەنجوومەن هەڵبژێرن.

ماددەی پێنجەم: حزب لە کاروباری خۆیدا، ڕێگەی دیموکراتییەت ڕەچاو دەکات و هەوڵی زۆریش بۆ باشترکردنی گوزەرانی خەڵك دەدات.

ماددەی شەشەم:حزب هیچ هەڵوێستێکی دوژمنانەی بەرامبەر بەدەوڵەتی ناوەندی نییـە و بەرهەڵسـتکاری هـیچ دەوڵـەتێکیش نییـە. کـورد کـە تـا ئێسـتە لـە ژێـر چەوساندنەوەی ئیمپریالیزمی داخ لە دڵ و بەهێزدا ژیاون، تەنیا ئاواتیان ئەوەیە ژیانێکی ئاشتی و هێمنانە بەسەر ببـەن و لـە ڕێگـەی یاساوە دەیانـەوێ بگـەن بـە مـافی ئۆتۆنـۆمی نەتـەوەیی خۆیـان و تەندروسـتی و کشـتوکاڵی دانیشـتوان بـاش بکرێت.

بەشی سێیەم III

ماددەی حەوتەم: دەبێ تەواو داهات و سامانەکان بەپێی بودجە ڕێك بخرێن و چەندایەتیی ئەوانە بەپێی پلان دیاری و دابەش دەکرێن.

ماددەی هەشتەم: دەوڵەت لە یەکەم قۆناغەکانی کاری خۆیدا، دەیەوێت گوزەرانی خەڵکی ناوچەکە باشتر بکات و پەرە بە داوودەزگاکانی ئابووری و سیاسیی ناوچەکە بدات، بۆیە ناوچەکە باشتر بکات و، پەرە بەداوودەزگاکانی ئابووری و سیاسیی ناوچەکە بدات، بۆیە ناتوانێ لە ٣٠٪ی زیاتر لە داهاتی خۆی بە دەوڵەتی ناوەندی بدات.

ماددەی نۆیەم: دەبێ تەواوی داوودەزگاکانی حکوومی، سیاسی، کشتوکاڵی و دەزگا زانستییەکان و...هتد، بە فەرمانبەری کورد پڕ بکرێنەوە، ئەگەر هاتوو ڕاوێژکاری بیانییان بانگ کرد، دەبێ تەواوی بانگ کراوەکان بۆ خزمەتی داوودەزگاکانی کۆمەڵایەتی، دەوڵەتی، دادپەروەری، بەڕێوەبەرایەتی، بارەگایی و دەزگاکانی کڕین و فرۆشتن بن و پێوەندیی نێوانیان بەزمانی کوردی بێت.

ماددەی دەیەم: حزب هەوڵی پەرەپێدانی بواری کشتوکاڵی و بەکارهێنانی شێوازی نوێ دەدات، هەروەها هەوڵ دەدات بەروبوومی جوتیاران لە بازاڕەکاندا پتر بفرۆشرێت.

ماددەی یازدەیەم: حزب هەوڵ دەدات لە ڕێگەی ئاوەدانکردنەوەی گوندەکانەوە کوردە کۆچەرەکان نیشتەجێ بکات و ژیانێکی جێگیر و هێمنانەیان بۆ دابین بکات.

ماددەی دوازدەیەم: حزب لە تەواوی کوردستاندا بەرگری و پشتیوانی لە بەرژەوەندییە سیاسی و ئابوورییەکانی کرێکاران دەکات و لەم بارەیەوە هیچ جیاوازییەکی نەتەوەیی و خێڵایەتی و ئاینی ناکات، هەروەها هەوڵی باشترکردنی گوزەرانی کرێکاران دەدات.

ماددەی سێزدەیەم: بە مەبەستی پەرەپێدان بە کێشەی پەروەردە، دەبێ خوێندن لە قوتابخانە سەرەتایی و ناوەندییەکاندا بۆ هەموان ئیلزامی و بەزۆری بێت و زمانی کوردیش لە قۆناغەکانی خوێندندا بەکاربهێنرێت.

ماددەی چواردەیەم: بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی ژیانی گشتی و بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری، حزب هەوڵ دەدات کۆمەڵەی زانایانی کوردستان و کتێبخانە و کۆبوونەوە و شانۆ و بوارەکانی تر و پەروەردەی یاری کردن داوودەزگایان بۆ دروست بکرێت.

ماددەی پازدەیەم: هەموو کوردە فەرمانبەرەکانی خزمەتگوزاریی دەوڵەتی و لەشکری و مەدەنی، لە گەڵ ئەوانەی، لە داوودەزگاکانی دەوڵەت و بوارەکانی تردا لە ناوچە و هەرێمەکانی تری ئێراندا خزمەت و کار دەکەن، بۆ کوردستان بگەڕێنەوە.

ماددەی شازدەیەم: دەسەڵاتدارانی خۆجێی دەوڵەت مافی ئەوەیان هەیە، بۆ بەرژەوەندیی خۆیان لە گەڵ هەموو دەوڵەتاندا، بە تایبەتیش لە یەکەم هەنگاودا لەگەڵ دەوڵەتی یەکەتیی سۆڤیەتدا پێوەندیی کولتووری و ئابووری ببەستن.

ماددەی حەڤدەیەم: دەوڵەتی ئۆتۆنۆمی مافی پاوانی خۆی بۆ سوود وەرگرتن و دەرهێنانی سەروەت و سامانەکانی ژێر زەوی لە کوردستاندا هەیە و، هەروەها مافی دەرهێنان و سوود وەرگرتنی لەو کانزایانەشدا هەیە کە تا ئێستەدەستیان لێ نەدراوە، ئەمانە بەو کەسانە بدرێن کە خوازیاری بەرهەمهێنانیانن.

بەشی چوارەم: Vl

ماددەی هەژدەیەم: حزب بۆ گەشەپێدانی کاری بازرگانی تێ دەکۆشێت، بۆ ئەوەی تەواوی دانیشتوانی کوردستان بتوانن بەبێ گیروگرفت و بە نرخێکی هەرزان پێویستییەکانی خۆیان بکرن.

ماددەی نۆزدەیەم: حزب بۆ پێشکەوتنی بارودۆخی ئابووریی کوردستان و گەشەپێدانی پیشەسازی لە هەموو شارەکانی کوردستاندا هەوڵ دەدات، بەم شێوەیە شوێنەواری خراپی خۆبەستنەوە بە ئیمپریالیزم لە بواری سامانە سروشتییەکانی کوردستاندا لە ناو دەچێت و داهاتی ئەم سامانە بۆ خۆمان دەبێت، دەتوانین باری ژیانی هەمووان باشتر بکەین.

ماددەی بیستەم: ژن لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیدا مافی لە گەڵ پیاواندا یەکسان دەبێت.

ماددەی بیست و یەکەم: مافی گەلانی کەمینە وەك ئازەربایجانی و ئەرمەنی و ئاسووری کە لە کوردستاندا دەژین، دەپارێزرێت.

حزبی دیموکراتی کوردستان

وەرگێڕ لە کوردییەوە بۆ ڕووسی: کاپیتان (نەقیب) ڤیلچیڤسکی

١٩٤٦/٤/١٦

دیکۆمێنتی ژمارە (٢)

ڕەواندز ١٩٤٤/٤/٢ [٢]

گیانەکەم کاکە عیزەت

ڕۆژ باش

لە پاش چاو ماچکردن ئومێد دەکەم سحەتان باش بێت.

پێش چەند ڕۆژێك نامەیەکم لە گەڵ کاك فقی حەسەن بۆ ڕەوانە کردی، بێگومان گەیشتە دەستت.

کاکە عیزەت، پێش چەند ڕۆژێك واتە پاش گەڕانەوەی وەزیری ناخۆ بڕیاری دا ئەمین ڕەواندزی بگەڕێتەوە، دوێنێ ئەمین ڕەواندزی حەرەکەی کرد.

ئەمڕۆ من بروسکەیەکم پێ گەیشت دەڵێت لە بەر ئەوەی کە واجباتی ئەمین ڕەواندزی و سەید عزیز تەواو بوو حالیەن ئەمین ڕەواندزی ئیلتیحاقی وەحدەی خۆی دەکات و سەید عزیز ئیلتیحاقی دەورەی موەحەدە دەکات، لە بەر ئەوە مومکینە من ئەمڕۆ یا سبەینێ بچمە مێرگەسوّر ئەشیای خۆم بێنم کە بچمە بەغدا.

من هاتبومە ڕەواندز کە لێرەوە بچمە سیدەکان و مەحمود بەگ لە گەڵ خۆم بێنم بۆ بارزان.

فەقەت دیاربوو مومکین نەبۆ من بچم چونکە زۆر بە پەلە داوای ئیلتیحاقی من بۆ دەورەی مواحدە کرایە.

نازانم ئێوە لە چ حالێکان ئینشاالله موافق دەبن.. برا زۆر تکا دەکەم ئەحواڵی خۆت زور زوو زوو بومن بنووسی، چاوی کاك مستەفا ماچ دەکەم نازانم گەڕایەوە یاخۆد نا، نامە بۆ دەورەی موەحدە ئەسلەحەی خەفیفە بنووسە.

برات سەید عزیز

رواندز
١٠/٢/٤٦

گیانم کاک [illegible] خان

دوای باس

دەباتی حیا و ماچ کردنە ئەبە دەکەم صحەتت باشی بێت پێش هەمە [illegible] روژەکان [illegible]
کاغەزت بو ئەوە لەگەڵ فتحی صناعی گەیشتە [illegible]
کاکە عەزیز پێش چەند روژێکانم بەبێ باشی گەڕانەوەی [illegible] لەگەڵ [illegible]
رواندزی ئەگەڕێنەوە دەڵێ ئەبە رواندزی حرکت کرد
ئەو روژە [illegible] دەڵێ ئەکرێتە دەربەت لەبەر ئەوە کە واجبات ئەبە
رواندزی و سەید عەزیز تەوا لە بو حالا ئەبە رواندزی الحاق و هەموو خۆرەکانت
و سەید عەزیز الحاق دووەمی موجەدەدکات . لەبەر ئەوە ئەو احتیاجە ئەو روژە
دەبا [illegible] بچم بەر [illegible] اشیای خۆیم کە بچم [illegible]
ئەز صابرم رواندز کە لەوە بچم سیرەکان و محمودیش لەگەڵ خۆم
بو بارزان فقط دیار بو حکم ئەتوانیم هیچ کە زور بەجێ طلبا الحاقانی
بو دووەمی موجەدەدی کرد
[illegible] انشالله موفق دەبی ... زور [illegible]
نزانم [illegible] لەم حالەدا ... حیادی کاک مصطفی ماچ دەکەم
احوالی خوتم زو زو بنوسە
نزانم کرایە وە یان نە؟ کاغەزا بوێنی بو دووەمی موجەدە کاکی جعفر بنوسن

سەید عەزیز

دیکۆمێنتی ژمارە (٣)

ژمارە: ٩[٣]

ڕۆژ: ١٩٤٥/١/٣٠

جەنابی بارزانی

له ١٩٤٥/١/١٨ دا دوو کەس له ئەندامانی حزبمان ناردە لاتان کە بریتی بوون لە (بروسکە و هەندرێن) نامەیەکی کورتیشمان پێدا ناردبوون، بەلاّم بە داخەوە حکومەت بە کارەکانی زانیبوو بۆیێ لە هەولێر گەڕابوونەوە.

مەبەستمان لە پەیوەندی پێوەکردنتان ئەوەیە:

له پاشەڕۆژا بە بایەخێکی پتر بڕواننە بەرنامەکانی هیوا، چونکە ئاشکرایە هەر بزووتنەوەیەکی نەتەوایەتی ئەگەر ڕێبازێکی ئاشکرا و بەرنامەیەکی دیاری نەبێ دووچاری تێکشکان دەبێ، وەکو دەشزانی بزووتنەوە بەهێز پێویستی بە ڕابەری ئازاد و باسکی بەهێزی سیاسی و سوپایی هەیە.

باسیکی سیاسی دەبێ پێویستییەکانی پاراستن و پەیوەندی بە دۆستان و دانانی بەرنامەی سیاسیەوە هەبێ، بەلاّم باسکی سۆپایی لە سەریەتی بە هێزی چەك مافەکانی گەل بپارێزێ و لە جنگی دوژمنانی بهێنێتەدەر. هەموو دونیا بەم ڕێبازەدا دەروا، بۆیێ پێشنیار دەکەین:

١- ئاگاداری هەڵسوکەوتی یەکتر بین و ئاگاداریەکانمان ئاڵوگۆر بکەین.

٢- بۆ یەکگرتنی ڕێکخراوەکانی (حزبی هیوا و لیژنەی ئازادی) کار بکەین و مەڵبەندی سەرکردایەتی لە بارزان بێت.

ئیمزا

سەرۆکی حزبی هیوا

(الامل)

وەڵامی لێژنەی ئازادی (هیوا)

ژمارە. ١

ڕێکەوت/١٩٤٥/٢/١٥

١- نامەی ژمارە ٩ ڕۆژی ١٩٤٥/١/٣٠ مان وەرگرت و لێی تێگەیشتین.

٢- لەم کاتەدا بە باشی نازانینن بنکەی هیوا بگوێزنەوە بۆ بارزان.

٣- گومان لەوەدا نییە کە ڕزگارکردنی کوردستان پێویستی بە ئامادەیی و فیداکاری هەیە، سوپاس بۆ خوا گەلەکەمان بڕوای بە ڕەوابوونی کێشەی گەلی هەیە و ئامادەی فیداکارییە لە پێناویا.

٤- من خۆم و هاوڕێیەکانم لە لیژنەدا بڕیارماندا گەشتێك بە هەموو کوردستاندا بکەین بۆ ڕوونکردنەوەی بەرنامەکانمان.

٥- داوا لە لقەکانی کۆمەڵە دەکەین کە دەنگوباس و ئاگادارییەکانی مەڵبەندی هیوامان زو بە زو پێرا بگەیەنن.

٦- داوا لە برادەران دەکەین کە بڕیاریان داوە بچنە ڕیزی شۆڕەشەوە هەرئێستا بڕۆن چونکە کاتی هاتووە.

٧- لە گەڵ دەستپێکردنی شۆڕەشا بەیاننامە و دەنگوباسەکان لە گوند و شارەکانی کوردستان بڵاوبکەنەوە بە هەمیشەیی.

٨- تکایە لەهەموو شارەکاندا یەکێك بکەن بە پەرپرسی پیوەندی لە ناومانا.

٩- تکا لە مەلبەندی کۆمەڵی(K.H.K)[٤] دەکەین تایپراتەرێکمان بۆ بنێرێ داوای (D)[٥] مان کردبۆ مورێك بە ناوی (دەستەی ئازادی) مان بۆ بنێرێ، تکایە پەلەی لێ بکەن.

١٠- وەکو زانیومانە هەندێك کەس بە ناوی ئێمەوە دێنە لاتان، تکایە هەرکەسێ جفرە(رەمز)ی ئێمە پێ نەبێ وەری مەگرن.

١١- شێوەی لەگەڵمان بەو جۆرە دەبێت:

أ- هەولێر - شەقلاوە - ڕەواندز - مەزنە - شێتنە - بارزان - .

ب- هەولێر- شەقلاوە - خە لیفان - سرێشمە - ڕێزان - بارزان.

ج- مووسڵ - ئاکرێ - بلە - بارزان.

د- مووسڵ - دهوك - ئامێدی - بارزان.

١٢- ئێمە باش ئاگەدارین کە حکومەت بە هەموو شێوەی فێل و تەلەکە دەیەوێ کێشەکەمان بێ بایەخ بکات و بارزان لە کوردستان دابڕێت، کێشەی هەموومان یەك شتە دووکێشەمان نییە، مەبەستمان ڕزگارکردنی کوردستانە و هیچی تر، بۆیی پێویستە وریای ئەم فێلە بین.

١٣- بۆ پوچەڵ کردنەوەی ئەم نەخشەی حکومەت تکایە بنکەکانتان گورج بکەنەوە بۆ بەر پەرچ دانەوەی حکومەت، تکایە هەمیشە ڕۆژنامە و گوڤارمان بۆ بنێرن.

١٤- تکایە ڕادیویەکمان بۆ بنێرن تا ئاگامان لە هەواڵەکانی دونیا بێت.

١٥- هەواڵەکانمان لە ڕێگای لقی (B)(٦) دەنێرین تکایە لەمەودوا پەیوەندی پێوەبکەن.

١٦- تکایە ئەو بەیاننامەیەی بۆ پیاوە ناسراوەکانی عێراقە، بڵاوی بکەنەوە و ئەوانی تر لێ گەڕێن.

١٧- خۆتان دەزانن کە ژمارەیەکێك لە تێکۆشەران لێمان کۆبوونەوە و لیژنەی ئازادی لە سەریەتی پێداویستەکانیان دابین بکا، جابوو ئەوەی لێهاتووی گەلەکەمان بسەلمێنین من داوا لە هەموو کوردێکی دڵسۆز دەکەم دەستی یارمەتیمان بۆ درێژ بکا و هیوادارم حزبی هیوا لە کۆکردنەوەی پیتاك دەوری هەبێ.

١٨- وەكو دەبینم لقی(S)[٧]ساردە لە كاتێكدا جاران وریاترین لق بوو، هەموو لایەك بە ئافەرینەوە تەماشایان دەكردن، تكایە پەیوەندییان پێوە بكەن با بگەڕێنەوە چالاكیەكەی جارانیان.

هیوادارم پەیوەندیمان بەردەوام بێت.

سەرۆكی لیژنەی ئازادی

مستەفا بارزانی

دیکۆمێنتی ژمارە (٤)

لە لایەن لیژنەی ئازادییەوە بۆ هیوا [٨]

ژمارە:٤

ڕێکەوتی/١٩٤٥/٣/٣

١- دەسەلاّت دەدەین بە حزبی هیوا کە هەر بەیانێك بە باش دەزانێ دەری بکا.

٢- ناردنی نوێنەر لە لقەکانی هیواوە بۆ بارزان مەڵبەندی لیژنەی ڕێکخستن.

٣-پەیوەندیکردن بە نوێنەرانی دەوڵەتانەوە بۆ ڕوونکردنەوەی کێشەی گەلەکەمان.

٤- تێگەیاندنی ئەوانەی دەیانەوێ بێنە نێومان، بچنە لای (پڵنگ)[٩] ئەو بە ساخی دەیانگەیەنێتە بارزان.

٥- کە شۆڕش دەستی پێکرد دەبێ بەیاننامەی لیژنە لە گشت ناوچەکانی عێراقدا بلاّوبکرێتەوە.

٦- هەواڵی شۆرش بە هەموو لایەك بگات بە تایبەتی بە قوتابیان.

٧- ئامادەکاری بۆ خۆپێشاندانی نارەزایی دەربڕین.

٨- بڕینی هیلی تەلەفون و تێکدانی ڕێگاکان.

٩- لەو شەریکانە بسرەوێندرێ کە لە گەڵ حکومەتا هاوکارن.

١٠- نەخشە دانان بۆ داگیرکردن و ڕێکخستنی کارەکان بە وردی و خۆ تێ نەگەیاندنی نوێنەرەکانی دەرەوەی وڵات.

دیکۆمێنتی ژمارە (٥)

بژی کورد و کوردستان[١٠]

مستەفا خۆشناو ١٩٤٥/٣/١٨

زۆر گەورەم پاشام

دەستی خودانی کوردان ماچ دەکەم عەرزی عبودیەتم لە خزمەتیا هەیە.

١- لە خزمەت شێخ عوبەیدوڵڵا چوین بۆ برادۆست لای مەحمود بەگی خەلیفە.

٢- مەحمود بەگ قەولی دا کە لێرە پاش بە گەرمی هاتوچو بکەن و لە گەڵ کورانی سەید تەها و مەجالی فەسادی حکومەت نەمێنی لە بەینییان.

٣- چونی ئیمە بۆ ئەو لایە لە وەسائیلی حکومەت دەنگی دایەوە امریان دابو بە مخفرەی سیدەك کە شرطە عائلە و شتی وهایان رەوانە بکەن بەلام ئیمە شتیکی وەهامان نەداوە تاحکومەت دعایەی پیوە بکات ضدمان.

٤- نازانین اسبابی نەچوونی تەشریفتان چی بوە ئایا عزەت بو سفری خودی دەوامی کرد هەتا اخیری.

٥- کاغەزی گەوریتان کە صورتی کاغەزی ماجد و براکانە وەرمان گرت لە سیدەك چ من و چ مەحمود بگ بەم گوێرەیە دەستمان کرد بە تفاهم و ئیش کردن.

٦- خەبەریکم بیستووە لە دو لاوە. لایەکیان لە حسین ئاغا کە لە دیانەی بیستوە و ئەوی دی لە مولازم محەمەد کە لە ئەولادی سەید تەهای بیستوە ئەوجا نازانم دەرەجەی راستی چەندە بەڵام من بە صورەتی قطعی شتیکی وەهام لە مەحمود بگ درك نەکرد، خەبەرەکەش ئەوەیە گویا شیخ رشید مخابرەی کردبێ لە گەل متصرف کە من محمود بگ بهینم بو دەخالەت ئایا حکومەت عەفوی دەکات و تفەنگەکانیشی تسلیم ئەکاتەوە موتەسەریفیش وتویەتی بەڵی مومکینە، بەڵام دەست بکریت بە حرکات ممکن نیە.

٧- ئه‌و نوسـراوێکی کـاك یـونس بـه نـاوی کوتـك بـو به‌نـده هـاتوه بوتـان ئـه‌ینیرم. دوسه‌د دیناری بو هناردوین ئه‌وه لیره ده‌ی گیرنه‌وه بـۆ مصـاریفاتی ئیره‌مـان هـه‌ر وه‌ك بـو بـارزان چـوار سـه‌د دیناریـان هنـاردوه. رجـا ئه‌کـه‌م ئه‌گـه‌ر وه‌رگـیراوه خه‌به‌رمان بده‌نی هه‌تا جوابیان بده‌ینه‌وه.

٨- ئه‌لین گویا متصرف ده‌وێت باته مه‌زنه بلام معلوم نیه.

٩- کاغه‌زی وهاب اغاش تقدیم ئه‌که‌م.

١٠- به‌یداغیکی هه‌یه له سوریه‌وه هاتوه ئه‌و لامانه لیره محافظه ی ئه‌که‌ین له مالی شیخ صادق.

١١- ئاله‌تیکی تابعه‌ی دیکه‌مان بو هاتوه ئه‌ویش ئیش ناکات.

١٢- رجا ئه‌که‌م ئه‌شیاکانی مولازم محه‌مه‌د بۆمان بنێرن.

١٣- ئیسـتا مـولازم محه‌مه‌دیشـم هینایـه‌وه شـیتنه، چـونکه محمـود بـگ نـارازایی لێ نیشان دا.

١٤- هه‌مو نه‌وعه اخباریك عوبه‌یدیلا بوتان ئه‌گیریته‌وه.

مەکتەب حستان
٩٤٥/١٢/١٨

بۆ ئەگوردی کوردستان.

نوری گیانم باشم.

دەستی عەزیز گەردان ماچ ئەکەم عرض عبیدیکم لە خزمەتا لەبەر.

ئەمەیە،

١ – لە خزمەت شێخ عبیداللە چوینە بۆ بۆدەستە لە ناو محمود ئاغای حەیف حال

[illegible] لە ترشینیە. لەبەر ڕوژکانی دووەم چوینە بەرلوی کوردانی سید طاها افندی

٢ – محمود بەگ تە دلی دا کۆلیرە باشی بگرم لەو توجیکەیە لەگەل کوردانی

سید طه وجلال خان دە حکومت ئەبینی لەبینیا مە.

٣ – چونکە ئێمە برادەری ئەو دوساتی حکومت دەنگی دایەوە. ئەمرکیە قەبو

بە محض سیعلک کە شرط عائلە وشتی ادهایا مە ئەمە بکەم ت. بەلام

[illegible] نەخۆ ڕەستە حکومت کە دەعاوەی پەیدا بیات خەمبان

٤ – تانی بابە اسبابی ئەچونی تشریفتا مە چی بووە. آیا عزت برسفی

حەزین ڕەدی کرد هەتا احضری.

٥ – کاغەزی محمود بەگ بە ئەمەلی کاغەزی ماجد وەرگرتن وەرمان گرت

لە سبب لغی چی مە وچی محمود بەگ بەم گوێرەیە دەستمان کرد بە تەماحم

دانیشی کردن.

٦ – خۆ بەرێکەم بەستەرە لە ڕەوانەدوە لە بەرکیانی لە حسینە لە [illegible]

بەسەر دلداری دی لە مالە ئێمە محمد کەمە لە اولادی سیدە نیتوە ادیا.

تانە دەربە ئەمنی چی لە بالم بە حەرب قطعی شتابەدهام

لە محمود بەگ دڵ نەکرد . ئەم بەرە لەشنۆوە بیر گوایا شێخ ڕەشید نجابرەی کردبێ
لەگەڵ متصرف کە من محمود بەگ ببینم بۆ دە عالەمت ئایا حکومەت عفوی ئەمانە
دەتفەنگە ئاشتی تسلیم ئەکاتەوە . متصرفیش وتویەتی بەڵێ ممکنە بەڵام دەستە
تجربەت بە هەرمات ممکن نییە .

٧ – ئەوە ئیمڕۆ دەبێ خەلک ئۆتومبێل . ناوی کوتکی بۆ بنێت لەگەڵ کردوە بۆتانا
ئەشیرتم دوو صەد دیناری بۆ هێناوەتەوە ئەوە لێرە دەیکێڕنەوە بۆ مصاریفی
ئێرەمان هەروەها بۆ بارزان چوار صەد دیناریان هێناوە جاریکی
دیکە وەرگێراوە خەبەریان پێ بێ هەتا جوابیان بۆ بێتەوە .

٨ – ئەلبینی گوایا متصرف دەیەوێ بچێتە مزنە بەڵام معلوم نییە .

٩ – کاغەزی وەهاب ئاغاش تقدیم ئەکەم .

١٠ – پێمان هەیە لە سوریەوە هاتووە ئەوە لەوێ نالێرە ممکنە
ئەکەینە لە ماڵی شێخ صادر .

١١ – ئاشتی خۆی بەعەی ڕێگە مان بۆ هاتووە ئەوێش ئێشی ئاماتە .

١٢ – دوا ئەکەم وشیاوانی مولازم محمد لەوانە بنێرن .

١٣ – ئێستا مولازم محمد کەم هێناوە دە شێتنە جونکە محمود بەگ ئامادەی
لە ئێستادا .

١٤ – هەموو ئەم نایەکی عبیدە بۆ تایبەتی گرتیە دە .

دیکۆمێنتی ژمارە (٦)

لە یاداشتەکانی سەرکونسولی یەکێتی سۆڤیەت لە ڕەزائیە[١١]

هاشوموۆڤ، ن.س ١٩٤٥/٥/١

"... توانیم ئەم ئەنجامانە لە وتووێژەکانی نێوانماندا دەست بخەم:

١- شێخ سەید عەبدوللای گەیلانی ئەندامی کۆنی پارتی ژیکافەوە و درێژەپێدەری نەریتی بنەماڵەکەیانە کە بەشداری لە خەباتدا دەکات بۆ سەربەخۆیی کوردستان و لە بەر ئەوەیە کە لە لای سەرکردەکانی کورد ڕێزی لێ دەگیرێ.

٢- پارتی هیوا لە عێراق هەیە و پەیوەندی ئەم پارتە بە پارتی ژیکافەوە لە ڕێگەی پیاوە بڕواپێکراوەکان و بە تایبەتی سەیید عەزیزی کوڕی ئەوەوە کە ئێستا پلەی کاپیتانی لە ناو سوپای سوارەی عێراقدا هەیە، بەڕێوەدەچێ.

٣- دەسەلاتدارانی عێراق متمانە بە سەرباز و ئەفسەرانی کورد ناکەن. بۆیە ئەفسەرەکانیان گواستوونەتەوە بۆ سنوورەکانی ئێران و عێراق باژێری سەماوە لە باشووری عێراق. ژمارەی کوردە هەڵتوەکانی ناو سوپای عێراق بەرەو زیادبوون دەچێ، لە دەوروبەری مەلا مستەفا ڕێبەری بە ناوبانگی کوردی عێراق، کۆدەبنەوە. مەلا مستەفا ئەندامی کۆمیتەی هیوایە، لە ڕابردوودا سەرکردایەتی ڕاپەرینی چەکداری دژی دەسەلاتدارانی عێراق کردووە. ئێستا دەسەڵاتدارانی عێراق هەوڵ دەدەن مەلا مستەفا ناچاربکەن خۆ بە دەستەوە بدات، گوێرایەڵی دەوڵەت بێ. ئینگلیزەکانیش هەر ئەوەیان دەوێ، بەڵام مەلا مستەفا هیچ بڕیارێکی نەداوە. بارزانی ئێستا لە گوندی بارزان دەژی. شێخ گوتی ئەو بە تەواوەتی نازانێ بەڵام گوایە کومیتەی هیوا لە گوندی بارزانە، پەیوەندی لە نێوان شێخ و مەلا مستەفادا هەیە، بە وتەی شێخ - هیوا- باوەر بە ئینگلیز ناکات، لە بەر ئەوەی ئینگلیزەکان کاتێك ساڵی ١٩٢٥ کوردەکان خەباتیات بۆ سەربەخۆیی

دەكرد، بەڵێنیان پێدان، بەڵام پاشان پەیمانیان له گەڵ توركیادا بەست؛ بە پێی ئەو پەیمانە ناوچەیەك بە شاری مووسڵەوە كەوتە سەر عێراق. بەم جۆرە كوردەكان لەو پشتیوانییەی كە بەڵێنیان پێ دابوون بێ بەشكران. ئەركی سەر شانی كومیتەی هیوا وەكو كومیتەی ژیكاف، لە سەردەمی ئێستادا بریتیە لە كوردستانێكی سەربەخۆ ..."

دیکۆمێنتی ژمارە (٧)

نامەی محەمەد مەحمود قودسی بۆ حەمە ڕەشید خان[١٢]

١٣٢٥/٢/١٣

هیزی

دیموکراتی کوردستان

فەرماندەی بەرزی هێزی سەرا و بۆکان

ژمارە - ١

بروار - ١٣ - ٢ - ١٣٢٥

هیزیك کە لە گەل جنابی ژنرال مصطفی بارزانی گەیشتونە جبهە (١٠٠٠) هەزار فیشەکیان کەمە: تکا دەکەین امر بفرمون بە صرفکردنی ئەو فیشەکانە بو تەواوکردنی ناتەواوی.

محمد محمود

هێزی

دیموکراتی کوردستان ژمارە ......١......

[~~لقی بۆکان~~]

بەروار ٣/٨/١٩٧٥

—=☆☆◇☆☆=—

فەرماندەی بەرزی هێزی سەربازیکان.

هێزیلە کە لەگەڵ جنابی جنرال مصطفی بارزانی گەڕاونەوە جرجە (١٠٠٠) هەزار دینارێکیان کەوە: تکا دەکەین امر بفەرموون بە صرف کردنی ئەو دینارەکانە بۆ تەواو کردنی ناتەواوی.

محمد محمود

١٩٧ / ٢٤

٢٥/٥/٢٤

دیكۆمێنتی ژماره (٨)

دائرهی فرماندهی هیزی بوكان[١٣]

و منطقه ی له سهرا

قلهمی ستاد

ژماره- ١٥٧

روژ -١٣-٢-٣٢٥

بو ماموری زهخیرهی جهنگی سهرا

اغای سلیمان مدنی پور

موضوع/ هزار فیشكه

بـه پـی تقریـری ژمـاره ١ روژی ٣٢٥/٢/١٣ نماینـدهی زعـیم مـلا مصـطفی پـیش مرگهكانی معیتی ملا مصطفی ضروریت یان هیه به مقداری ١٠٠٠ فیشـك رجایـه مقابل به سند تسلیم یان بكه و نتیجهمان بو بنوسهوه.

فرماندهی هیزی بوكان و منطقه ی

له سهرا

فرماندهء [illegible] بوکان

[illegible]

قلمی [illegible]

ژماره ۱۵۷

روژ ۱۳/۲/۲۵

بو مأموریتی [illegible] جنگی [illegible]

آغای [illegible] مدنی [illegible]

موضوع / هزار فیشک

ژماره ۱

بە پێی تقریری روژی ۱۳/۲/۲۵ نمایندهی ناحیەم ملا مسطفا

پیش مرکەکانی حسین ملا مسطفا [illegible] یان [illegible]

مقداری ۱۰۰۰ فیشک رجا [illegible] مقابلە [illegible]

[illegible] یان [illegible] [illegible] بو نووسراوە

فرماندهی [illegible] بوکان [illegible]

[illegible]

دیكۆمێنتی ژماره (٩)

بەڵگەنامەی فیشەك وەرگرتن[١٤]

١٣٢٥/٢/١٣

عدد فیشك

١٠٠٠

تنها هەزار فیشەكه

هر وەكو لسرەوه نوسراوی مقداری هزار فیشكم له ماموری زەخیرەی جنگی سەرا اغای میرزا سلیمانی مدنی پور وەرگرت اصولا ئەم سنده لطرفمەوه تنظیم و تقدیر كرا.

١٣٢٥/٢/١٣ وەكیلی زعیم ملا مصطفی

محمد محمود

لطرفمەوه تصدیق دكری

فرماندەی هیزی بوكان و منطقه ی

له سەرا

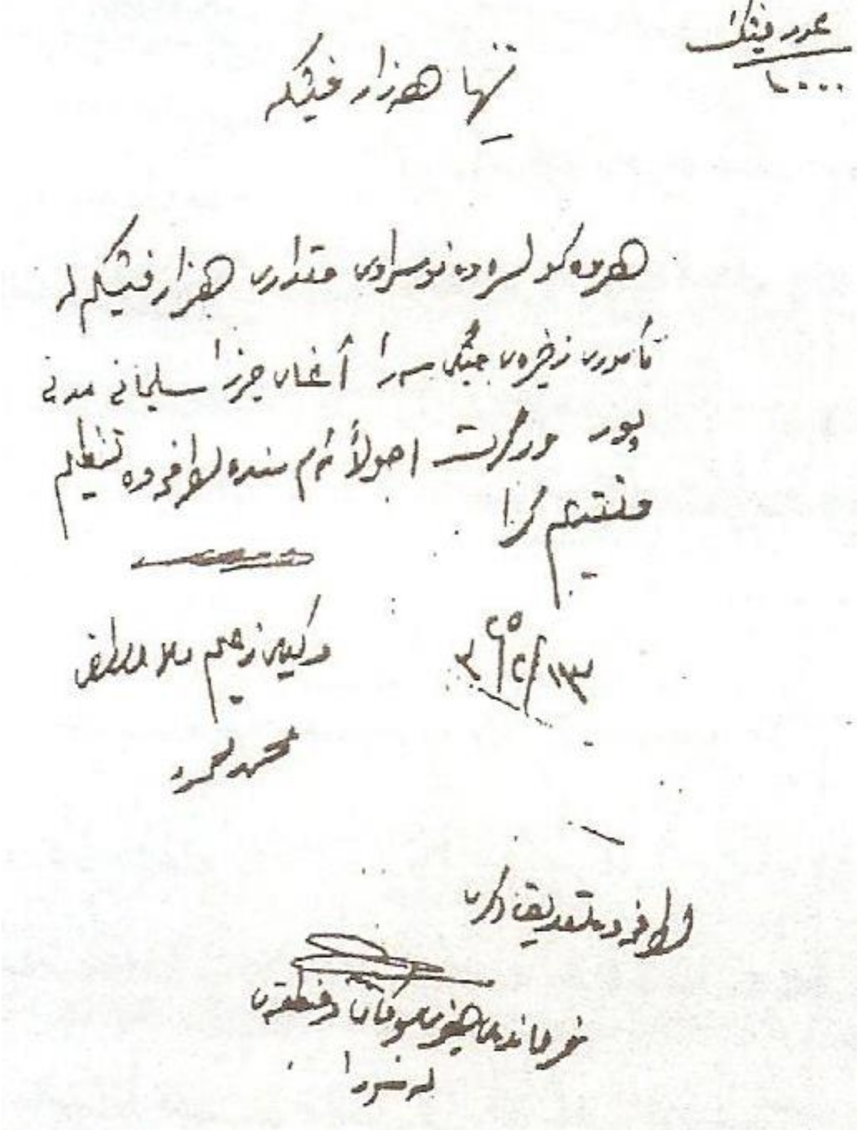

عددی فیشك
١٠٠٠

تنها هزار فیشکە

هەروەکو لەسەرەوە نووسراوە مقداری هەزار فیشکم لە
مأموری ذخیرەی جبهەی سەرا آغای جزا سلیمانی مدنی
پووە وەرگرت اصولاً ئەم سندە لەلای خومەوە تنظیم
و تقدیم کرا

٢٦/٤/١٣

وکیلی زعیم ملا عبداللطیف
محمد محمود

لەلای خومەوە تصدیق ئەکرێ

قوماندانی جبهەی ...
لەسەرەوە

دیكۆمێنتی ژماره (١٠)

ده‌نگوباسی ڕادیۆی له‌نده‌ن[١٥]

له‌نده‌ن: ١٩ی حوزه‌یران؛ هه‌ر چوار ئه‌فسه‌ره‌كه له به‌غدا له سێداره دراون، به‌ڵام مه‌لا مسته‌فا بارزانی به شێوه‌یه‌كی سه‌رسورهێنه‌ر له ته‌ڵه‌كه ده‌ربازبووه به سه‌لامه‌تی گه‌یشتووته ڕوسیا.

سه‌رچاوه و په‌راوێزه‌كانی به‌شی نوویه‌م

١- د. ئه‌فراسیاو هه‌ورامی، مسته‌فا بارزانی له هه‌ندێك به‌ڵگه‌نامه و دیكۆمێنتی سۆڤیه‌تیدا (١٩٤٥-١٩٥٨)، تۆمارێكی زێرین له مێژووی گه‌لی كورد، ده‌زگای چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی یه‌كه‌م، ٢٠٠٢، ل١٣٢

٢- مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی ڕزگاریخوازی كورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨)، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی خه‌بات، دهوك، ١٩٩٨، ل٢٢٩

٣- هـ، س، پ، ل١١٢

٤- (K.H.K) پێده‌چێت ئه‌م پیتانه كورتكراوه‌ی كۆمه‌ڵه‌ی هیوای كوردستان بێت.

٥- (D) تاكو ئێستا نه‌زانراوه مه‌به‌ست له –د- ناوی خوازراوی كێیه.

٦- (B) مه‌به‌ست لێی به‌غدایه.

٧- (S) مه‌به‌ست له پیتی –س- سلێمانییه.

٨- مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی ڕزگاری خوازی كورد، (شۆرشی بارزان ١٩٤٣-١٩٤٥)، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی خه‌بات، دهوك، ١٩٩٨، ل١١٧

٩- (پڵنگ) ناوی خوازراوی كه‌سێكی باوه‌ر پێكراویان بووه، ناوی ته‌وامان نه‌زانیووه.

١٠- مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی ڕزگاریخوازی كورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨)، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی خه‌بات، دهوك، ١٩٩٨، ل٢٥٠

١١- د. ئه‌فراسیاو هه‌ورامی، ڕووداوه‌كانی ڕۆژهه‌ڵاتی كوردستان له چه‌ند به‌ڵگه‌نامه‌یه‌كی شوره‌یدا (١٩٤٥-١٩٤٧)، پێداچوونه‌وه و پێشه‌كی د. یاسین سه‌رده‌شتی، ل٢٢

١٢- مه‌حمود مه‌لا عززه‌ت، ده‌وڵه‌تی جمهوری كوردستان، نامه و دیكۆمێنت،چاپخانه‌ی تیشك، چاپی دووه‌م، سلێمانی ٢٠٠٢، ل١٠٧

١٣- هـ، س، پ ل ١٠٨

١٤- هـ، س، پ ل١١٠

١٥- مه‌عروف چیاوك، كاره‌ساتی بارزانی زۆڵملێكراو، وه‌رگێرانی ئه‌بو به‌كر سالح ئیسماعیل، چاپخانه‌ی ڕۆشنبیری و لاوان، چاپی دووه‌م، هه‌ولێر ٢٠٠٩، ل٢١١

بەشی دەیەم:

فەرماندەی لکی ١ ی هێزی بارزانیان

به‌شی ده‌یه‌م:

فه‌رمانده‌ی لکی ۱ ی هێزی بارزانیان

فه‌رمانده‌ی لکی ۱ ی هێزی بارزانیان له ئه‌حمه‌د ئاوا، مسته‌فا خۆشناو له چه‌ند نامه و دیکۆمێنتێکدا، به هه‌مان زمانی ئه‌وکات کوردی نووسراوه. بۆ ئه‌وه‌ی ئێوه‌ی خوێنه‌ر تاراده‌یه‌کیش ئاشنابن به نوسینی ئه‌و سه‌رده‌مه.

ئه‌و به‌ڵگانه‌ی خواره‌وه تایبه‌تن به‌و هێزه‌ی که ئه‌رکی پاراستن و داکوکیکردنی کۆماری مه‌هابادی له به‌ره‌ی سه‌قز پێ سپێردرابوو ئه‌ویش فه‌رمانده‌ی هێزی بارزانیان بوو به سه‌رکردایه‌تی مه‌لا مسته‌فای نه‌مر، که له سێ لك پێکهاتبوو له هه‌ندێ سه‌رچاوه‌شدا ئاماژه بۆ چوارلك ده‌که‌ن، لکی یه‌که‌میان به مسته‌فا خۆشناو سپێردرابوو، له ژێر فه‌رمانده‌یی حه‌مه ره‌شید خان. ئازایه‌تی و قاره‌مانی ئه‌م ئه‌فسه‌رانه و بارزانیان ده‌خاته روو.

سەرپۆلی ٢ مستەفا خۆشناو فەرماندەی لکی ١ ی هێزی بارزانیان.

بروار: ٣٢٥/٢/٢٩ **ژمارە: ٣١**

هیزی

دیموکراتی کوردستان

(لکی بوکان)

بو فرماندەی هیزی بوکان

زۆر گەورەم.

ایستا سعات پینج نیوی عربیه هیزیکی دوشمن مقداری صەد نفر هەتا صەد و پەنجا نفر هاتە سەر کردی پشت مامەشا اوە قلەو صنگر دروست دەکەن، دوری لە پوستی ایمە (٤٠٠-٥٠٠) هنگاوە، ایمە امادەین بو اسیرکردنیان تەنها چاوەنواری امری ایوین قلەی ملەی تیپی مالان صنگریان تەواو کردوە زور بە گرجی خەبەرمان بدەی. اگەر هاتو لەوە زیاتر تقدیم بکەن ایمە مجبورین لیان بدەین.

مصطفی خوشناو

فرماندەی لك (١)

بارزان

بروار ۲۹/۱/... هیزی ژمارە ۲۱

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

—=☆☆◇☆○=—

بو فرماندەی هێزی بوکان

زور گەورەم .

ئیستا سعات پێنج نیوی عربەیەک هێزیکی دوژمن
مقداری سەد نفر هەتا صەد و پێنجا نفر هات
سەر گردی پشت مامەشە ادە قلەو خەنگر دروست
دەکەن . دوری لە پیشتی ایمە ۴۰۰ – ۵۰۰
هەنگاوە . ایمە آمادەینە بو اسیرکردنیان
تەنها چارە نواری امری اسوەینی .
قلەی مەهەوی تیی مالدەن خەنگریان تێدا دروست کردن .
زور بە گرمی خەبەرمانا بدەی .
اگە هاتوولەوە زیاتر تقدم بکەن ئایە
مجبورینە لیانا بدەین

ئیمضا
فرماندە لک (۱)
بارزان

بروار: ١٣٢٥/٢/٣٠ ژمارە: ٣٢

هیزی

دیموکراتی کوردستان

(لکی بوکان)

بو فرماندەی هیزی بوکان مایور ژنرال

له فرماندەی لکی (١) سیداوە

دوشمن لـه گـردی مامەشـا کشایەوە پـاش بـلام لـه دی ایچـی هـەر باقیـه قسـمیکی تەواویشیان بو تمرغه چووە.

اوە نفریك له دوشمن که له طرف قولیکی ایمەوە گیراوە حوالەی مقامتان ئەکەم ناوی اسیر محمود کوری عبدالله خلقی بانی لیلاغ.

اسیریکی زور کەم معلوماته درحق به ترتیبات و تنضیمات و هیزی موجودیان لـه سقز

مصطفی خوشناو

فرماندەی هیزی بارزانی

لکی (١) له سیداوە

ژماره ٢٤   هیزی   برواد ١٣٢٥/٨/١٥

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

=☆☆☆☆☆=

بو فرمانده‌ی هیزی برزان [illegible] :

له فرمانده‌ی لکی (١) پیاده

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] عبد الله [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

فرمانده‌ی هیزی بارزان

لکی (١) پیاده

ڕاپۆرتی مستەفا خوشناو

لە گەل نەخشەیەکی سەربازیدا

١٣٢٥/٢/٢١

سری

بروار: ١٣٢٥/٢/٢١ ژمارە/٢٣

مربوط

٧ صفحه و نقشەیەك تقریر مصطفی خوشناو

هیزی

دیموکراتی کوردستان

لکی بوکان

بو فرماندەی هیزی بوکان و منطقه

لە فرماندەی لکی (١) بارزانی

موضوع: تقریر لەسەر دوشمن

١- (نقشەیەکی مفصل کە لەکیوی جافرە وەرگیراوە لە باب دوشمن و جیگاکانی پیشکەش دەکەین و لەم نقشەیە اوانەی خوارەوە ملاحظة دەکریت:

١. قلەکانی دوشمن لە سەر تیپی مالان کەمشرفە بەسر نظامخانەو ریگای بانە و ریگای ملقرنی سقز قلەیەك و لە روی ریگای بانەش هەر لەسەر اوتپە سنگریکی ٣٠- ٤٠ نفری هەیە.

٢- لەپشت تیپی مالان گردیکی دیکە هەیە پی ی دەڵین باغی قبلە اویش قلەیەکی پیوەیە بەرەو روی ریگای ملقر نی و سقزە.

٣. قلەیەکی نوی دروست کراوە لەسەر ریگای بانە نزیکی نظامخانە.

٤. برامبەر نظامخانە لەو بەری چووم گردیك هەیە قلەیەكی لەسـەر بنـاكراوە بـو پارازتنی ریگای چومە لە هەردوبەران.

٥. لەسـەر جسـر- پـرد بنایـەك موجـودە پوسـتیكی تیدایـە مەبـەس پـارزانتنی پردەكەیە و پارزاتنی لەو ریگایە كەبە موازاتی چووم لە هەورازەوە دین.

٦. لەبەر دەمی دی صالحەوە گردیك هەیە قلەیەكی لەسەر دروست كراوە مەبـەس مدافعـەی ریگـای سـراو قاراوەیـە كـە هیـزی ایمـە لیـوە دیـت دەگـەل دفـاع كـردن برامبەر او هیزانەی كە لە كیوی حسن كارێزەو دولی حسن خدادەوە دیت.

٧. لەوبـەری چـومی مسافەییكی دوسـی ٣ سـعاتی قلـەكانی بهنـام دوش هەیـە كـە موجودیان هەتا دوازدەیەك هەیە.

ب.

خندەقەكانیان:

١. لە قەلەكەی سەرتیپی مـالان هـەتا دەگاتـە چـوومی ولی خـان لـەو جیگایـەی كـە چادریكی لی هەلدراوە همو خنـدقەو هلنكراوە و ایستاش دیارە كە همو روژ دوشمن ایـش تیـدا دەكـات و ترتیپـی لیـدەكات مەبـەس دشمـن لـەو خطـة مدافعەكردنـە برامبەر او هیزەی كـەدی ملقرنـی و كیـوەی جافلـەوە تقـدیم اكات جگـە لەمـەش تیپی پشتی نالان خودی همو دەوران دەوری بەخندقە هەروەها گردی باغی قبلە.

٢. لـە چـومی ملقرنیـەوە (لـەو جیـەی كـەپی ی دەلـین چـوومی ولی خـان) لـە چـادرگەوە اسـتحكامات دەسـت پـی دەكـات هـەتا دی صـالحاوە (مەبـەس مدافعەیـە برامبەر هیزی ملقرنی و صالحاوەو هیزی التـونی سـەرو كەلـە دولی حسن خـدادو كیوی كاریزەوە دیت).

٣. لـە صالحەوەش هـەتا چـوومی كەلـە اخ كنـدەوە دیـت و هـەتا ریگاكان(مەبـەس مدافعەی ریگاو برامبەر هیزی ... و لەوی وەش بەرەو چوومی سقز شوربوتەوە.

٤. لەو جیگایەی کە چوومی ولی خان داخل بەشار ابی لەلای دەستە راست طرفی تبی مالان قبرستان یك هەیە لە روخی او قبرستانەوە کە بەسەر چووما دەنوری جیگای مسلسل و جیگای نفران هەلکنراوە (مەبەس اوەیە اگەر هیزی مل قرنی استحکاماتی پی شەوە کەلەولی خان لای چادرەکە دەست پی دەکات لەوی دەچنە ژورەوە لەویەوە بیان وەستینن.

٥. بینی تەپی مالان و نظامخانەش هموی تحکیماتە مەبەسیان مدافعەی هیزی بانەیە.

ج. چك و سلاح:

١. انسان و تفنگ و مسلسل لەو خندقانەی وتمان لە مادەکانی سەرەوە دفن کراون.

٢. طوپەکان- دوانیان- لەسەر بانی قلایە لە ناو قولەی شار ایکیکیان لە صالحاوەیە، ایکیك یاخو دوان لەسەر تیپی مالانە بلام ایستا بووم تحقیق نەبوە.

٣. اشاعە وایە کە پنج تانکیان بو هاتووە بلام معلوم نیە اوەی ایستا من دەی بینم تنها دو تانکە اویش بەتمام بە واصطەی جاسوس لی تحقیق بکەم.

٤. سواریشیان هەیە بلام بە مضبوطی نازانم اوەش تحقیق دەکەم.

٥. دو تیارەش هەیە لیرەوە دیارە.

د. هیزی دوشمن:

١. بەگویرەی او استحکاماتەی کە کراوەو جولانەوەو هاتوچوی دوشمن هیزی دوشمن تقدیم ئەکەم بە (٤-٥) لك هەر لکی (٥٠٠-٦٠٠) نفر بی یعنی (٢٠٠٠- ٣٥٠٠) نفر تیدایە بە همو صنفیکەوە بە پیادەو سوارەو طوپ و تانك و همو اسلحەی دیکە و لەگەل امنیەش.

٢. خطەی هەلمەت بو سەر دوشمن وا اقتراح دەکەم لە راست و چپا دوشمن زور مضایقە بکریت خاصە ابی هیزیك بچتە خوارەوە بو سەرکردی باغی قبلەو گردی تیپی مالان و زور مضایقەیان بکات و اگر طوپمان هەیە قلەکان بدرینە بەو طوپ و تدمیر بکرین و او جیگایانەی کە شبهەی لی دەکریت کە مسلسلی سنگین و یا قورسی تیدایە اویش هەربە طوپ لە جیگای خویانا دفنیان بکەن، لە عینی وقتدا هیزی ملقرنی بە دولی ملقرنی و دولی ولیخان بچیتە خوارەوە بو سقز و هیزی التونی سەر و بە دولی حسن خدادات و دولی صالحاوەدا بچیتە خوارەوە بەرەو صالحەوە او وختە کە هیزی مل قرنی چوە ژورەوە هیزی دوشمن پشت لی دەستینری و پیش و پاش لی دەگیری و امحای دوشمن حتمی دەبی.

لەو دەمدا کە او حرەکاتە دەکریت هیزیکی خیالە ابی لە چومی سقز پری بیتەوەو دوشمن لە پشتەوە مشاغلە بکات و خطی رجعییات لی ببری. مەبەستم لە راست و چپا - اویە هیزیك لە گردەکانی ریگای بانەوە بو سەر نظامخانەکان و گردی تیپی مالان، هیزیکی دیکە لە قاراوەوە بە موازاتی چومی سقزو بە پانای دەشت بی تە خوارەوە.

ملاحظة: او هیزەی کەلە چوومی مل قرنی دەچیتە خوارەوە ابی زور توندوتیژبی لە بەراوە پی ویستە همو استحضاراتی بو بکریت و اگەر رایتان موافقە لە سەراوە امرمان پی بفرموون همو داوایکمان تقدیم بکەن بو استحضارات.

مصطفی خوشناو

فرماندەی لك (١)

رجا ئەکەم احتراف بەوەرگرتن تقریرەکە اگەر میلتان لەسەرە.

١ - حوزەی

ژمارە ٤٢   هێزی   بروار ٢/٢/١٣٢٥

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

مربوطە

٧- جمعەی نیشیوەکەی .... تقریر: ...

بو فرماندەی هێزی بورهان ...

لە فرماندەی لکی (١) بارزانی

مضمون - تقریر لە سەر دوژمن ...

١- نقشەیکی مفصل - لە ... دەگیرا ... لە ... دوژمن ...

... پێش ... لەم نقشە ...

ملاحظە دەکرێ

١ - ... دوژمن ... لە ...

... نە ... ڕێگای ...

... ڕێگای ...

٢ - ... ٤٠٠ ...

٣ - ...

... ڕێگا ...

٤ - ...

...

١٣٢٥/٢/٢

بەروار / / ١٣٢ هێزی . ژمارە —

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

— = ☆☆◇☆☆ = —

٤ - [illegible]

[illegible]

٥ - [illegible]

[illegible]

[illegible]

٦ - [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٧ - [illegible]

[illegible]

[illegible]

ب - [illegible] آ - [illegible]

[illegible]

بەروار .../ / ١٣٢ هیمای حو ژمارە ------

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

—=✿✿✿✿✿=—

لە ئەمانە هەر خەندەقە و هەلکەنراوە دایستا بەشی زیاتر

کە هەر بەدەست دوژمن دەبێتەوە [illegible] تەدریجی لێبدرێ

هەمو بە [illegible] دوژمن لە وەختی مدافعەکردن بەرامبەر ئەو هێزەی کە [illegible]

مەعقول [illegible] جاگیرە. تەعمیم [illegible] جێگە لە [illegible]

سەلامەتی خۆدی لە هەر [illegible] بە خەندەقە [illegible] گردی

[illegible]

٤ ـ لە [illegible] (ئەمرە [illegible] چوار [illegible])

لە چوار [illegible] کەوە استحکامات دە سنتیمەتر [illegible]

[illegible] بۆ مدافعەی بەرامبەر [illegible]

و هێزی [illegible] کە لە [illegible]

دەبێت.

٥ ـ لە حالی [illegible] هەتا [illegible] دەبێت [illegible]

[illegible] بۆ مدافعەی [illegible] بەرامبەر هێزی

هەر [illegible] وەحدەی [illegible]

بکرێتەوە.

بروار / / ١٣٢   هیزی   ژمارە ——

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

—=✡✡◇✡✡=—

٤ - لە [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

لەوێ وە [illegible]

٥ - [illegible]

[illegible]

٦ - [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ئیستا [illegible]

ژمارە ——— ... هیوای ... ١٣٢ / / ...

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

~=✿✿✿✿✿=~

٣ـ [illegible] تا ئیستان بۆ هاتوە بەلام معلوم [illegible]

[illegible] بەهرەی [illegible] نیە. [illegible]

ئەوەش بە تەمام بۆ [illegible] بالی [illegible].

٤ـ [illegible] هەیە بەلام [illegible]

تکفیەی دەکەم

٥ـ [illegible] هەیە لێرەوە زیادە..

٦ـ [illegible] کە کرادن و بە [illegible]

[illegible] تقدیم بکەم

٩ـ (٥-٤) [illegible]

[illegible]

[illegible]

ژماره ----- هێمنی بروار ١ / ١ / ١٣٢

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

--==✿✿✿✿✿==--

ج ــ خه‌فقه‌ی حه‌مله‌ت به‌ سه‌ر دوشمن ... وا ئیقتیزا ده‌کا له‌م :
له‌ شوێنه‌ی جیا دوشمن زۆر موضایقه‌ی بێت. خاصه‌ته‌ن
ئه‌ی هێزێک بچێته‌ خواره‌وه‌ بۆ سه‌رگیری باغی قیبله‌ و گوردان
تبی مالوان و زۆر موضایقه‌یان ببێت ... واگر طوبان حه‌ریقی
قه‌لعه‌مان به‌سێته‌ به‌ رطوبه‌ت و سته‌م بێکیه‌وه‌ و لوچکه‌یانی
که‌ شوبهه‌ی لی ده‌کرێت له‌ نه‌فسی سه‌نگه‌ری دیاقوروی تێدا
ئه‌ویش هه‌ر به‌ حه‌لیبچه‌ و جیکای خۆیانا رفیقیان بکه‌ن.
له‌ عه‌ینی وه‌قتا هێزی مه‌لقه‌رنی به‌ره‌و دوڵی مه‌لقه‌رنی و دره‌دوڵی
... خانی بچێته‌ خواره‌وه‌ بۆ سه‌قز. و هێزی ئه‌لته‌رزی
سه‌روه‌ به‌ره‌و دوڵی حه‌سن خانا ڕاست و دره‌دوڵی صالحاوا
بچێته‌ خواره‌وه‌ به‌ره‌و صالحاوه‌ ئه‌و دوخته‌ که‌
هێزی مه‌لقه‌رنی چوه‌ ژووره‌وه‌. هێزی دوشمن
پشتی لی ده‌ستێنرێ و پیشی ریاشی لی ده‌گیرێ
ولباتی دوشمن حه‌تمی ده‌بی.
له‌ وه‌ده‌مه‌دا که‌ ئه‌و حه‌مله‌یه‌ ده‌کرێت. هێزێکی ...

— ٧ —

بروار / / ١٣٢   هینی   ژماره ....

دیموکراتی کوردستان

.... [لکی بوکان]

—==✡✩◇✩✡==—

ئاپی لە چەرمی سقزبری پاتەوە. وەردەشمنی لە پشتەوە دە حاڵ،
بەهات وخەلکی رجعیتیان لێ بیری.
هەروەها لە ئاستەدەچیا - ئەویش هێزێکی لەگردەکانی ریگای بانەوە
بو سەر نزاوێنی نەمان وگردی تیی مالان.
وهێزیکی دیکە لە قالاوەوە بە مرادی هیوای سقز دەی پایانی
دەشتی پاتە خوارەوە.
ملاحظه - ئەو هێزەی کە لە چەرمی قرنی دەچن تە خوارەوە
ئەوەندە زور ترند و تیژن لە بەر ئەوە پێویستە هەرا ستیی ضمانەی
بو بکریت واگەر ئێوەیان موافقە لەسەر ئەوە ئەرمانی پێ بفەرمون
هەتا هەمو ئاگاداریان تقدیم بکیم بو براستی ضمانات.

فرماندەی لکی [illegible]

رجا ئەکەم اعتراف بەو گرتنی تقریرەکەم اگەر سبقتیان
لەسەرەوە.

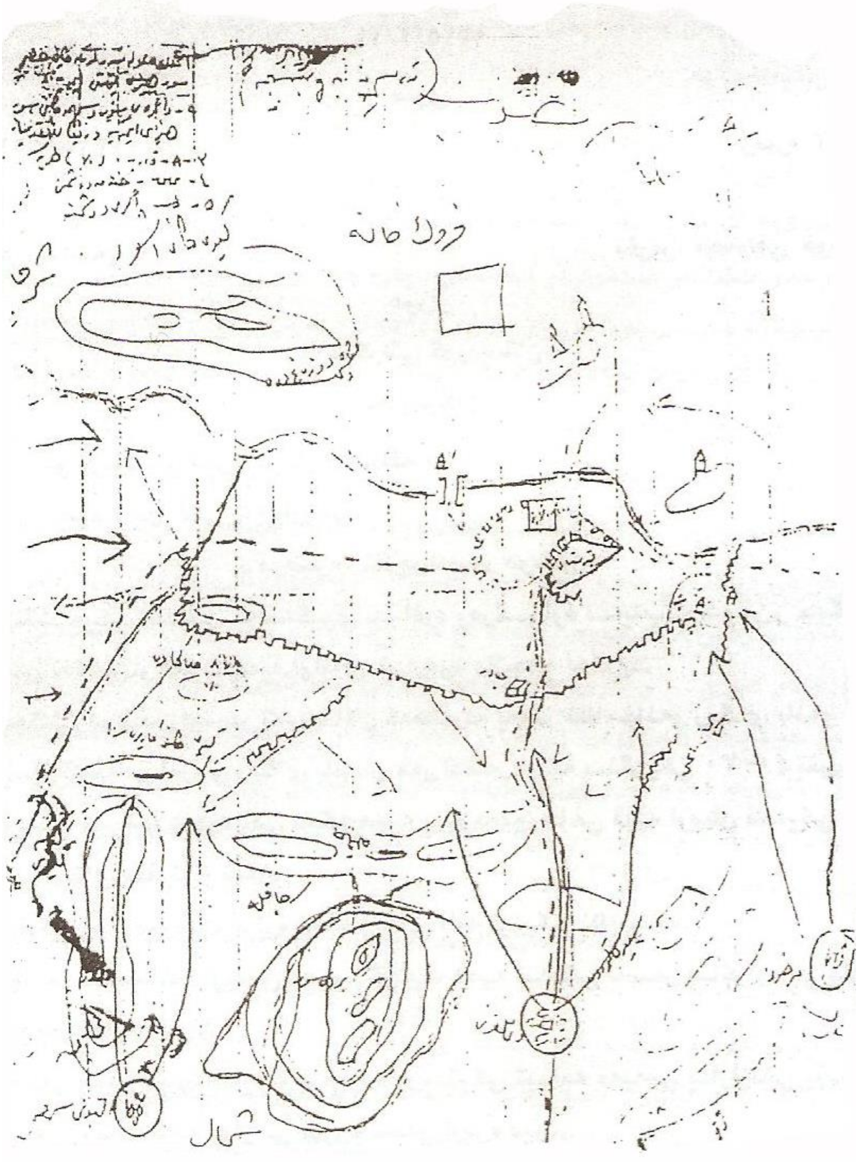

شمال

خاوەن تقریر: زور نهینی یه

مصطفی خوشناو تقریر رقم درحق به دوشمن و جولانەوەی دەگەل رای بەندە

بو فرماندەی هیزی بوکان و منطقه

له فەرماندەی لکی(۱) بارزانی سیداوە

١. دوینی سەعات دوی عربی بیانی لەگەل وەهاب اغا چوین بو کیوی جافل له التونی سەرەوە اوەی ملاحظەمان کرد له جهەت دوشمن اوەبو.

أ. دوشمن مشغولی خو قایم کردن و خەندەق لیدان بو له صالحاوەوە هەتا دەگاتە (تەپی مالان).

٢ ٣٠-٤٠ چادریك کەلەو مەیدانە هەڵدرابوو دەبی نراو همو نیزیك بە خەندەقەکانیان بو.

٣ (تیپی مالان) له پشتەوە له روی ملقرنی، ملیەکی هەیە کە دادەکشی بو او شیوەی کەلەبەینی (تیپی مالان)و گردی باغی قبلە، او ملیەیە نطقە ی ضعفی دوشمن بو بوهجومی ایمەوە زورمان لامطلب بو دیتمان دوشمن بە صەد نفریکەوە صنگری لی دروست دەکات بەرەو روی ایمەو بەرەو روی او جیگایانەی کەنەدیون لەتپەکە.

کردنی ئەم کارە له عقلیەتی عجم نابینم چونکە بووم اثبات بووە هەتا ایستا شتی وها یعنی(قایم کردنی جیگای وا مهم) دورە له عقلیەتی افسرانی عجم، بلام شبهەیەکم لی پەیدابووە اوە بەشوین حل کردنی او شبهەوە دەچم.

٢. بو ایوارە سەعات(٨)عربی له پوستی سیدە کوردەوە خبرم ورگرت کە عجم کان هەچی چادرەکان کە هەلیان دابو خستیان وا ایستا چادریك بە پیوە نە وستاوە منیش خووم سرکردەکانم هلسام چووم بو کشفیاتی ئەم عملیاتە واستنتاجات،

فعلا چوین وە کیوی ی جاقل کە لەهمو جیگایەك مشرفترە ئەوەی ملاحظەم کرد واستنتاجم کرد اوەیە.

أ. دوشمن حسی کردوە کە گویا ئیمە هجوم دەکەینە سریان خاصة کە بیستویانە وەك ایمە کە لە طهران لە بینی نمایندەی ایمە و ئەوان تفاهم نبوە. لە بەر ئەوە خویان ئامادە دەکەن بو دفاعیکی مسکنین لە سقزا. ریما لە جەلانەوەی هیزی دوشمن زور زورە لە همو جاریك زیاتر ارز دەکولن و خەندەق لیدەدەن و صنگرانی نوی دروست دەکەن.

٢. خستنی خیمەکانیان – مەبەسیان اوەیە: خیمەکان چادرەکان خندەقەکانی دوشمن و ایمە کشف دەکات لە دەرەوە چونکە او چادرانە لە نزیك خندەقەکان هلدران بەمە جیگاو ریو شوینیان لای ایمە اشکرا دەبی، دوەم بەشەو اگەر هاتو ایمە هجومان بردە سەر دوشمن او چادرانە ریگای نیشانی ایمە دەدەن لەدەرەوە چونکە سپین و شتی سپیش لە تاریکە شەوا دەبی نری اوجا بو لابردنی او محزورە چادرەکان دەخن لەوەش هەر وادیارە کە ترسیان هەیە لە هجومی ایمە.

٣. لەپی ش (گەیشتنی ایمە بو جیگا استلاع لە جاقل پوستەکان دیبویان کە ماشینکی زور لە ریگای سنەوە بەسەر پردا هاتبوە ناو سقز اوەش مانای اویە کە دوشمن سقز بەهیز دەکات بو دفاع.

٣. رای بەندە درحق بە دوشمن لە بابەت مدافعەکردنی سقزە چونکە سقز مدافعە بکات مانای اوەیە اگەر هاتو هیزی سقز خدانەکا هیزی ایمە شکاند لە سقزا اگەر بانەو سردشت لە دەستش چوپی ئەتوانی اعادەی بکاتەوە چونکە قاعدەی حرەکاتی کە سقزە بە قوەتەو واسهمەی لەوی وەفری ادات بەقوەتە، بلام کە سقز چولەدەست دوشمن بانەو سردشت هەچووە لە دەستی. لەبەر ئەوە مخصدم لیرەدا اوەیە کە دوشمن بو مدافعەی سقز لە وەقتی لزوما کە ایمە هەلمەت ابەینە سری

اتوانی هیزی بانەو سردشت بە منتظمی نقل بکات بو میمنەی ایمە ولیمان بدات لەراستەوە قیدی ناکات و لەو بانەش چول بکات لای مهم نیەی بەگویرەی او نظریە ی کە وتم لەسەرەوە لە بەر اوە زور پی ویست ازانم بە گرج ترین وەقت کە ریگای بانە – و سقز قطع بکریت و ریگای هاتوچویان نەمینی بەم جورەیە راست ایمە زور امین دەبی چونکە ئەگەر ایستاوە او تدبیرە نەکریت لەوقتی فعالیەتاکە دەست دەکەین بە هەلمەتیك بەزەحمەت دەکەویت.

٤. پوستی هیزی لکی (٣) سرچاوە، بەندە وا دەزانم کەپوستەکانیان بەنیسبەت پوستی هیزی ایمەو هیزی لکی (٤) زور دورە لە سقزەوە لەبەر اوە لەوختیکا کەدەکەوینە کارەوە درجەی تعاونی اوان دەگەل جولانەوەی عمومی ضعیف ابی هەروەك اسطلاع و خطەشیان ضعیف ابی، چونکە بەرای من هەر امریك متسلسلا لە ایستاوە هەتا روژی شرف ابی امرەکانی خودی شارەزا بکات لە ریگاوبانەکان و جیگای دوشمن و هیزی دوشمن و حرەکات و سکنات دوشمن وابی بە صورەتیکی نظری لە منطقانەی دوشمن تدریب بکەن هەتا نظری بکەن بەعلمی بلام او هیزە کەهیچ نەچوتە پی شەوە وابزانم اویش بناء لە سەر امرەکە موجودە ایستا بەندە اوەیە افتراحم کە ابی هیزی لکی(٣) پوستەکانی خوی نیزیك بکاتەوە (کانی نیاز) پشت کیوەکانی پشت کانی نیاز بەم جورە لە مزورانەی کەوتمان نجاتمان دەبی، اوجا اوە رای بەندەیە ایکەش عائدی حسن قیادە و رای وتدبیری مقمامی عالیتانە ایتر هەربژی و بەرز بی جمهوریەتی کوردستانی گەورە دەگەل زعما بە شرەفەکانی.

مصطفی خوشناو

فرماندەی هیزی بارزانی لکی (١)

زۆر نهێنی

ارتش ٨٨٧٣٥ ... هێزی ... ژماره ٨ [illegible]

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

خاوەنی تقریر: ...

معلم [illegible]

تقریریشم بە ... [illegible]

[illegible] دەگەڵ ...

بندە

—=٥٥٥٥٥=—

بۆ فرماندەی هێزی بوکان و مەنتقە.

لە فرماندەی لکی (١) بارزانی ... سێیەم

١ـ دوێنێ سەعات دووی عەسری ... لەگەڵ ... ئاغا ...

بۆ گرتنی جێگای لە ئالتون ... حەرەکەتیان کرد

لە جیهەتی دوژمنا ئاوە بو.

٢ـ دوژمن مشغولی خۆ قایم کردن ... [illegible]

لە ... (تەپەکانی ...)

٣ـ ... چلو ... [illegible]

[illegible] ... قەتعیان بو

[illegible] (تەپی مالان) ... [illegible]

[illegible] بەو شێوەی کە ... (تەپی) مالان

وگرتنی ... [illegible] نقطەی ... دوژمن

بۆ ... [illegible]

دوژمن بە ... [illegible]

[illegible]

ئەوە کە ... [illegible].

٢

/ / ١٣٢٥   میزی   ژمارە ____

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

= = ☆☆◊☆☆ = =

کوردنی ئەم ماددە . لە عەقلیەتی عجم تا بینم چونکە بوونم اثبات بوودە ھەتا ئیستا شتی وەھا یعنی (تقدیم کردنی جیفای واھم) دوورە لە عەقلیەتی اغراتی عجم . بەلام شبھەیەکم لی پەیدا بوودە ئەوە بەشوێن حل کردنی ئەو شبھەوە دەچم .

٢- بوئیوارە ساعات (٨) عربی لە پشتی سیبەکەوە دەنگم وەرگرت کە عجم مانە ھەرچی چادرەکانی لە ھەلیان دابوو خستیان وئیستا چادریک بەپێوە نەوەستاوە منیش خودم سرکردەکانم ھەموم چووم بوکشفیاتی ئەم عملیاتە واستنتاجات . فلا جوینەوە کیوونی جاتی کە ھەرجیفایەک مشرفترە ئەوەی ملاحظەم کرد واستنتاجم کرد ئەوە بوو .

ئەم دوژمنە ھەستی کردوە کە گویا ئیمە ھجوم دەکەینە سەریان وخلاصە کە بتریانەوە وەکو ئیمە کە لە جیھانەکانی پی علینە بیانە دادان تفاھم نبوو . لەبەرئەوە خویان ئامادە دەکەن بو زانا عیکی مقابلی لە سقزا . ریان کرمۆنە وەکو لشکری دوژمن زور دەکە لەھەرچادریک نەماتە

هێزی [illegible] ژمارە ------

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

--==☆☆◇☆☆==--

ئەرکی دەوڵەتی و خەبەتی [illegible] دوژمن و [illegible] بەروی [illegible] دەکەن.

٦- هەستی خێمەکانیان - مەبەست ئەوەیە: خێمەکان - چادرەکان [illegible] دوژمن بۆ ئێمە [illegible] لە [illegible] ئەو چادرانە لە نێزیک [illegible] هەڵدەدەن بەم جۆرە [illegible] شوێنیان بۆ ئێمە ئاشکرا دەبێ. [illegible] ئەگەر [illegible] دوژمن ئەو چادرانە ڕێگا نیشانی ئێمە دەدەن [illegible] [illegible] ئەوجا [illegible] چادرەکان [illegible] [illegible].

٧- لە [illegible] گەیشتن [illegible] [illegible] کە [illegible] [illegible] لە دوژمن [illegible].

ژماره ———

٤

هێزی

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

٢- ئایا بەندە دەرخەی دشمن ئەوابیت. بەدفعە کردنی سقز و بانە و سەردشت ئەوە.

دشمنی دەلێنجی هەمە گەدەی بە مدفعە کردنی سقزە چونکە سقز مدفعە بکات مانای ئەوەیە ئەگەر هاتو هێزی سقز ضعیف بێ هێزی ئێمە شطاند لە سقزا ئەگەر بانە و سەردشت لە دەستیش چوبی ئەتوانی اعادەی بکاتەوە چونکە تا عمدەی جماعت کە سقزە بە قوەتە و ئەگەر مەی لەوی دەوری ادات بەقوەتە - بەڵام کە سقز چو لە دەست دوشمن بانە و سەردشتیش چوە لە دەستی. لە بەر ئەوە مقصەدم لیرەدا ئەوەیە لە دوشمنی ئێمەدا ضعفی سقز لە وقتی لزوما کە ئێمە لەمەتا ئەوینە شەری ئەتوانی هێزی بانە و سەردشت بە منطقەی نقل بکات بۆ میمنەی ئێمە و لیانە بکات لە مستعدە قوەیدی [illegible] بانە شی چول بکات [illegible] بە گوێرەی ئوظفی کە دەتم لە [illegible] لە بەر ئەوە [illegible] پێویستە ئانان

بە گوێرەی دقت کە ڕێگای باشە و سقز قلعو بکریش

٥

زار ١ / ١٣٣٤ / ـ هیزی ژماره ــــــ

دیموكراتی كوردستان

[لكی بوكان]

— = ✡☆◇☆○ = —

ورتیقای هاتوچۆیان نەبێت بەم جۆرە یە ڕاستیم
زۆر لا مینە نەبێ چونکە ئەگەر ئیستادە ادتدبیرە
نەگیرێت لە وقتی فعالیتا کە دەست دەکرێت بە هەر کەتێك
بە زەحمەت دەکەوێتا.

٤- پۆستی هێزی ئەلای (ج) سرچاوە. بە بڕوای دەزانم لە
پۆستەکانیان بە نسبەت پۆستی هێزی ئیمە و هێزی ئەلای (ی)
زۆر زۆرە لە سقز دوەوە بە ئادە لە و خیتا کە دەکەوێتە
کارەوە درجەی تعاونی ادانی دەگەل جولانەوەی
عمومی ضعیف ئەبێ هەر وەك استطلاع و خطوطیشیان
ضعیف ئەبێ، چونکە بە ڕای من هەر ئامریك مستقلە لە
ئیستادا هەتا ڕۆژی شرفی ئەی ئامرەکانی خۆی شارەزا
ببات لە ڕێگا و باشەکان و جێگای دوژمن و هێزی دوژمن
و هەڵات تحصنات دوژمن چونکە بە صورەتێکی نظری لە
منطقەی نەی دوژمن تدریب نکەم و هەتا نظری نکەم بۆیە
علی بالی ئەو هێزە کە هیچ ئەو جۆرە پێی شەدە دانزانم
دوشمن بنات لە سەرە ئەو کە مجبورە ئیستا بە تنە

— ٦ —

بەروار / / ١٣٢٤ هێزی ژمارە ---------

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

—=☆☆◇☆☆=—

ئەوە بە ئیحترامم کە ئەی هێزی لکی (٢) پێویستەمانی خۆی
تێبزیت بهاتەوە (جانی نیاز) پێشکیرەمانی پێشەمانی
نیاز بەم جۆرە لەو مەحذورانەی کە وتمان بگاتمان دەبێ.
ئەوجا ئەوە رای بەندەیە ئەگەر کەس عائدی حسن قیارە
دەرای دەتبیرو دقاعکسانە ابتر لەهەرێ وبەرزی
جمهوریی کوردستانی گەورە دەگەل زعمایە شرفەمان.

فەرماندەی هێزی بارزان لکی (١)

بروار:٢٥/٢/٢٧ ژمارە:٢٧

هیز

دیموکراتی کوردستان

لکی بوکان

تقریر رقم ٢ له جهەت اسلحه

(٤)صفیحەیه

بو فرمانەی هیزی بوکان و منطقەی لسرا

له فرماندەی لکی(١) له سیداوه

موضوع - پیویستی اسلحه بولك (١)

اوه اومادانەی خوارەوه لاحتیاجی اسلحه بو مقامتان بیان دەکەم بلکه له مقامات اتانەوی داوای بکەن بو لکی ایمه.

١.حەفت بومبامان له کاك میره وەرگرت اکیکمان تەقان بو تجربەو وه دەرس فیربووین له بەر چاوی لك معنویاتیکی زور گەورەی بخشی بو پیشمەرگەکان باقی هەر سەر دەستەیەك ایکەلی درایه بەم مناسبەته اوه اقتراح دەکەم که او اقتراحه له لشکرانی دنیا موجوده اقتراح اوەیه. هەر امر دەستەیەك و هەر امر لیزگەیەك بومبایەکی دەستی بدریتی که مجموعی احتیاجی ایمه دەکاته ٢٤ بومبا به امر لیزگەکان (٦) بو امر دەستەکان (٦) بو معاون دەسته (١٢) احطیاط دەمینی له کانگەی لك بو گورائی دوانیش بو فرماندەی چلەکان کەدەکات به (٥) بومبا رجا ئەکەم او مقدارەمان بو داوا بفرمو.

٢. شش بطل ضدی تانکمان ورگرت لەم ششه سییان بو تجربه بەکارمان هینا ایکیان کابسولەکەی انفجار کرد دەست بەجی که خستمه ناو بطلەکه بلام بی ضرر بو دومیان فریدا انفجار نەکرد له شارەزای بو سیەم باش انفجار کرد و

تـاثیری زور بـاش لەبـەر اوە ایسـتا ٣ بطـل مـاوە بـەو مناسـبە اقـتراح دەکـەم هـەر دەستەیەك دە بطلی لە لابی کە دەکاتە (١٢) بطل و چوار احتیات بـی لـە گانکـەی لك لەلای فرماندەی لك.

٣.احتاجی لکی ایمە بە فیشەك جگە لەوەی کەهەر نفرە صـەد فیشـەکی هلگرتـوە ابی هـەریش احطیـاط بـی لـە دواوەی بـروات لـە کانگـەی لـك وابـی احطیـاطیش هەبی لە کانگەی فرماندەی هیزی همو وەك لای مقامتان لەبەر اوە ابـی ایمـە ٢٠٠ جار صەد فیشەکمان هەبی کەدەکات بە ٢٠،٠٠٠ فیشەك.

٤. مسلسل هر دەستەیەك ابی مسلسلەکی هەبی بـەلای کـەمی کـە احطیاجمـان بـە شش مسلسل ابی وایکیش گانگەی لك هموی دەکات بە هفت دوانمـان هەیـە پنجـی دیکــە محتــاجین. هــەر مسلســلەك دەژاژوری پــی دەوی همــو(٥٠)ژاژور هــەر ژاروژوك(٢٠) فیشەکی تیدەچی کە هموی پربی و امادەی بوشەر ابی ١٠٠٠ فیشەك هەبی وتی بخری وابی (٢٠٠٠) فیشەکیش احطیاطی هـەبی کـە مجمـوعی فیشـەکی رشاشات دەکات بە (٣٠٠٠).

٥. او مسلسـلانە کرسـی خاصـیان هەیـە کەلـە سـری دادەمـزرینین و تـیرە انـدازی تیارەیان پی دەکەین رجائەکەم امر بفرمون کە اویشمان بوبیت.

٦. او شـتانەی کـە بەنـدە ای نوسـم همـوی مەبەسـتم اقـتراح و بیرکردنەوەیـە بـو مقامتان ئەمیدەوارم جیگای سەری یشیتان نەبی چونکە بەرەبەرە چ پی ویستیك بی تە خیالم پی ویستە عرضی مقامتانی بکەم.

گەورەم بو اوەی بە ایك نوسراوە ببریتەوە اوەی خوارەوەش دەنوسم.

لە وەفتی خویدا

دونفر عمر نـاو ونعمـان نـاو جنـابی جنـرال مصـطفی امـری کـرد کـه بـی نـه لای بەنده له حضـور ایـوه زور روت و قـوت بـوون ایـوەش امرتـان فرمـو کەلـه بوکـان جلکیان بو بکرن و بی نیرن و جنابی بـرا سعید زاده دەگـەل افسـر محمـد محمـود ناوی اوانەی نوسی بلام هەتای ایستا او جلانـه نەگەیشتن اوانـەش زور محتـاجن و سرمایانه رجا ئەکەم ئەگەر ممکنه امربفرمون بویان.

ایتر هەر لەبرزی دابن

اوا چووم بو جاقل بو اوەی درس بدەم

بو امر چل و دەستەو لیزگەکان

فرماندەی لکی (۱)بارزانی

سیداوه

ژمارە ٢٧ — ١٣٢٥/٢/٢٧

[illegible] هێز

دیموکراتی کوردستان

[لکی بۆکان]

مەعلومی عوسمان — تقریر رقم ٢ [illegible] (٤) صحیفە

—=☆☆◇☆☆=—

٢٢٧٤ / ٢٥/٢/٢٦

بۆ جێ نشینی هێزی بۆکان [illegible]

لە خزمەت [illegible] لکی (١) [illegible]

مەوزوع [illegible] (١)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بەروار ١٣٢٥/٧/٧ ... ھیزی ... ژمارە ...

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

☆☆○☆☆

[illegible]

[illegible]

بروار / / ١٣٢٤ هێزی ژماره ٤٧

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

—=✡✡◇✡○=—

که ره‌کات به ..... فیشه‌ک

٤ - ... هه‌ر ده‌سته‌یه‌ک ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی هێزی بالا

که‌س که ئحتیاجمان به شه‌ش ... ئه‌و دابکێشی

گاگه‌ی ... هێزی ره‌کات به هه‌فته. دوانمان هێزی یه‌کی

دیکه‌ محتاجه.

هه‌ر مه‌سه‌له‌ ده ژاژدوری له ره‌دوی هێزی (٥٠)

ژاژدور هه‌ر ژاژدوڕێک (٢٠) فیشه‌کی تێدا چی که هێزی

... داماده‌یی بەشەر ... ئه‌و ١٠٠٠ فیشه‌ک ... هێزی

... دوای (٢٠٠٠) فیشه‌ک ... احتیاطی هێزی

له مجموعی فیشه‌کی ... ره‌کات به (١٠٠٠)

٥ - ئه‌گه‌ر مه‌سه‌له‌ ... خاصیان هێزی که سه‌ره

داده‌ ... و تیره‌ ... تیاره‌ ... ده‌که‌ن

رجا ئه‌که‌م امر بفه‌رموو که ... بریبێت

٦ - ئه‌و شتانه‌ی که به نده‌ ... هێزی ... اقدام

و ... کردنه‌ ... به مقاماتان ... جبهه‌ی

بروار ١ / ١ / ١٣٢ — ... — ژمارە ٤٧

دیمو-کراتی-کوردستان

[لکی بوکان]

سەری پشتیان نەبا چونکە بەرە بەرە چەپل و ...

بێ تۆ خیالم پێ دلیتە عوض متعاقبتان بکەم

گەورەم برادەی بە ئاتکی تەوراد بنێرێتە دەرەوەی جزارە ...

دەنووسم

لە وەقتی خۆیدا دوو نەفەر عەمزناو و دوو نەفەر ناردمایەوە

جنەرال معطی امر کرد کە لە لای ئێوە نەدە لە حضوراتیم

زۆر زۆر دقت بوو ئێوە شی دەرتان خرم کە لەم بیمانە

خلکیانە ببرکرانە دی بێ نییە و دەچنە برا سعید زادە دەگەڵ

افسر محمد محمود شادی لەوانەی نووسی بلام هەتا ئێستا

وصلانیە لەگەڵ ئێشتە لەوانیش زۆر محتاجی وسرمایانە

رجا ئەکەم ئەگەر مومکنە امر بفەرموون برایان

ئیتر هەر دلم پڕی دەرکرانە

مصطفی

ئەوا هەردووم بۆ قاقی بولەوەی ... زمانەی لەگەڵ بارزانی

برا امرص ... دلزگە مالە . سید دە .

سەرچاوە و پەروایزەکانی بەشی دەیەم

- بۆ ئەم بە شە سوودم لە کتێبی دیکۆمێنتاری، دەوڵەتی جمهوری کوردستان، نامە و دیکۆمێنت وەرگرتووە بە هۆی گرنگی و تایبەتمەندی بە پێویستمان زانی لیرەشدا چەند بەلگەیەك بلاوبکەینەوە.
- بۆ زانیاتر زانیاری بروانە: مەحمود مەلا عززەت، دەوڵەتی جمهوری کوردستان، نامە و دیکۆمێنت، چاپخانەی تیشك، چاپی دووەم، سلێمانی ٢٠٠٢
- سودم لە نامەکانی ژمارە (١٧٦) و (١٩٩) و (٢١٣) و (٣١٥) و (٣٧٩) بینیووە.

سەرچاوەکان

کتێب:

١- ئەبولحەسەن تەفرشیان، بارزانی خۆی بە دەستی کەسەوە نادات، بیرەوەری، لە دووتۆی کتێبی بارزانی لە ماهابادەوە بۆ ئاراس، وەرگێرانی شەوکەت شێخ یەزدین، لە بڵاوکراوەی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠١١

٢- د. ئەفراسیاو هەورامی، مستەفا بارزانی لە هەندێك بەڵگەنامە و دیکۆمێنتی سۆڤیەتیدا (١٩٤٥-١٩٥٨)، تۆمارێکی زێرین لە مێژووی گەلی کورد، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم، ٢٠٠٢

٣- د. ئەفراسیاو هەورامی، ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چەند بەڵگەنامەیەکی شورەیدا (١٩٤٥-١٩٤٧)، پێداچوونەوە و پێشەکی د. یاسین سەردەشتی.

٤- عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، گەشتێك بە کۆماری مەهاباددا، (بیرەوەریەکانم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ١٩٤٤-١٩٤٧)، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، چاپی دووەم، ساڵی ٢٠٠١

٥- حامید گەوهەری، کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوای نەمر قازی محەمەد و ڕۆڵی بارزانیەکان لەودا، لە کتێبی (کۆنگرەی یادەوەری سەد ساڵەی بارزانی نەمر) ئامادەکردنی مومتاز حەیدەری، د.کوردستان موکریانی، د.دلێر ئیسماعیل حەقی شاوێس، بەشی یەکەم، هەولێر،٢٠٠٣

٦- خەلیلی فەتاحی قازی، کورتە مێژووی بنەماڵەی قازی لە ویلایەتی موکری، وەرگێران و ئامادەکردنی حەسەنی قازی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٩

٧- خۆشەوی عەلی باپیر، ئاوارەیی و ژیانی کۆلەمەرگی کورد لە هەندەراندا، چابخانەی ڕۆشنبیری، چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠١١

٨- ڕێبوار ڕه‌مه‌زان عه‌بدوڵلا، ڕه‌هه‌نده كۆمه‌لایه‌تیه‌كانی سیاسه‌تی ڕاگواستنی بارزانیه‌كان بۆ باشووری عێراق له سه‌رده‌می به‌عسدا، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی مناره، هه‌ولێر، ٢٠٠٩

٩. ڕێبوار ڕه‌مه‌زان عه‌بدوڵلا، بارۆڤی له ناوبردنی بارزانیه‌كان، ده‌زگای چاپ و بلاوكردنه‌وه‌ی ئاراس، چاپی یه‌كه‌م ، هه‌ولێر ٢٠١٠

١٠- ڕێبوار ڕه‌مه‌زان عه‌بدوڵلا، مێژووی جینۆسایدكردنی بارزانیه‌كان له سه‌ده‌ی بیسته‌مدا، به به‌راورد له گه‌ڵ ڕێككه‌وتننامه ناوخۆیی و نێوده‌وڵه‌تیه‌كان، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی مناره، هه‌ولێر، ٢٠١١

١١- شاخه‌وان شۆڕش، قادر شۆڕش، چل ساڵ خه‌بات و تیكۆشان، دیوی ناوه‌وه‌ی هه‌ندێ لایه‌نی مێژووی خه‌باتی نه‌ته‌وه‌یی كورد له نێوان ساڵی ١٩٤٦ تا ١٩٨٣، چاپخانه‌ی خۆیبوون، چاپی دووه‌م، سلێمانی ٢٠٠٢

١٢- عه‌لائه‌دین سه‌جادی، مێژووی ڕاپه‌رینی كورد، چاپخانه‌ی ئیران - شاری كورد، چاپی دووه‌م، ساڵی ١٩٩٦

١٣- مسته‌فا جوندیانی، هه‌ڵدانه‌وه‌ی چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌ك له ڕاپه‌رینه‌كه‌ی خه‌لیل خۆشه‌وی، له كتێبی (كۆنگره‌ی یاده‌وه‌ری سه‌د ساڵه‌ی بارزانی نه‌مر) ئاماده‌كردنی مومتاز حه‌یده‌ری، د. كوردستان موكریانی، د.دلێر ئیسماعیل حه‌قی شاوێس، به‌شی دووه‌م، هه‌ولێر،٢٠٠٣

١٤- مه‌حمود مه‌لا عززه‌ت، ده‌وڵه‌تی جمهوری كوردستان، نامه و دیكۆمێنت، چاپخانه‌ی تیشك، چاپی دووه‌م، سلێمانی ٢٠٠٢

١٥- مه‌سعود بارزانی، بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی ڕزگاریخوازی كورد، (یه‌كه‌م ڕاپه‌رینی بارزان ١٩٣١-١٩٣٢)، چاپی یه‌كه‌م، چاپخانه‌ی خه‌بات، دهوك، ١٩٩٨

١٦- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٣-١٩٤٥)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨

١٧- مەسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، (شۆڕشی بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨)، چاپی یەکەم، چاپخانەی خەبات، دهوك، ١٩٩٨

١٨- مەعروف چیاوك، کارەساتی بارزانی زۆڵملێکراو، وەرگێرانی ئەبو بەکر سالح ئیسماعیل، چاپخانەی ڕۆشنبیری و لاوان، چاپی دووەم، هەولێر ٢٠٠٩

١٩- د. ناسیح غەفور ڕەمەزان، کەلەپوور و ڕێبازی بارزانی نەمر لە تیۆری پراکتیکدا، لە کتێبی (کۆنگرەی یادەوەری سەد ساڵەی بارزانی نەمر) ئامادەکردنی مومتاز حەیدەری، د.کوردستان موکریانی، د.دلێر ئیسماعیل حەقی شاوێس، بەشی دووەم، هەولێر،٢٠٠٣

٢٠- نەوشێروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان، (کورد لە گەمەی سۆڤێتی دا)، چاپی سێیەم، بلاوکراوەی سەنتەری لێکۆلینەوەی ستراتیجی ی کوردستان، چاپخانەی تیشك، سلێمانی ٢٠٠٧

سەرنج:

- سەبارەت بە چەند دێریکی سەرەتای پێشەکی ئەم کتێبە ئاماژە بە سەرچاوەکەی نەکراوە، چونکە سەرچاوە سەرەکییەکەم دەست نەکەوت، ئەوەی ئێمە سوودمان لێبینیووە، یەکێك لە وانەکانی بەشی کۆمەڵناسی، وانەی هزری کۆمەلایەتی یە، تەنیا دەستنووسەکەم لە لا بوو، داوای لێبووردن لە نووسەرکەی دەکەم، سوپاسی دەکەم.

- سەبارەت بە چەند بەشێکی ئەم کتێبە هەر بە زمانی ئەوکات و پیتی ئەلف و بێ ئەوکات نوسراوە، کە لەوانەیە خوێندنەوەی کەمێك ئەستەم بێت و لە هەمانکاتدا تایپکردنی وشەکانیش ئەستەم بوو، وەك بابەتی ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە و نامە و دەست و خەت و نوسینی بەڵگەکان... زیاتر مەبەستمان ئاشنابوونی نەوەکانی ئێستا و داهاتووە بە زمان و ڕێنوسی کوردی ئەوکات.

گۆڤار و ڕۆژنامەکان:

١- زانیار سەردار قڕگەیی. لە یادی ٤٦ ساڵەی شەهیدکردنی چوار ئەفسەرە نیشتمانپەروەرەکەی کورد... ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (٣٨٠٢) و (٣٨٠٣) ڕێکەوتی ٢٠١١/٦/١٩ و ٢٠١١/٦/٢٠

٢- ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ٥ دا، ڕۆژی ١٣٢٤/١٠/٢٩ - ١٩٤٦/١/٢٠

٣- ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٢٨، چوارشەمۆ ٧ی خاکە لێوەی ١٣٢٥ هەتاوی (٢٧ی مارسی ١٩٤٧).

٤- ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٢٨، چوارشەممە، ١٣٢٥/١/٧ — ١٩٤٧/٣/٢٧

٥- ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٥١، چوارشەمۆ ٨ی جۆزەردانی ١٣٢٥ هەتاوی (٢٩ی مەی ١٩٤٦).

٦- ڕۆژنامەی کوردستان ژمارەی ٥٣، دووشەمۆ ١٣ی جۆزەردانی ١٣٢٥ ی هەتاوی، ٤ی ژووەنی ١٩٤٦

٧- ڕۆژنامەی کوردستان لە ژمارەی ٦٢ چوارشەمۆ ٥ی پووشپەری ١٣٢٥ هەتاوی (٢٧ی ژووەنی ١٩٤٧)

چاوپێکەوتنەکان:

١- چاوپێکەوتن لە گەڵ ماموستا نەزیرە محەمەد، سوودم لە ڕاپۆرتی ئامادەکراو لە لایەن نەزیرە محەمەد خۆشکەزای شەهید خەیروڵلا عەبدولکەریم و هاوسەرەکەی نووسەر و ڕۆژنامەنووس لتفی فەتاح، لە ئامادەکردنی عەبدولوەهاب شیخانی، وەرگرتووە، هەولێر، ٢٠١١

٢- چاوپێکەوتن لە گەڵ محەمەد ئەمین سەعید عسمان دەربوتکی، بلێ ٢٠١١

٣- چاوپێکەوتن لە گەڵ کاظم شانەدەری، پیرمام ٢٠١١

توێژەر

و

پرۆژەی ناساندن و بە دیكۆمێنتكردنی جینۆسایدی بارزانیەكان

- پرۆژەی ناساندن و بە دیكۆمێنتكردنی جینۆسایدی بارزانیەكان، بیرۆكەیەكە لە لایەن توێژەرەوە لە چوارچیوەی توێژینەوە و نووسین و كار و چالاكی لە بواری ناساندنی جینۆساید و بە دیكۆمێنتكردنی.
- هەوڵدانی توێژەر بۆ ناساندن و بە ئەكادیمیكردن و بە دیكۆمێنتكردنی تاوانە یەك لە دوا یەكەكانن كە بە سەر بارزانیەكان هاتوون لە (ڕاگواستن و بۆردوومانكردن و ئاوارەبوون و كۆمەڵكوژی و لە سێدارەدان و سوتاندنی ژینگە و ...هتد).
- هەموو ئەم كتێب و توێژینەوانەی توێژەر بەخۆرایی و بەبێ بەرامبەرن.
- ئەم بەرهەمانەی توێژەر، ئەوانەی بڵاوكراونەتەوە و ئەوانەی لە داهاتوو دا ئەگەر خوا یاوەر بێت بڵاو دەكرینەوە، كرین و فرۆشتنیان لە سەر نیە. پێشكەشە بە كەسوكاری قوربانیان.
- توێژەر، بە ئەرك و ماندبوون و شەونخونی و هەوڵ و تێكۆشانی خۆی، ئەم پرۆژەی پێكهێناوە و بەرێوەی دەبات و بەردەوامیش دەبێت ئەگەر خوا یاوەر بێت.
- ئەم توێژینەوەی توێژەریش (واتە كتێبی بەردەست) لایەنیكی شاراوەی جینۆساید دەخاتە بەرچاو.

- توێـژەر خـۆی یەکێکـە لـە ڕزگـاربوانی پرۆسـەی کۆمـەڵکوژی نێرینـە بارزانیەکانی ساڵی ١٩٨٣ لە ئۆردوگایەکی زۆرەملێی لە دایکبووە و ژیـانی لـەم ئۆردووگایانـە و لـە نێـو کەسـوکاری قوربانیـان بەسـەر بـردووە، ئیسـتاش بەڕێوەبـەرە لــە بەڕێوەبەرایــەتی کاروبـاری شــەهیدان و ئـــەنفالکراوەکانی بـــارزان، وەزارەتـــی کاروبـــاری شـــەهیدان و ئـەنفالکراوەکانی هـەرێمی کوردسـتان، ڕۆژانـە خزمـەتی کەسـوکاری شەهیدان و جینۆسایدکراون دەکات.
- دەرچووی زانکۆی سەلاحەددین کۆلیژی ئەدبیات، بەشی کۆمەڵناسی یە.

بەرهەمە چاپکراوەکانی توێژەر لەم بوارەدا بریتین لە:

- ڕەهەنــدە کۆمەڵایەتیــەکانی سیاســەتی ڕاگواســتنی بارزانیــەکان بــۆ باشووری عێراق لە سەردەمی بەعسدا، چاپی یەکەم، چاپخانەی منـارە، هەولێر، ٢٠٠٩
- بارۆڤی لە ناوبردنی بارزانیەکان، دەزگای چاپ و بڵاوکردنـەوەی ئـاراس، چاپی یەکەم ، هەولێر ٢٠١٠
- مێژووی جینۆسایدکردنی بارزانیەکان لە سەدەی بیستەمدا، بە بەراورد لـە گـەڵ ڕێککەوتننامـە نـاوخۆیی و نێودەوڵەتیـەکان، چـاپی یەکـەم، چاپخانەی منارە، هەولێر، ٢٠١١
- بارزانیەکان لە ڕێڕەوە مێژووییەکاندا (کۆماری مهاباد) لە ژێر چاپە.
- لـە شـەهیدانی ڕێگـای نیشـتمانەوە، چـوار ئەفسـەری قارەمـان (کتێبـی بەردەست)

- ***بیروکه و به‌رهه‌مه‌کانی تری نووسه‌ر (ده‌سنووسن و هیشتان بڵاونه‌کراونه‌ته‌وه):***

- کتێبی ڕه‌ش
- بارزان ناوچه‌یه‌کی قه‌ده‌غه‌کراو!!
- منداڵه بێ تاوانه‌کان.
- بارزانیـه‌کان لـه به‌ڵگه‌نامـه‌کانی عوسمانییـه‌کان، ئـه‌مریکا، بـه‌ریتانیا، فه‌ڕه‌نسا، یه‌کێتی سۆڤیه‌تی پێشوو، تورکیا، ئێران و عێراق دا.
- یادگاریه‌کانی باوکم (ونبوونی یادگارییه‌کان له بیاباندا)
- بارزانیه‌کان له ڕێره‌وه مێژووییه‌کاندا (یه‌کێتی سۆڤیه‌تی پێشوو).
- بارزانیه ئاواره‌کان.
- کۆڕه‌و و بارزانیه‌کان.
- بۆردوومانکراوه‌کان.
- چه‌ند بیروکه و به‌رهه‌مێکی تر...